

Вясна, як заўсёды, прыносіць ажыўленне на будаўнічыя пляцоўкі. Сігналшчыца Паша Трушнова на будаўніцтве інтэрната для студэнтаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта кіруе двума важавымі іранамі.

Фота А. Дзітлава.

МАЛАДОСЦЬ

У НУМАРЫ:

* Рыгор Набатаў «Обальская аповесць».

* Вершы Артура Вольскага, Івана Калесніка, Юрася Свіркі, Анаія Верабі, Кастуся Цвіркі, Васіля Макаравіча.

* Інтэрв'ю з народным пісьменнікам БССР К. Крапівой.

* З успамінаў журналіста Алеся Матусевіча.

* Нарыс З. Ільеўскага. Сцяганоцы будучыні.

* Дарогамі сямігодкі. Рэпартаж «На ўскраіне Магілёва». Давайце пагаворым. Артыкул А. Рычагова «Чалавек будучыні».

* Артыкул Г. Марціросавы «Што такое рэлігійнае сектанцтва?»

* Навука і тэхніка.

* Якім будзе Мінск.

* Артыкул Марыны Барсток «Аб духоўным багацці героя».

* Спорт.

* Гумар і сатыра.

Штомесячны літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс Цэнтральнага Камітэта ЛКСМ Беларусі і Саюза пісьменнікаў БССР

5 (75)

Май.

1959.

Год выдання VII.

Газетна-часопіснае выдавецтва
Галоўвыдата Міністэрства
культуры БССР.
Мінск.

Артур ВОЛЬСКИ

ВЯСНОВЫЕ НАСТРОИ

Вясна, відаць, стамілася,
Крыху прыгрэўшы нас.
У хмары неба ўкрылася
Зусім не ў час.

Намок асфальт на вуліцы.
Што ж гэта будзе,
што ж? —
Са святам не стасуецца
Маркотны дождж.

Ды ўранку
Над сасоннікам,
Барвовым ад зары,
Узышло нарэшце сонейка
І паплыло ўгары.

Ты,
сонца,
маеш рацыю:
Плыві да нас,
свяці!
Бо як
на дэманстрацыю
Нам без цябе ісці?..

Хіба не бачыш,
ветлае,
Што мэта ў нас адна:
Каб радасная,
Светлая
Да ўсіх прыйшла вясна...

Мастацкі рэдактар В. Грамыка. Тэхрэдактар І. Шаршульскі. Карэктар Л. Таўлай.

«Молодость»

Ежемесячный литературно-художественный и общественно-политический журнал Центрального Комитета ЛКСМ Белоруссии и Союза писателей БССР.

Рукапісы не вяртаюцца.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вуліца Карла Маркса, д. 40. Тэлефон — 93-854.

Фармат паперы 70×108/16. Фізіч. друк. арк. 10. Умоўн. друк. арк. 13,7. Вуч.-выд. арк. 14,5. Тыраж 9.200 экз. Цана 4 руб.

АТ 02790. Здадзена ў набор 1.IV.59 г. Падпісана да друку 5.V.59 г. Зак. 233.

Газетна-часопіснае выдавецтва, Мінск, праспект імя Сталіна, 105.

Друкарня імя Сталіна, Мінск, праспект імя Сталіна, 105.

А вуліцы вясёлыя
Гараць у кумачы, —
Мы хочам
гэтым полымем
Вясне дапамагчы!

* * *

Растаў апошні след завей,
Зімой пакінуты ў ядлоўцы.
Сваёю песняй салавей
Не дасць зусім заснуць сяброўцы.

Усё прыціхла навакол.
А недзе спее навальніца,
І неба валіцца на дол,
Каб разам з ім нарэшце зліцца.

Скаціўся месяц з вышыні
І даў нырца ў ваду густую.
Там, дзе шалеюць акуні,
Ён сам да ранку не растуе.

Плыве, плыве вясновы чад,
Настойным хмелем сэрцы поіць
І сарамлівы смех дзяўчат
Мяне таксама непакоіць.

І нават яблыні старой
На золку сніцца сон трывожны,
Нібыта ёй пчаліны рой
Нясе пылок на песцік кожны.

* * *

Я заўсёды радуся маю —
сонцу ў небе,
хваляю на рацэ
і дзяўчыне гэтай,
што трымае
тонкую галінку
у руцэ.

Назнарок
спытаўся мімаходам,
як да нейкай вуліцы прайсці.
А самому
мне галінкі шкода,
што магла б
яшчэ сто год расці.

Першыя дрыготкія лісточкі,
ледзь ажыўшы,
пачалі ўжо тлець.
А ў дзяўчыны вочы —
аганёчкі,

Ім, гарэзным,
доўга не станець.

Ёй насустрач
хлопец прыдзе сёння,
нечакана вымавіць:
— Люблю!..
І галінка
з цёплае далоні
выпадзе

пад ногі,
на зямлю.

... Кожны раз я радуся маю,
як чамусьці новаму ў жыцці..
Ні адной

галінкі
не зламаю —
на зямлі павінна ўсё цвісці.

Іван КАЛЕСНІК

* * *

ра бацькоў,
Што бой вялі упарта,
Помнім мы з юнацкае пары.
Толькі зараз
Нагадаць мне варта
Аб адным,
Харошым сябры.

Вечарамі матчыны дакоры
Чуў не раз я:
— Верцішся ўюном!..
Я ж прасіў:
— Пра партызан Дукоры
Раскажы, матуля, перад сном.

Маці, быццам казку, пачынала
Песню-быль
Расказваць хлопчуку
І вяла,
Пакуль не засынала,
Палажыўшы рукі пад шчаку.

З тою былою,
Даўняй і суровай,
Я выходзіў
У вялікі свет;
Раскладаў кастры каля дубровы
І збіраў густы ліповы цвет.

Ды вайна загрузала,
Над краем

Чорным распасцёрлася крылом.
Сцежка партызанская за гаем
Клікала пакінуць матчын дом.

Праз лясы,
Імлістыя азёры
Я пайшоў ад роднага сяла.
Быль пра мужных партызан Дукоры
На яву паўстала, ажыла.

Я нідзе яе не забываю,
Ні ў слаце, ні ў пыле бальшакоў,
Бо жыве ў ёй слава баявая,
Слава неўміручая бацькоў.

КАЛІ ПРЫХОДЗІЦЬ МАЙ...

Ледзь дагарэлі раннія пралескі,
Зазелянелі паплавы, узлескі,
Ён к нам прышоў, расквеціў зноў зямлю,—
Цябе за гэта, май, люблю!

А вечарам пад вішняй ці рабінай
Смяецца хлопец з любою дзяўчынай —
— Што ў сэрцы ёсць, пароўну падзялю...
Я за прызнанні май, люблю!

За веснавую, зыркную маланку,
Што хмары кроіла ўсю ноч да ранку,
За водгулле грымот, што з радасцю
лаўлю,—
Цябе бясконца, май, люблю!

За тое, што аселіцы на золку
Адбілі ў росах чыстую вясёлку,
— Пчале адкрылі кветкі і чмялю, —
Цябе пашчотна, май, люблю!

За тое, што жаўрук у небе звоніць,
Што баразну да сонца трактар гоніць,
Каб зерне падала з сяўні ў раллю, —
Цябе ад сэрца, май, люблю!

Мал. Л. Дубара.

Рыгор НАБАТАЎ

ОБАЛЬСКАЯ АПОВЕСЦЬ

Першае знаёмства

1

Фруза накінула на галаву цёплую хустку і выйшла на ганак. Наўкол, як згледзець вокам, усё было пакрыта свежым, пушыстым снегам.

Ужо колькі дзён ён падаў і падаў, зацярушваючы, здавалася, усё на свеце. А ўчора падняўся вецер, загудзеў, і закруціла мяцеліца.

Вецер, злосны і ўпарты, аж шалее, круцячы сняжынкi ў страшэннай завірусе...

Фруза самотна пазірала на востраверхія, у рост чалавека, гурбы, што выраслі ля хат, на дарогу, якую яна магла цяпер толькі ўгадаць.

Снегу, колькі снегу!..

Аднавяскоўцы не вельмі рвуцца расчышчаць дарогі: баяцца — яшчэ наскочаць фашысты... Нават да вуліцы і то не ўсе разграбалі снег, адмятуць яго ад ганку — і годзе.

Фруза хвалявалася. А што, калі не прыдуць тыя, як дамоўлена?.. У такі час хіба каго лёгка выгнаць з хаты, ды яшчэ на холад? Няўжо ўсё можа сарвацца?

Яна збегла па сходках і зачэрпнула жменю снегу. Ой, які ён халодны! Стала церці рукі, грэць іх...

Неяк змяніўся настрой, аднекуль прышло супакаенне:

— Прыдуць, абавязкова прыдуць... — прашаптала яна.

Паправіўшы хустку, паднялася на ганак, абмяла венікам снег з вальёнак і падалася ў хату.

Ужо шмат разоў дамаўлялася Фруза з сяброўкамі сабрацца, ды ўсё што-небудзь перашкодзіць: то ва Ушалы стала часцей з'яўляцца паліцыя, што забірала цёплую вопратку для гітлераўцаў, то вось непагадзь разгулялася.

Яны былі ўжо ўсё падрыхтавалі, заставалася толькі падаць вестку хлопцам у суседнія вёскі, як нечакана знік галоўны Фрузін памочнік — брат Мікалай, рухавы і разумны хлопец, з такімі ж, як у сястры, светла-зялёнымі вачыма. На правай шчацэ ў яго ледзь прыкметны шрам — памяць свавольнага дзяцінства.

Яшчэ раней Фруза стала заўважаць, што брат возьме ды і знікне з дому. Але пройдзе якія два-тры дні, ён зноў з'явіцца, паціху, нібы нічога і не адбылося.

— Дзе ты прападаў, разбойнік? — спытала яна аднойчы.

— Як дзе? У сяброў, вядома.

Мікалай працаваў да вайны трактарыстам, і ўсюды ў яго былі тава-рышы.

Ён моўчкі глянуў на сястру, затым прапанаваў:

— Хочаш, я раскажу табе адну навіну?

І Мікалай раскажаў пра тое, што ён бачыў сваімі вачыма ў вёсках, якія былі кіламетраў за пяць-шэсць ад Ушалаў.

— Кузьму Лаўрэнцева ведаеш? З Лявонава што. Ён крыху накульгавае. Дык вось... Уляцела да яго ў хату салдатня. Абабралі начыста. Нават Аудоцін фартух і той панеслі. Кузьма як закрычыць: «Грабіцелі!» Фашысты, вядома, раззлаваліся, рынуліся на яго, падабралі пад сябе. Іх чацвёра, а ён адзін і ўсё крычыць: «Грабіцелі вы!» Моцны чалавек, праўда?

— Моцны, гэта так... — адказала Фруза і задумалася. — Людзі цяпер не схіляюць галаву. Змагаюцца.

Калі Фруза гаварыла так, яна не магла і падумаць пра тое, што здарыцца з яе братам праз некалькі дзён. Яна толькі выказала ўголас тое, што можа быць даўно ўжо накіпела на душы і нарэшце ўзяло ды вырвалася. Яна не чакала, што брат з яе слоў зробіць такі вывад. А ён узяў ды і пайшоў у партызаны.

Фруза яшчэ ніколі не была такой адзінокай. Брату яна давярала ўсё. Дзялілася патаемнымі думкамі, марамі. З кім жа цяпер пагаварыць пра іх? Каму раскажаць, што робіцца на душы? Хіба маці? Толькі не ёй. Яна не зразумее. Яшчэ крычаць пачне. Мо' схадзіць да сяброўкі, Марыі Дзяменцевай? Але што тая магла сказаць? Вось каб усім разам сабрацца ды пагаварыць пра ўсё, смела, не баючыся.

Расшэне прышло неяк само: сабраць вяржоркі.

За некалькі дзён перад гэтай мяцеліцай да Фрузы прышла былая суседка, сямякласніца Валя Шашкова. У светлым бярэціку, з-пад якога выбіваліся кудзёркі.

— Добры вечар! — галасок у Валі быў звонкі, задорны.

— А-а... Вечар добры, вяселуха... Што, засулавала? Нешта цябе і відаць не было?

Маці Фрузы, якая цыравала ля печы панчохоу, неяк уся насцеражылася, падалася ўперад. Цяжка было зразумець, задаволена яна прыходам «вяселухі» ці не.

Пасля таго, як Мікалай падаўся ў партызаны, Марфа Аляксандраўна

старалася ўсяляк берагчы дачку, каб, божа барані, тая пад чым-небудзь уплывам не зрабіла тое самае.

— Добры вечар, добры вечар... — ветліва сустрэў Валю Фрузін бацька, Савелі Міхайлавіч, шыракаплечы, мажны мужчына год пад пяцьдзесят, з вялікімі рукамі рабочага: ён шмат год працаваў на торфазаводзе. Седзячы ля сцяны, Савелі падшываў валёнак.

Валя прайшла ля яго і спынілася побач з Фрузай. Промні вячэрняга сонца ружавілі іх твары.

— Я так рада, што ты прышла, — пачала Фруза. — Мне трэба з табой пра нешта такое пагутарыць...

— Са мной? Пра што?

— Як ты думаеш, калі сабраць вяржоркі, як тады вунь, памятаеш?

— Ой, Фрузка, як добра!.. Як гэта добра... А то ўсё адны і адны... Цяжка зносіць... — у голасе Валі адчуваўся сум.

— А як ты думаеш, дзяўчаты згодзяцца?

— Ой, Фрузка, чаму ж не?.. Каму не ахвота павесяліцца... Няўжо ты яшчэ сумняваешся?

— Не... Але ж цяпер час ведаеш які... Надумаеш адно, а выйдзе зусім другое. — Фруза ўздыхнула. — Хоць бы гадзінку якую-небудзь разам. Спьем, а мо' і патанцуем. А хлопцы, як думаеш, прыдуць?

— Во, нашы, ушалаўскія, абавязкова, — упэўнена сказала Валя. — Хлебам іх не кармі, а дай патанцаваць. Пра обальскіх не скажу. Далекавата, ды і мяцеліца вось круціць.

— Добра, Валька. Давай мы гэтак зробім. Ты схадзі да Езавітавых у Зуі. А я падамся ў Масцішча, да Мані Дзяменцевай. Скажаш тым, што мы чакаем у нядзелю. Па вёсцы гэта хутка разляціцца.

Валя ўстрапянула.

— А пра галоўнае я дык і не спытала. Дзе ж будзем збірацца?

Фруза забылася, што размова вялася пры бацьках, і выпаліла:

— Самая большая хата наша. У нас!

Марфа Аляксандраўна пры гэтым сярдзіта зірнула на дачку:

— Знайшлася гаспадыня распараджацца. Не, дзевачкі, толькі не ў нас... На мяне вунь і так пальцам тычкаюць: «Дзе твой Мікалай?»

— Дык мы ж, мама, вяржоркі надумалі... — старалася яе супакоіць Фруза.

— Заві гэта, як хочаш, ворагу ўсё адно. Ён не дурань, яго не абманеш... — Марфа Аляксандраўна выцерла вільготныя ад слёз вочы ражком хусткі. — Не дай божа, здарыцца з табой, дачка, што-небудзь, не перажыву...

А Фруза стаяла за сваёй:

— Кажу, нічога не здарыцца і ўсё. Мы ж будзем толькі спяваць, ну, танцаваць, адным словам, вечарынку наладзім. Хіба гэта каму забаронена?

Марфа Аляксандраўна добра ведала характар дачкі і разумела, што перашкодзіць ёй амаль нельга, але ў той жа час неяк хацела стаць упоперак дарогі, сэрца так падказвала.

Зірнуўшы на мужа, які ў гэты час яшчэ спрытней стаў корпацца ў валёнку, Марфа са злосцю спытала:

— А ты чаго маўчыш? Ці твая хата з краю?.. Знайшоўся хітрун. Маўчыць. Бацька ты ёй ці не?

Яна, напэўна, доўга б яшчэ ўпікала мужа, каб той, махнуўшы рукой, не перапыніў яе:

— Ды адчапіся ты, Марфа! Прыліпла, як смала. Чуеш, што справу парашылі ўжо. А чаго нам умешвацца, перашкаджаць. — Ён лагодна зірнуў на дачку, маўляў, хай будзе па-твойму, і, уздыхнуўшы, дадаў: — Вось і ўся гаворка.

Фруза падышла да яго, прыхінулася да пляча. Яна ведала, што бацька яе падтрымае.

Марфа, нічога не сказаўшы, прытулілася спіною да печы і яшчэ больш заўзята пачала цыраваць панчошу.

2

Вечарам Фруза сустракала хлопцаў, што прыходзілі па аднаму, а то і гуртам. Многіх, што з далёкіх вёсак, яна ледзь пазнавала.

— Федзька?.. Ты глядзі, як вырас... — гаварыла яна, звяртаючыся да каржакаватага, круталобага хлопца ў кепцы, якая хутчэй нагадвала блін.

— Ды і ты, Фрузка, змянілася быццам...

— У лепшы бок?

— Вядома, — адказаў Федзя, разглядаючы па-святочнаму апранутую дзяўчыну.

Фруза была ў сіняй шарсцяной спадніцы складачкамі, у каляровай крэпдэшынавай кофце з моднай брошчай. Цёмна-русыя локаны акуратна прыціскаліся з двух бакоў прыколкамі, і лоб выдаваў таму вельмі высокім.

— Але, ужо скоро тры гады, як мы не бачыліся, — уздыхнуў Федзя. — А помніш, Фрузка, я праводзіў цябе? Ты тады ў Віцебск у ФЗН ад'язджала...

Дзяўчына не паспела яму адказаць. У дзвярах з'явіўся малады чалавек сярэдняга росту, у кароткім кашушку, у галіфе колеру хакі і высокіх ботах.

— Дзяўчаты!.. Сустракайце самага лепшага кавалера... Гэта ж Валодзька Езавітаў, першы танцор у обальскай акрузе!.. — так рэкамендавала Фруза новага гасця з вёскі Зуі, што каля станцыі Обаль.

Валодзя, прывітаўшыся з усімі за руку, спакойна прайшоў на другую палавіну хаты, дзе хлопцы і дзяўчаты сядзелі на лавах і, відаць, чакалі пачатку вечарыні.

У гэты час Фруза са словамі: «Манечка!.. Дарагая!..» кінулася насустрач новай сяброўцы, і яны тут жа на парозе абняліся і моцна пацалаваліся. Толькі хацелі пайсці да ўсіх, як зноў адчыніліся дзверы.

— Добры вечар, гаспадыня... Прывітанне ўсёй кампаніі!.. — весела кінуў з парога малады хлопец, з крыху дзявочым тварам. — Ён працягнуў Фрузе руку, тая памкнулася прывітацца, але ў гэты час з-за яго спіны выглянула зусім маленькая дзяўчынка з дзвюма кароткімі, закінутымі наперад касічкамі. Яна з цікавасцю разглядала Фрузу і ветліва ёй усміхалася.

— Прымай гасця... — хлопец прапусціў дзяўчыну наперад.

— Зіна... — яна першай назвала сваё імя.

— Фруза... — гаспадыня сённяшняга вечара паціснула кароткія, шорсткія пальцы дзяўчынкі, пасля доўга разглядала яе моўчкі. Фрузе

падабалася ў ёй усё: і светла-блакітныя вочы пад густымі вейкамі, і ямачкі на шчоках, і даверлівая, крыху сарамлівая ўсмішка. А Зіна глядзела на Фрузу і думала: «Жэнька не дарма расхвальваў яе... Вочы якія... Гарэзлівыя, цеплыя...»

Калі Фруза прывяла гасцей на другую палавіну хаты, Фёдар Слышанкоў ужо канчаў апавядаць пра нешта цікавае.

— Я яго, значыць, на лапаткі. Ударыў раз... А ён, зараза, здачы дае. Эх, думаю, гад!.. Мала табе Федзька ўсыпаў... Ды трэсь яму ў вісок — і хана! Заўважце, і гэта пры маім хворым сэрцы.

Хлопцы гучна рагаталі. Смяяліся і дзяўчаты.

— Шкада, спазніліся, — засмуцілася Зіна. — А што ж яшчэ будзе?.. — дзяўчынка першы раз трапіла на вяржоркі і не магла ўтаіць сваёй цікаўнасці.

Валя Шашкова памылялася, калі запэўняла Фрузу, што ўшалаўскіх хлопцаў хлебом не кармі, а дай патанцаваць. Пра танцы нешта ніхто і не думаў.

Фруза нават пачала сараміцца хлопцаў:

— Чаго вы седзіце, бы мухамораў наеўшыся? Танцуйце!

Але ахвотнікаў не знаходзілася, і мусіць таму, што не было гарманіста. А пад гітару якія могуць быць танцы?.. Асабліва гэта падкрэсліваў Валодзя.

— А я нават люблю пад гітару, — запярэчыў Фёдар Слышанкоў. — Ведаеш, спакойней, больш рытмічна.

Ён з сур'ёзным выглядам выйшаў на сярэдзіну пакоя і зрабіў некалькі крокаў.

— Не звяртай увагі на яго, Фруза, ён у нас з гадоў вырас. Амаль дзед... — хіхікнуў нехта з хлопцаў.

— Ну-ну... Не пляці абы чаго, — агрызнуўся Слышанкоў, пачырванеўшы. — Бо...

— Супакойся, Фёдар, — Фруза па-сяброўску паклала яму руку на плячо. — Схадзі лепш пакуры...

Фруза стала разглядаць прысутных. Яе позірк спыніўся на дзяўчыне з тоўстай касой і блакітнай стужкай у ёй. Упарты падбародак у яе выдаваўся крыху ўперад. Гэта была латышка Ніна Азоліна. Без Ніны не адбывалася ні адна вечарынка. Яна добра іграла на гітары, спявала. Голас у яе быў не моцны, але мяккі, прыемны.

Фруза падышла да Ніны, села побач. Нічога не сказала, але па аднаму яе позірку Ніна зразумела, што трэба павесіліць моладзь.

«Добра», — адказала яна таксама вачыма і ўзяла гітару. Хата напоўнілася гучнымі пераборами.

Ніна заспявала, змоўклі хлопцы і дзяўчаты. Стаішы дыханне, слухалі песню пра тое, як «за ракой пеў салавей...»

У песні было нешта сумнае, было і вясёлае, што ўзнімала настрой.

Раптам Ніна змоўкла, але ніхто не азваўся. Усе чакалі нечага яшчэ. І тут Ніна, злёгка крануўшы струны, заспявала сваю любімую:

«Орлёнок, орлёнок, взлети выше солнца...»

Спачатку зусім ціха, затым усё гучней і гучней пела Азоліна. Голас яе мацнеў, набіраўся сілы, а гітара гаманіла, як бурлівы патак. Песню падхапілі. Яна загучала магутна, упэўнена.

Даўно так не спявала моладзь.

Калі закончылася песня, Фруза падсела да Зіны.

— Ну як, спадабалася?

— Але ж!.. У цябе гэтак добра... — Зіна ўскінула вочы. — Я вельмі люблю пець. І ведаеш, што я люблю яшчэ? Граць у спектаклях. — Дзяўчынка загаварыла цішэй. — Я ж выступала ў школьным спектаклі «Чырвонае і блакітнае». Запытайся ў Лёні. Ты ведаеш Лёню?

— Не, не ведаю.

— Гэта мой стрыечны брат. З Ленінграда.

— А сама ты адкуль?

— Адтуль жа. Жыву за Нарвскай заставай. Чула пра яе? — І, не да чакаўшыся адказу, прадаўжала: — І тата, і мама ў Ленінградзе. Працуюць. Вярней, працавалі там да вайны, а цяпер — не ведаю. Там жа блакада. — Зіна заціхла на момант. — Я, разумееш, прыехала да бабы і засталася тут. Ты ведаеш маю бабулю? Ефрасіння Іванаўна, Яблыкава. У Зуях жыве.

— Ведаю, ведаю, чаму ж не, — ёй усё больш і больш падабалася гэта дзяўчынка з кароткімі косамі.

У жыцці бывае і так. Сустрэнеш чалавека ўпершыню, пагутарыш і адразу неяк сыйдзешся з ім, стане ён табе блізім, патрэбным.

— Ведаеш, Зінка, — сказала Фруза, — давай сябраваць?..

— Добра... — згадзілася Зіна.

— А ў наступную нядзелю прыздзеш?

— У гэту, што будзе? — спытала Зіна, штосьці прыпамінаючы. — Я, відаць, у нядзелю пайду з Жэняй у Ключына. Там таксама збіраюцца. Толькі не ў хаце, як у цябе, а ў калгасным клубе.

Вечар бег неўзаметку. Неўзабаве да хлопцаў падыйшоў Савелі Міхайлавіч.

— Ну, сыны, павесяліліся трохі, лагаманілі, а цяпер час і дадому. А то, ведаеш, паліцаі п'яныя і ноччу, бывае, шныраюць па вёсках. Чаго добрага, падстрэляць яшчэ каторага. Яны ж, сабакі, гатовы смаліць па кожным...

3

Канца-краю няма беларускім лясам. Яны цягнуцца на сотні кіламетраў у любым кірунку.

Вёска, дзе жыла Фруза, падыходзіла да самага лесу, дзе раслі невялікія елачкі ўперамешку з бярозамі. Туды, далей за імі, узвышаліся магутныя сосны, нават дубы і ясені. Гэта пачыналіся обальскія і шашанскія лясы, якія цягнуліся па левы бок чыгункі, што вяла з Віцебска на Полацк, і злучаліся з Каз'янскімі.

У тую ноч, калі моладзь сабралася ў хату Саўкі на вечарынку, па занесеных снегам дарогах ад лініі фронту рухалася Каз'янскім лесам да дома аб'ездчыка невялікая група людзей.

Наперадзе, правальваючыся ў снег, крочыў чалавек у афіцэрскім шынялі, у цяжкіх ботах, з невялікім рэчавым мяшком за плячыма. Ён часта спыняўся, прыслухоўваўся, разам з ім, як па камандзе, спыняліся і яго сябры.

— Далёка яшчэ, Барыс Кірылавіч? — паціху пыталіся ззаду.

Ён, не паварочваючыся, адказваў:

— Хутка, за павароткай.

Неўзабаве з цемні выглянуў домік аб'ездчыка. Барыс Кірылавіч, падышоўшы, тры разы ціхенька пастукаў у акно. У сенцах затупалі. Бразнула засаўка, нібы затвор вінтоўкі. З сянец выйшаў гаспадар, пажылы мужчына, у бялізне і валёнках.

Спачатку ён прыглядаўся моўчкі да тых, што прышлі, затым, звяртаючыся да чалавека ў афіцэрскім шынялі, сказаў:

— Заходзьце, людзі добрыя, пагрэйцеся...

— Дзякую, бацька, — сказаў Барыс Кірылавіч і, атросшы з вопраткі снег, першы ступіў у сенцы...

Праз колькі часу ў хату з воблакамі пары ўваліўся рослы мужчына ў кароткай ватоўцы, у ботах. Калі ён здароўкаўся з кожным, дык доўга ўглядаўся ў твар. Паціскаючы руку Барысу Кірылавічу, ён радасна ўсміхнуўся:

— Увесь, як маці...

Сакратар Сіроцінскага падпольнага райкома партыі Антон Уладзіміравіч Сіпко доўгі час працаваў старшынёй райвыканкома, і яго ўсе ведалі. Ён быў добра знаёмы з бацькам Маркіянава, старшынёй аднаго з лепшых калгасаў у раёне. Сустрэкаўся ён да вайны і з Барысам Кірылавічам, слухаў не раз яго на сходах раённага актыву.

— Ну, таварыш Маркіянаў, дакладвай! — сказаў Сіпко і, выцягнуўшы з кішэнкі блакноцік велічынёй з запалкавы карабок, падрыхтаваўся запісваць. — Дык з чым прышлі?

Маркіянаў хацеў ужо быў пачынаць расказ, як нечаканы выпадак рассямшыў усіх.

Пад сталом ляжаў сабачка. Убачыўшы многа чужых ног, ён спачатку завурчэў, затым ускочыў на лаву, з лавы на стол, ды як забрэша на ўсю хату.

— Гэта што яшчэ за падпольшчык? — здзівіўся Сіпко.

А сабачка аж заходзіўся. Прыйшлося паклікаць гаспадара.

Варта было лесніку крыкнуць з парога: «Цыц, Шарык!», як сабачка змоўк і, падцяўшы хвост, паціснуўся ў вугал.

— Ну і Шарык... Напалохаў дык напалохаў, — сміяўся Антон Уладзіміравіч, выціраючы ад смеху слёзы. — А цяпер давай, таварыш Маркіянаў... — і ён яшчэ раз паглядзеў у той бок, дзе прыціх і насцеражыўся Шарык.

— Прыбылі мы па спецыяльнаму заданню, Антон Уладзіміравіч, — Маркіянаў дастаў з планшэта канверт і падаў яго Сіпку. — З палітупраўлення. Тут пра ўсё сказана.

Сіпко падступіўся бліжэй да лямпы, прыўзняў калматыя бровы і пацяў чытаць.

— Так-так, — гаварыў ён пасля, барабанячы пальцамі па сталае. — Аператыўная група. Падмацаванне нам. Добра... — твар яго на хвіліну прасвятлеў, заіскрыліся вочы, затым зноў сталі суровымі, праніклівым.

— У пісьме гаворыцца пра баявыя дзеянні. А з кім іх будзеце праводзіць? Людзі ў вас ёсць?

— Вядома, — падняўся малады хлопец год дваццаці, член аператыўнай групы. — Людзі ў лесе.

— Дзе, дзе?

— У лесе...

Маркіянаў штурхануў яго локцем, але ўжо было позна.

— У лесе... — іранічна ўсміхнуўся Сіпко. — А што робіцца ў нас, ведаеце?

І тут Антон Уладзіміравіч расказаў пра абставіны ў раёне.

— Вы прышлі, таварышы, у самы цяжкі час. Не буду таіць ад вас — хуткае прасоўванне фашысцкіх войск і адступленне нашай арміі пасяла сярод некаторай часткі насельніцтва нашага раёна трывогу. У лесе людзей вельмі мала. Не хапае зброі, боепрыпасаў. Трэба фарміраваць атрады. Вось тут вы нам можаце моцна памагчы.

— А чым іменна? — спытаў Маркіянаў.

— Калі мы думаем па-сапраўднаму весці народную вайну ў тыле ворага, трэба звязацца з людзьмі, сабраць іх. Раскажыце людзям, што партыя з імі. — Сіпко абвёў усіх позіркамі і прадаўжаў: — Трэба, каб раён быў наш. Хто наша апора? Савецкія людзі. Асабліва моладзь. Так, так. Моладзь — наш галоўны рэзэрв. З яе трэба і пачынаць.

Маркіянаў памкнуўся пра нешта спытаць, але Антон Уладзіміравіч жэстам перапыніў яго.

— А дзейнічаць ёсць дзе, — Сіпко сказаў гэта ціха, як бы самому сабе. — Паглядзіце сюды. — Ён расхінуў акуратна складзеную карту, абвёў калеровым алоўкам невялікі ўчастак, які ўключыў пяць-шэсць населеных пунктаў каля Обалі. — Тут у фашыстаў моцныя гарнізоны. На гэтай тэрыторыі — вельмі важная для ворага, я б сказаў, артэрыя, нават дзве: чыгунка і аўтастрада. А наўкол Обалі — заводы, патрэбныя фронту, электрастанцыя, чыгуначная станцыя. Гэта — ваенныя аб'екты, і фашысты моцна іх вартуюць. Відаць, наша задача будзе такой, — Сіпко як бы чаканіў кожную фразу, — пранікнуць у Ключчына, Обаль, у вёскі Ушалы, Масцішча, Зуі. Наладзіць сувязь з рабочымі, калгаснікамі, моладзю. Падняць іх на барацьбу. Добра было б стварыць падпольную камсамольскую арганізацыю.

Маркіянаў падняўся.

— Я хачу спытаць...

— Калі ласка. Для гэтага мы і сустрэліся тут. Усё трэба высветліць да канца. Ніякай недагаворанасці... Калі мы яшчэ ўбачымся, вось так адзін-на-адзін, хто ведае...

— Я магу ведаць два-тры прозвішчы? Для сувязі.

— Можна будзе.

Антон Уладзіміравіч назваў некалькі імён надзейных людзей, што засталіся ў падполлі, расказаў, як з імі сустрэцца.

— Ага, чуць было не забыўся. Наш сувязны Іван Яблыкаў перадаў, што ва Ушалах, Ключчыне і іншых вёсках моладзь часта збіраецца на вечарынікі. Цягне хлопцаў пабыць разам. Вось там і пазнаёміцца можна з многімі.

Сіпко папярэдзіў членаў апэратыўнай групы, што дзейнічаць трэба асцярожна, каб не выклікаць ніякага падазрэння. Паклаўшы на стол аловак, які дагэтуль увесь час трымаў у руках, ён некаторы час моўчкі разглядаў карту. Потым закурыў і, павярнуўшыся да членаў групы, спытаў:

— Калі прыступіце да работы?

Присутныя, відаць, не чакалі такога пытання. Перахапіўшы разгублены позірк члена групы Цімафея Нікіценкі, Маркіянаў адказаў:

— Калі трэба, хоць заўтра.

— Вось гэта па-дзелавому, правільна. Ну, таварышы, жадаю вам

поспехаў. Аб ходзе работы інфармуе мяне праз сувязных. — І як бы прасячы прабачэння, дадаў: — Мне трэба заглянуць яшчэ ў адно месца.

Сіпко падняўся, развітаўся і, злёгка прыгнуўшы галаву, выйшаў з хаты. Яго рослая постаць хутка расплылася ў перадранішняй імгле.

Няпрошаныя госці

1

Неўзабаве домік аб'ездчыка пакінуў і Маркіянаў са сваімі спадарожнікамі.

Ішлі лесам у кірунку вёскі Ключчына, прабіраліся хмызнякамі. Маркіянаў знячэўку крануў адну нізкую яловую галінку, і снег сыпнуў аж за каўнер.

— Бр-р-р...

У вышыні свяціў месяц, бледна-бледна, і ад гэтага рабілася яшчэ больш холадна.

Лес без канца; дрымучы лес. Нават таму, хто тут бываў не раз, лёгка заблудзіцца. Не відно ніякай дарогі, усё зраўняла снегам.

З кірунку збіраліся два разы. Першы раз выйшлі да возера, якога на карце не было. Абагнуўшы яго, наткнуліся на чыгунку. Другі раз ледзь было не напароліся на варожую засаду. Добра, што здалёк заўважылі агеньчыкі ад папярост. Неасцярожныя салдаты смела курылі ўначы.

Ішлі паціху, часта спыняліся. Халодны вецер кідаў у твар жмені снегу. Было зябка. Холад дабіраўся да спіны яшчэ таму, што вораг быў тут, побач, і на яго можна знянацку наскочыць...

Толькі на золку дасяглі мэты, змораныя, не чуочы пад сабою ног.

Лес парадзеў, і хутка паказалася Ключчына.

Угледзеўшы на ўскрайку хату з агародчыкам, падарожнікі звярнулі да яе па сцяжынцы. Тут жыў Мірон Кузьміч Малашонак, калгасны брыгадзір.

Спакойны, не схільны да гутаркі, ураўнаважаны, ён быў пакінуты партыйнай арганізацыяй для работы ў падполлі. У яго хаце і пасяліўся спачатку Маркіянаў, так яму параіў сакратар падпольнага райкома.

Сіпко гаварыў тады Барысу Кірылавічу:

— З Кузьмічом трымайся адкрыта. Гэты не падвядзе. Ubачыш Анюту, перадай ад мяне паклон...

«Хто такая?» Незнаёмае імя ўразіла было Маркіянава. Ён не ведаў, што Малашонак не меў жонкі, а Анюта была яго дачка, смуглае шаснаццацігадовае дзяўчо, з чорнымі, як у цыганкі, вачыма. Анюта не была падобна на бацьку. Непаседліва і вясёлая, яна цэлымі днямі недзе прападала, а вечарамі прыносіла бацьку розныя навіны. Мірон Кузьміч не на жарт прывітаў яе «апошнімі павадамі».

Маркіянаў хацеў аднойчы даведацца, куды яна знікае, дзе бывае, але Анюта, усміхнуўшыся, коротка асекла:

— Будзеш, дзядзька, многа знаць, хутка старым станеш...

Але навінамі з ім яна дзялілася ахвотна. Прыдзе ад сябровак, сядзе побач і пачне расказваць, каго з Клеччына і з другіх вёсак фашысты пагналі ў Нямеччыну, з кім, непакорлівым, учынілі адразу расправу. Расказвае, а ў самой слёзы на вачах.

Аднойчы вечарам, падышоўшы да Маркіянава, Анюта ціха сказала:

— А ў нас у клубе сход будзе...

— Які?— недаверліва спытаў Маркіянаў.— Хто збіраецца?

— Маладзёжны. А нашто? Прыходзьце, даведаецеся... — павярнула-ся і паволі адышлася.

«З моладзі і пачынаць», — прыпомніліся раптам Маркіянаву словы сакратара райкома.

— Ну што ж, Антон Уладзіміравіч, пачнем, — сказаў ён уголас. — Пачнем. Нам не ўпершыню.

Да вайны Маркіянаў быў сакратаром камсамольскай арганізацыі Обальскай сярэдняй школы. Не раз даводзілася яму кіраваць сходамі моладзі. Тады ён зусім не хваляваўся. А цяпер не можа сябе стрымаць. Чаму гэта? Мо' адвык?

Барыс Кірылавіч парашыў наведваць вечарам клуб не адзін, а з таварышамі. Дамовіліся так: пры выпадку Маркіянаў спрабуе звярнуцца да моладзі з кароткім словам.

Калі Маркіянаў і яго таварышы зайшлі ў памяшканне, на іх ніхто не звярнуў увагі: моладзь танцавала.

— Глядзі... Даюць дыхту!.. — штурхануў Маркіянава локцем Аляксей Люцікаў, малады хлопец.

Маркіянаў толькі ўсміхнуўся. Яго адразу ж неяк захапіў той спакоем, што панавала тут, сярод маладых вяскоўцаў.

Аператыўнікі адразу разышліся ў розныя куткі, каб не быць у кучы і не кідацца ўсім у вочы. Але адзін з хлопцаў усё-такі адразу пазнаў Маркіянава. Гэта быў Валодзя Езавітаў.

Калі скончыўся вальс, Валодзя паклікаў да сябе Яўгена, таксама Езавітава, і шалнуў таму:

— У нас Маркіянаў!

Яўген утаропіўся на яго, нічога не разумеючы.

— Які Маркіянаў?

— Паглядзі вунь туды, у куток. Памятаеш сакратара нашага, Барыса?..

Яўген стаў уважліва разглядаць маладога чалавека, што сядзеў цяпер непадалёку. Лямпа асвятляла таму твар. Яўген заўважыў паўваенны гарнітур і новыя валёнкі.

— Цікава, адкуль ён з'явіўся? Федзька, ідзі сюды! — паклікаў ён Слышанкова, што сядзеў побач з Зінай Партновай недалёка ад музыканта. — Бачыш у кутку ваеннага? Пазнаеш?

Слышанкоў зморшчыў лоб.

— Дык гэта ж наш камсамольскі сакратар. Вось якая арыфметыка... А што ён тут мае рабіць? Давай спытаем.

Валодзя прытрымаў яго за руку.

— Пачакай! А мо' ён сам па справе прышоў?

— Што плячеш! Якая тут справа? Проста так.

Маркіянаў таксама пазнаў былых школьных таварышаў, але не падаваў выгляду і перасеў бліжэй да Люцікава.

Да Яўгена падышла Зіна.

— Пра што вы шапталіся?

— Таварыш па школе наш з'явіўся. Ты яго не ведаеш. Вунь сядзіць...

Зіна абыхава паглядзела на Маркіянава. Ён ёй нічым не кідаўся ў вочы.

А Маркіянаў, як і ўсе апергруппаўцы, нічым не выдаваў сябе. Сядзеў, прыглядаўся. Разы два падыходзіла да яго Анюта, старалася загаварыць, але твар таго быў суровы, строгі, і яна таксама зрабіла выгляд, што незнаёма з ім.

У перапынку паміж танцамі Маркіянаў выйшаў і стаў пасярод хаты.

— Таварышы! Хвіліну ўвагі...

Хлопцы і дзяўчаты насцеражыліся. Яны даўно ўжо не чулі слова «таварыш» ад чужых людзей. А гэты так смела іх называе...

Маркіянаў гаварыў спакойна:

— Я хачу павіншаваць вас, сябры, з перамогай! З вялікай радасцю! Пад Масквой разбіты фашысцкія арміі...

Прысутныя лавілі кожнае слова. Гэта ж немцаў разбілі. Тыя цэлымі суткамі крычаць у эфіры, што ўзялі Маскву, што фюрару адчынены вароты ў Крэмль... А тут — разгром!.. Ды які яшчэ!..

Калі Маркіянаў прывёў у прыклад лічбу: восемдзесят пяць тысяч забітых фашыстаў, пачуліся воклічы:

— Так ім і трэба!

А Маркіянаў гаварыў і гаварыў. Упэўнена, гучна, цвёрда.

— Таварышы! Справа толькі пачалася. Вораг паранены, але не дабіты. А недабіты можа ачунаць. Дык давайце ж біць фашыстаў так, каб ім нідзе не было спакою, каб хутчэй вызваліць усе нашы гарады і вёскі!..

У гэты момант у хату ўляцелі паліцэйскія, закрываюшы яшчэ з па-рога:

— Што за зборышча?!.

— Хто дазволіў?!.

— Р-р-а-азыдзіся!..

Але ніхто не скрануўся з месца.

Маркіянаў прадаўжаў гаварыць, як бы нічога і не адбылося. Яго спакой перадаўся і другім. Кароткую інфармацыю аб становішчы на фронце ён закончыў заклікам:

— Блізка, таварышы, час, калі наша Беларусь стане свабоднай. І тады кожнага з нас спытаюць: «А што ты зрабіў, чым памог разбіць ворага?..»

У хаце ўсталявалася такая цішыня, што быў чуваць кожны шорак. Усе чакалі, што будзе далей. Паліцыянты ў парозе перашэптваліся між сабой, відаць, не рызыкавалі сунуцца далей.

Анюта хацела, каб чым-небудзь памагчы прамоўцу, і, вышаўшы на сярэдзінку хаты, стала побач з ім.

А голас Барыса Маркіянава грмеў на ўвесь клуб:

— Рыхтуйцеся, таварышы! Блізка вясна. Хутка зазелянее лес. Мы чакаем вас там. Мы...

Ля дзвярэй вылаяўся п'яны паліцыянт:

— А ну, выходзь па аднаму! Паглядзім, хто тут у лес агітуе!

Моладзь захалявалася. Дзве дзяўчыны, відаць, палахлівыя, кінуліся на выхад. Валодзя, Яўген, Фёдар і Зіна падышлі да Маркіянава.

— Памагчы вам трэба, — сказаў Валодзя, вітаючыся з ім за руку.
— Айда за мной! — прапанавалі Фёдар Слышанкоў. Ён адвёў Маркіянава да акна і сказаў: — Зараз разаб'ю... Бяжы!

— Дзякуй, Федзя! — адказаў Маркіянаў. — Але мне нельга ўцякаць. Што скажучь тады хлопцы? «Балбатаць ён мастак, а як туга прышлося, — драпануў. Баязлівец...»

Яны вярнуліся ад акна да сваіх.

Да Маркіянава праз натоўп праціснуліся члены аператыўнай групы. Люцікаў спытаў:

— Што? Дадзім бой? Іх усяго трое. П'янаватя...

— Раззброіць... І без бою... — Маркіянаў рашуча падаўся да выхаду. — За мной!

У дзвярах паліцаі, лаючыся, выганялі з клуба хлопцаў. Слышанкоў схавіўся за паліцыянтам, які штурхнуў яго. Вочы ў Федзі сталі злоснымі і калючымі, шапка ссунулася аж на патыліцу.

— Ну, ты лягчэй, бо як суну!..

— Чога вочы вытрашчыў? — асклабіўся паліцай. — Праходзь жвавей, не затрымлівай!

Крутнуўшыся, Слышанкоў раптам схавіў паліцаю за грудзі...

— Ціхоненка! Селезень! Сюды! — закрычаў той перапалохана.

— Не крычы, хлопец! Не натужвайся! Пячонка лопне... — Слышанкоў страсянуў паліцаю яшчэ раз.

На выручку спяшалі двое другіх паліцаёў. Маркіянаў з таварышамі выкарысталі гэтую замінку. Прарваўшыся да выхаду, яны скамандавалі:

— Рукі ўгору!

Паліцаі ўраз працверзіліся. Убачыўшы дулы пісталетаў і раззлаваныя твары, яны зразумелі, што літасці не будзе.

Люцікаў адабраў у іх карабіны.

— А што будзем рабіць з гэтымі? — спытаў Маркіянаў.

Хвілін колькі ўсе маўчалі.

— Што ж, сядайце. Народ вас судзіць будзе, — загаварыў Маркіянаў абяззброеным паліцаям. Тыя стаялі, нізка апусціўшы галовы.

На сярэдзіну вынеслі лаву. Паліцыянты селі. Расказалі па чарзе, як фашысты наймалі іх на службу.

— Казалі нам, што мы будзем склады вартаваць, мы і пайшлі, — апраўдваліся паліцыянты.

— А кім вы сталі? Здраднікамі! — падкрэсліў Люцікаў.

— Мы нікога не выдавалі, спытайце ў хлопцаў...

— Гэта праўда, — пацвердзіла Анюта. — Яны нашы, клеччынскія. Нікога не зачэпілі.

— Праўда, таварышы? — звярнуўся да моладзі Маркіянаў.

— Анюта не маніць. — хорам адказала некалькі галасоў.

— Што ж, добра. Але што вы скажаце ў апраўданне яшчэ? — спытаў паліцыянтаў Маркіянаў.

Усе трое далі слова, што служыць фашыстам больш не будуць. Маркіянаў папярэдзіў няпрошаных гасцей:

— Ідзіце і запомніце: трапіцеся яшчэ — не прасіце літасці.

Зіна, не разабраўшыся, відаць, у тым, што адбываецца, шэптам спытала ў Яўгена:

— А за што ім даравалі? Яны ж паслугачы.

— Так трэба. Цяпер яны ў нашых руках. — Яўген сказаў гэта такім тонам, нібы Маркіянаў дзяліўся з ім сваімі планами і меркаваннямі.

Развітаўшыся з усімі, Маркіянаў і яго таварышы выйшлі на вуліцу. Пастаялі крыху, закуралі і паціху накіраваліся да дома на ўскрайку. Пазней стала вядома, што тыя трое паліцыянтаў перайшлі да партызан.

2

Непадалёку ад Ключчына, за бальшаком, была вёска Масцішча. Гутарачы з Аляксеем Люцікавым, Маркіянаў пашкадаваў, што з гэтай вёскай няма сувязі, а там жа жывуць многія яго школьныя сябры.

— Дык у чым замінае? — спытаў Люцікаў. — Узяў ды працягнуў туды нітку...

— Дзіўны ты, Алёша, — паківаў галавою Маркіянаў. — Думаеш, гэта проста?..

— Мне толькі скажы. Я заўсёды гатовы наладзіць з імі сувязь... — і Люцікаў адсалютаваў па-піянерску.

Праз некалькі дзён, яны з'явіліся вечарам да ўдавы Антаніны Антонаўны Лузгіной. Маленькая, худзенькая, але гаваркая, Лузгіна сустрэла іх вельмі радасна.

— Добры дзень, — усміхнулася яна Маркіянаву, бо ведала таго некалі яшчэ вучнем. Ходзячы ў Обаль у старэйшыя класы, Маркіянаў пражыў тры гады ў Масцішчах, па суседству з Лузгіной.

Антаніна Антонаўна звярнула бульбы, падала на стол солі.

— Не крыўдуйце, чым багаты, тым і рады.

— Дзякуем. Цяпер і бульба ласунак...

Маркіянаў і Люцікаў селі за стол. Яны ўсё ж такі прагаладаліся.

— Эх, сынікі... Абабралі нас ворагі, як ліпку...

Пакуль Маркіянаў апавядаў гаспадыні пра лёс яго бацькоў і знаёмых, Люцікаў разглядаў розныя рэчы, якімі быў застаўлены камод.

Амаль без скрыпу адчыніліся дзверы, і ў хату разам з холадам убегла расчырванелая на морозе дзяўчына год семнаццаці, у кароткім кашуку і валёнках — дачка гаспадыні.

Пазнаўшы Маркіянава, яна ўзрадавалася:

— Барыс!.. Адкуль? А я думала, што ты на фронце.

Яна памятала Барыса як сакратара школьнай камсамольскай арганізацыі і ніяк не магла ўявіць, што той можа аказацца не на фронце.

— А няўжо тут не фронт, Марыя? — Маркіянаў глядзеў ёй проста ў вочы, шэрыя, з блакітам.

— Як табе сказаць?.. — яна адчула ніякаватасць, бо ўбачыла, як схуднеў Барыс. У яго нават кругі пад вачыма. І дадала: — У лесе, вядома, фронт...

— Ну вось... Знаёмся. Мой сябар, Аляксей, — паказаў Маркіянаў у бок Люцікава. — З ім можаш гаварыць пра ўсё. Свой. Ну, сядай з намі. Раскажы, як жывеш.

Марыя правяла гасцей на другую палавіну хаты, бо не хацела пра многае гаварыць у прысутнасці маці.

— Як жыву? Як гарох пры дарозе... Ды праваліліся б яны ўсе да аднаго... Каб магла, я б іх... — дзяўчына не закончыла сваёй думкі і невыразна махнула рукой.

— Адным энтузіязмам іх не возьмеш. Падмацаваць яго трэба чым-небудзь... важкім, — сказаў Люцікаў.

— А чым іменна? — Марыя прыкінулася, што нічога не разумее. Люцікаў перш, чым адказаць, зірнуў на Маркіянава і, відаць, заўважыўшы, што той такой жа думкі, смела сказаў:

— Зброй! Разумееш? Зброй! Нам, як паветра, патрэбны цяпер вінтоўкі, патроны, ды і другое што-небудзь згадзілася б.

Марыя маўчала колькі хвілін і ні пра што не распытвавала. Яна ўжо ведала, адкуль і чаго прышоў у Масцішча Маркіянаў, той самы Барыс Маркіянаў, чые камсамольскія даручэнні яна так ахвотна выконвала ў школе. «А няўжо цяпер я не магу яму памагчы?»

— Ведаецца, што я вам скажу, — звярнулася да сваіх гасцей Марыя. — Я дам вам... Я вам дам... кулямёт.

Калі б Маркіянава і Люцікава ў гэты момант сказалі, што іх акружылі немцы, яны б, мусіць, так не здзівіліся. Жарты сказаць: кулямёт!

Дзяўчына заўважыла, якое ўражанне зрабіла на гасцей яе прапанова, і зразумела: ёй не даюць веры.

— Думаецца, я жартавала? Апранайцеся тады. Пойдзем са мной.

Марыя прывяла іх гарадамі да хлява. Там у кутку была навалена куча саломы. Пад саломай стаяла скрынка — ўверх дном, а пад ёй — чысценкі, афарбаваны ў ахоўны колер кулямёт. Маркіянаў нагнуўся і ўважліва аглядзеў яго: ні адной драпінкі, ні адной плямкі.

— Дзякуй, Марыя. Вялікае дзякуй! — Маркіянаў моцна паціснуў ёй руку.

Скрынку зноў перавярнулі ўверх дном і завалілі саломай.

Вярнуўшыся ў хату, Маркіянаў пацікавіўся:

— А дзе ж ты яго здабыла?

— Купіла.

— Ну, не жартуй, Марыя...

— А вось слухайце.

І дзяўчына расказала пра тое, як у яе апынуўся кулямёт.

Калі адступалі савецкія войскі, ля хаты Лузгіных спынілася грузавая машына. Кончылася гаручае. З кабіны тады выскачылі двое: лейтэнант і шафёр.

— Разгружайся! Не марудзь! — загадаў лейтэнант. — Немцы блізка...

— А як з машынай? — спытаў шафёр, са смуткам глянуўшы на паўтаратонку, разумеючы, што з ёй прышла пара расстацца.

— Вельмі проста. Спаліць! Не пакідаць жа ворагу.

Шафёр адчыніў левы борт і крыкнуў параненаму байцу, што сядзеў ля станкавага кулямёта:

— Цімох, дай руку, памагу злезці.

— Я то сам злезу, — адказаў баец, падсунуўшыся на край кузава. — Памажы вось гэтую штучку зняць.

— Таварыш лейтэнант, а дзе мы яго дзёнем? — у нерашучасці стаяў шафёр ля знятага з машыны кулямёта.

І тут, убачыўшы Лузгіна, лейтэнант спытаў:

— Скажы, дзяўчына, ці ёсць дзе паблізу рэчка?

— Да рэчкі ад нас далёка...

— А студня дзе будзе?

— А вось побач, праз хату.

— Утапіць яго ў студні! — загадаў лейтэнант.

Марыя моўчкі назірала за гэтым. І тут у яе з'явілася думка.

— Аддайце мне. У нас ёсць камсамольцы. Схаваем, што сам чорт не знойдзе.

Лейтэнант завагаўся, але думаць яму, відаць, не было калі, і ён махнуў рукою:

— Забірай! Толькі хутчэй.

Лейтэнант і салдаты спышаліся. На бліжэйшым узлеску рваліся снарады і недзе там трашчалі аўтаматы.

Разам з Марыяй яны занеслі кулямёт у хлеў і схавалі ў салому...

Вyslухаўшы Марыю, Маркіянаў задумаўся: як перакінуць кулямёт у партызанскую зону. Пад крысо не схаваеш, гэта ж не абрэз...

А ці магла б ты, Марыя, дастаць дзе каня? На дваццаць чацвёртае лютага. Я ў гэты дзень буду ў Масцішчах.

— А дзе ж я яго возьму? Нашага даўно забралі, — уздыхнула дзяўчына.

— Схадзі да Уладзіміра Лузгіна. Ён дасць. Скажы, што авечку купляць паедзеш, і што стары казаў...

Гэта быў пароль. Па тону, якім ён быў сказаны, дзяўчына пераказала, што госці маюць сувязь з партызанамі.

24 лютага раніцай конь шпарка імчаў да Заходняй Дзвіны шырокія сані, набітыя сенам. Пад ім быў схаваны кулямёт. Разам з Марыяй ехаў і Барыс Маркіянаў.

Дарога была ўезджаная, і розвальні лёгка парыпвалі палазамі. Стаяў ціхі марозны ранак.

Мінулі вёску. Раптам Марыя, уся збялеўшы, схаліла Барыса за руку.

— Сущіш каня!
Насустрэч нёсся, бы на крылах, раскідваючы капітамі камякі снегу, шэры ў яблыках рысак.

— Сатана едзе... — шапнула дзяўчына.

Маркіянаў не зразумеў:

— Што, што? Які сатана?

— Экерт... — уздыхнула Марыя.

Маркіянаў сцішыў каня, уступаючы дарогу начальніку обальскай паліцыі.

— Параўняўшыся з ім, Экерт нацягнуў лейцы:

— Тпру-у-у... Сто-о-й!

Было відаць, што ён выпіў. Марыю пазнаў адразу, як толькі павярнуў у яе бок свой азызлы твар:

— О-о-о... Люзгіна! Куды так рана? — Экерт размаўляў з латышскім акцэнтам.

Ён ведаў не толькі Марыю, але і ўсю іхнюю сям'ю, бываў не раз у іх доме.

— Па авечку еду, пан начальнік, — весела адказала яна, ледзь стрымліваючы дрыжкі.

Экерт правёў мутнымі вачыма Маркіянава:

— Хто гэта?

— Мой жаніх. З Чарнячонак...

— А-а-а... жаніх, — працягнуў Экерт задаволеная. — На вяселле паклічаш?

— Абавязкова, пан начальнік. Майце ласку... Ну, паехалі! — штурханула яна Маркіянава.

Экерт у гэты час тузануў лейцамі, і яго рысак рвануў з месца ў галоп.

— Маладзец, Марыя! Добра ў цябе атрымалася. А я ўжо ўсяго чакаў. — Барыс выняў руку з кішэні, дзе ляжаў пісталет, і аглянуўся назад.

— Супакойся. Экерт ужо далёка.

— Ёсць такая прымаўка: бойся сабакі спераду, каня — ззаду, а дурнога чалавека — з усіх бакоў...

Дзяўчына з косамі

1

Зіна сядзела ля акна, падпёршы шчаку рукою, і глядзела, як пасля заходу сонца цямнела далёкае пунсое неба.

Пагасла вячэрняя зара. Апусцела вуліца ў Зуях. Ні душы.

Зіна ведала, чаму ўсе пахаваліся, як мышы ў норы. Праз дарогу, якраз насупраць бабчынай хаты, на свірне вісела аб'ява. Кожнае слова ў ёй ведалі ў Зуях усе — старыя і малыя.

«Хто з'явіцца на вуліцы без пропуску каменданта пасля заходу сонца — смерць, перад заходам сонца — таксама смерць».

Выйдзі, пакажыся туды ў такую пору!..

У небе засвяціліся зоркі — вялікія, яркія. Вось адна адарвалася і, прамільгнуўшы, знікла ў цёмнай бездані недзе ў кірунку станцыі.

Цішыню парушыў гудок, востры, несціханы. Было чуваць, як цяжка задыхаў паравоз, напамніўшы Зіне пра яе ад'езд з Ленінграда.

Здарылася гэта восем месяцаў назад. На вакзал прыйшлі бацькі, аднакласнікі. Яе і маленькую сястрычку Галю праводзілі на летнія канікулы ў Ваўкавыск да цёткі Ірыны. Цётчын муж працаваў там на чыгунцы.

Вясёлыя сяброўкі смяяліся, жартавалі, падносілі падарункі. Хто кнігу, хто хустачку, а хто каляровыя адкрыткі.

— Бяры, Зіначка! На памяць.

Перад самым адыходам цягніка з рэпрадуктара данеслася песня: «Любімы горад». Зіна тады падхапіла песню, а маці чамусьці заплакала.

— Чога ты, мама? — зашаптала Зіна, прытуліўшыся да маці. — Я ж не назусім. Паглядзі на мяне. Я ж не плачу. Прашу цябе, усміхніся... Ну, любая... Вось так...

І Анна Ісакаўна ўсміхнулася скрозь слёзы.

Вось і пара падняцца ў вагон.

Зіна хуценька абняла маці, развіталася з усімі і лёгка ўскочыла на падножку.

— Не сумуй, мамачка! Бывайце, дзевачкі!..

Перон застаўся ззаду, а яна ўсё стаяла на пляцоўцы вагона і махала рукою:

— Бывайце, родныя!.. Бывай, любімы горад!..

Восем месяцаў бацькі нічога не ведаюць пра яе і Галю.

«Яны мо' думаюць, што мы даўно загінулі»... — дзяўчына ўздыхнула. Яна не пачула, як хтось падышоў да яе. Адчуўшы на плячы нейкую руку, яна ўздрыгнула. Перад ёй стаяў дзядзька Іван. Высокі, хударлявы. Твар у яго скуласты. Позірк калючы, строгі. Як і пляменніца, ён прыехаў у пачатку чэрвеня ў Беларусь на адпачынак, і тут, у Зуях, яго застала вайна. Дагэтуль ён працаваў на Кіраўскім заводзе ў Ленінградзе.

— Што? Не спіцца? — ціха спытаў ён, сеўшы побач. — А ноч якая прыгожая, га?.. Зоркі так і мігцяць...

Зіна моўчкі глядзела ў акно.

— Усё марыш?

— А чаму і не? Люблю памарыць.

— Пра што?

— Пра дом усё. Як там цяпер?

Немцы распускалі чуткі, што Ленінград удалося акружыць, што жыхары яго памерлі з голаду. На душы ў дзяўчыны было неспакойна.

— Не сумуй, Зіна. Ад гэтага лепш не стане. Папомні маё слова: ленінградцы вытрымаюць, абавязкова. Бачылі яны на вяку не гэта... — Памаўчаўшы, ён дадаў: — Шкада, што ты не ведаеш таго...

— Памыляешся, дзядзька! — у яе голасе была крыўда. — Тата мне пра ўсё расказваў. І пра голад і пра тое, як да Пулкава падышоў быў Юдзеніч і як яго разбілі...

— А пра пучілаўскі браняпоезд?

— Таксама ведаю. Пра яго мне расказаў не тата, а кранаўшчык Пётр Зянькоў, што з медніцкай майстэрні. Ты яго ведаеш?

— Але ж... Працавалі разам. Разумны хлопец, гаваркі, слухай толькі.

— У нас, на Балтыйскай, — прадаўжала Зіна, — сабралася аднойчы кампанія: тата, кранаўшчык Зянькоў і Коля Шпакаў. Сядзелі позна. Мама прыняла ўжо і закуску са стала, а яны і не кратуюцца. Спрачаюцца, гарахацца. Тут я як накінуся на іх: «Ды хопіць вам! Хоць бы пра цікавае што-небудзь, а то ўсё пра цэх...» Тата паглядзеў на мяне сярдзіта. Ён яшчэ не бачыў ніколі, каб я была такая злосная. «Ты чаго, дурненькая?» — пытае. А я яму ў адказ: «Сорам мне, тата, перад сяброўкамі. Ты трыццаць гадоў працуеш на Кіраўскім, а што я ведаю пра ваших герояў? Пра каго з іх я магу напісаць сачыненне?» Зянькоў з бацькам перагледзіліся. Зянькоў і гаворыць мне: «Хочаш, значка, я раскажу табе пра браняпоезд «Чырвоны пучілавец»?» «Вядома, хачу. Раскажыце, дзядзька Пеця»... Назаўтра ў нашым VI «Б» было сачыненне...

— Цікава, што ён табе расказваў?

— Не перабівай, а то я забываюся... Было гэта на фронце. Браняпоезд праываўся да сваіх. Белыя замініравалі пуць. Што рабіць? Байцы нічога не маглі прыдумаць. Але знайшоўся сярод іх адзін чалавек. Смелы такі быў. Папоўз па снезе і зняў з рээк міны. Раніла яго ў грудзі, але ён выжыў. Ты ведаеш, хто гэта?

— Газа, — адказаў дзядзька Іван. — Я яго ведаў. Ён быў сакратаром парткома нашага Кіраўскага. З душой чалавек. Стары бальшавік.

— І тата мне гэта казаў. Сачыненне нават раіў пра яго напісаць.

— І ты напісала?

— А як жа? На выдатна, — горда сказала Зіна.

Гутарка Зіны з дзядзькам Іванам, напэўна, зацягнулася б, калі б бабка не гукнула з печы:

— Хопіць вам гаманіць ноччу. Спаць ларай!

2

Зіна пасля гэтай гутаркі доўга не магла заснуць, варочалася на ложку з боку на бок. Перад яе вачыма ўзніклі карціны нядаўняга мінулага.

...Урачыстая лінейка. Зіну прымаюць у піянеры. Перад строем аднакласнікаў ёй павязваюць чырвоны галыштук. Хвалючыся, яна дае клятву быць вернай справе бацькоў, справе Леніна. Хіба гэта забудзеш?

Хутка ляціць час! Вось яна ў VI «Б». Побач з ёй за партай — Нюра Цярэшчына. «Ведаеш, Зінка, — сказала яна, — мне вельмі падабаецца твой сінёвы халацік з белымі каўнерыкам. Ён так табе да твару». Нюра не ведала, што гэта мама сама пашыла Зіне такі халацік. Яшчэ Нюра гаварыла тады, што ёй падабаюцца Зініны косы з чырвонымі стужачкамі. Нават смешна цяпер гэта...

Зіна ў сёмым класе. Тады ёй было спачатку сумна, бо ў VI «Б» засталася яе любімая настаўніца Анна Пятроўна Татарэнка. Але пасля і там з'явіліся новыя сябры, любімыя настаўнікі. Зіна потым паступіла ў гурток мастацкай самадзейнасці пры Палацы культуры. Спявала, чытала вершы. На раённым аглядзе атрымала прэмію за лепшае выкананне ролі ў спектаклі «Чырвонае і блакітнае».

А дома Зіна сама наладжвала выступленні свайго лячэчнага тэатра. Яна была і кіраўніком і выканаўцам. Збіралася глядзець дзетвара з усяго калідора і нават з другіх кватэр.

Светлы, утульны пакой на Балтыйскай. Зіна памятае яго такім, якім пакінула сёмага чэрвеня сорок першага года, у дзень ад'езду. Калі выходзіш з яго — направа Галчэўскага. Побач — канапа. Тут спала яна, Зіна. Ля акна стаяў невясокі столік. Гэта яе, Зінін. На ім ляжалі падручнікі, сшыткі і дзённік вучаніцы 385-й школы Кіраўскага раёна. Стаялі яшчэ на ім кветкі, ляжалі парожнія каробкі з-пад цукерак: Зіна любіла салодкае...

Пасярод стала — бюст Уладзіміра Ільіча. Гэта — прэмія за рэкорд у лыжных спаборніцтвах. Зіна была ў школе лепшай спартсменкай. Над сталом вісела пахвальная грамата за выдатныя поспехі і прыкладныя паводзіны. Гэта за сёмы клас, які яна скончыла сёлетняй вясной.

Добра і весела было ў пакоі, калі лілося святло з-пад залацістага абажура...

Зіна ўспамінала мінулае і ніяк не магла заснуць. Побач спала Галечка, скруціўшыся ў клубочак. Зіна папраўляла і папраўляла хустку, якой была накрыта сястрычка, а тая ўсміхалася некаму праз сон...

Зінінай бабуцы Ефрасінні Іванаўне Яблыкавай за тыдзень ла прыходу гітлераўцаў прапанавалі эвакуіравацца з вёскі, але яна адмовілася.

— Паеду — дык усіх пагубляю. А так, глядзі, усе мае птушаняты ў родным гняздзе...

Ефрасіння Іванаўна мела падставу.

Першым з'явіўся і застаўся дома сын Іван. А пазней да яе нечакана ўваліліся Зіна з Галіяй, цётка Ірына з двума сынамі — Лёнем і Колям.

Вайна застала іх у Ваўкавыску. Адтуль яны шмат дзён прабіраліся праз Оршу і Віцебск у Зуі, да бабкі. Прышлі змораныя, запаленыя, з уцалелымі клункамі.

Ефрасіння Іванаўна ні пра што ў іх не распытвала. Яна радавалася гасцям, збілася з ног, частуючы іх, і такая стала рухавая, аж нельга было паверыць, што ёй восемдзесяць шэсць год. Яна была яшчэ моцнай і сама ўпраўлялася з гаспадаркай.

— Ешце, родныя, ешце. Хопіць у нас і самім, і гасцям. Ды адпачніце, а пасля — лазню выпалю...

А ўжо на трэці дзень Зіна пачала заўважаць, што да дзядзькі Івана прыходзіць вельмі многа незнаёмых. Ні з кім яны не размаўлялі, апроча дзядзькі, і стараліся гэта рабіць непрыкметна.

«Што гэта за людзі? — не магла дадумацца яна. — У каго спытаць? Хіба ў малых? Яны могуць ведаць».

Зіна аднойчы спытала ў свайго дзесяцігадовага брата Колі:

— Не ведаеш, хто гэта?

— Чаму ж, ведаю...

— Хто?

— Прышлі з лесу, вось хто.

— Праўда?

— Буду яшчэ маніць табе, — пакрыўдзіўся Коля. — Сам чуў, як дзядзька Іван упамінаў Шашанскі лес. Адтуль яны і прышлі.

Госці былі ў другім пакоі. «Што ж яны там робяць?» Зіна зірнула праз шчыліну ў перагародцы.

Адзін з іх, маладзейшы, круглатвары і падстрыжаны пад вожыка, штосьці гаварыў дзядзьку Івану. Другі, старэйшы, сядзеў зусім нерухома, выставіўшы ўперад сваю залацістую бараду. Ён глядзеў на дзядзьку Івана і як бы тлумачыў: «Слухай майго таварыша. Ён хоць і спяшаецца, але добра гаворыць».

Вось круглатвары дастаў з кішэні невялікі скрутак і перадаў яго дзядзьку. Той, сціснуўшы скрутак двума вялікімі пальцамі — з фінскай вайны ў яго засталіся толькі вялікія пальцы, астатнія былі ампутыраваны — занёс паперы ў куток і схаваў за куфар.

Зіна, выглянуўшы, хацела была загаварыць з незнаёмымі, але яе апярэдзілі Галя і Коля, якія ўбеглі ў другі пакой.

— Здрасце! — зазвінеў голас Галачкі. — Вы адкуль, дзядзечка?

— Здалёку, дачушка... — ласкава адгукнуўся маладзейшы, той, што стрыжаны пад вожыка.

— Можна з Ленінграда?

— Не, дзяўчынка, бліжэй... Але ўсё адно не ўбачыш адгэтуль...

Зіна падышла і вывела сястрычку з пакоя.

Галя надзэмула вусны. Яна пакрыўдзілася, што ніхто не заўважае, як ёй сумна без мамы. Нават дзядзька Іван і Зіна. Толькі адзін Коля спачувае ёй: яна ўжо даўно яму адкрыла тайну, што збіраецца пайсці да маці ў Ленінград пехатой.

3

Зіна не чула, як у акно пастукалі аж тры разы. Дзядзька Іван хуценька ўскочыў, — ён спаў на падлозе, — накінуў на плечы паліто, надзеў валёнк і паспяшаў у сенцы.

— Асцярожна, Барыс, не зачпі малых, разбудзіш...

Той, каго клікалі Барысам, распрануўся і лёг на падлозе разам з дзядзькам.

Зноў усе сціхла, і стала чуваць, як на печы храпла бабка.

Ужо зусім развіднела, калі нечаканы стук у дзверы і ўладны голас «Адчыняй!» паднялі ў хаце ўсіх на ногі.

— Немцы! — спалохана і глуха прагаварыла бабка і, перахрысціўшыся, стала злазіць з печы.

Усе прытаіліся і чакалі. Прыціхла і Галечка, якая спачатку была заплакала. Цётка Ірына спалохана глядзела на дзядзьку Івана і на таго, што прышоў ноччу. Яна, мусіць, ведала, хто гэта і адкуль.

Хвалявалася і Зіна. Яна пазнала Маркіянава і падумала, што гітлераўцы рвуцца ў хату, каб скапіць яго.

«Хто ж мог данесці?»

— За мяне не бойцеся, — спакойна сказаў Маркіянаў, ідучы з дзядзькам у другі пакой.

Затрашчалі дзверы пад ударам чагосьці цяжкага.

У хату ўскочыла чацвёрта салдат з каратканогім тоўстым яфрэйтарам.

Ён трос паперай, на якой штосьці было напісана, і крычаў на ламаанай рускай мове, звяртаючыся да бабкі:

— Чаму не аткрываль? Загад камманданцый знаеш? Дзе мальбоко? Мільх?

— Не ўмею я чытаць, пан, — шаптала дрыжачымі вуснамі Ефрасіння Іванаўна. — Адкуль мне ведаць твой загад? — павярнуўшыся да дачкі, яна папрасіла: — Паглядзі, Ірыша, што там намалявана.

Цётка Іра не паспела і крануцца з месца, як Зіна ўжо была побач з яфрэйтарам і, задзёршы галаву, чытала:

«Загад камманданцый!

Кожны, каторы ў сябе ёсць адна карова, здай у сем гадзін адзін гаршчок з малаком, здай у восем гадзін шклянку смятана.

Або ўсё здай акурат, або вашу карову забірайць.

Камманданцый».

Унізе была прыпіска: «Спяшыць прыносіць хутка».

Яфрэйтар з пагардай паглядзеў на прысутных і загадаў:

— Забірайць карову!

Тыя кінуліся выконваць загад.

— Стойце, што вы робіце? — закрычала Зіна.

Яфрэйтар піхнуў яе ў спіну, і яна адляцела да сцяны.

Накінуўшы на сябе, што трапілася пад рукі, на двор павыскоквалі бабка, Ірына і дзеці.

Салдаты выводзілі з хлява карову.

Ефрасіння Іванаўна кінулася да красулі.

— Не аддам!.. У мяне ўнукі!.. — яна паказала на малых, што плакалі, збіўшыся ў кучку.

— Марш з дарогі! — гарлаў не сваім голасам яфрэйтар. Вочы ў яго набеглі крывёю. — Я пакажу табе не выконваць загад арміі фюрара. Прэч! Стреляць буду! — ён ускінуў карабін.

Галя ад перапалоху закрыла твар дрыготкімі ручкамі.

— Не бойся, Галінка, — суцяшала яе Зіна. — Ён толькі палохае...

Фашыст стрэліў, але прамахнуўся. Ефрасіння Іванаўна, відаць з перапалоху, асунулася на снег.

Зіна, нібы праз сон, бачыла, як цётка Ірына кінулася ў хату і закрычала:

— Ваня! Маме дрэнна!..

Дзядзька Іван і Маркіянаў выскачылі на двор. Салдаты ўжо былі на вуліцы.

Ефрасінню Іванаўну перанеслі ў хату, паклалі на ложка.

Цётка Ірына, стоячы на каленях, пырскала вадою ў пасіны бабчын твар. Дзеці стаялі паблізу і плакалі.

Раптам бабка расплюшчыла вочы.

— Жывая! Жывая! — закрычала Зіна. — Пакліч дзядзьку, Галя! Чаго стаіш... Бяжы...

Дзядзька Іван і Маркіянаў вярнуліся з сенцаў у хату. Упэўніўшыся, што Ефрасіння Іванаўна лепш, яны пайшлі ў другі пакой. За імі падалася і Ірына.

Хутка Зіна пачула адтуль:

— Табе прыдзецца пайсці на работу...
 — Куды? Да немцаў?..
 — Так трэба, — дзядзька панізіў голас, але Зіна ўсё ж разабрала: — Загад з лесу...

Што гаварылі далей, Зіна не магла зразумець. Разабрала толькі яшчэ адзін сказ: «Лягчэй нанесці ўдар».

Гэта сказаў Маркіянаў. Яна пазнала па голасе, толькі не магла здагадацца, пра які ўдар ён гаворыць. Але затое цяпер яна ведала другое — дзядзька Іван і цётка Іра маюць сувязь з лесам.

Не пастукаўшы, яна зайшла ў другі пакой.

Ірына адразу ж спытала:

— Што табе, Зіначка? Мо' бабцы зноў дрэнна?

— Не. Я таксама хачу... загады выконваць... — дзяўчына глядзела ўпарта і рашуча.

— Якія загады? — пераглянуліся дарослыя.

— З лесу, — смела загаварыла Зіна. — Вы думаеце, я маленькая? Памыляецеся! Я знаю, усё знаю!..

Яе істота гарэла нянавісцю, якая гучала ў голасе і палала ў вачах.

«Скажы такой, што зрабіць, і яна не спыніцца ні перад чым», — падумаў Маркіянаў і сказаў:

— Добра, дзяўчына... Пакуль што — нікому ні гуку, — ён кінуў галавой у бок малых, што стаялі ля ложка, дзе ляжала бабка.

Развітваючыся, Маркіянаў паціснуў Зіне руку, як і ўсім дарослым, і праз гароды накіраваўся па сцэжцы ў лес.

Пра многае ў гэты дзень даведалася Зіна, пятнаццацігадовая ленинградская дзяўчына з кароткімі косамі, але адно было для яе яшчэ невядома: што дзядзька Іван Яблыкаў — сувязны падпольнага райкома партыі.

Маладая гаспадыня

1

З таго часу, як Фрузін брат Мікалай пайшоў у партызаны, ад яго ўжо два разы приходзілі весткі. Адзін раз іх прынёс Яблыкаў.

Іван Ісакавіч вяртаўся з Ключына ад Маркіянава. У Масцішчах ён сустрэў Фрузу, якая хадзіла адведаць сваю сяброўку Марыю Дзяменцеву. Іван Яблыкаў раскажаў ёй, што приходзіў Мікалай у разведку, але дамоў заглянуць не ўдалося: трэба было тэрмінова прынесці звесткі ў партызанскі атрад пра размяшчэнне часцей обальскага гарнізона.

— Ты, не перажывай, — суцяшаў яе Яблыкаў. — Брат хутка наведзецца, і не адзін, а з гасцем.

Фруза здзівілася: «Што за госць? Валодзька Езавітаў? Яўген? А можа Федзька Слышанкоў?», але распытваць не стала.

Другую вестку пра сына прынеслі самому бацьку.

Было гэта так.

Савелі Міхайлавіч пайшоў па дровы ў лес, што паблізу Ушалаў. Толькі ён узняў на плечы вязанку сукоў, як яго аклікнулі двое незнаёмых у ватніх куртках:

— Ты, дзядзька, часам, не з Ушалаў?

— Угадалі, — адказаў Савелі і насцярожыўся.

— Саўку Зянькова ведаеш?

— А што трэба?

— І дачку яго ведаеш? Маладую гаспадыню...

— І дачку ведаю. А што такое? — Савелі скінуў з плеч вязанку і здзіўлена глядзеў на незнаёмых, стараючыся адгадаць, хто б гэта мог быць.

— Справа тут, бачыш, якая... — замяўся адзін з незнаёмых. — Паклон ёй з Шашанскага лесу...

— Ад каго? Ці не Коля, сыноч, шле?

— Дык ты яго бацька?! Вось дык трапілі...

— А як ён там?..

— Як усе, так і ён. Адным словам, добры хлопец. У нядзелю сам прыдзе, чакайце.

І сапраўды, у нядзелю вечарам Мікалай з Маркіянавым прабраўся лесам ва Ушалы.

— Мір хаціне!.. — весела прывітаўся Мікалай з бацькам, які адчыніў хату. — Здароў бацька... Як жывём-маемся?..

— Дзякуй, сыноч! Добра жывём, дай бог лепшага! — Савелі прывітаўся з сынам за руку, затым абняў яго. Паглядзеў строга на Маркіянава: — А гэта хто?

— Мой сябар. Не бойся. Поўны парадак...

— Калі ласка, — прыветна сказаў Савелі Міхайлавіч.

Мікалай узяў Барыса Маркіянава пад руку і правёў у другі пакой. Свяціла вісячая лампа. На лавах сядзелі хлопцы і дзяўчаты. Відаць, толькі што закончыўся танец, бо на табурэтцы важна сядзеў чубаты хлопец у вышытай кашулі і перабіраў лады гармоніка, а дзяўчаты махалі хустачкамі, адпачывалі. Па кутках паблісквалі цыгаркі.

Мікалай хутка пазнаёміўся з некім і ўжо прасіў у таго:

— Дай, браток, пакурыць...

Маркіянаў прысеў у цямнейшым кутку і назіраў. Пра маладую гаспадыню вечара Фрузу яму многа раскажаў Мікалай. Ад яго ён даведаўся, што дзяўчына працавала на швейнай фабрыцы, потым вучылася ў тэхнікуме, камсамолка.

Пахваліў Фрузу і Яблыкаў:

— Уся, як бацька. Простая і любіць праўду. Толькі да танцаў вельмі ахвочая...

— А што тут дрэннага?

Барыс Кірылавіч не бачыў у гэтым ніякага граху. Фруза са сваімі равеснікамі перажывала самую вяселую пару — маладосць. У гэты час у кожнага ёсць сіла і для працы, і для геройства, і для смеху, жартаў, весялосці. Хай спяваюць, танцуюць, але не забываюць пра другое — самае галоўнае. Нездарма гавораць: «Песню пой, а с ней — и в бой!»

Маркіянаў увесё вечар прыглядаўся да Фрузы.

А яна з'яўлялася то ля адной купкі дзяўчат, то ля другой, і ўсюды яе ветліва сустракалі. Яму падабалася, што Фруза можа гаварыць

з усімі. Адчувалася, што яна жыла ў вялікім калектыве і любіла людзей.

Тут яна ўвесь вечар клапацілася, каб моладзі не было сумна. Вось падышла да гарманіста і штосьці шапнула яму. Той усміхнуўся, падмігнуў і, расцягнуўшы мяхі, запеў звонкім голасам:

«А Лявоніху Лявон палюбіў,
Леванісе чаравічкі купіў,
Леваніха — душа ласкавая,
Чаравічкамі палясківала...»

Маладыя галасы падхапілі песню. Пары закружыліся ў танцы. Фруза кradком таксама назірала за Барысам Маркіянавым. Мікалай не сказаў ёй, хто гэта і чаго прышоў. Пасля танца, калі моладзь разышлася з круга перадыхнуць, Фруза падышла да Маркіянава:

— Малады чалавек, запрашаю вас на наступны танец. Не пярэчыце?..

— З радасцю. Толькі, шчыра кажучы, я дрэнны танцор.

Зайгралі «Бярозку». Маркіянаў і Фруза закружыліся ў вальсе. Але Барыс усё збіваўся з такту.

— Вось бачыце, які з мяне танцор... — апраўдваўся ён.

— Нічога, навучыцеся. Нельга ж сядзець увесь час і сумаваць, як вы...

— Па характару я сумны... Мо' потым хіба павесялею... Як трава зазяляе...

«Пра што гэта ён?» — падумала Фруза, а Маркіянаў прадаўжаў:

— Хіба не бачу я, як вы баіцеся лішні раз усміхнуцца адзін аднаму. Кожную ж хвіліну можа ўварвацца немец. Не, Фруза, мы хочам жыць так, як раней, вольнымі... І будзем...

— Я згодна з вамі... — адказала Фруза. — Вясной вам весялей будзе. Зімой не кожны хоча пусціць у хату, а хавацца цяжка.

— А ты не забаялася б?

— Не! На ўсё пайшла б...

Закончыўся танец, і яны, адышоўшы ў куток, разгаварыліся.

— Сяброўка расказала мне пра адзін выпадак, — успамінала Фруза. — Жанчына схавала параненага нашага байца. Пранюхалі пра гэта гестапаўцы. Арыштавалі яе і катавалі. Не вытрымаўшы, яна прызналася.

— А як бы ты, вытрымала?

— Але. — Яна глядзела ўпэўнена і цвёрда.

— А калі б моцна катавалі?

— Усё адно. Нізашто б не прызналася.

Цяпер ёй было зразумела, чаму ён задае такія пытанні: правярае.

— Слухай, Фруза... — пачаў быў ён. Дзяўчына падалася ўся ўперад, чакаючы, што ж ён скажа, але зайграў гармонік.

— Пасля скажу...

— Што ж, думайце, а я патанцюю...

Вечарынка закончылася апоўначы. Калі ўсе пачалі разыходзіцца, Маркіянаў паклікаў Фрузу:

— Вялікае дзякуй!

— Можна падумаць, што вам было тут вельмі весела...

— Не ў гэтым справа, Фруза. Людзі ў вас добрыя. — Ён запрасіў яе сесці побач. — Давай пагутарым.

— А можна паклікаць маю сяброўку, Валю Шашкову?

— Не варта. Пра сябровак пасля... Цяпер пра другое. Чула апошнія паведамленні?

Маркіянаў гаварыў ціха, абдумваючы кожнае слова. Ён расказваў больш за ўсё пра абставіны на фронце.

Дзяўчына напаміла яму пра сябровак.

— Што ж, можна будзе ў наступную нядзелю пагутарыць і з тваімі сяброўкамі. І хлопцаў, дарэчы, пакліч. Камсамольцаў. Знойдуцца такія?

— А колькі трэба?

— Чалавек пяць-шэсць.

— Збярэм, будзьце ўпэўнены.

— Вось і добра.

У наступную нядзелю Барыс Маркіянаў зноў прышоў з Мікалаем. Ён чакала чалавек дзесяць хлопцаў і дзяўчат. Сярод іх былі: Зіна Партнова, Марыя Дзяменцева, Яўген Езавітаў, Фёдар Слышанкоў.

Мікалай выйшаў на вуліцу, праверыў, ці ўсё ў парадку, памог сястры завесіць вокны ад лішніх вачэй.

Маркіянаў паведаміў пра ўсё, што ведаў аб падзеях на фронце і ў савецкім тыле. Расказаў пра пакуты людзей пад фашысцкай акупацыяй.

— Пакуль на нашай зямлі гітлераўцы, няма жыцця. Хай гэта думка паліць вашы сэрцы, не дае спакою. Прyseў за стол — памятай: фашыст есць твой хлеб, а твая сястра галодная. Кладзешся спаць — памятай: фашыст катue ноччу твайго брата-партызана. Прачнуўся — помні: няма мірнай Беларусі, фашысты прынеслі ёй гора. А мы хочам жыць па-людску.

Савелі Міхайлавіч у гэты час ціха пакашліваў на печы ды пыхкаў «казінай ножкай». У хаце чуўся моцны пах самасаду.

Маркіянаў закончыў прамову заклікам да моладзі памагчы Чырвонай Арміі біць ворага. Пасля яго гаварыла Фруза.

— Я ведаю, чым мы можам памагчы. Ва Ушалах, у Зуях, у Масцішчах многія прыхавалі вінтоўкі, патроны, гранаты. Ды і па лесе іх шмат параскідана. Трэба падбіраць...

— І перадаваць нам, — перапыніў яе Маркіянаў. — Можна яшчэ заносіць у бліжэйшыя вёскі лістоўкі. Хоць тут ёсць вялікая цяжкасць: лістоўкі трэба перапісваць ад рукі.

— А калі пазнаюць почырк? Што тады? — спалохана спытала адна з дзяўчат.

— Не трэба быць разявай, не нападзешся. І ліха тады не будзе, — раіла Фруза. — А наогул вось што: нічога тут страшнага няма. Мы будзем абменьвацца лістоўкамі. Праўда, дзяўчаты?

Калі ўсе разышліся і Маркіянаў застаўся адзін з Фрузай, ён спытаў:

— Ты ведаеш, хто я?

Яна ўсміхнулася:

— Вы чамусьці не назвалі сябе. Але я здагадалася. Мікалай потым гаварыў пра вас. Добры вы чалавек, Барыс Кірылавіч.

— Я, Фруза, не пра тое. Ведаеш, што я прышоў да цябе па даручэнню падпольнага райкома партыі?

— Не, не ведаю... — І раптам усхвалявана загаварыла: — Барыс Кірылавіч... Маю да вас вялікую просьбу. Вазьміце мяне ў атрад. Я ўмею страляць...

— Жаданне ў цябе добрае, але... — Маркіянаў усміхнуўся. — Бачыш... Навучыцца страляць можа кожны. А вось змагацца на вачах у ворага — гэта не кожнаму пад сілу.

Маркіянаў расказаў, якую надзею ўскладае падпольны райком партыі на моладзь тых вёсак, што знаходзяцца вакол Обалі.

— З многімі хлопцамі я асабіста знаёмы. Смелыя таварышы, не сядзяць без справы. Але вораг з кожным днём усё больш умацоўваецца ў раёне. Пусціў у ход некаторыя заводы, электрастанцыю. Праз Обаль, як і ў мірны час, ходзяць цягнікі, але з варожымі салдатамі і зброяй. Трэба на кожным кроку падрываць сілы ворага.

Маркіянаў паведаміў рашэнне райкома партыі стварыць падпольную камсамольскую арганізацыю.

— Як ты думаеш, калі мы будзем цябе сакратаром рэкамендаваць?..

Дзяўчына аж ускочыла з месца.

— Мяне?

— Але. Ты ж на фабрыцы была камсоргам. Значыць, маеш вопыт, людзей ведаеш.

Фруза задумалася.

— Баюся я, Барыс Кірылавіч, брацца за такую справу — не спраўлюся. У пэчу ўсе разам былі, а тут... Адзін у Ключчыне, другі ў Зуях, трэці ў Масцішчах. Збяры іх!..

— Нічога, збяром. Было б для чаго...

Але Фруза стаяла на сваім:

— Не, Барыс Кірылавіч. Не здолею я... — Яна чырванела, баючыся, што Маркіянаў можа няправільна яе зразумець. — Не думайце, што я супраць стварэння арганізацыі. Я памагу вам, што будзе мне пад сілу. Але сакратаром...

— Што ж, не буду падганяць цябе з адказам. Абдумай усё добра.

Барысу Маркіянаву спадабалася, што дзяўчына падыходзіць да справы сур'ёзна.

— Я хутка буду, — сказаў ён на развітанне.

Калі Маркіянаў пайшоў, Фруза яшчэ доўга хвалявалася: такі дар пер ёй аказвае падпольная партыйная арганізацыя, ёй, дзяўчыне!..

Калі ў Віцебску прагучала першая паветраная трывога, Фруза здавала экзамен у швейным тэхнікуме. Вечарам адразу ж была сфарміравана каманда МППА. Фруза запісалася самая першая.

Калі фашысты акружылі Віцебск, байцы МППА пакінулі горад

у ліку апошніх і прымкнулі да групы бежанцаў, што ішлі на Смаленск і Ярцава.

На чацвёрты дзень яны прышлі на чыгуначную станцыю. Тутэйшыя жыхары расказалі, што адразу за станцыяй у лесе зроблены завалы. Правей дарогі ідзе супрацьтанкавы роў.

«Недзе там, мусіць, лінія абароны, — падумала Фруза. — Трэба падацца туды».

Раптам на дарозе пачуўся шум. Зафыркалі матацыклы. Загарланілі салдаты. Гэта фашысты перарэзалі дарогу. Фруза з сяброўкай парашылі вярнуцца назад. Двое сутак прабіраліся лесам да Віцебска. На трэці, абышоўшы балота, незаўважна выйшлі на шашу.

Недалёка ад круглага возера дзяўчаты напаткалі групу ваеннапалонных. Байцы — худыя, абадраныя, абросшыя — ледзь перасоўвалі ногі.

У прыдарожнай канаве ляжала некалькі рассыпанных мяшкоў мукі. Яны былі пасечаны, відаць, асколкамі або кулямі. Мука, як пыл, ляжала на траве. Чырвонаармеец, які ішоў уперадзе, спатыкнуўся, упаў у канаву, пасля прыўзняўся на калені і, зачэрпнуўшы прыгаршчамі, стаў прагна есці муку. Рукі яго дрыжалі.

З калона адлучылася яшчэ некалькі байцоў. Яны таксама кінуліся ў канаву.

— Хальт! Хальт! — закрычалі канваіры, адкрыўшы страляніну.

Упаў прастрэлены баец... Фруза не магла больш глядзець. Яна дастала з клуначка кавалак хлеба і кінула ў натоўп.

— Лавіце, таварышы!

Фашыст падскочыў да яе і стаў лупцаваць плёткай. Фруза страціла прытомнасць і ўпала. Фашыст спіхнуў яе ў канаву.

Усю ноч праляжала яна ў канаве. Калі апытомнела, сонца было ўжо высока. Ныла цела, балелі рукі і ногі.

Над галавой плылі шэрыя воблакі. Стала зябка, падступіліся дрыжкі.

«Дзе ж Наташа?»

Сяброўкі нідзе паблізу не было. Яе, відаць, пагналі з ваеннапалоннымі. У канаве ляжаў салдат, той, што накінуўся на муку. Фруза папаўзла да яго. Твар у таго распух і пачарнеў за ноч.

Яна выбралася з канавы, каб прабрацца ў кірунку лесу.

Доўга паўзла яна, а ў вушшу ўсё чуўся грубы голас фашыста-канваіра.

Ноччу Фруза зноў страціла прытомнасць. Калі яна расплюшчыла вочы, у небе міргалі зоркі. Над бліжэйшай сасной вісеў цмяны месяц.

Фруза хацела піць. Горка было ў роце. І яна зноўку папаўзла, глытаючы халоднае перадранішняе паветра. З цяжкасцю прыўзнялася, аглядалася. Метраў за сто ад дарожкі заблішчэла вада. І адкуль узаліся сілы!.. Фруза паднялася і памаленьку пайшла да возера. Піла доўга, пакуль не адчула, што можа захлынуцца. Адарваўшыся ад вады, яна апусцілася на камень.

У сваю вёску Фруза прышла аж на сёмыя суткі пад вечар.

Заходзіла сонца, і яго промні фарбавалі ў золата застылыя аблогі.

Фруза спынілася на ўзлеску, што падступаў аж да гародаў, прыслухалася. Наўжол было ціха, толькі дзесь далёка брахалі сабакі.

Фруза рушыла ў кірунку дома, але адчула, што не можа ісці далей: падкошваліся ногі.

А што, калі дома няма нікога?

Яна пастаяла яшчэ крыху і паволі рушыла ў вёску.

Першай яна ўбачыла маці. Марфа Аляксандраўна, такая ж, як і заўсёды, гаспадарлівая, расстаўляла пасуду, рыхтуючы вячэру.

— Мама!..

Марфа Аляксандраўна пляснула рукамі.

— Дачушка мая... Любая...

Фруза падбегла да маці і ўпала ёй на грудзі

Яны селі на лаву, прытуліліся ў абдымках. Выслухаўшы дачку, Марфа Аляксандраўна павохкала, паплакала, потым супакоілася і сказала:

— Што ж, дачушка, слязьмі гору не паможаш. Адпачнеш дома, правішся і забудзецца тое ліха...

— Не, мама. Няма калі цяпер адпачываць. Не да гэтага.

— Чаму гэта? — устрывожылася маці.

— Пакуль нічога, мама. Не бойся.

У сенцах скрыпнулі дзверы. Пачуліся цяжкія крокі. Неўзабаве ўвайшоў Савелі Міхайлавіч. Заняты сваімі думкамі, ён моўчкі зняў з цвічка ручнік і накіраваўся да ўмывальніка.

І тут Марфа не вытрымала і залілася слязьмі.

— Ты чаго гэта, маці? — Савелі Міхайлавіч павярнуўся і толькі цяпер убачыў на лаве незнаёмую. — Хто гэта?

Марфа Аляксандраўна загаласіла яшчэ мацней.

— Гэта я, тата... — загаварыла Фруза і паднялася насустрач.

Савелі Міхайлавіч парывіста працягнуў рукі, абняў дачку і прыхінуў да грудзей.

— Дачушка... Як яны цябе спаласавалі...

Ён выпрастаўся і сціснуў кулак.

І дома Фрузе не было спакою. Сталі часта паяўляцца немцы. Грабілі, збівалі.

З хаты калгасніка Ягора Малашанкі фашысты выкінулі на вуліцу посуд, вопратку, абутак. Дачка Ягора, семнаццацігадовая Таня, не вытрымаўшы, крыкнула:

— Бандыты!.. Што вы робіце?!

Падскочыў фельдфебель і ўдарыў яе па твары. Але дзяўчына крычала:

— Бандыты! Зладзеі!..

Фашыст ударыў яе яшчэ раз, у грудзі:

— Маўчаць! Я табе пакажу, руская свіння, як зневажаць армію фюрара. Забраць!

Таню штурхнулі ў легкавую машыну і павезлі. Так яна больш і не вярнулася ва Ушалы.

«Вось які ён, «новы парадак», — раздумвала Фруза. — Сёння забралі Таню, а заўтра могуць і мяне. Не, падлюгі, не выйдзе. Я вам не дамся...»

У канцы сакавіка Маркіянаў зноў сустраўся з Фрузай. На гэты раз яна цвёрда сказала:

— Я ўсё абдумала, Барыс Кірылавіч. Згодна.

— Я гэтага і чакаў. Ты не магла зрабіць інакш, — і ён моцна паціснуў ёй руку. — А цяпер слухай...

Гаварылі больш гадзіны, падрабязна абмяркоўваючы ўсё да дробязей.

— Перш за ўсё табе трэба будзе добра прыгледзецца да хлопцаў. Падбярэ ў арганізацыю лепшых, самых лепшых. Не кожны зможа працаваць у падполлі. Нам патрэбны самыя надзейныя і смелыя.

— А зброя будзе? — спытала Фруза.

— Вядома. Толькі ў падпольшчыкаў яна асобая. Лістоўкі. Газеты. Ну і яшчэ... міны, тол...

На гэты раз Барыс Маркіянаў перадаў Фрузе пачак газет, перасланных з-за лініі фронта. Затым з бакавой кішэні ватоўкі дастаў некалькі лістоў з рукапісным тэкстам.

— Газеты падкіньце ў хаты. Але будзьце асцярожнымі, каб вас не заўважылі. А гэта, — ён працягнуў Фрузе лістоўкі, — трэба размножыць. Складзі ў Масцішчы да Марыі Лузгіной. Скажаш, што «стары прасіў» Гэта наш пароль. Яна зробіць.

Лістоўкі і газеты

1

Вясна на Віцебшчыне ў сорок другім годзе была ранняя. Неяк непрыкметна зазеленелі палі і лугі, з'явіліся першыя кветкі. У сярэдзіне красавіка дружна зацвілі сады.

Хораша сустракаць вясну ў лесе, у полі, у садзе, дзе цёплае пахучае паветра хмеліць галаву. А Зіне і Яўгену ў гэтыя дні прыходзілася глытаць перагар бензіну, дарожны пыл. Але што зробіш... Схаваўшыся ўдзень па абочынах дарогі, яны чакалі, калі да кіламетравага слупа ўдасца прыклеіць лістоўку.

Па шашы ў абодва бакі імчалі машыны. Зіна прыслухалася: доўга яны будуць шнырыць ці не? Ёй не цяпелася хутчэй выканаць заданне Фрузы.

Пад вечар дарога прыціхла. Зрэдку праскочыць грузавік, і зноў спакойна.

Зіна штурханула Яўгена локцем:

— Ці не пара?..

Ён асцярожна выйшаў на дарогу, агледзеўся:

— Давай хутчэй!..

Зіна выскачыла з кювета, трымаючы падрыхтаваную лістоўку. Момент — і лістоўка прыклеена да слупа. Першы радок на ёй заклікаў падарожніка:

«Знішчай фашысцкіх гадаў!»

Ад шашы яны накіраваліся на ззеўскія могілкі. Па дарозе Яўген спытаў:

— Шмат яшчэ засталася?

— Дзве газеты і адна лістоўка. — Зіна працягнула руку Яўгену. —

На! Гэта для Санчука.— Вочы яе гарэлі гордасцю: яна выконвае сапраўднае заданне.

Назаўтра, сустраўшыся з Фрузай Зяньковай у сяспёр Лузгіных у Масцішчах, што недалёка ад Зуёў, Зіна расказала ёй пра тое, што адбылося ў хаце былога калгаснага рахункавода Санчука.

— Заходзім мы да Васіля Кузьміча, як ты і казалася. Прывіталіся. Пагаварылі пра тое, пра сёе. Улучыла я такую хвілінку і працягваю яму лістоўку і газету. Лістоўку ён прачытаў, а газету вярнуў назад, усміхнуўся: «Мяне, дачка, агітаваць не трэба. Я сам разбіраюся ва ўсім, граматы. Хлопцы пра мяне паклапаціліся ўжо, Дзякуй ім!» — і паказвае нам «Звязду». З-за абразоў дастаў. «Схадзіце, — кажа, — лепш да Трахіма Селязнёва, да брыгадзіра. Туды варта схадзіць».

— І ты пайшла?

— А як жа! Пагаварылі мы з дзядзькам Трахімам. Прачыталі яму газету. Ведаеш, што ён сказаў? «Не бойцеся, кажа, смаялей працуйце. Немец цяпер не той, што летась. Біты ўжо. Вось чытайце...»

І дзядзька Трахім падаў нам лістоўку пра разгром немцаў пад Масквой. Яму нехта прынёс яе яшчэ ў студзені. Ад рукі таксама напісана. А ўнізе подпіс: «Твае сябры».

Фруза слухала Зіну і думала: «Такой лістоўкі я не давала нікому. Адкуль яна ўзялася? І што гэта за «твае сябры»?

Яна не заўважыла, як пераглынула, пачуўшы гэта, Марыя і Яўген.

— А ты, Зіна, даўно ўжо тут? — спытала Фруза.

— Прышла з Яўгенам пасля паўдня. Марыя нам свае вершы чытала.

Фруза ведала, што Лузгіна ў школе пісала вершы, і спытала:

— І цяпер піша?

— Зрэдку.

— І ўсё пра каханне ды салаўёў?

Дзяўчына не адказала. Яна падышла да ложка, дастала з-пад сянніка тры тоўстыя сшыткі і падала іх Фрузе.

Зянькова прачытала некалькі вершаў і нахмурылася:

— Гэта не пра тое, не пра наш час. Цяпер нам трэба такія вершы, каб стралялі. Слова — наша зброя.

Марыя ціха адказала.

— Есць і такія.

Адсунуўшы ад сябе ложак, яна дастала недзе з-пад шпалераў спісаныя лісткі і падала іх Фрузе.

Тая куценка прабегла вачыма першыя радкі:

«Ночь дождлива была, не сияла луна,

Лишь в лесочке костёр разгорался.

И фашистский обоз полетел под откос,

Вражий поезд на минах взорвался...»

— А што ты робіш з імі? — зацікавілася Зянькова. Вершы ёй спадабаліся.

— Перапісваю і раздаю сяброўкам.

— А мне можна некалькі ўзяць?

— Бяры вось гэтыя. Я ведаю іх напаміць.

Фруза, хаваючы лісткі з вершамі ў кішэні, нібы між іншым сказала:

— У мяне да цябе справа ёсць. Прасіў стары...

Марыя глядзела ёй у вочы, чакала, што ж далей скажа Зянькова.

— Вось лістоўка. Яе трэба размножыць.

— Калі вярнуць?

— Заўтра к вечару.

— Добра.— Марыя моцна паціснула Фрузе на развітанне руку.

Раніцай Антаніна Антонаўна прыбірала пакой. У доме, акрамя яе, нікога не было: абедзве дачкі, Марыя і Таня, пасля сьнедання пайшлі да сябровак.

Гаспадыня памачыла ў вядры венік і стала падмятаць падлогу.

Вясновае сонца залівала пакой. Промні падалі на падлогу, запаўняючы пад ложак. Антаніна Антонаўна ўбачыла там смецце. «Нядобра, дачушкі», — паківала яна галавой і ўзялася вымятаць.

Разам са смеццем гаспадыня выгарнула з-пад ложка спісаны лісток паперы. «Мабыць, старое Таніна пісьмо», — падумала яна. Таня працавала да вайны на Віцебскай панчошна-трыкатажнай фабрыцы «КІМ» і часта пісала дадому. Пачка яе пісем і цяпер ляжала пад сянніком.

Антаніна Антонаўна падняла спісаны лісток. Першы радок чамусьці быў напісаны справа, уверсе: «Прачытай і перадай другому!»

«Што гэта?» Дрыжачымі рукамі яна трымала лісток. Потым, надзеўшы акулёры, стала павольна чытаць:

«Таварыш!

Слухай навіну: пад Масквой пабілі немцаў. Ды як пабілі! У Падмаскоўі валяюцца дзесяткі тысяч варожых трупай... Фрыцам так далі каленам пад зад, што яны ледзь паспяваюць драпаць...»

Антаніна Антонаўна прысела на ўслон і прадаўжала чытаць:

«Вашыя ваякі льюць кракадзілавыя слёзы, праклінаючы рускую зіму. Нічога, вясной іх чакае яшчэ не гэта...»

Таварыш! Блізка дзень гібелі фашыстаў...

Смерць нямецкім акупантам!

Твае сябры».

— Хто ж гэта нам падкінуў? — зжახнулася Антаніна Антонаўна. Яна перабрала ў памяці ўсіх, хто заходзіў у апошнія дні да Марыі і Тані. Яўген? Валодзя? Зіна? Фруза? І раптам яна ўспомніла, што малодшая дачка Марыя кожны раз заседжваецца да поўначы і штосьці піша. То адна, то з Зінай або з Яўгенам. Яна спалохана аглянулася. «Хай толькі прыдзе дадому, я ёй пакажу...» Ды і Таня таксама добрая: ведае і нічога не скажа.

Гнеў, які толькі што ўспыхнуў, паступова растаў у сэрцы маці. «Я ва ўсім вінавата. Навошта дазволіла ім зімой умешвацца ў тую гісторыю з лыжамі», — думала цяпер яна.

Адбылася тая гісторыя ў позні зімовы вечар. Як заўсёды, Зіна Партнова і Яўген Езавітаў заседзеліся ў Марыі і на гэты раз. Раптам пачуўся стук у акно. Антаніна Антонаўна спалохалася: «Ці не паліцыя?»

Пастукалі яшчэ мацней.

— Каго там нясе? — раззлавалася Зіна Партнова.— Хто там такі?

Марыя выйшла ў сенцы; адчыніўшы дзверы, яна асцярожна выглянула на двор і зжახнулася: перад ёй стаяў чырвонаармеец. У шапцы, у кажушку, з аўтаматам на шыі.

— Уваходзьце, хутчэй...— Толькі і змагла яна прагаварыць.

А Зіна, убачыўшы чырвонаармейца, узрадавалася. «Можна, з Вялікай зямлі? Вось хто расказа навіны».

Марыя прапанавала гасцю пераапраўнацца. Зброю і абмундзіраванне вынесла ў хлеў і схавала пад саломой.

Баец расказаў пра сябе. Ён дэсантнік. Разам з адзінаццацю іншымі быў пасланы ў тыл са спецыяльным заданнем. Вечер аднёс іх парашуты далёка ўбок. Дорога снежная, трэба лыжы, а іх няма.

— Ці не можаце памагчы? — звярнуўся ён да дзяўчат. — Дванаццаць пар...

Сяброўкі і Яўген пераглянуліся. Што рабіць? Калі б адна пара — яшчэ туды-сюды. А то дванаццаць! Дзе іх узяць? Ды яшчэ позна вечарам. Даўно настаў каменданцкі час.

Добра Яўгену. Валодзя дастаў яму пропуск, з якім можна хадзіць пасля адбою. А што рабіць дзяўчатам? Іх адразу схопіць патруль...

— Падумаем, браце, — адказаў за ўсіх Яўген. — Пастараемся...

Марыя ў гэты час звярнулася да маці:

— У нас засталася што-небудзь у печы?

— Зара падам. Сядай, сыноч, за стол, — запрасіла маці байца.

Зіна прысела да чырвонаармейца.

— Расказалі б нам, што чуваць пра Ленінград? Возьмуць яго немцы ці не?

— Каго? Ленінград? — баец усміхнуўся. — Зубы паломяць!

— А як там цяпер? — не суніралася Зіна.

— Добрага мада. Голад. Холад. Абстрэл. Бамбёжка. Але трымаецца. Мяне толькі з месяца, як перакінулі адтуль на Волхаўскі фронт.

Чырвонаармеец падзякаваў за вячэру, закурыў і пачаў кляваць носам.

— Э-э, браток, — схамянуўся Яўген. — Ды ты ж зусім знясілеў...

Спаць байца палажылі на печ.

Раіліся між сабой, што рабіць. Перабралі ўсіх сяброў і сябровак. У лепшым выпадку, у Масцішчах можна было знайсці пар шэсць-сем лыжаў. А дзе ўзяць яшчэ? Байцоў жа дванаццаць.

Яўген прапанаваў:

— Я збегаю ў Зуі.

— І я з табой, — падхапілася Зіна.

— А пропуск?

— Калі сустрэнецца патруль, скажаш, што вядзеш мяне да фельдчара. Захварэла.

— Трэба хутчэй, пакуль не ляглі спаць.

Было цёмна, калі выбраліся ў лес, дзе дэсантнікі чакалі свайго таварыша. Атрымаўшы лыжы, яны з удзячнасцю паціскалі рукі Яўгену, Марыі, Зіне і Тані.

Вярнуўшыся дадому, Марыя адразу ж пачала абдумваць змест новай лістоўкі і ўвесь час пытала Зіну:

— Ты запомніла, як ён назваў вышыні, дзе затрымалі немцаў?

— Пулкаўскія.

— А далёка гэта ад горада?

— Кіламетраў дваццаць.

Усю ноч Марыя пісала. Зіна некалькі разоў папраўляла напісанае, перапісвала начыста. На наступны дзень на будынку Обальскай школы з'явілася лістоўка:

«Прачытай і перадай другому.

Таварыш!

Табе пратрубілі вушы, што немцы ў Ленінградзе. Не вер. Ворагі няхай хлусяць, а ты трымай вуха востра! Чырвоная Армія спыніла фашыстаў пад Ленінградам, каля Пулкаўскіх вышынь, і лупіць іх, як сідараву казу!

Блізка локаць, ды не ўкусіш. Блізка Ленінград, усяго дваццаць кіламетраў, ды немцам яго не ўзяць.

Таварыш, вышэй галаву!

Скора фашыстаў пагоняць з-пад Ленінграда, як пагналі іх з-пад Масквы. І не сабраць ім тады касцей сваіх паганых.

Смерць нямецкім акупантам!

Твае сябры».

Вярнуўшыся ад Лузгіных, Фруза доўга ўспамінала сваіх сяброў. Колькі разоў яна сустракалася з кожным з іх, размаўляла, спрачалася. Цяпер яна думала пра адно: ці здольны яны працаваць у падполлі?

Давяраючы ёй, яны, не тоячыся, выказвалі свой настрой. Яна ведала, што некаторыя з іх гатовы выканаць любое заданне, рызыкуючы жыццём. Але ці асцярожныя яны? Ці ўмеюць захоўваць тайну?

Фруза да вайны сябравала з Марыяй Дзяменцевай, вучаніцай Обальскай школы, белагалавай дзяўчынкай з разумнымі цёмна-шэрымі вачыма. Бацька яе служыў у Чырвонай Арміі.

«Схаджу да Марыі», — вырашыла Фруза.

Прыход сяброўкі не здзівіў Дзяменцеву. Фруза і раней заходзіла да яе. Павіталіся. Марыя заўважыла, што сяброўка нечым заклапочана, і спытала з трывогай у голасе:

— Што здарылася?

— Зноў прыходзіў чалавек...

— З лесу?

— Ага.

— Дык што?

— Нічога, быў і пайшоў...

— Ды гавары ты, Фруза, толкам. — Марыя пачала злаваць. — Хто прыходзіў? Чаго? — Яна разумела, што так сабе з лесу не прыходзяць. Значыць, справа сур'ёзная.

А Фруза ў гэтую хвіліну думала, як расказаць сяброўцы пра тое, што гаварыў Маркіянаў, і не сказаць нішняга.

— Не злуйся, Манечка! Мы ж сяброўкі... Паслухай... Чалавек сказаў, што гэта даручэнне райкома партыі... Стварыць падпольную камсамольскую арганізацыю... І мне сакратаром прапанавалі быць.

— А ты згодна?

— Ну, згадзілася.

— Тады і я з табой. Давай, Фруза, разам. Вось мы ўжо і арганізацыя. Толькі, што ж атрымаеца? Арганізацыя з дзвюх дзяўчын. А дзе ж хлопцы?

— Ты можаш каго-небудзь параіць?

— Магу. Валодзя Езавітаў з Зуёў.

Фруза спалохана зірнула на сяброўку.

— Звар'яцела ты, ці што? Ведаеш, хто яго бацька? Бургамістр!

Якая ты, Маня, неасцярожная... Рэкамендаваць у тайную арганізацыю сына бургамістра?

— А ты не хвалойся. Эх, Фрузка! Ведала б ты, які гэта хлопец!

— Манечка, дарагая, гэта ж не вечарынка...

— А ты яго правер, — настойвала Дзяменцева. — Сама ўбачыш.

Фруза ўстала, працягнула руку.

— Добра, Манечка! Праверу.

Езавітавы

1

Фруза разумела, як важна для падпольнай камсамольскай арганізацыі мець сваіх людзей у Зуях. «Вёска побач з Обаллю, — разважала яна. — А там у немцаў самы вялікі гарнізон».

З прыёмам Валодзі не спяшаліся. Фруза сустракалася з ім, гаварыла, але варта было яму ўспомніць, што бацька яго бургамістр, як яна пачынала сумнявацца. А што, калі Марыя памыляецца?

Фруза ўжо раз памылілася, калі вось так даверылася адной сяброўцы...

Здарылася гэта ў пачатку вайны. Разам з байцамі каманды МППА Зянькова пакінула Віцебск.

Ноччу ў лесе зрабілі прывал.

Фрузе, якая вырасла ў вёсцы, было не ўпершыню начаваць каля агню. Але на гэты раз ёй чамусьці не спалася. Ноч была ціхая, ясная. Мігалі зоркі.

Сон прышоў на досвітку, і спаць давялося нядоўга. Раптоўны грукат разбудзіў усіх. Узнімаючы дарожны пыл, з-за павароткі дарогі выйрнулі фашысцкія танкі.

— Хутэй у лес, — закрывала Фруза сяброўкам. Але адна з іх, Вольга Лабановіч, раптам запярэчыла:

— Нікуды не крануся. Немцы ўсё роўна зловяць.

— Што з табой? — здзівілася Зянькова. — Спалохалася?

— Не. Але куды мы ідзем? Я не веру, што знойдзем сваіх...

— Сціхні! Не мялі абы чаго, — умяшалася Наташа.

Вольга, збятэжыўшыся, адварнулася. Выцягнуўшы з кішэні скамечаную паперку, яна працягнула яе Зяньковай.

— На, чытай! Я знайшла ў лесе.

Фруза прабегла яе вачыма і перадала Наташы. Тая, хутка прачытаўшы, парвала нямецкую лістоўку на шматкі.

— Дарэмна... Гэта пропуск.

— Ці не думаеш ты пайсці да немцаў? — рэзка спытала Фруза.

— А што? Магчыма...

— Ды што ты? Звар'яцела? — закрывала Фруза. — Куды ты пойдзеш? Да вылюдкаў гэтых, фашыстаў?

— Дадому пайду. У Віцебск. Там маці ў мяне адна.

— Маці ў цябе адна, гэта праўда. А Радзіма? Хіба яна не адна? — з горьччу сказала Фруза.

— Пакінь гэта. Нечага агітаваць. Не на сходзе. Хочаце ісці, ідзіце. А я...

Схапіўшы з зямлі клунак, Вольга падалася на шашу.

— Эх ты, прадажная... — гідліва крыкнула ўслед ёй Зянькова і па-варнулася да Наташы: — Пойдзем!..

Фруза ўспомніла, што пра Валодзю Езавітава лепш за ўсіх ведае яго дзядзька Іван Яблыкаў. Маркіянаў неяк гаварыў:

— Калі табе што-небудзь спатрэбіцца, а мяне не будзе, смела звяртайся да Івана Яблыкава. Ён наш сувязны.

Зянькова накіравалася ў Зуі. У хаце Яблыкава ёй насустрач кінулася Зіна.

— Фруза! Як добра, што ты прышла.

— У мяне справа, Зіначка.

— Да мяне?

— Не. Ты не скажаш, дзе дзядзька Іван?

— Толькі што пайшоў у Клетчына. Скажаў, вернецца пасля абеду.

— Шкада. Ён мне вельмі трэба...

— А ты пабудзь у нас. Хочаш, я пазнаёмлю цябе з Галачкай.

У другой палавіне хаты проста на падлозе забаўлялася з лялькамі дзяўчынка год васьмі. Ubачыўшы Фрузу, пра якую яна ўжо чула ад сястры, Галя ўстала і працягнула ёй ручку.

— Давайце будзем гуляць, — яна падала Фрузе і Зіне па ляльцы.

Але на парозе ў гэты час з'явіўся Яўген.

— Прывітанне госцю! — памахаў ён рукой Фрузе. — Надоўга да нас?

— Да абеду, мабыць, пабуду.

— Цудоўна! — узрадаваўся ён. — Пойдземце тады да Валодзі. У яго такая вялікая навіна...

— Якая? — зацікавілася Зіна.

— Пра што хочаце, скажу. А пра гэта — і не прасіце.

— Ну, тады пайшлі! — рашуча сказала Фруза. — Не люблю тайны.

У хату Івана Гаўрылавіча Езавітава, обальскага бургамістра, Яўген правёў Фрузу і Зіну са двара.

Валодзю засталі знянацку. Ён заканчваў зборку радыёпрыёмніка. Кругом былі раскладзены дэталі.

«Дык вось якая гэта навіна!», — зразумела Фруза, як толькі ўбачыла, чым заняты Валодзя.

У кутку Фёдар Слышанкоў размотваў провад для антэны. Заўважыўшы Фрузу, ён кінуў на падлогу провад і так сціснуў ёй руку, што дзяўчына нават ускрыкнула:

— Мядзведзь!..

Валодзя, не адрываючыся ад занятку, таксама павітаўся.

— Прабач, Фрузачка! Я зараз. Толькі пастаўлю кандэнсатар. Сядай! — Ён паказаў рукой на лаву, дзе сядзеў яго стрыечны брат Ілья.

Усе моўчкі назіралі, як Валодзя браў з рук Слышанкова дэталі, здзімухаў з яе нябачны пыл і асцярожна ставіў на сваё месца.

Нарэшце, усё было зроблена. Валодзя павярнуў ручку. З рэпрадуктара вырываўся моцны гул, які хутка змяніўся яшчэ мацнейшым трэскам.

— Чаму гэта? — Валодзя разгублена паціскаў плячыма.

— Можна націснуць дзе не тую кнопку! — пажартаваў Яўген.

Валодзя быў ужо зусім страціў надзею знайсці прычыну няспраўнасці, як нечакана пачуўся тонкі віск. Потым, заглушаючы ўсё ў эфіры, завішчэў на высокай ноце голас дыктара.

— Шпрэкен зі дейч? — Федзя нахіліў галаву да Фрузы. — Яволь?

— Не, я толькі па-руску, — адказала яму Зянькова. — Цішэй, Федзя, не перашкаджай.

Яна сапраўды не разумела, што кажа нямецкі дыктар, але яе радавала ўжо адно тое, што прыёмнік працуе. Значыць, скоро загучыць з рэпрадуктара і руская мова.

Раптам дыктар змоўк. Мусіць, закончыў. Некалькі мінут было ціха. Валодзя ўжо збіраўся змяніць хвалю, як выразней пачалі даносіцца знаёмыя пазыўныя.

— Масква! — аж крыкнуў Валодзя. Усе заціклі.

Перадавалася зводка Савінфармбюро:

«Пад Растовам-на-Дану нашы войскі...»

Фруза з Зінай стараліся запісаць хоць бы самае галоўнае.

— А цяпер будзем размнажаць зводку, — Яўген выдаў усім па аркушы паперы. — Фруза — ва Ушалах, я аднясу ў Масцішча Лузінім і Дзяменцевай. А табе, Зіна, давядзецца схадзіць у Обаль да Колі Аляксеева. Ён прачытае зводку чыгуначнікам.

Зянькова перапісвала зводку, а сама ў той жа час здзіўлялася: «У хаце бургамістра слухаюць Маскву. Проста дзіва!»

Фруза сабралася ўжо выходзіць, як яе аклікнула Зіна:

— Куды ты? А дзядзька Іван? Ты ж хацела яго пабачыць.

Яўген таксама ўгаворваў Фрузу застацца да вечара. Тады адкрыецца бібліятэка.

— Чыя бібліятэка? — не разумела Фруза.

— Наша. Для моладзі. І заўваж, Фруза, гэта з дазволу каменданта. — Яўген хітравата падмігнуў. — Зразумела? Заставайся.

Зяньковай хацелася хутчэй раскажаць аднавяскоўцам пра навіны на франтах, і яна заспяшалася.

— Не магу. Сёння некалі. Лепш заўтра прыду.

2

Назаўтра раніцай Зянькова зайшла да Яблыкавых і застала дома дзядзьку Івана.

— Табе паклон ад старога, — сказаў ён, усміхаючыся. Фруза здагалася, што гэта ад Маркіянава. — Цікавіцца, як у цябе справы?

— Пакуль нішто сабе. Але я, Іван Ісакавіч, да вас за парадай...

— Зіна казалася, што ты была ўчора.

— Маня Дзяменцева рэкамендуе ў падпольную арганізацыю. Валодзю Езавітава.

— Ну, дык што?

— Як што? Бацька яго бургамістр... Што скажучь другія, даведаўшыся?

— І гэта ўсё? — Яблыкаў задумаўся. — Бургамістры таксама бываюць розныя, Фруза. Іван Гаўрылавіч — наш чалавек.

— А вы ўпэўнены?

— Раз кажу, значыць, упэўнены. Сядай.

Больш дзвюх гадзін гутарыў з ёй сувязны падпольнага райкома партыі, адкрываючы ёй іншыя бакі дзейнасці партыйнай арганізацыі.

— Ты вось гаварыла пра бургамістра. А ведаеш, як яго выбіралі? Не, не ведаеш!

Яблыкаў скруціў цыгарку, прагна зацягнуўся.

— У нас вакол Обалі таксама выбіралі старастаў, — прадаўжаў ён. — Заставалася знайсці толькі обальскага бургамістра. Яму ж павінны падпарадкоўвацца старасты шасці вёсак. Немцы спрабавалі паставіць на гэтую пасаду каго-небудзь з тых, хто раней не мірыўся з савецкай уладай. Я прысутнічаў на сходзе ў Зуях... Камендант назваў прозвішча нейкага Канюшэўскага, былога клапаўшчыка нарыхтоўчага пункта ў Полацку. Канюшэўскага многія ў нас ведалі. Ён быў асуджаны на дзесяць год за кражу. Камендант загадвае галасаваць, але ніхто не падымае рукі. Не хочучь Канюшэўскага. «Каго ж вы хочаце, чорт вас вазьмі?» — узлаваўся камендант. І раптам чуваць нейчы нягучны голас: «Езавітава Івана Гаўрылавіча».

— І Гаўрылавіч згадзіўся? — перабіла Фруза.

— У тым і справа, што — не згадзіўся. Тройчы прыходзілі да яго з камендатуры. Угаворвалі, пагражалі канцлагерам, а ён упёрся, як бык. Трэба табе сказаць, што Іван Гаўрылавіч для гэтага самы падыходзячы чалавек. Спакойны, разважлівы, умее трымацца з людзьмі. Лепшай кандыдатуры не знойдзеш... Але ж Езавітаў адмаўляецца. Што рабіць? І народ за яго, і камендант націскае, а ён — ні блізка. Прышлося ўмяшчацца падпольнаму райкому партыі... А наконт Валодзі не турбуйся. Смелы, разумны. Скончыў дзесяцігодку ў Обалі і збіраўся ў Маскву ехаць паступаць у Бауманскі інстытут. Ты яшчэ, мабыць, не ведаеш, што Валодзя зрабіў у бацкавай хаце? Там у яго бібліятэка для моладзі. Частку кніг ён перацягнуў са школы, а частку сабраў у знаёмых. Тры разы на тыдні, вечарамі, пад выглядам абмену кніг тут праводзяцца гутаркі. Валодзя ў курсе ўсіх падзей: ён слухае радыёперадачы Масквы...

Фруза вярталася дадому ў добрым настроі.

Юныя мсціўцы

1

Пасля таго, як у арганізацыю прынялі Валодзю, Марыя Дзяменцева рэкамендавала і яго стрыечнага брата Ілью.

Аднойчы Фруза сустрэлася з Ільёй у хаце Езавітавых. Ён сядзеў каля акна і слухаў радыё, сумны, маркотны. Зянькова не ведала, што Ілья перажыў вялікае гора і таму быў такі маўклівы.

Бацька Ільі, абходчык чыгункі, доўгі час не ішоў на працу да нем-

цаў, прывтарыўшыся хворым. Але камендант патрабаваў ад усіх былых рабочых заняць свае ранейшыя месцы. Не з'явіўшыся, забяруць у канцлагер. Прышлося пайсці, хаця Васілю Гаўрылавічу было пяцьдзесят шэсць год.

Праз колькі дзён ён вярнуўся дадому ўвесь пабіты. Начальніку аховы чыгуначнага маста не спадабалася, як стары прыбірае свой участак. А праз месяц Васіля Гаўрылавіча мёртвага знайшлі на чыгунцы. Старога нехта стукнуў цесаком ззаду па галаве.

Хутка сям'ю Васіля Езавітава выгналі з хаты, нехта данёс, што старэйшыя браты Ільі — Яўхім і Фёдар — служылі ў Чырвонай Арміі. Прышлося перабрацца да дзядзькі — Івана Гаўрылавіча, бургамістра.

Калі Ілья даведаўся, што ў бацькоўскай хаце размясцілася палявая радыёстанцыя, ён вырашыў падпаліць дом. Але Валодзя адгаварыў:

— Не трэба. Наклічаш незнарок бяду. І без цябе павешаных хапае.

Тады Ілья надумаўся пайсці ў партызаны. Дзве вінтоўкі, гранаты і патроны ён схаваў у хляве, у яме. І нікому не сказаў пра гэта.

Сходы падпольнай камсамольскай арганізацыі праводзіліся не ў вёсцы. Збіраліся каля трыццаціметровой тапаграфічнай вышкі-маяка, за паўкіламетра ад Ушалаў. Да яе трэба было дабірацца багністым балотам, па сцяжынцы. Потым калі арганізацыя разраслася і навічкі пыталі, як бліжэй прайсці да вышкі, ім жартам адказвалі:

— Ідзі смела балотам, знойдзеш: святло нашага маяка бачна здалёку.

Цяпер, на сходзе каля маяка, Ілья выглядаў веселялейшым. Зянькова задавала яму пытанні:

— А што ты будзеш рабіць, калі цябе немцы забяруць у Германію?

— Уцяку да партызан, — прызнаўся хлопец.

— А хіба ты ведаеш, дзе яны?

— Пакуль не ведаю, але трэба будзе, дык знайду.

Фруза задала Ільі яшчэ адно пытанне:

— Ці гатовы ты выканаць даручэнне арганізацыі пры любых умовах, нават калі будзе пагражаць смерць?

Ілья толькі бліснуў вачыма. Голас яго прагучаў глуха, але рашуча:

— Для гэтага я сюды і прышоў.

Ілья быў прыняты ў арганізацыю, якая складалася тады ўсяго з трох чалавек: Фрузы Зяньковай, Марыі Дзяменцевай і Валодзі Езавітава.

Праз тыдзень зноў сабраліся каля маяка. У арганізацыю ўступала Зіна Партнова. Яна выглядала зусім дзяўчынкай. Але ў яе постаці, у ясным і ў той жа час вострым позірку блакітных вачэй адчувалася ўпартасць і рашучасць.

Фруза спытала:

— А чаму, Зіна, уступаеш у арганізацыю?

Зіна пастаяла мінуў, задумалася.

— Хто я такая, вы ўсё ведаеце. А для чаго ўступаю ў арганізацыю? Я многа думала пра гэта. Іншага шляху не бачу.

Пасля гаварыў Ілья. Ён расказаў, як Зіна распаўсюджвае лістоўкі і газеты. І закончыў:

— Смелая, вельмі смелая, нічога не скажаш.

Зіну прынялі аднагалосна.

— А цяпер, сябры, — сказала Зянькова, звяртаючыся да Ільі

і Зіны, — вось вам заданне. Трэба даведацца, якія часці размяшчаюцца ў Зуях і ў пасёлку цагельнага завода. Колькі салдат. Весткі перадайце сувязному.

Фруза паведаміла час, месца «яўкі» і пароли.

— Калі што зменіцца, — папярэдзіла яна, — пад паваленай бярозай будзе закапана бутэлька з запіскай.

Пасля сходу Ілья, нібы між іншым, сказаў:

— У мяне ёсць дзве вінтоўкі з патронамі. І дзве лімонкі схаваны.

— Вось табе і на! — ускрыкнуў Валодзя. — А чаму ты мне не сказаў?

— Табе? А ты хто такі? Радня? На адным сонцы анучы сушылі? Гэтага, брат, мала. Цяпер — іншая справа. Мы — члены адной арганізацыі.

Валодзя пакрыўдзіўся:

— Скажы, калі ласка, я ўжо яму чужы стаў...

— Не злуйся, Валодзя! Ты мне таксама не сказаў, што маеш зброю...

Не толькі Валодзя і Ілья хавалі зброю. Зіна Партнова, збіраючы ў лесе ягады, знайшла дзве скрынкі з патронамі. Іван Яблыкаў перацягнуў патроны ў Зуі. Іх закапалі ў яме. «Прыдзе час, пераправім партызанам», — сказаў дзядзька Іван.

Фёдар Слышанкоў і Яўген Езавітаў сабралі ля Обалі, дзе ішлі баі, дзсяткі два гранат. І другія хлопцы хавалі ў надзейных месцах вінтоўкі, кулямётныя стужкі, абоймы з патронамі.

Праз некаторы час камсамольцы сабраліся зноў. Валодзя рэкамендаваў у арганізацыю Яўгена Езавітава, былога выпускніка дзевятага класа Обальскай школы.

Фруза не прычыла, яна добра ведала Яўгена, але ж Яўген паступіў нядаўна працаваць да немцаў на торфзавод.

— Можна, растлумачыш?

Яўген развёў рукамі: што ён можа пра гэта сказаць? І так усё зразумела.

— Не палохайся, Фруза, — умяшаўся Уладзімір. — А чаму яму не працаваць? У Германію не забяруць — раз, меней падазрэнняў — два. Я ручаюся за Жэню, як за сябе.

Пасля таго, як прынялі Яўгена Езавітава, Зянькова сустрэлася з сувязным райкома. Той спытаўся, чаму да гэтага часу не прымаюць у арганізацыю Ніну Азоліну.

Фруза заміргала вачыма:

— Азоліну? Яна ж працуе ў камендатуры.

— Гэта добра, Фруза, што ты асцерагаешся. Але за Ніну не бойся. Мы яе ведаем. Сваё. Дарэчы, Фруза, і табе, і іншым членам арганізацыі трэба таксама пайсці працаваць. Лягчэй будзе выконваць заданні.

Раней, чым ісці ў разведку, Ілья і Зіна прадумалі, як ім дзейнічаць.

— Якія ў Зуях часці, можна падслухаць па радыётэлефоне, — падзяліўся Ілья сваімі меркаваннямі.

— А як ты гэта зробіш? — пытала Зіна.

— У нашай хаце размяшчаецца палявая радыёстанцыя і тэлефон... Пра тое-сёе можна даведацца.

— Але як дазнацца, колькі салдат? Такіх рэчаў па тэлефоне не перадаюць.

Яны задумаліся.

— Пра гэта Ілья, я даведаюся.

— Як? — насцярожыўся Ілья.

— У пасёлку на плошчы цагельнага завода два разы на тыдні праводзяцца страйковыя заняткі. Зганяюць амаль усіх салдат з гарнізона. Вось я і падлічу..

Калі патрэбныя звесткі былі гатовы, яны накіраваліся ва ўмоўленае месца.

Яны мінулі драўляны мост праз невялікую рачулку, звярнулі налева і, прайшоўшы па беразе дзесятак метраў, спыніліся.

— Ну, Ільюша, лезь на дрэва. Я тут падзяжурю, — сказала Зіна.

Праз колькі мінут зверху пачуўся голас:

— Віця, тут вялікае гняздо.

Гэта быў пароль.

Адразу ж павінен быў з'явіцца чалавек і адказаць: «Коля, не чапай гнязда. Я зараз сам палезу да цябе». Але нікога не было.

Чакалі больш гадзіны. Потым адшукалі паваленую бярозу, пад якой была схавана запіска: «Мяняю кватэру. Калі затрымаюся — чакайце».

Яны ўселіся на траве. Потым Зіна лягла, падпёршы рукамі падбародак. Думкі непрыкметна перанеслі яе ў родны горад, за Нарвскую заставу. Як там мама і тата?

— Ілья! Скажы, што такое шчасце? — раптам спытала Зіна.

— Шчасце? Я думаю, што калі зрабіць для людзей такое, аб чым яны і не марыць, — гэта і будзе шчасце.

— Ну, і сказаў жа... — усміхнулася Зіна. — А на меншае ты не згодзен? Зрэшты, чаму на меншае... «Нам для шчасця нужно очень много, маленького счастья не возьмем», — прадэкламавала яна радкі з верша.

— І яшчэ я думаю, — ціха працягваў Ілья, — шчасце — гэта біць фашыстаў, якія гаспадарыць на нашай зямлі...

Па вершалінах дрэў прабег вецер. Зіна глянула ўгору.

— Ільюша, чуеш? Гэта шуміць лес. А чаму шуміць, ведаеш? А я ведаю. Чуе нашу перамогу. Не глядзі так на мяне... Скора яна прыдзе. Я веру.

У гэты момант непадалёк тры разы свіснулі. Яны змоўклі, прыслухоўваючыся. Ілья, падняўшыся, крыкнуў:

— Віця, тут вялікае гняздо.

З балота адказалі:

— Коля, не чапай гнязда. Я зараз сам палезу да цябе.

Галінкі кустоў расхінуліся, і адтулі выглянуў знаёмы Зіне круглы твар таго самага партызана, які раней трымаў сувязь з дзядзькам Іванам.

— Зачакаліся? Гаварыце, што прынеслі, — адразу прыступіў да справы сувязны. — Для пачатку нядрэнна, — сказаў ён, прачытаўшы данясенне. — Толькі почырк невыразны, быццам курыца надрапала. Пытанніў няма? Новае заданне атрымаеце ў Фрузы. Бывайце! Спяшаюся.

Над урочышчам апускаўся вечар. Лясныя паляны і дрэвы ахутваў

туман. Стала халаднавата. Ілья зняў з сябе пінжак і накінуў яго на плечы Зіне.

2

Летам сорак другога года ў арганізацыі было больш за трыццаць чалавек. Абралі кіруючы камітэт на чале з «Таняй» — Фрузай Зяньковай. Пачала жыць падпольная камсамольская арганізацыя «Юныя мсціўцы».

Акрамя Фрузы, у камітэт увайшлі Зіна Партнова, Уладзімір, Ілья і Яўген Езавітавы, Марыя Дзяменцева, Мікалай Аляксееў, Фёдар Слышанкоў, Марыя і Зінаіда Лузгіны, Аркадзь Барбашоў і Ніна Азоліна.

Фруза пашкадавала, што не здагадалася запрасіць на сход прадстаўнікоў падпольнага райкома. Яе непакоіла, ці ўдасца яшчэ раз сабрацца ўсім разам? Добра было б цяпер прыняць прысягу беларускіх партызан.

Калі сцямнее, да маяка павінен прысці сувязны. Тут, каля дубка, Фруза абменьвалася поштай: перадавала сувязным данясенні і атрымлівала новыя заданні, газеты, лістоўкі. Яшчэ напярэдадні яна падрыхтавала важныя звесткі. Дзяўчына была ў нерашучасці. Толькі ёй адной Маркіянаў дазволіў сустрэцца з сувязным, а тут колькі вачэй... Вось дык тайная яўка!

Але ж ёй вельмі хацелася паказаць камсамольцам тых, хто, па даручэнню партыі, накіроўвае волю і дзейнасць юных мсціўцаў.

Зянькова параілася з членамі камітэта.

— Ты, Фруза, застанься тут, — прапанаваў Аляксееў. — А мы пяройдзем па аднаму ў пусты хлеб за гарадамі. Там і пачакаем.

Так і парашылі.

Зянькова падалася ў лес. На невялікай паляне затрымалася. Тут многа кветак. І рамонкі, і незабудкі, і званочкі... Як яна любіла іх!

Дзесьці зусім блізка двойчы кракнула качка. Фруза прыслухалася, падала сігнал, як было дамоўлена. Хутка з кустоў выйшаў Мікалай. Фруза кінулася насустрач брату, але, убачыўшы яшчэ чатырох чалавек, спынілася.

— Падыходзь бліжэй, не бойся! — і Маркіянаў першы працягнуў ёй руку. — Што, не пазнала?

З партызанамі прыйшла дзяўчына. Фруза бачыла яе ўпершыню. На ёй была гімнасцёрка, падпярэзаная рамянём. Збоку вісеў рэвальвер. На плячы — аўтамат. З-пад бярэта выбівалася на лоб светла-русяя пасма. На чыстым ілбе, між тонкімі бровамі, залегла маршчылка.

— Знаёмся, Фруза! Сакратар райкома камсамола.

— Герман! — назвалася дзяўчына ў бярэце, падаючы руку.

Фруза перадала камісару партызанскага атрада звесткі і, атрымаўшы новае заданне, расказала пра сход, пра гарачае жаданне юных мсціўцаў сустрэцца з партызанамі, каб прыняць прысягу.

Барыс Маркіянаў выслухаў яе. Твар яго стаў змрочным.

— Колькі вас сабралася?

— Прышлі ўсе як адзін. Трыццаць восем! — прамовіла з запалам Фруза, думаючы, што камісар узрадуецца.

— Вось дык канспіратары! Хіба можна збірацца гуртам? А калі хто-небудзь вас прасачыў?.. Што ж, не вернеш назад, — з горыччу сказаў Маркіянаў. — За памылку ў нас хаця і б'юць, але з ног не збіваюць. Давай, Фруза, дамовімся: у будучым збірайцеся разам толькі па самых неадкладных справах. І толькі члены камітэта... А трыццаць восем — гэта ўжо сіла, Фруза. Больш пакуль прымаць не трэба. І час узяцца за справу. За сапраўдную справу. Мы прынесьлі вам зброю, міны, тол. Дадзім сігнал, пачнеце...

— А цяпер сходзім да хлопцаў. Засумаваці, мабыць... — сказаў ён сваім таварышам.

Сцяжынкай яны прайшлі да клуні.

Убачыўшы партызан, узброеных аўтаматамі і гранатамі, хлопцы ўсхапіліся з месцаў і кінуліся да іх. Кожны хацеў паціснуць ім рукі, паглядзець сапраўдную зброю.

Маркіянаў загадаў паставіць вартавых, аглядзеў прысутных. Некаторыя хлопцы былі яму знаёмыя, але многіх ён бачыў упершыню. Аблупленыя насы, вымазаныя ягадамі твары, бліскучыя вочы. Здагадайся, хто яны, аб чым думаюць... Можна, тут ёсць і такія, што спалохаюцца цяжкай дарогі падполля?

Маркіянаву захацелася шчыра пагутарыць з імі.

— Хлопцы! Вы добраахвотна выбралі цяжкі і небяспечны шлях барацьбы. Вы ж яшчэ зусім маладыя. А на шляху можа сустрэцца рознае...

Хлопцы ў адказ зашумелі:

— Дайце заданне!

— Выпрабуйце!

Маркіянаў падняў руку.

— Баявыя мае сябры! Прывітанне вам ад падпольнага райкома партыі і камандавання партызанскага атрада. Мне даручана сказаць вам, што ўсе юныя мсціўцы, члены арганізацыі, залічваюцца байцамі партызанскага атрада імя Варашылава. Віншую вас, таварышы!

Стаяла напружаная цішыня. Маркіянаву здалося ў гэтую хвіліну, што людзі пасталелі.

— А цяпер будзем прымаць прысягу. Слова мае сакратар вашай арганізацыі Фруза Зянькова.

Настаў урачысты момант.

Фруза і два ўзброеныя партызаны выйшлі на сярэдзіну. Успыхнула святло ручнога ліхтарыка. Усхваляваная, дрыжачым голасам яна чытала тэкст прысягі:

— «Я, грамадзянін Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, верны сын гераічнага беларускага народа, прысягаю, што не пашкадую ні сід, ні самага жыцця для справы вызвалення майго народа ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і катаў...

Я не складу зброі да таго часу, пакуль родная беларуская зямля не будзе ачышчана ад нямецка-фашысцкай погані...»

Юныя мсціўцы ўслед за Фрузай паўтаралі прысягу, слова за словам.

Блакiтныя пятліцы

1

Аднойчы Ірына Ісакаўна, вярнуўшыся з афіцэрскай сталовай, сказала Зіне Партновай:

— А ў мяне ёсць для цябе навіна.

— Вестка з Ленінграда?.. — Зіна ні на хвіліну не пераставала думаць пра бацькоў.

— Не, Зіначка, — адказала цётка Ірына. — Я хачу сказаць, што ты пойдзеш заўтра на работу.

— Куды?

— На афіцэрскую кухню.

— А што я там буду рабіць?

— Усё, што загадаюць: абіраць бульбу, мыць пасуду...

— Значыць, буду разам з табой, — узрадавалася Зіна. — Як добра!

— Не зусім разам, — паправіла яе Ірына Ісакаўна. — Я ж абслугоўваю кліентаў у зале... — Яна акінула Зіну неспакойным позіркам. — Аб адным цябе прашу — будзь асцярожнай! Нічога не рабі без майго ведама...

— Не бойся, цётка! Я ж не маленькая. Разумею ўсё-ўсё...

Назаўтра дзяўчына пайшла разам з цёткай на цагельны завод.

У адным з будынкаў яго знаходзілася кухня афіцэрскай сталовай. З кухні ежа праз акенца падавалася ў залу.

Бульбу абіралі ў асобным пакоі, дзе не было вокан. Дзесяць гадзін дзяўчаты сядзелі тут, не разгінаючы спіны. Ім нават не дазвалялася гучна размаўляць. Варта толькі было каму-небудзь павысіць голас, як адразу ж чуўся вокрык:

— Маўчаць!

Спачатку Зіна прыходзіла дадому зусім знясіленая. Але міналі тыдні, і дзяўчына пачала прывыкаць. Ёй здавалася, што спіна ўжо ные не так, як раней. Ды і рукі сталі цяплівейшымі.

Немцам спадабалася маленькая дзяўчына з касічкамі. Ёй адной дазвалялі ўваходзіць на кухню. Яна насіла сюды ваду, дровы.

Зіна згодна была цягаць усё, абы толькі быць бліжэй да катлоў, у якіх гатавалася страва...

Галя сядзела на лаве ў кутку лакоя. Яна прычасала сваёй любімай ляльцы валасы, завязала чырвоны бант і пасадзіла побач з сабой.

— Сядзі, Леначка, спакойна! Я пакажу табе зараз малюнкi. Хочаш?

Дзяўчынка працягнула руку па кніжку, але ў гэтую хвіліну ў пакой увайшла Зіна.

— Чаму так рана?— здзіўлена спытала Галя.

Яна прывыкла да таго, што сястра вяртаецца позна ўвечары.

— Так трэба, Галінка,— адказала Зіна, нечым заклапочаная.

Яна выняла з мяшка невялікую бляшанку і паставіла яе на крэсла. Галі кінуўся ў вочы малюнак з чэрапам і скрыжаванымі касцямі.

— Хочаш, Галінка, я пашыю табе ляльку?

Дзяўчынка хацела запярэчыць: «Лялек і так повен куток», але, зірнуўшы на сур'ёзны твар сястры, згадзілася.

Зіна адразу ж пачала шыць, а Галя моўчкі сачыла за ёю, высунуўшы кончык языка.

Скора лялька была гатова. Галя паглядзела на яе і засмяялася. Якая пачешная! Галава абвязана жоўтай хусткай з чорнымі крапінкамі, живот вялікі, ногі крывыя. На шыі вялізны бант. У Галі яшчэ ніколі не было такой непрыгожай лялькі.

— А гуляць з ёй можна?

— Не, Галінка. Хай яна стаіць спакойна ў кутку. Не чапай яе.

Сярод Галіных цацак новая лялька нічым не вылучалася, і гэта адразу нека супакоіла Зіну. У яе нават весела прыўзняліся бровы. Яна ўсміхнулася: «Бляшанка схавана...»

Ёй трэба было яшчэ схадзіць да Фрузы, і яна, развітаўшыся з сястрычкай, знікла за дзвярыма.

Дзень быў спакойны. У празрыстым паветры над зямлёй дрыжалі срэбныя павуцінкі.

Зіна застала Фрузу на гародзе. Тая капала бульбу.

Падышоўшы да сяброўкі, Зіна ціха сказала:

— Усё ў парадку. Схавала...

— Добра. Чакай далей. Перадай Ніне Давыдавай, каб трымала сябе асцярожна, асабліва з афіцэрамі.

— Добра. Я якраз іду ў сталовую.

Фруза зноў узялася за працу і не заўважыла, як з боку лесу з'явіўся чалавек.

— Добры дзень! — сказаў ён, наблізіўшыся.

Фруза падняла галаву. Перад ёй стаяў зусім незнаёмы хлопец. На ім былі шырокія штаны навыпуск і танны пінжачок. У руках ён трымаў палатняную торбу.

— Давай знаёміцца. Цярэня. Завуць Юрам.

«Што яму трэба? — падазрона агледзела хлопца Фруза і адступілася. — Ці мала хто прычэпіцца».

— Стой, куды ты? — збянтэжыўся хлопец, які не чакаў, відаць, гэтага. — У мяне да цябе справа.

— Я занятая. Бачыш, капаю бульбу.

— Я ад Маркіянава і Наташы. Трэба пагутарыць. — І тут хлопец назваў пароль.

— З гэтага б і пачынаў. — Фруза з палёгкай уздыхнула. — А то Цярэня... Юра... Адкуль я ведаю, хто ты?.. Ніхто не папярэджаў. А на-конт размовы, сам бачыш, месца нязручнае. Пойдзем у хлeў.

Цярэня быў другім сакратаром падпольнага райкома камсамола. Ён прышоў са спецыяльным заданнем. З цэнтральнага штаба партызанскага руху атрымана радыёграма. Паведамляюць, што з Рыгі выйшаў і пройдзе праз Полацк эшалон з авіябомбамі і запаснымі часткамі для самалётаў. Ні ў якім выпадку яго нельга прапусціць.

Ні Юра Цярэня, ні Фруза Зянькова не ведалі тады падрабязнасцей пра падзеі, якія адбыліся пад Сталінградам. У паведамленнях Савінфармбюро, якія прымаліся партызанамі па радыё, пра гэта гаварылася вельмі каратка.

Між тым, Сталінград пераходзіў у контрнаступленне. Вораг перакідваў туды новую жывую сілу і тэхніку. З Усходняй Прусіі праз Прыбалтыку рухаліся на паўднёвы ўсход варожыя эшалоны.

Цярэня азнаёміў Фрузу з планам дыверсіі, які быў распрацаваны ў штабе партызанскага атрада.

— На станцыі Лоўша партызаны разбіраць чыгунку. Састаў затрымаецца на ноч у Обалі. А тут — справа за вамі. Трэба ўзварцаць эшалон.

Фруза слухала Цярэню, а сама думала: каму даручыць?

— Ведаеш што, Юра, пабудзь у нас дзень. Трэба пагутарыць з членамі камітэта. Сямнее, пойдзем у Масцішча і ў Зуі. Наведаем Езавітавых. Там, дарэчы, і пераначуеш.

Увечары сабраліся ў Валодзі. Цярэня паўтарыў заданне.

— У мяне ёсць падыходзячая кандыдатура. Крэмень.... — Валодзя стукнуў абцасам па падлозе.

— Хто? — спытаў Цярэня.

— Ты яго не ведаеш.

— Валодзя, не марудзь. Кажы, хто? — настойвала Фруза.

— Коля Аляксееў. Стрэлачнік. Цяпер працуе за змазчыка, бо той хварэе.

Абмеркаваўшы кандыдатуру, камітэт даручыў Уладзіміру схадзіць да Мікалая і пагутарыць з ім.

Позна ўвечары Валодзя прабраўся гародамі да хаты Аляксеева, якая стаяла непадалёку ад станцыі. Мікалая не застаў — той мыўся ў лазні. Валодзева сястра Ганна згатавала чай. «Толькі без цукру», — папярэдзіла яна брата.

Пакуль пілі чай, прышоў і Мікалай — гаспадар хаты. Пасядзелі, пагутарылі пра сямейныя справы. Хутка Ганна выйшла і занялася гаспадаркай.

Валодзя тады адразу ж коратка расказаў пра заданне.

— Возьмешся?

Мікалай адказаў не адразу.

Сярод юных падпольшчыкаў ён быў самым старэйшым. Яму пайшоў дваццаць трэці год. Быў ён сціплы і сарамлівы. Рэкамендаваны Валодзем Езавітавым у члены арганізацыі, Мікалай выконваў розныя заданні, але ў душы марыў пра тое, што зробіць нешта асаблівае ў сябе на чыгунцы, і рыхтаваўся да гэтага. Цяпер ён старанна абдумваў заданне. Вузлаватыя, са слядамі мазуту і масла, яго вялікія рукі то сціскаліся ў кулак, то разнімаліся, калі ён моўчкі крочыў па пакоі. Нарэшце сказаў толькі адно слова:

— Згодзен! — і, некалькі пачакаўшы, дадаў: — Заўтра я якраз дзяжуру...

Валодзя перадаў яму пяць круглых мін замаруджанага дзеяння.

— Не забудзь разлічыць час... — папярэдзіў яго Валодзя.

— Сам ведаю...

2

Наступнай ноччу адзін за другім прыбылі на станцыю два воінскія эшалоны. Саставы загналі на першы і другі пугі, амаль да семафора. «Які ж з авіябомбамі?» — хваляваўся Аляксееў.

Дакладней за ўсё гэта можна было вызначыць па колеру пятліц у вартавых, якія хадзілі ўзад і ўперад між саставамі. Але як іх разгледзіш у цемры?

Аляксееў з маслёнкай у руках прайшоў уздоўж састава і, вярнуўшыся назад, затрымаўся ля цыстэрны з бензінам. Толькі паспеў падняць накрывку буксы, як яго аклікнуў вартавы.

— Вэр іст ду?..

— Гэта я... я... змазчык. — Мікалай адчуў, як яго кінула ў пот.

— Шнэль! Шнэль! — Вартавы павярнуўся да цыстэрны.

«Трэба хавацца, — падумаў Мікалай, — а то яшчэ падстрэліць».

Старанна заліваючы масла ў гняздо буксы, Аляксееў выразна пачуў за спінай крокі. Яны набліжались. «Хаця б, д'ябал, не спыніўся». Але салдат, як быццам на зло, затрымаўся і раптам спытаў:

— Эй, рус! Запалка ёсць?

Мікалай выняў з кішэні карабок.

— Калі ласка, пан начальнік, закурвайце.

Салдат чыркнуў запалкай і паднёс яе да сігарэты. Агонь асвятліў блакітныя пятліцы. Мікалай уздрыгнуў: «Гэты састаў».

Закурыўшы, салдат і не думаў адыходзіць.

— Слухай, рус! А дарога тут добрая? Бандыты ёсць?

Мікалай вяселым голасам адказаў:

— Тут іх ніколі не было.

— Баяцца нас?

— Вядома! Ну, пан салдат, бываеце.

Аляксееў рушыў у праціглы бок, спыніўся каля трэцяга ад цыстэрны вагона. Нагнуўшыся, адкінуў накрывку, наліў трохі масла і тут жа непрыкметна апусціў у гняздо буксы міну замаруджанага дзеяння. Тое ж зрабіў і з астатнімі чатырма мінамі. Потым падаўся ў дзяжуруку.

Дадому Мікалай вярнуўся пад раніцу, але спаць не клаўся.

— Ты чаму не спіш? — пытала Ганна. Кладзіся, даўно пара.

— Не спіцца чамусьці, — адказаў ён, паглядваючы на стрэлкі ходзікаў: без чвэртки восем! А механізм у мінах пастаўлен роўна на восем, гэта ён добра памятаў.

Стрэлкі павольна паўзлі ўгору. З кожнай мінутай Аляксееў непакоіўся ўсё болей і болей. А раптам эшалон з авіябомбамі пойдзе са станцыі і ўзарвецца ў дарозе? Шкада, уцалее другі састаў...

Роўна а восьмай гадзіне пачуўся моцны выбух, пасля загула, застagnaла зямля: пачалі рвацца бомбы... Выбухі не сціхалі да двух гадзін дня...

Былі знішчаны ўшчэнт два эшалоны.

Разварочаныя пугі на станцыі наладзілі толькі праз дзень.

Начальнік гестапа капітан Краузе шалеў ад злосці, але фашысты так і не дазналіся, хто зрабіў дыверсію. Ля станцыі быў хмызняк. Гітлераўцы рашылі, што партызаны праніклі на станцыю адсюль. Сігналі людзей, прымусілі выцерабіць кусты і абнесці станцыю агародай.

Дыверсія

1

Уночы Галю разбудзіў моцны стук дзвярэй. Расплюшчыўшы вочы, яна заўважыла, як цётка Іра разам з Нінай Давыдавай і Зінай прайшлі ў другі пакой.

Галя хацела падняцца, але пачуліся крокі. Нехта прабіраўся ў куток, дзе ляжалі яе лялькі.

Дзяўчынка схавалася пад коўдру з галавою. Але ўсё было чутна.

— А ці не многа? Можна, адсыпаць? — гэта гаварыла цётка Іра.

Зіна злосна адказала:

— Нічога. Болей здохне.

Нарэшце, пайшла Ніна Давыдава, і ўсё сціхла. Цётка і Зіна ляглі спаць. Заснула і Галя.

За дзень да дыверсіі Зіна адвела Галю ў вёску Чарнечанкі. Фашысты бывалі тут рэдка і то толькі днём: баяліся партызан. Зіна ўгаварыла сястрычку застацца там у сваякоў.

— Заўтра прыду па цябе.

Але не прышла. У дзень дыверсіі Зіна замяняла пасудніцу, якая захварэла. Гэта дало ёй магчымасць наблізіцца да катлоў са стравай, хача шэф-повар і яго памочнік пільна сачылі за ёй. Зіне здалася, што яны здагадваюцца пра яе намер, і таму аціраюцца ўвесь час на кухні.

Дзяўчына хвалявалася і старалася не глядзець у той бок, дзе стаяла двое тлустых фашыстаў.

Да снедання не ўдалося нічога зрабіць. Зіна з нецярплівасцю чакала, калі пачнуць закладаць у катлы прадукты на абед.

Афіцыянткі накрывалі сталы. Расстаўлялі кветкі, раскладалі прыборы. Цётка Іра і Ніна Давыдава некалькі разоў падыходзілі да Зіны па чыстыя талеркі. Бачачы яе сумны твар, яны разумелі, што зрабіць ёй пакуль нічога не ўдалося.

Цётка Іра вырашыла выручыць Зіну.

— Трэба выклікаць галоўнага ў залу, — шалнула яна Ніне. — Прыдумай прычыну.

Пачаўся абед. Зіна бачыла, як хутка запаўнялася сталовая. Афіцэры займалі месцы за сталамі, спяшаліся афіцыянткі.

За адным сталом раптам узняўся шум. Афіцэр у акулерах, з прышчаватым тварам пачаў крычаць на Ніну Давыдаву, што тая падала дрэнна падсмажаныя катлеты.

— А я тут пры чым? — са слязамі ў голасе апраўдвалася афіцыянтка. — За страву, пан обер-лейтэнант, адказвае галоўны повар. — На твары Ніны выступілі чырвоныя плямы. Вочы гарэлі нядобрым агнём.

— Пакліч яго сюды! — патрабаваў афіцэр.

Ніколі Ніна не бегала яшчэ так хутка, як цяпер. Адзін момант — і шэф-повар стаў перад прышчаватым обер-лейтэнантам.

Зіна засталася на кухні з памочнікам повара, непаваротлівым яфэйтарам Кранке. Пакуль ён круціўся каля пліты, дзе смажыліся кат-

леты, яна падышла непрыкметна да катла з супам і высыпала туды парашок.

— Эй, пасудніца! Талеркі! — пачула яна за сваёй спіной сіпаты голас Кранке.

На секунду ў яе пацямнела ў вачах. Яна адышла ад катла аслабелая, думаючы толькі пра адно — як бы не зваліцца: у яе падкошваліся ногі.

2

Галя ўсё чакала ў Чарнечанках сястру. Мінуў і другі дзень, і трэці, а Зіны ўсё не было.

Вяртаючыся ўвечары з лазні, дзяўчынка яшчэ ў сенцах пачула жаночыя галасы, што даносіліся з хаты праз незачыненыя дзверы.

Цётка расказвала суседцы:

— Які жах, Матруна, я табе скажу. Уначы іх забралі... Абедзвюх адразу.

— Далёка павезлі?

— Не ведаю. Кажуць, Ніна зламала нагу. Выскачыла ў акно. А Ірына...

Цётка нешта зашাপтала, і Галя нічога больш не разабрала.

Усю ноч яна варочалася з боку на бок. Падслуханая размова ўсхвалявала яе. «Куды забралі цётку Ірыну і Ніну? А што ж з Зінай?»

Нарэшце, дачакалася святання. Калі ўсё пайшло на работу, дзяўчынка сабрала свае рэчы, і зашчапіўшы дзверы, паклывала пешшу ў Зіу.

Раніца дыхала свежасцю. Скрозь шэрыя воблакі нясмела выглядала сонца.

Дарога то выбягала на поле, то гублялася ў лесе, дзе на траве і на маладых елачках блішчэла раса.

Галя прыслухоўвалася. То хрусне пад нагой галінка, то ўпадзе сухая шышка, то забулькоча ручай.

Так яна прайшла кіламетраў пяць-шэсць. Наперадзе за паваротам бліснула рака.

На беразе каля лодкі корпаўся мужчына з невялікай торбай за плячыма. Па барадзе і вачах Галя адразу пазнала яго. Ён наведваў зімою дзядзьку Івана.

— А я вас, дзядзечка, ведаю, — сказала яна, і шэрыя вочы яе ўсміхнуліся.

— Ты, прыгажуня, адкуль? — мужчына з цікаўнасцю разглядаў яе, намагаючыся ўспомніць, чыя ж гэта дзяўчынка.

— А вы, дзядзечка, мяне ведаеце. Толькі не прызнаецеся. Я — Галачка...

Барадаты нахмурыў бровы.

— Іван Яблыкаў — мой дзядзька. Вы прыходзілі да яго...

Мужчына яшчэ больш нахмурыўся.

— Дзядзечка, перавязіце на той бераг, — папрасіла Галя, баючыся, што гэты чалавек не пазнаў яе і не паможа.

Барадаты моўчкі пайшоў у кусты, дзе былі схаваны вёслы, адвязаў лодку і перавёз Галінку на другі бераг.

— Ну, далей не заблудзіш? — і ён растлумачыў, як бліжэй прайсці ў Зуі.— Перадавай сваім паклон!

— Дзякуй, дзядзечка!

Бабуля, плачучы, сустрэла Галю. Дзяўчынка спалохалася: здарылася нешта страшнае.

— Забралі, Галачка, цётку Іру,— выцірала слёзы Ефрасіння Іванаўна.

Галя хацела пайсці ў сталовую, да Зіны, але бабуля пачала адгаворваць.

— Зіна сама прыдзе сора па малако.

Позна вечарам прыйшла Зіна. Галінка кінулася да яе на шыю і расплакалася.

— Чаму ты не прыйшла па мяне?

— Не пытай лепш, Галінка...

Сястра расказала, як ноччу ў хату, дзе яны жылі ў апошні час, уварваліся паліцаі, схапілі цётку Іру і Ніну Давыдаву і павезлі ў Обаль.

— А за што, дачушка, не ведаеш? — пытала яе Ефрасіння Іванаўна.

— Немцы атруціліся. Кажуць, многа іх паздыхала.

— А Ірына і Ніна пры чым тут?

— Не ведаю, бабуля.

— Ты б, дачушка, збегала да Івана. Ён у Езавітавых. Іван заступіцца за Ірыну,— упэўнена сказала Ефрасіння Іванаўна.

— Трэба, бабуля, пачакаць.

Зіна не хацела ёй гаварыць, што паліцаі вось ужо другі дзень шукаюць дзядзьку Івана.

Галя не зразумела, чаму трэба пачакаць, але не стала распытваць. «Калі Зіна гаворыць, значыць, так трэба...»

3

Пасля арышту Ірыны Ісакаўны і Ніны Давыдавай сябры да Зіны не паказваліся. Затое стала часта наведвацца суседка, худая жанчына, год трыццаці, немка па паходжанню.

— Я заходжу да цябе, галубка мая, як добры сусед,— казала яна, а ў самой вочы так і бегалі ва ўсе бакі.

Галі не спадабалася яна.

«І чаго гэта, калі няма Зіны, яна перагортвае яе кнігі?...»

У фашыстаў не было доказаў супраць Зіны. Баючыся адказнасці, шэф-повар і яго памочнік сцвярджалі, што яны і блізка не падпусккі да катлоў са страваў дзяўчыну, якая падмяняла пасудніцу.

На ўсякі выпадак, гітлераўцы прымусілі яе пакаштаваць атручаны суп. «Калі адмовіцца,— вырашылі яны,— значыць, яна ведае, што страва атручана».

Зіна здагадалася, у чым справа. Яна, як ні ў чым не бывала, узяла з рук шэф-повара лыжку і спакойна зачэрпнула суп.

— Клейнэ медхен, капут... капут...— ускрыкнуў памочнік повара, непаваротлівы яфрэйтар Кранке.

Зіна зрабіла некалькі невялікіх глыткоў.

Яе адразу ж пачало нудзіць.

— Гут, гут,— хваліў яе шэф-повар, хлопаючы па плячы.— Марш нах хаўзэ...

З цяжкасцю Зіна дабралася да Зуёў. Выпіла ў бабулі два літры сыроваткі. Трохі палегчала.

Ад бабулі Зіна вярнулася ноччу. Яна шмыгнула да Галі ў ложак і расказала, што яе затрымалі па важнай справе ў Обалі.

— А чаго ты так часта стала хадзіць у Обаль?

— Ты, Галінка, яшчэ маленькая. Нельга табе ўсё ведаць. Давай дамовімся: надыйдзе час, я сама табе ўсё раскажу. А пакуль ні пра што не пытайся.

Ніне Азолінай, члену камітэта, якая працавала ў камендатуры, ад свайго чалавека стала вядома пра лёс Ірыны Ісакаўны і Ніны Давыдавай.

— Перадай сваім,— сказаў гэты чалавек,— што ўчора іх расстралялі. Яны трымалі сябе, як сапраўдныя савецкія людзі. Выцерпелі жорсткія катаванні, але не выдалі нікога... Яшчэ перадай: ёсць данос на Зіну Партнову. Суседка падазрае яе ў сувязі з партызанамі, але даказаць не можа. Зіну пакуль што не чапаюць, хочучь высачыць, хто да яе ходзіць.

Стаяў ціхі, цёплы вераснёвы вечар. У змроку да хаты бургамістра ў Зуях адзі за адным прайшлі некалькі чалавек. Гэта былі члены камітэта падпольшчыкаў.

Ніна Азоліна паведаміла ўсё, што ёй стала вядома. У глыбокім маўчанні ўшанавалі памяць расстраляных — Ірыны Ісакаўны і Ніны Давыдавай...

Пасля Фруза прапанавала падпольшчыкам, якім пагражае арышт, рыхтавацца да адыходу ў партызанскую зону, як дамоўлена з камандаваннем атрада.

Уночы партызаны адвялі ў лес Зіну, Лёню і Галя.

Вогненнае кола

1

У цяжкі час прайшлі да партызан Зіна, Лёня і Галя. Калі б яны спазніліся на некалькі гадзін, нікога ў лагеры не засталі б.

Апусцелі зямлянкі. Патухлі вогнішчы.

— А дзе ж людзі? — усё пытала Зіна ў сувязнога.

Сувязны стаяў моўчкі і прыслухоўваўся. Чулася, як булькоча ручай. Сувязны расхінуў кусты. З заімішлага пня з лёгкім шумам выбівалася амаль нябачная крыніца. Пільнае вока партызана заўважыла памятае нагамі лісце. Сляды вялі да возера.

— Пачакайце тут...— сказаў сувязны.— Далёка адысці яны не маглі. Ён залез на дрэва, агледзеў наваколле. Над лесам, што лявей возера, заўважыў дым.

— Ну, што? — абступілі яго ўсё, калі ён злез на зямлю.

Сувязны выказаў думку, што партызаны, мусіць, каля возера і што трэба падацца туды.

Рушылі. Неўзабаве бліснула на сонцы азёрная роўнядзь. Зіна ўбачыла на паляне запрэжаных коней.

Каля партызанскай заставы іх затрымалі. Правёрылі пропуск.

— Куды вядзеш? — строга запытаў вартавы ў сувязнога.

— Загадана да камісара.

— Ідзі прама. Другая фурманка.

Маркіянаў узрадаваўся іх прыходу. Даведаўшыся пра апошнія навіны, ён папярэдзіў, што тым, хто застаўся ў вёсцы, будзе цяпер цяжкавата. Часова, магчыма, абарвецца сувязь з імі.

Напярэдадні камандаванне партызанскага атрада атрымала ад бургамістра Езавітава звесткі аб тым, што з обальскага і лявонаўскага гарнізонаў збіраецца выйсці карная экспедыцыя. Фашыстаў чакалі з мінуты на мінуту.

— Размова з вамі кароткая, — сказаў камісар. — Спірыдонаў, выдай ім вінтоўкі і па дзве абоймы...

— Ёсць, выдаць, — абазваўся чалавек, які стаяў каля суседняй фурманкі.

Зіна глядзела журботнымі вачыма на Маркіянава.

— Ну, што яшчэ? — спытаўся ён са здзіўленнем.

— А як жа Галінка?..

— Я і забыў пра яе, прабач, — Маркіянаў задумаўся. — Самае лепшае — аддаць яе пад нагляд маёй маці. Яна на санітарнай фурманцы... Паклічце Наталлю Дзмітраўну, скажыце, я паслаў...

Да пары да часу фашысты лічылі, што лістоўкі, газеты, дыверсіі ў обальскім гарнізоне — гэта справа рук партызан, якія размяшчаліся ў Шашанскім лесе. Яны ніяк не маглі ўявіць, што да гэтай справы маюць адносіны ўчарашнія вучні, амаль яшчэ дзеці. У камендатуры СД былі ўпэўнены: варта толькі ачысціць лес ад «бандытаў», як спыняцца ўсе няшчасці.

Да Шашанаў нямецкае камандаванне падцягнула рэгулярныя вайсковыя часці. Для кіраўніцтва карнай экспедыцыяй прыехаў з Віцебска зондарфюрар службы бяспекі Карл Борман, брат вядомага гітлераўскага саноўніка і ката Бормана.

Камандаванне партызанскага атрада выбрала рубаж для абароны. Спераду яго прыкрываў густы лес. На прасеках і сцяжынках зрабілі завалы. Направа — возера. Яно добра праглядалася і прастрэльвалася.

Адзіная лясная дарога трымалася пад агнём мінамётаў і кулямётаў. Злева, праз лес, праходзіў глыбокі роў. Адсюль можна было абысці партызан з фланга. Таму ў некалькіх месцах дно рова і асабліва выходы з яго былі замініраваны.

Вораг меў перавагу ў жывой сіле: у экспедыцыі ўдзельнічала больш дзвюх тысяч салдат.

Першы ж бойказаў зондарфюрару Борману, што разграміць партызан не так лёгка. Два дні фашысты, не зважаючы на страты, безупынна атакавалі пазіцыі партызан, але вымушаны былі адыхаць. З цяжкасцю салдаты пераадольвалі лясныя завалы, траплялі на міны. Але гэта яшчэ не ўсё. Варта было фашыстам вырвацца на палянку — іх сустрэлаў знішчальны шквал агню. Дзе ж тут можна было замацавацца!

Зіна і Лёня ўпершыню трапілі ў такое становішча. У Зуях і Обалі яны кожны дзень сустракаліся тварам у твар з ворагам, але ён не стра-

ляў у іх з гармат і кулямётаў. А тут кругом свішчуць кулі, рвуцца снарады.

Мала, мабыць, знойдзецца маладых салдат, якія могуць сабе растлумачыць, чаго так неспакойна б'ецца сэрца ў першым баі. Зіна і Лёня палохаліся пры кожным разрыве снарадаў, нерваваліся, калі за сто метраў ад сябе бачылі гітлераўцаў, іх ашчэраныя твары ў насунутых на лоб касках...

На трэці дзень абароны агонь з партызанскіх акупаў нечакана аслабеў...

Маркіянаў падбег да начальніка штаба атрада Пятра Дзмітравіча Пузікава, невысокага чалавека з панурым тварам.

— Справа дрэн, Пятро! Канчаюцца патроны!.. Дзе наш рэзерв?

— На базе. Адсюль кіламетр, не больш. Але як даставіш іх?

— Ведаеш што, — прапанаваў камісар, — вазьмі дзесятка партызан і ідзіце на базу. Мы пакуль што пратрымаемся.

Сярод маладых байцоў, якія выказалі жаданне пайсці з Пузікавым, быў і Лёня, — ён ужо прывык, асвойтаўся.

Зіна таксама не вытрымала, падышла да Маркіянава.

— Дазвольце і мне, таварыш камісар...

Пузікаў павярнуўся на яе голас:

— Малая ты...

— Гэта яе рост такі! — заступіўся Лёня. — Вазьміце яе. Яна — смелая.

Але Пузікаў маўчаў.

— Добра, пойдзеш з імі, — сказаў Маркіянаў Зіне. — Толькі хутчэй вяртайцеся.

Добраахвотнікі паспелі адпаўзці даволі далёка, калі фашысты зноў пайшлі ў атаку, — чацвёрты раз у гэты дзень.

Партызаны не стралялі.

— Берагчы патроны! — перадавалі па ланцугу.

Немцы — побач. Яны бягуць, падаюць, зноў падымаюцца і бягуць на аковы.

«Хоць бы хапіла патронаў!..» — з трывогай думаў Маркіянаў.

Гітлераўцы не дабеглі да акупаў метраў на трыццаць, як застракалі кулямёты і грывнулі партызанскія гарматы...

Атаку адбілі, але ў партызан засталася вельмі мала патронаў.

Цяжка даводзілася камісару ў гэтыя хвіліны. Яго не пакідала адна думка: «Толькі б пратрымацца, пакуль вернуцца таварышы з патронамі!»

Партызаны прабіраліся ў пакінуты нядаўна лагер. Кругом рваліся варожыя снарады.

Каля адной высокай сасны спыніліся. Раскідалі ламачча, што прыкрывала ўваход у падземны склад боепрыпасаў.

Знайшлося восем скрынак патронаў і сто пяцьдзсят гранат-лімонак.

— Забірайце хутчэй! Пакіньце мне адну скрынку. А табе, Зіна, пакладзем у мяшок дзесяткі тры лімонак.

— І сотню патронаў,— дадала Зіна.

— Не спрачайся! Хопіць табе і гранат. Цяжкія.

Назад вярталіся яшчэ павольней, чым на базу. Уперадзе з мышком за спіной паўзла Зіна, за ёй — Лёня, ззаду — астатнія. Замыкаў групу Пузікаў.

Лясную сцяжынку, па якой рухаліся партызаны, перасякаў роў.

— Немцы!— прашаптала Зіна, падпоўзшы да рова, і падала знак астатнім: «Спыніцца!»

Да яе падпоўз Пузікаў:

— Што здарылася?

Справа, метраў за дзвесце адсюль, пераходзілі праз роў фашысты.

Пузікаў зразумеў, што атрад акружаюць.

— Таварыш Ягоранка! — загадаў ён пажылому партызану, які быў бліжэй за іншых. — Хутчэй да камісара. Скрынку перадай Мікалаю Зянькову. Бяжы ў абход...

Толькі Ягоранка паспеў перадаць скрынку, як да Пузікава падскочыла Зіна.

— Таварыш начальнік... Я хутчэй спраўлюся...

— І я з ёй, — далучыўся Лёня. — Заадно захопім частку патронаў.

— Дазвольце і мне, — папрасіўся Мікалай Зянькоў.

— І мне...

— І мне... — гучалі наперабой галасы.

Пры іншых абставінах Пузікаў, магчыма, не адпусціў бы больш нікога, акрамя Зіны і Лёні, але зараз вырашаўся лёс атрада, і ён дазволіў:

— Бяжыце, у вас ногі маладыя...

3

Адбіўшы чарговую атаку, Маркіянаў сабраў камандзіраў рот, загадаў раздаць байцам апошнія гранаты і папярэдзіць:

— Без загаду не адступаць.

Новая атака пачалася ўраганым аўтаматным агнём фашыстаў.

Адзін за адным выходзілі са строю партызаны. Ва ўсіх на вачах куля прабіла грудзі камандзіру першай роты Міхаілу Аржвінікаву..

Партызаны адбіваліся толькі гранатамі: бераглі апошнія патроны. У другой роце зрэдку сакатаў яшчэ кулямі.

«Дзе ж Пузікаў? — думаў Маркіянаў. — Што з ім?»

Пётр Дзмітравіч быў кадравым афіцэрам Чырвонай Арміі. Скончыўшы танкавае вучылішча, ён у пачатку вайны атрымаў прызначэнне ў танкавы батальён мотастралковай дывізіі. У раёне Магілёва на Дняпры дывізія трапіла ў акружэнне. Два месяцы танкісты вялі баі ў тыле ворага, наносячы яму цяжкія страты, а пасля невялікімі групамі пачалі прабівацца ў партызанскую зону...

У лістападзе 1941 года, пасля трыццацісутчнага пераходу, Пётр Дзмітравіч дабраўся, нарэшце, да роднай вёскі Падоры Сіроцінскага раёна.

Сабраўшы моцную баявую групу, якая ўлетку сорак другога года ўлілася ў партызанскі атрад імя Варашылава, Пётр Пузікаў вось ужо колькі часу граміў ворага.

Маркіянаў не сумняваўся, што Пузікаў не падвядзе. Раптам ён убачыў, як з бліжэйшых кустоў, ад возера, выпраўзілі двое: хлопец і дзяўчына. Яны прабіраліся да акопаў першай роты. Камісар пазнаў Зіну і Лёню.

— А ну, хлопцы, на выручку! — крыкнуў ён двум байцам.

Усе добраахвотнікі шчасліва дабраліся да сваіх.

Патроны і гранаты адразу ж раздалі байцам.

— Таварыш камісар, — звярнулася Зіна да Маркіянава, — начальнік штаба загадаў далажыць, што немцы акружаюць атрад. Мы самі бачылі, як яны пераходзілі роў. Вось запіска.

Камісар яшчэ раз сабраў камандзіраў рот.

— Становішча, таварышы, ускладняецца. Фашысты білі ў лоб, не выйшла. Яны рашылі акружыць нас. Прапаную рушыць да сваіх праз балота. Як вы думаеце?

Камандзіры маўчалі. Яны ведалі, якое гэта гіблае балота...

— Інакшага выхаду няма, — адказаў камандзір другой роты.

— Правільна, таварыш Нікіцін! Але ты з намі не пойдзеш... Твая рота застанеца прыкрываць адыход. Пасля — адарвешся і дагоніш...

— Зразумела, таварыш камісар. Падкіньце патронаў...

— Падкінем. Праб'ёмся да сваіх — патроны будуць...

...На захадзе дагарала вячэрняя зара. Гарызонт усё больш ахутваўся туманам. Ён хаваў людзей, што прабіраліся між кустоў да балота.

Пераход прадаўжаўся ўсю ноч. Прывал зрабілі перад світаннем на паляне ў невялікім хмызняку, які падступаў да балота.

Удзень пераправіліся праз Заходнюю Дзвіну і рушылі далей, у глухіх мясцінах Каз'янскіх лясоў, дзе знаходзіўся штаб партызанскай брыгады імя Леніна. Сустрэў атрад камісар брыгады Уладзімір Антонавіч Сіпко.

Апоўдні прыйшла рота Нікіціна. З ёю быў і Пузікаў.

Канец Карла Бормана

1

У обальскай камандатуры скончыўся рабочы дзень. Перакладчыца Бранфельдт, немалая, сухарлявая жанчына, у акуларах на вострым носе, з пасівелымі валасамі, неахайна сабранымі на патыліцы, павольна накіравалася да выхад. Праходзячы міма сакратарскага стала, зірнула ў бок Ніны Азолінай — гэта быў умоўны знак: «Сустрэнемся на рагу».

Ніна сабрала са стала паперы, паклала іх у жалезную скрынку, што стаяла побач на табурэтцы, і выйшла на вуліцу. Хутка яна ўбачыла ўперадзе перакладчыцу. Дагнала яе ўжо каля павароту на Зуі. Далей пайшлі разам. Пакінуўшы ў баку белы двухпавярховы будынак школы, яны па мосце перайшлі цераз раку Обаль на праціглы бераг і пачалі, не спяшаючыся, узнімацца на пагорак, дзе скрозь рэдкія елкі віднеліся крыжы ззеўскіх могілак.

— Есць навіна, — сказала перакладчыца. — З мінулыя мінуты чакаецца важны госць, зондарфюрар Карл Борман... Біянік наш нервуецца...

Азоліна яшчэ раніцай звярнула ўвагу на ажыўленне, якое панавала сярод паліцаў: яны шырылі ўсюды, прымушалі падмятаць вуліцы, прыбіраць двары. Была ўзмоцнена ахова станцыі, пасёлка, шасейнай дарогі. Камандант Біянік мітусяўся, як ніколі... «Дык вось гэта чаму», — падумала цяпер Ніна.

Не паспелі Бранфельдт і Азоліна падняцца на пагорак, як з боку шашы Віцебск — Полацк, метраў за сто пяцьдзесят ад іх, бліснуў чорным лакам лімузін. Праз дзве-тры мінуцы ён ужо быў побач. Каля крутога спуску шафёр выключыў газ, і машына пакацілася ўніз да ракі.

Побач з шафёрам сядзеў, ганарліва задраўшы галаву, афіцэр у форме СД.

Ззаду, адхінуўшыся на спінку сядзення, драмала дзяўчына з пышнай моднай прычоскай.

— Зноў яна тут, — прашаптала абураная Бранфельдт. — Мінулы раз прыязджала з капітанам, а цяпер з гэтым гусем. Распусніца...

— Хто гэта, Тэрэза Отаўна?

— Я ж сказала: распусніца. Нейкая Оля... Лабановіч... З Віцебска...

Справа і злева ля дзяўчыны сядзелі два афіцэры.

Машыну суправаджалі ўзброеныя матацыклісты.

— Борман вяртаецца з экспедыцыі. Вось ён, люты звер! — сказала Бранфельдт, калі знікла машына, і тут жа спытала: — Ты даўно бачыла сувязных Сачыўку або Майсейку?

— З імі сустракаецца Таня.

— Убачыш яе, перадай, што дакументы для райкома даўно гатовы. Хай забіраюць.

З мясцовых жыхароў толькі двое — бургамістр Езавітаў і Ніна Азоліна ведалі, што Бранфельдт, якая многа год да вайны выкладала нямецкую мову ў Обальскай школе, звязана праз Івана Яблыкава з падполлем. Сын яе служыў у Чырвонай Арміі і ваяваў на фронце, а яна, рызкуючы жыццём, памагала ў тыле партызанам.

Падпольнаму райкому Тэрэза Отаўна даставала бланкі пашпартоў, а юным мсціўцам — пропускі на праход у межах раёна ў любую пару сутак. Гэта ад яе бургамістр Езавітаў даведваўся аб чарговых карных экспедыцыях і тут жа праз сына Валодзю перадаваў Фрузе Зяньковай...

Обер-лейтэнант Біянік курыў, стоячы ля акна, і ўвесь час назіраў за павароткай дарогі з вёскі Зуі ў пасёлак. Яго калаціла. Не памагалі і тры кілішкі каньяку...

«Калі Борман будзе правяраць толькі паліцыю, то гэта не так страшна, — разважаў камандант. — Тут можна адыграцца на партызаных. А чаму гестапа іх не вылоўлівае? Вось і шкодзяць».

Дарэмна ён пераконваў сябе, што прыезд зондарфюрара нічым яму не пагражае, дрыжкі выдавалі яго неспакой.

Біянік механічна прыгладжваў рэдкія валасы, акуратна зачасаныя на прабор. Раптам у яго ўзнікла новая палахлівая думка: «А што, калі Борман пачне корпацца ў аперацыях з ільном? А што, калі хто данёс, што я зарабіў на ільне мільён марак?»

У яго аж затросся падбародак.

Сын буйнага фабрыканта і ўладальнік мануфактурнай фірмы, Біянік за кароткі тэрмін здолеў сабраць у Обалі круглы капітал. Асабліва цікавіў яго беларускі лён. Прадукцыя Обальскага ільнозавода незразумелымі шляхамі трапляла ў Вену, на тэкстыльныя фабрыкі, якія належалі бацьку.

Обальскі камандант не марыў пра ваенную кар'еру. Ён ахвотна ўступаў чыны і ўзнагароды іншым. Обер-лейтэнант быў задаволены сваім сціплым службовым становішчам: паменш бы толькі трывожылі госці. А то, чаго добрага, разбіраюцца яшчэ ў яго махінацыях з ільном...

На павароце паказалася машына Бормана. Камендант тужэй пераціснуў адвіслы живот шырокім рамянём, пастаяў яшчэ трохі каля акна і пайшоў сустракаць начальства.

2

Азоліна расказала членам камітэта ўсё, што яна даведалася ад перакладчыцы пра зондарфюрара. Пакуль у камендатуры віталі высокага гасця, юныя мсціўцы, сабраўшыся ў доме Езавітавых, вырашалі яго лёс.

— Шкадаваць падлюгу няма чаго, — спакойна гаварыла Ніна.

— Борману за расстрэлы ў Віцебску сам Гітлер прыслаў жалезны крыж.

— А мы яму падорым драўляны... — гэта гаварыў Фёдар Слышанкоў.

І тут з месца падняўся Яўген Езавітаў.

— Я прапаную ўзарваць машыну.

Яго падтрымала Азоліна.

— Узарваць! Абавязкова ўзарваць. Ага, я зусім забылася... З ім прыехала нейкая Оля Лабановіч...

Фруза ажывілася.

— А як яна выглядае?

Ніна расказала пра яе знешні выгляд.

— Гэта яна, — ціха сказала Фруза. — Мы разам вучыліся ў тэхнікуме. Да чаго ж дайшла... Гадзіна! — і, перайшоўшы зноў на больш спакойны тон, яна спытала: — Каму даручым?

У Валодзі загарэліся вочы.

— Даручыце мне. Я зраблю. Думаю, што машыну трэба ўзарваць у дарозе.

— Замініруем дарогу? — спытала Фруза.

— Не! Навошта? На гэта спатрэбіцца многа мін, а іх трэба берагчы. Я прабяруся ў гараж.

— Правільна, Валодзя, — ухваліў яго план Яўген. — Пакладзі міну пад сядзенне.

— Я так і зраблю. Але як даведацца, калі Борман будзе ад'язджаць?

Валодзя звярнуўся да Азолінай.

— Зможаш, Ніна, удакладніць час?

— Вядома. Толькі позна ўвечары.

— А раней і не трэба.

Праз Бранфельдт Азоліна высветліла, што зондарфюрар паедзе а дванацатай гадзіне дня. Яна паведаміла пра гэта Валодзю. Той, захапіўшы міну замаруджанага дзеяння, накіраваўся да гаража.

— Усяго добрага! — крыкнула яму наўздагон Ніна.

Валодзя прабраўся гарадамі да хлява, дзе стаяў «Опель-капітан». Пры святле месяца было відаць, як ад вугла да вугла ходзіць вартавы. Ён зрэдку спыняўся, прыслухоўваючыся да начных шлохаў.

Валодзя назіраў за вартавым і аглядаў падыходы да гаража. Ён зразумеў, што трапіць сюды праз вароты нельга. У задняй сцяне, злева, было невялікае аконца, забітае фанерай.

«А што, калі паспрабаваць залезці праз акно?»

Юнак падпоўз да сцяны, выняў з кішэні ножык і, засунуўшы пад

фанеру лязо, хацеў адагнуць край, але ў гэты час пачуў блізкія крокі і ўпаў у траву.

Так ён праляжаў больш гадзіны, пакуль да яго не пачалі даносіцца галасы. «Змяняюцца вартавыя», — зразумеў ён. Не траячы часу, Валодзя падняўся, хутка прасунуў лязо нажа пад фанеру, адарваў яе і, падняўшыся на руках, ледзь-ледзь праціснуўся ў хлест. Адрэзавшы на машыну. Навомацак пачаў арыентавацца... Адкрыў дзверцы, выцягнуў з кішэні міну, падняў сядзенне і паклаў яе пад ніз.

Цяпер трэба было непрыкметна выбрацца адсюль. Езавітаў ціхенька наблізіўся да акна, прыслухаўся, ці няма паблізу вартавога, і, зноў падцягнуўшыся на руках, вылез з хлява.

Засланіўшы фанерай акно, ён адпоўз у кусты, а адтуль выйшаў гарадамі на дарогу, што вяла ў Зуі.

3

Ні Бранфельдт, ні Азоліна не былі на прыёме, наладжаным у гонар зондарфюрара. Яго размовы з ваенным камендантам і начальнікам паліцыі засталіся для іх тайнай.

Раніцай, прышоўшы на працу, яны засталі начальнікаў ужо ў камендатуры. З кабінета Біяніка даносіўся хрыпаваты голас Бормана. Ён дзякаваў за гасціннасць.

— Я, паны, не спадзяваўся ўбачыць у гэтым далёкім кутку Остланда такіх гасцінных гаспадароў, — прызнаваўся зондарфюрар. — Я абяцаў наведваць вас часцей.

Борман, вядома, не расказаў прысутным, што гадзіну таму назад ён шантажыраваў Біяніка і вырваў у яго трэць прыбытку ад аперацый з ільном. Гэта была іх агульная тайна.

Без чвэртки дванаццаць у прыёмны пакой камендатуры ўвайшлі зондарфюрар, афіцэры, Вольга Лабановіч, ваенны камендант Біянік, гаспадарчы камендант лейтэнант Крывянік і начальнік паліцыі Яніс Экерт.

— Гер оберст, машына чакае каля пад'езда! — далажыў шафёр.

— Выдатна, Шпілер! Зараз паедзем. — Госць быў у цудоўным настроі.

Развітаўшыся з прадстаўнікамі мясцовай улады, Борман накіраваўся да машыны.

Тым часам Валодзя падкраўся Зуёўскім ровам да скрыжавання дарог за райой Обаль. Было роўна дванаццаць гадзін. Юнак чакаў машыну з мінуты на мінуту. Здаецца, усё было зроблена, як трэба, а Езавітаў хваляваўся: раптам адклалі паездку. Чым менш заставалася часу да выбуху, тым мацней узростала трывога.

З-за павароту вынырнуў, нарэшце, лімузін. Ён не паспеў праімчаць і кіламетра, як узяцеў у паветра. Валодзя Езавітаў добра бачыў з узгорка слуп агню і дыму...

Працяг будзе.

Пераклад з рускай мовы.

Юрась СВІРКО

СЛЯДАМІ БАЦЬКОЎ

раходжу я не першы па зямлі,
Ісці мне лёгка светлымі шляхамі:
Тут да мяне мае бацькі прайшлі,
І я трапляю крочыць іх слядамі.

Бяру я ў жменю чорную раллю—
Бацькі ж яе, сагнуўшыся, арані;
Гляджу я на шчаслівую зямлю—
Бацькі яе грудзямі прыкрывалі,

Яшчэ тады, у той суровы час,
Яны для нас зрабілі вельмі многа,
Каб нам не прачынацца па начах,
Аглушаных паветранай трывогай.

Бацькам маім не лёгка выпаў лёс:
Яны ў баях нам здабывалі волю,
Каб толькі мы хадзілі на ўвесь рост,
Каб толькі мы не пнуліся ніколі.

Анань ВЕРАБЕЙ

Анань Верабей нарадзіўся ў 1931 годзе ў вёсцы Мясцічка Маладзечанскай вобласці.

Цяпер працуе дырэктарам Чыжахскай сямігадовай школы Бярэзінскага раёна і завочна вучыцца ў Мінскім педагагічным інстытуте імя А. М. Горкага.

Вершы А. Вераб'я друкаваліся ў рэспубліканскіх часопісах і газетах.

РАНАК

Журазель нясмела праскрыпеў,
Пацягнула з фермы сырадоём,
І нясе над свежаю раллёю
Вецер звонкі веснавы напеў.

Зазвінелі ў небе жэўрукі,
Узмахнуў усход крылом баравозым,
Быццам нараджаўся дзень наш новы
Пад чырвоным сцягам трапяткім.

* * *

Я знаю: не лёгка ў полі
Усё лета расціць калоссі,
Затое ўдвая смачнейшым
Хлеб чорны здаецца ўвосень.

Нявесела, знаю, ў разлуцы
Правесці асенні вечар,
Затое ўдвая цяплейшай
Чаканая будзе сустрэча.

Хоць і стаміўся сягоння,
І рукі і ногі натрудзіў,

Затое ўдвая багацейшым
Заўтрашні дзень наш будзе.

А мы ж і калоссі росцім,
І ведаем смутак разлукі,
Пад вечар здаюцца чужымі
Здранцзелыя ногі і рукі.

Заўжды на краі пярэднім
Ідзем мы пад ношай цяжэйшай,
Таму і жыццё, напэўна,
Здаецца ўдвая даражэйшым.

ІНВАЛІД

Па тратуары цяжка ён ступае,
Чузаць далёка, як пратэз скрыпіць.
Яму стары і малады ў трамваі
Заўжды спяшаюць месца уступіць.

Не стогне ён,
Не праклінае долю;
Калі ж пачуе слова аб вайне—
Дык выпрастае плечы мімазолі
І ўспыхне у вачах глыбокіх гнэў.

Ён шле праклён таму,
Хто зноў жалезам
Грукоча, каб зямлю ахутаў дым...
Хадзіць яму
нялёгка на пратэзах,
Затое глеба цвёрдая пад ім.

* * *

Я твайму багаццю не зайздросчу,
Хоць ты ў шоўку з галавы да ног.
Што—убор,

калі глядзеў у вочы
І знайсці ў іх шчырасці не змог...

У мяне—рабочая ватоўка,
Пыл із ёй і пляма не адна...

Безумоўна, што убору з шоўку
Мой убор—далёкая радня.

Я не супраць дарагіх убораў,
Толькі згодзен з думкаю такой:
Што ватоўка з плямамі—не сорам
Чалавеку з чыстаю душой.

Кастусь ЦВІРКА

ІДЗЕ ПАЛЯМІ АГРАНОМ

Па светлай руні за сялом
Дыміцца ледзь раса.
Ідзе палямі аграном—
Чарнявая каса.

Тут—баразна за баразной—
Я крою свой разлог.
А гляну: зноў перада мной
Хусцінкі белай рог.

Ідзе палямі аграном,
Прыцішыць крок ля град,
Над дружным схіліцца ільном,
Папразіць трушак рад.

Агледзіць кожны клін кругом,
Мне усміхнецца ўслед...
Ідзе палямі аграном —
І харашэе свет!

ЛОДАЧКІ

Я надзела, хоць шкада,
Новенькія лодачкі.
Пройдзеш хатай—любата:
Зіхацяць, як сподачкі.

Пэўна, глянэ ўжо не так
На мяне Міхасік мой,
Калі ў клубе тупну ў такт
Тоненькім абцасікам.

А прышлося: і ў мой бок
Не глядзіць ніколечкі,
Бану: вышаў у садок
З старшынёвай Волечкай...

Дайце ж круг і размах
Мне, малодачкі:
Няхай б'юцца ў пух і прах
Мае лодачкі!

* * *

Зямля—аркестр. Ты да зары
Пайдзі ў прастор і скрозь
Пачуеш, як ледзь-ледзь вятры
Спрабуюць струны лоз.

А толькі скіне подых дня
З палеткаў змрок, і ўжо
Відаць, як дуб галіны ўзняў,
Бы рукі дырыжор.

І вось пад воблака з раллі
Жаўрук занёс званок,
За ім ад горада ў палі
Здалёк гукнуў гудок.

Затым—другі, а там—ізноў,
І ўжо—чуваць здаля—
У горны новых камяноў
Іграе ўся зямля!

Васіль Макарэвіч нарадзіўся ў 1939 годзе ў сям'і калгасніка ў Крупскім раёне. Пасля заканчэння сярэдняй школы некаторы час працаваў на лесанарыхтоўках у Архангельскай вобласці. Цяпер вярнуўся ў Беларусь і працуе рабочым у саўгасе «Ухвалы» Крупскага раёна.

Васіль МАКАРЭВІЧ

ДУБ

Яго ламалі гнеўныя віхры.
Хвасталі ліўні. Пёруны крышылі.
А ён стаіць асілкам на бугры,
Да сонца ўзняўшы пышную вяршыню.

Кара застыла цвёрда,
Як браня.
Камель, нібы з граніту,
У тры абхваты.
Сукі на ім — такая таўшчыня! —
У мускулах напята вузлазатых.

Вясною ён у лісці маладым,
А восенню, дыхне ледзь вецер з поля,
Сыпне на дол буйныя жалуды,
Нібыта кулі, з жоўтага прыполу.

Калі ж у гневе бура наляціць,
Ён выпрастае плечы, грудзі выпне,
Карэнне ад натугі заскрыпіць
І ў грунт сухі ўразаецца 'шчэ глыбей.

Ён хмары разразае галавой...
Нішто яму не страшна ў свеце цэлым,
Бо зросся з роднай ён наvek зямлёй
Сваім карэннем і магутным целам.

Не здраджаў аніколі я сябрам,
Глядзеў адкрыта шчырай праўдзе ў вочы,
Дзяліўся з дружбакамі палалам
Апошнім хлебам і наперад крочыў.

Нідзе спакою, цішы не шукаў.
Экзотыкай не час быў захапляцца...
На поўначы далёкай гартэзаў
Пад гул пургі суровае юнацтва.

Мне ў твэр балюча вецер шротам сек,
Да пят густыя ліўні абдавалі.
Пераплываў віры лядзяных рэк
І замярзаў на стомленых прывалах.

Ды я адолеў цяжкасцей сцяну.
Рубцоў нямала ў сэрцы засталася...
Затое знаю я жыцця цану
І горды, што спазнаць яе прышлося.

ЛЕТА

Згарэлі ў сонцы веснавыя дні.
Прыціх вясёлы спеў сям'і птушынай.
За вёску выйдзі ў далячынь зірні, —
Сплялася там грудзмі канюшына.

Як возера, разліўся сіні лён,
Канца яму няма ва ўсім прасторы.
Працоўных рук руплівы дбайны плён —
Ён золата увосень жмені дорыць.

Жытоў калоссе вісне над зямлёй...
Пара гарачых дзён і сенакосу...
Ідуць касцы вясёлаю гурбой,
Маланкамі блішчаць у травах косы.

Куды ні кінеш позірк малады, —
Усюды шум і подых працы спорнай.
У садзе долу сучча гнуць плаць:
І яблык застылі на падпорках.

Набгом пчала ад смагі пражна п'е
Салодкі мёд з збанкоў набраклых кветак..
Звініць, гудзе, красуе і пляе
Чароўнае і сонечнае лета.

ВАСІЛЬКІ

Рассунеш жыта спелае ў бакі,
А з гушчыні і пільна і адкрыта
У вочы глянуць ціха васількі,
Напоўненыя смуткам і блакітам.

Прыгожыя!.. Чаго ім сумаваць
І мучыцца маўкліваю трывогай?..
Яны да болю хочуць штось сказаць,
Ды ў немаце, сваёй, ніяк не могуць.

* * *

Мы удаіх вяртаемся дамоў
Са сходу камсамольскага ці з танцаў..
Гамоніць вечар сотняй розных моў,
І так шкада з табой мне расставалца.

Мне б зазірнуць у бездань цёмных воч,
Углядацца ў рысы дарагога твару..
Ты ж ведаеш — да слоў я не ахвоч..
Дзівакі!.. Мне гэтак хочацца памарыць.

Нам зразумела ўсё: ідуць гады,
Мне даражэй штодзень твая усмешка!
О, як хацеў бы я, каб назэўжды
Жыццёвыя сышліся нашы сцэжкі!..

Не трэба крочыць шчасцю наўздагон,
Глядзі, яно вакол нас карагодзіць.
Падай жа мне гарачую далонь,
Плячом к плячу з табой удалеч пойдзем.

І ад мяне ты не адводзі вачэй,
Хай сэрца не заходзіцца ад болю..
У любой дарозе мне з табой лягчэй,
Любую цяжкасць я гатоў адолець.

Нашы
інтэрв'ю

У НАРОДНАГА ПІСЬМЕННІКА

Перад намі — пісьмы чытачоў. Юнакі і дзяўчаты настойліва просяць расказаць пра творчыя планы вядомых пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, пра іх думкі наконт блізкіх ім жанраў.

І вось мы ідзем па калідорах Акадэмі навук, каб пагутарыць з народным пісьменнікам Беларусі, віцэ-прэзідэнтам Акадэмі навук БССР Кандратам Кандратавічам Крапівой.

Урачыстая цішыня. За кожнымі дзвярыма вырашаюцца важныя надзённыя праблемы. Хто ведае, можа ў гэты самы час нараджаецца новае адкрыццё ў навуцы. Таму нам крыху няёмка. Мы выглядаем, як тыя турысты, што заўсёды адрываюць людзей ад работы. Але ж адмовіць

цікаўным юнакам і дзяўчатам нельга. Ды, шчыра кажучы, гутарка ўжо ўзгоднена па тэлефоне.

Кандрат Кандратавіч адклаў убок аркушы паперы, на якіх акуратна выпісаны роўныя радкі слоў (рукапіс беларуска-рускага слоўніка), адсунуў кнігі. Знікае першая няёмкасць. Кандрат Кандратавіч вельмі тактоўна і шчыра пытаецца пра тое, што цікавіць чытачоў. На пачатак мы просім расказаць пра работу над п'есай «Людзі і д'яблы».

— Мне хацелася, — кажа Кандрат Кандратавіч, — да саракавай гадавіны Савецкай Беларусі напісаць твор, у якім расказаць аб барацьбе беларускага народа супраць прыгнятальнікаў. Яшчэ ў часы Айчыннай вайны я пільна сачыў за разгортваннем партызанскага руху ў Беларусі. Пасля таго, як быў вызвалены Мінск, я не раз сустракаўся з многімі актыўнымі ўдзельнікамі падпольнай барацьбы супраць фашысцкіх захопнікаў, з кіраўнікамі і арганізатарамі партызанскага руху. Паступова выявілася немалаважная для пісьменніка акалічнасць. Барацьба гэтага адбывалася ў надзвычай цяжкіх умовах. Тысячы людзей штодзённа рабілі сваю справу, на першы погляд нязначную, будзённую, за якую, аднак, расплачваліся дарагой цаною — жыццём. Гэта было масавае праўленне гераізму.

П'еса «Людзі і д'яблы» — гэта памяць аб барацьбе і гераізме простых савецкіх людзей. Амаль кожны герой п'есы мае свайго прататыпа, а некаторыя факты ўзяты з дзейнасці Мінскага падполля. Але не трэба забываць і на тое, што пісьменнік заўсёды ўносіць вельмі шмат свайго, па-свойму падаючы вобразы, якія захапляюць яго.

Дарэчы, напісанне п'есы — гэта толькі палова справы. Пасля таго, як яна пачынае сваё сцэнічнае жыццё, даводзіцца ўносіць шмат паправак, улічваць заўвагі рэжысёраў, актёраў — непасрэдных выканаўцаў роляў. А гэта надта вялікая работа. Вось толькі што атрымаў тэлеграму з Якуцкага тэатра, які зацікавіўся майёй п'есай. Трэба рыхтаваць варыянт і для гэтага тэатра, гэта значыць, зноў працаваць над п'есай.

Мы просім расказаць чытачам аб моцных і слабых баках беларускай драматургіі апошняга часу.

— Драматургічныя творы нашых дзён моцныя сваёй тэматыкай. Пісьменнікі імкнуцца адлюстравать важнейшыя падзеі сучаснасці, паказаць высокія маральныя якасці савецкіх людзей. У гэтым дадатная якасць нашай драматургіі. Іншая справа, што п'есы розныя па маштабнасці, па свайму мастацкаму ўзроўню. У кароценькай гутарцы нельга вырашыць усіх праблем, а пералік недахопаў тых ці іншых п'ес мог бы вылікаць толькі нарананні.

Вядома, што канфлікт, — аснова драматургіі. Няўменне знайсці востры сучасны канфлікт прыводзіць некаторых пісьменнікаў да таго, што ў аснове сваіх твораў яны кладуць нязначны супярэчнасці, нейкія прыватныя здарэнні. Калі дадаць, што такія творы не надта дасканалыя ў мастацкіх адносінах, дык будзе відавочна, што пісьменнік стварыў не зусім тое, што ад яго патрабавалася.

Якія ж канфлікты прыгодныя для п'ес? Тыя, у якіх вырашаюцца важнейшыя пытанні сучаснасці. Для пісьменніка тут ёсць свае цяжкасці, і перамагаць іх не толькі трэба, але і неабходна.

Цяпер аддаецца найвялікшая ўвага мастацкай самадзейнасці. У рэспубліцы арганізаваны першыя Народныя тэатры. Стварэнне аднааактавых і «малагабарытных» п'ес на надзённых тэмах — такая задача паўстае перад беларускімі драматургамі. У нас пакуль мала такіх п'ес.

Праўда, у друку часам з'яўляюцца аднаактоўкі. Але ў большасці з іх — надуманыя канфлікты, а ідэі такія дробныя, што іх нават цяжка заўважыць. Дробнатэм'е, штучнасць сітуацый — бяда драматургіі малых формаў.

Слова для пісьменніка мае велізарнае значэнне. Асабліва яго павінны адчуваць драматургі. Нядаўна мне давялося прачытаць аднаактавую п'есу М. Алтухова. У аўтара ёсць адчуванне сцэнічнасці. Але мова п'есы шэрая і канцылярская. М. Алтухоў неахайна ставіцца да мовы.

Для «малагабарытных» п'ес трэба браць такія тэмы, якія б асвятлялі актуальныя пытанні сучаснасці. Гэта тым больш важна, што кожная аднаактавая п'еса знаходзіць масавага гледача ў самых далёкіх кутках рэспублікі.

— Кандрат Кандратавіч, раскажыце, калі ласка, над чым вы працуеце зараз?

— За гэтым сталом я сяджу з 9 гадзін раніцы да 4-х дня. Імкнуся звальці навалу асноўнай работы, каб потым можна было ажыццявіць свае задумы. Хутка павінна быць закончана работа над беларуска-рускім слоўнікам прыблізна на 80 тысяч слоў. Частка слоўніка ўжо здадзена ў выдавецтва.

Як члену рэдакцыйнай калегіі, даводзіцца знаходзіць час на рэдагаванне збору твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа. У сёлетнім годзе выйдзе з друку звод правілаў беларускай мовы. Хутка выйдзе з друку «Курс сучаснай беларускай мовы», яго другая частка — сінтаксіс. Усё гэта неадкладныя справы. Апрача таго, нямала ў апошні час быў заняты грамадскай работай як дэпутат Вярхоўнага Савета БССР і член прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі. Нарады, сустрэчы, пасяджэнні — глядзіш, дзён дзесяць у месіц і патраціў. Таму, прызнаюся шчыра, зараз хапае часу толькі на тое, каб, прышоўшы з работы, прачытаць газеты, часопісы. Аднак думаю хутка распачаць працу над новай тэмай.

— Гэта будзе п'еса?

— Так.

— На сучасную тэму?

— Так. Пакуль гэта толькі задума.

— Вы не збіраецеся вярнуцца да баек?

Кандрат Кандратавіч скупа ўсміхаецца.

— Драматургія надзвычай моцна трымае. Апошнюю байку я, здаецца, напісаў у 1949 годзе. Але думаю, што да гэтага жанра яшчэ вярнуся.

Мы просім Кандрата Кандратавіча падзяліцца сваімі думкамі наконт сучаснай байкі.

— Байка — жывое, цікавае, фабульнае апавяданне, напісанае афарыстычнай мовай. У байцы даецца вялікае абагульненне. Нават без маралі-вываду чытач павінен зразумець, што хацеў сказаць пісьменнік.

Бясспрэчна, самым моцным байкапісцам у нас з'яўляецца Уладзімір Корбан. Шэраг яго баек адпавядае асноўнаму патрабаванню гэтага жанра. Але ў многіх вершаваных творах, якія называюцца байкамі, даецца дробны прыклад, нейкая прытча і вывад. Гэта, вядома, не байка. Ды і мова такіх вершаў шэрая, неахайная. Хварэюць на гэта не толькі маладыя байкапісцы, але часамі і сталыя, такія як Уладзімір Корбан. Эдуард Валасевіч. Размова аб байцы вельмі наспела. Яе трэба павесці грунтоўна.

На пачатку гутаркі мы абяцалі доўга не адрываць Кандрата Кандратавіча ад работы, абмежавацца пятнаццацю хвілінамі. Але прайшло тройчы па пятнаццаць хвілін, а мы ўсё яшчэ задаем пытанні. Між тым, «навала работы» ад таго не змяншаецца. І хоць нам вельмі не хочацца пакідаць гасціннага гаспадара, развітаемся.

Далейшую гутарку мы, — ды і не толькі мы, а ўсё нашы чытачы, — будзем весці тады, калі з'явіцца ў друку новая п'еса. Бо чытанне новага твора пісьменніка — гэта своеасаблівае масавае сустрэча чытачоў з пісьменнікам.

Алесь МАТУСЕВІЧ

НАША ЗБРОЯ

З успамінаў журналіста

Праз 35 гадоў

Шпарка імчацца гады. Было гэта, здаецца, зусім нядаўна. Вярнуўшыся з ворыва за Тхарніцай, я павячэраў і, умасціўшыся на лаве за сталом, пачаў пісаць свой першы ліст у газету. Колькі было радасці, калі ў «Белорусской деревне» — дадатку да «Звязды» — з'явіўся гэты мой першы допіс!..

І так — я селькор. Заметкі з Тхарніцы, Мачан і Галіцы, з Бяларуч, Брадкі і Астрашыцкага Гарадка ўсё часцей пачалі з'яўляцца на старонках «Маладога аратца» і «Савецкай Беларусі». «Звязда» надрукавала мае замалёўкі пра абуджэнне вёскі да новага жыцця. А яшчэ праз некаторы час, улетку 1924 года, быў апублікаваны і мой першы нарыс «Цуда на балодзе». Нарадзіўся ён у выніку паездкі з сялянамі — членамі ЦВК БССР — на палі асушанага Камароўскага балота пад Мінскам.

З тае пары прайшло больш трыццаці пяці гадоў. Колькі падзей адбылося за гэты час у краіне, сведкамі якіх ты быў сам, як

змянілася аблічча роднай Беларусі, якім прыгажуню стаў наш цудоўны Мінск, межы якога некалі канчаліся Серабранкай, Пярэспай і Камароўскім балотам.

Успамінаюцца першыя гады станаўлення савецкай улады, калі рэдакцыі мінскіх газет туліліся ў невялікіх памяшканнях на два-тры пакоі, калі маленькія, толькі што нацыяналізаваныя друкарні былі раскіданы па ўсім горадзе. Друкавань было многа, але яны ўсе разам не мелі і дзесятай часткі таго, што ёсць цяпер у ДOME друку, збудаваным у перадваенныя гады на самай паўночнай ускраіне Мінска, на месцы старога бору. Цяпер ад гэтага збудавання другой п'яцігодкі да новай паўднёвай ускраіны горада — каля дзесяці кіламетраў. Так разраслася наша сталіца.

Разам з ростам краіны расла культура савецкіх людзей, узбагачаўся самымі разнастайнымі формамі свайі работы і наш бальшавіцкі друк. Ужо ў тыя першыя гады станаўлення савецкай улады на старонках рэспубліканскіх газет пачалі з'яўляцца сталыя аддзелы: «Робачае жыццё», «Жыццё

вёскі», «Жыццё моладзі», у якіх змяшчаліся шматлікія пісьмы рабочых і сельскіх карэспандэнтаў, водгукі на самыя разнастайныя праявы новага жыцця.

Рэспубліканскія газеты пачалі выдаваць літаратурныя і грамадска-палітычныя дадаткі. Пры «Звяздзе», напрыклад, выходзіла літаратурна-гумарыстычная «Дубінка», для піянераў выдаваўся «Юны будаўнік». Рэдакцыя «Савецкай Беларусі» выпускала літаратурна-мастацкі дадатак «Радавая рунь», а «Беларуская вёска», тыраж якой у 1928 годзе дасягаў 60 тысяч экзэмпляраў, выходзіла ў 8-мі выданнях. Рэдакцый гэтай сялянскай газеты выдаваўся і рассялаўся падпісчыкам двухтыднёвы літаратурна-мастацкі дадатак «Чырвоны сейбіт», а таксама газеты «Спажывецкая кааперацыя», «Палляўнічы Беларусі», «Пчала», бібліятэчка па сельскай гаспадарцы.

У рэдакцыях з любоўю і павагай ставіліся да кожнага ліста рабочага і сялянскага карэспандэнта. Лісты не толькі друкаваліся ў вялікай колькасці на старонках газет, яны пасылаліся для рэагавання ва ўстановы і арганізацыі, скарыстоўваліся ў аглядах на самыя разнастайныя тэмы. Вельмі часта на падставе іх прымаліся адпаведныя рашэнні і праводзіліся тыя або іншыя ўрадавыя мерапрыемствы.

Вялікую школу жыцця прайшлі за гэты час многія з рабселькораў тых дзён. Адно на ўсё жыццё увайшла ў журналістыку, другая сталі пісьменнікамі і паэтамі, трэця — майстрамі ў прамысловасці і сельскай гаспадарцы. І калі ў снежні 1957 года юныя карэспандэнты сабраліся ў Мінск на свой рэспубліканскі з'езд, я з ахвотаю раскажаў ім пра пачэсную і самаадданую працу колішніх рабселькораў, пра свой жыццёвы шлях ад селькора да рэдактара падпольнай партызанскай газеты «Мы адпомсцім».

Вышаў я на трыбуну, глянуў у вясёлыя твары юнкураў, і нейкае

радаснае хваляванне агарнула ўсяго. Прыгадалася няўрымсліва моладзь першых гадоў савецкай улады, селькоры, энтузіясты, якія не баяліся пісаць у газету, нават калі ім пагражаў кулацкі абрэд. Такімі былі Рыгор Жлобіч з Навасёллак Пухавіцкага раёна, Даніла Фалько з пад Фаніпалі Дзяржынскага раёна і многія іншыя. Гэта яны вялі праз друк бязлітасную барацьбу са старым, аджываючым светам. Невыпадкова іх ахрысцілі ў тыя дні крылатымі словамі — вочы і вушы савецкай улады на вёсцы.

Адночы ў рэдакцыі

Як тыя ручайнікі, што пояць водамі вялікія рэкі, рабселькоры жывяць сваімі допісамі наш савецкі друк, дапамагаюць кожнай газеце яшчэ лепш выконваць свае пачэсныя абавязкі арганізатара мас.

Калі я быў селькорам, пісаць даводзілася на самыя разнастайныя тэмы: і пра недахопы ў рабоце сельскага савета, і пра рост савецкага актыўна ў вёсцы, і пра такую важную справу, як першы ў нашай мясцовасці народны дом у Бяларучах. Заметкі, надрукаваныя ў газеце, дапамагалі выкрываць злоўжыванні з водпускам лесу сялянам, крытыкавалі п'яніц, абібокаў, людзей, нячухлых да патрэб сялянскай беднаты.

Прынёс я адночы ў рэдакцыю невялічкі вершык «Беражыце ляс». Саромечыся сваіх першых няскладна выказаных думак, я падышоў да Змітрака Бядалі і нясмела падаў яму рукапіс. Ён прачытаў, паглядзеў мне ў твар і з нейкай абнадзейваючай усмешкай сказаў:

— А нішто ў цябе выходзіць! І тэма цікавая: «Беражыце ласы». Трошкі падпараўлю і пусцім. Надрукуем, браток!

Ці многа «падправак» было ў тым вершыку, не памятаю, аднак праз тры дні яго апублікавалі ў газеце. Для селькора — вялікая радасць. Яшчэ з большай радасцю сустраў я павадаўленне, што мяне выклікаюць на работу ў рэдакцыю.

Ф. Задарожны. «Саната».

В. Жолтак. «Вяртанне». (З пастаўкі да 40-годдзя Беларускай ССР і НРБ).

Інжынера-канструктара Мінскага шарынападшыпніковага завода С. Канапачага кожны дзень пасля работы можна сустрэць у спартыўнай зале. Ён — майстар спорту, чэмпіён рэспублікі па штанзе і зараз старанна рыхтуецца да II Спарта-
кіяды народаў СССР. (Гл. замітку на стр. 133)

Фота А. Дятлава.

Драматычная трылогія Мікалая Пагодзіна: «Чалавек з ружном», «Ірамлёўскія куранты» і «Трэцяя патэтычная» — удастоена Ленінскай прэміі. Заклучную частку яе — «Трэцюю патэтычную» — увасобіў нядаўна на сваёй сцэне Беларускі Дзяржаўны Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. У ролі У. І. Леніна выступіў народны артыст СССР Б. Платонаў, ролю рабочага Проні выконвае малады ацёр
Г. Аўсянінаў.

Фота А. Дятлава.

Было гэта, успамінаю, у 1923 годзе. Прыехаў я ў Мінск і зайшоў у рэдакцыю «Маладога аратыга». Знаходзілася яна тады, як падсудзеў «Чырвонай змены», па Камсамольскай вуліцы, у доме № 25, дзе размяшчаўся і Цэнтральны Камітэт камсамола Беларусі.

Заходжу ў памяшканне. У невялікім пакоі рэдакцыі «Чырвонай змены» стаіць асобны столік для «Маладога аратыга». Некалькі юнакоў гораца спрачаюцца наконт «шапкі» ў газету. З цікавасцю лаўлю кожнае слова новай для мяне тэрміналогіі.

— Ну, што там парабляе моладзь у Тхарніцы? — падняўся з-за стала каранасты хлопец. — Праўда, што вас бяруць на работу ў «Звязду», у газету «Белорусская деревня»?

І вось я, селькор-вылучэнец (існавала тады такая форма папаўнення рэдакцыі свежымі сіламі), залічаны на пасаду рэпарцёра. Пачуў я гэтае слова, а што яно азначае — сам не ведаў.

— Будзеш хадзіць па ўстановах, збіраць для газеты цікавыя весткі для вёскі, — растлумачыў мне мае функцыі выконваючы абавязкі рэдактара «Белорусской деревни» Барыс Каменскі. — Два разы на тыдзень будзеш наведваць рынак і гандлёвую палату: у газеце ўводзіцца новы аддзел «Рынак і цаны».

У гэтым дадатку да «Звязды» працавала ў той час толькі два чалавекі. Газета выходзіла на двух старонках два разы на тыдзень, і рабілася яна пераважна з дапамогай нажніц і інфармацый РОСТА. Артыкулы і інфармацыі вырэзваліся не толькі з цэнтральных газет і часопісаў, але і з гомельскай «Новой деревни», якая лічылася адной з лепшых сялянскіх газет.

У сакавіку 1924 года «Белорусская деревня» пачала выдавацца на беларускай мове. З дадатку да «Звязды» яна ператварылася ў самастойную адзіную на шэсць паветаў рэспублікі сялянскую газету «Беларуская вёска». Работы ў рэдакцыі стала больш. І вось на

выручку двум яе супрацоўнікам з'явіўся з Цімковіч невысокі юнак, які ўжо тады добра ведаў жыццё селяніна, яго мову. Гэта быў Мікалай Карлавіч Раманоўскі — у будучым вядомы беларускі пісьменнік Кузьма Чорны. Яго залічылі перакладчыкам. Так і склалася аснова рэдакцыі. Тры чалавекі, з якіх двое былі пачынаючымі журналістамі, рабілі газету, што выходзіла на чатырох старонках два разы ў тыдзень.

На сустрэчы з М. І. Калініным

Канец сакавіка 1924 года. У Мінск на VI Надзвычайны зезд Саветаў Беларусі прыехаў Усесаюзны стараста, як называлі тады Старшыню Прэзідыума Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта СССР, Міхаіл Іванавіч Калінін. Даведаліся мы, што Міхаіл Іванавіч збіраецца асобна пагаварыць з сялянамі — членамі Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР. Сустрэча мелася адбыцца ў клубе імя Прафінтэрна, што знаходзіўся на другім паверсе Дома працы, на Плошчы Свабоды.

— Нам абавязкова трэба быць на гэтай сустрэчы, — сказаў мне выконваючы абавязкі рэдактара Барыс Каменскі.

І на лістку службовага бланкэта «Звязды» ён коротка напісаў: «Прасім прাপусціць рэпарцёра нашай газеты тав. Матусевіча А. Л. на сустрэчу Міхаіла Іванавіча Калініна з сялянамі — членамі ЦВК БССР».

З прыўзнятым настроем бягу я ў Дом працы, падмаюся на другім паверху і падаю запіску вартавому міліцыянеру.

— Калі ласка! — сказаў вартавы і, ступіўшы крок назад, даў мне дарогу.

Гарачымі воплескамі сустрэлі сяляне дарагога гасця з Масквы. Гутарка цягнулася каля двух гадзін. Міхаіл Іванавіч звяртаўся да пажылых сялян і прасіў іх смялей выступаць, расказваць пра набале-

лая пытанні з жыцця вёскі. А пасля Міхаіл Іванавіч Калінін выступіў сам. Гаварыў, што сяляне павінны дапамагаць умацоўваць савецкую ўладу на вёсцы, што трэба паліпшаць работу сельскіх Саветаў і камітэтаў ўзаемадапамогі. І зноў пачаў распытваць, як у беднаты з дровамі, з лесам на хаты, якія ў людзей думкі наконт сельскагаспадарчага падатку.

Я ў захапленні слухаў гэтую простую і шчырую гутарку кіраўніка дзяржавы з людзьмі з далёкіх беларускіх куткоў. А вярнуўшыся ў рэдакцыю, з натхненнем пачаў пісаць свой першы адказны рэпартаж.

На Случчыне ў вёсцы Ісерна і сёння жыве старая сялянка-пенсіянерка, колішні член ЦВК БССР і намеснік Народнага камісара сацыяльнага забеспячэння Беларусі Вольга Капацэвіч. Першае мае знаёмства з гэтым актыўным барацьбітом за савецкую ўладу і будаўніком новага жыцця на вёсцы адбылося на той жа незабыўнай сустрэчы беларускіх сялян з Міхаілам Іванавічам Калініным. Не так даўно я зноў сустрэўся з гэтым палымным некалі актывістам. Вынікам гэтай сустрэчы праз 30 гадоў быў апублікаваны летась у «Звяздзе» нарыс «Шляхам жыцця».

З ліку рабселькораў

Савецкі друк рос і шырыўся. І натуральна, што ў сувязі з гэтым наспявала пытанне падрыхтоўкі кадраў журналістаў. Каго было браць на работу ў газету або часопіс, калі спецыяльных школ і інстытутаў па падрыхтоўцы журналістаў яшчэ не было. Кадры для рэдакцый даваў моцны рабселькоравскі рух, які разгарнуўся ў гарадах і вёсках яшчэ ў першыя гады савецкай улады. На работу ў рэдакцыі вылучаліся лепшыя рабкоры і селькоры, людзі з «газетным нахілам», якія ў сваіх шматлікіх карэспандэнцыях паказвалі, што яны «могучы валодаць пером».

Так было ў «Звяздзе» і «Беларускай вёсцы», так рабілася ў «Савецкай Беларусі», «Чырвонай змене», у «Калгасніку Беларусі» і ў многіх іншых выданнях.

Разгаварыліся мы некай з Кузьмой Чорным наконт таго, што чатыром чалавекам цяжкавата выпускаць праз дзень чатырохпалосную газету.

— Добра было б узяць каго-небудзь з селькораў...

— Во, каб Пятра Глебку ці Паўлюка Труса да нас! О то б давалі фаеру розным лайдакам і крутадухам!..

Але абодвы яны — актыўныя селькоры «Беларускай вёскі» — толькі што паступілі ў Мінскі белпедтэхнікум. Адрываць іх ад вучобы мы некай не адважыліся.

— А што, калі ўзяць Макара Паслядовіча з Сарачынова? Актыўнейшы селькор, сельскую гаспадарку лепш за яго ніхто ў нас не ведае. Пісаць будзе...

— У-га! Яшчэ й я будзе! — кінуў сваю ўлюбёную фразу Кузьма Чорны.

Праз месяц Макар Паслядовіч быў ужо ў ліку штатных работнікаў рэдакцыі. Пасля такім жа шляхам прыйшлі ў газету і селькоры з Напільшчыны Змітро Малевіч і Янка Шнадарэвіч. А яшчэ пазней уліўся ў рады маладых савецкіх журналістаў і селькор-юнак з вёскі Доўгавічы на Мар'ілёўшчыне, сёння генерал Савецкай Арміі Алесь Аўсянікаў. З селькораў прыйшлі тады ў рэдакцыю і праявілі пасля высокай якасці савецкіх журналістаў Васіль Фясёко, Сцяпан Нортман, Алесь Сечка, Мікола Сурначоў, Алесь Малевіч, Яўген Жук і многія іншыя работнікі беларускага друку.

Тэмы нараджала жыццё

У невялікім пакоі рэдакцыі «Беларускай вёскі» было заўсёды цесна. Сядзелі тут і хадакі па зямельных справах, і жалабшчыкі на лясніцтва, якое нібыта «лес адпускае толькі таму, хто дасць выпіць».

Ужо з раніцы ў пакоі шумеў самавар — шклянкі чаю з кавалачкам цукру была для далёкага наведвальніка лепшым пачастункам і адзнакай гасціннасці.

Больш за ўсё нас наведвалі рабселькоры. Кузьма Чорны да таго быў прызвычаіўся да гэтых наведванняў, што мог наперад сказаць, калі хто прыедзе.

— Глядзі, братка, што сёння завітае дзядзька Бярнаці. Два тыдні ўжо, як не паказваўся...

Або гляне ў акно на зацярушаны снегам двор і ў нейкім ажыўленні скажа:

— Санная дарога ўжо стала. Напэўна, прыедзе стары Атрашвіч з-пад Заслаўя.

З прыезджымі ў работнікаў рэдакцыі завязвалася шчырая размова. Гутарылі на самыя разнастайныя тэмы з жыцця вёскі. Узніклі спрэчныя пытанні, нараджаліся новыя тэмы для выступленняў на старонках друку.

У 1925—1926 гадах нашу рэдакцыю вельмі часта наведвалі Пятро Глебка і Паўлюк Трус. Зойдуць, бывала, і пачынаюць расказваць, што робіцца ў Каменцы і Нізку, як жывуць цяпер у Кухцічах і Стальбоўшчыне.

— Можна б вы які фельетончык далі ў газету? — прапаноўваў ім звычайна Кузьма Чорны.

— Напісаць то можна, — ажыўляўся ружавашчкі, кучаравы Паўлюк Трус, які хадзіў звычайна ў жоўтым кароткім кашушку. — Толькі тэму якую ўзяць?

— Тэмы знойдзецца... Паглядзіце, колькі лістоў атрымалі за тры дні. Толькі выбірай...

А бывала так, што Паўлюк Трус або Пятро Глебка самі прыходзілі з гатовай тэмай, узятай з жыцця ў тым жа Нізку ці Кухцічах. Або возьмуць з сабой некалькі карэспандэнцый з рэдакцыі, а праз тыдзень на старонках «Беларускай вёскі» з'яўляўся чарговы фельетон у вершак. Гэтыя фельетоны, насычаныя баявой публіцыстыкай, чыталіся і перачытваліся на сходах і вечарынках, іх дэкламавалі вучні на школьных вечарах.

У канцы 1924 года малады сель-

кор і пачынаючы паэт Паўлюк Трус напісаў вершы: «Камітэты дапамогі ставяць беднага на ногі», «Калі хочаш, каб быў ураджай, дык жывёду на руць не пускаяй», «Каб малака было па вушы, выводзь карову з калатушы». Гэтыя крылатыя фразы — загалоўкі першых фельетонаў маладога паэта — вывешваліся пасля ў хатах-чытальнях і выконвалі важную ролю прапагандыстаў. Пятро Глебка таксама пісаў фельетоны на селькораўскіх пісьмах. Многія з іх ён падпісваў псеўданімам «Г. Асот».

Фельетоны і кароценькія апавяданні былі ў модзе і ў другіх пачынаючых пісьменнікаў і паэтаў. Гэта была дзейсная форма ўдзелу маладых літаратараў у перабудове вёскі на новы, сацыялістычны лад, доказ іх непарыўнай сувязі з журналістыкай, з савецкім друкам.

«Ці ў вас так гавораць?»

Мова — гэта зброя журналіста, як і пісьменніка. Яе прастае і прыгажосці (у кожным нават маленькім допісе), літаратурнаму майстэрству селькораў у рэдакцыі надавалі важнае значэнне.

Амаль усе пісьмы, таксама як і вершы, апавяданні, пачынаючых паэтаў і празаікаў, пісаліся, вядома, па-беларуску. Вельмі часта ў іх сустракаліся сапраўдныя залатыя крупінкі, якімі захапляўся нават такі майстар слова, як Кузьма Чорны. Аднак сярод шматлікіх карэспандэнцый трапляліся і такія, што былі напісаны сухой канцылярскай мовай, без пачуцця і хвалявання. Такая мова абурала Кузьму Чорнага.

— Трэба ўсё нанава перарабляць, — гаварыў ён у такіх выпадках. — Вот напісаў, дык напісаў, каб табе ручкі, як той казаў... Не раўнуючы, як даўней пісар у Цімкавічах...

Аднойчы ён сядзеў за невялікім, сціснутым між двух сцен, сталом і правіў заметку старога селькора з-пад Самахвалавіч — Міколы Лазарчыка. Правіць і злуецца.

— Сапсавався, сапсавався чалавек. Не думае, не перажывае таго, што піша. Мусіць, спісвае... Па стылю выдаць...

Як на тое — адкуль і ўзяўся — зайшоў у наш пакой і сам селькор. Кузьма Чорны напрасіў яго бліжэй да стала і, падсоўваючы крэсла, з нейкай задуманнасцю паглядзеў яму ў твар.

— Ну, скажы, браток, ці ў вас так гавораць?

І пачаў перачытваць яму адну за другой сухія, штампаваныя фразы з пісьма.

— Сапсавався ты, браток, сапсавався. Быў Міколам Лазарчыкам, пісаў як чалавек, а стаў «Працельскай», і мову сваю страціў.

Кузьма Чорны вучыў селькораў шанаваць родную мову, раіў прysłухоўвацца да народнай гаворкі, запісваць асобныя словы і ўзабгадаць імі і сваю мову, і мову газет.

У «Паштовай скрынцы» літаратурна-мастацкага дадатку «Чырвоны сеібт» ён адказваў адной з селькорак Жыткавіцкага раёна: «Сшытак запісаў народных песень перадаем у фальклорную камісію Інстытута беларускай культуры. Калі ў вас ёсць новыя матэрыялы, накіроўвайце іх у Інстытут».

Другому аўтару ён раіў:

«Мова твора павінна быць простаю, жывою — гэтакай, якую яна жыве, а не прыдумліваецца. Адзін аўтар пісаў: «Вечер распаўсюджаў пах кветак». Рускае «распространять» у нас пішуць «распаўсюджаць» («распаўсюджаць газеты», «распаўсюджаць аблігацыі»). У інструкцыі, у пратаколе, нарэшце, — у артыкуле, дык гэтакая мова яшчэ — паўбяды, але ў мастацкім творы, дык гэта вельмі суха і непрыгожа. Куды прыгажэй было б напісаць проста — «пахлі кветкі», або «дзьмуў вечер і пахлі кветкі».

Некаторыя аўтары, захапіўшыся гэтакаю моваю і думаючы, што для кнігі яна патрэбна, пішуць, напрыклад, «зачыніў вочы» замест «запалошчыў вочы», і да гэтага падобнае. Трэба, каб творы пісаліся моваю жывою».

Бязлітасным быў Кузьма Чорны і да праяў мяшчанства і адгалоскаў так званай салоннай літаратуры ў некаторых пачынаючых паэтаў. Аднаму з такіх селькораў-паэтаў з Рудзенскага раёна ён адказаў:

«Што тычыцца прысланага вершу, дык думаем, што ён да друку наогул не падыходзіць. Пачытайце самі!»

«С тобою прашлою зімою

Сошлись мы в шумном

маскараде,

И я безумно полюбил

Тебя в таинственном

наряде».

Хто гэта ў вас у Рудзенску маскарады ладзіць?! Займецеся лепш па спецыяльнасці, бо «знойная пыльная страсть» з такім канцом, як у вашым вершы, можа давесці да аліментарнага».

На новым уздыме

Шырыўся і мацнеў рабселькорскі рух, павышалася арганізуючая роля савецкага друку. У 30-х гадах з'явіліся новыя формы работы: рэйды ўдарных брыгад, выязныя рэдакцыі на важнейшых будоўлях і вытворчых аб'ектах. У цэхах, на фабрыках і заводах, на будаўнічых пляцоўках і ў калгасах умацоўваўся нізавы друк. Выходзілі дзесяткі тысяч насценных газет, якія расцілі і выходзілі рабселькорам.

У канцы 1930 года ў Мінску пачала выдавацца газета «Рабселькор», пасля на змену ёй з'явіўся часопіс «Бальшавіцкі друк». Праведзены ў рэспубліцы з'езды рабселькорам яшчэ больш актывізавалі дзейнасць работнікаў нізавога, раённага і рэспубліканскага друку. На з'ездзе рабселькорам у Мінску ўпершыню ў практыцы такіх з'ездаў працавалі секцыі па самых разнастайных галінах прамысловасці і сельскай гаспадаркі. Матэрыялы і рэзалюцыі работы з'езда і яго секцый былі апублікаваны. Дзяржаўнае выдавецтва БССР выпусціла се-

рыю кніг па пытаннях рабсельскараўскага руху і журналісцкай практыкі. І як завяршэнне ўсёй гэтай вялікай работы па ўздзяду рабсельскараўскага руху, рэдакцыя рэспубліканскай газеты «Рабселькор» наладзіла завочную вучобу. Спецыяльныя друкаваныя лекцыі рассылаліся рабочым і сельскім карэспандэнтам ва ўсе раёны рэспублікі.

З таго часу прайшло больш 25 гадоў, аднак многае, што тады ўзялі сабе на ўзбраенне маладыя журналісты, яшчэ і сёння служыць ім на карысць журналісцкай працы. Хоцяцца, каб нашы сённяшнія рабсельскоры і маладыя журналісты не грэбавалі гэтай спадчынай, каб яны ведалі і паважалі добрыя традыцыі бацьшавіцкага друку і ўзбагачалі іх новым зместам у нашы велічныя дні будаўніцтва камунізма.

Зброя журналіста

Гавораць, што журналіст павінен валодаць не толькі майстэрствам слова, але і мець элементарнае ўяўленне аб паліграфічнай базе, ведаць, як робіцца газета. Мне, напрыклад, вельмі спатрэбілася гэтае веданне паліграфічнай справы ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Прадвесне 1942 года. Па разбураных вуліцах Мінска снуюць эсэсаўцы. Яны ўрываюцца ва ўчастковыя кватэры і хапаюць мужчын. Адных кідаюць у турму, другіх адвоззяць у трасянецкі лагер смяротнікаў, трэціх адразу — на катаргу ў Германію.

Неспакойна стала і на Пушкінскім пасёлку. Штотыдзень арышты, праз ноч-дзве — раптоўныя правэркі ў кватэрах. Нарэшце гестапаўцы схопілі і «перакладчыцу» — нашу сувязную Іру.

Трэба быць гатовым да ўсякіх нечаканасцей. А тут карціць, каб як хутчэй дабрацца да шрыфтоў, узяцца за стварэнне падпольнай друкарні.

Нарэшце, доступ да наборных кас у ДOME друку забяспечаны.

Але як наладзіць паступовы і непрыкметны вынас шрыфту на пасёлак? Пры выхадзе з Дома друку стаіць узброены патруль, на лесвіцы ўсіх чатырох паверхаў сную стары немец са свастыкай на рукаве. Калісьці, у 1916 годзе, ён трапіў у рускі палон, жыў у Сібіры і надрэна авалодаў рускай мовай. Цяпер ён сочыць і за намі, і за сваімі. Я двойчы заўважыў, як ён з чацвёртага паверха ўглядаўся ўніз лесвіцы, каб выявіць, хто з кім прыпыняецца і гутарыць, хто і што выносіць з друкарні.

Ціха, як той ліс, ён набліжаўся да вярстальных сталоў і непрыкметна ўслухоўваўся, пра што гавораць рабочыя.

— Стрэланы верабей, — глянущы на яго, сказаў мне Міхась Свірыдаў і нейкі па-змоўніцку прыплюшчыў вока.

Зразумець было няцяжка — Міхась таксама адчуў у ім гестапаўскага наглядчыка.

— Воўка баяцца — у лес не хадзіць! — сказаў я.

І зноў працягваў красці і выносіць шрыфт. Назбіралася яго на Пушкінскім пасёлку больш, як трэба. Хопіць для выдання хоць трох падпольных газет. Шрыфты маскіруюцца ў надзейных месцах даваеннага дома «Звязды». Валікі, фарба, папера прызапашаны на другой вуліцы.

Цяпер задача: як вывесці гэтую дарагую маёмасць за межы горада. А тут яшчэ хочацца захапіць з сабой хоць пару наборных кас. Але як іх вынесці з Дома друку на вачах у немцаў?

Кемлівыя браты Свірыдавы і тут не разгубіліся.

— Дзядзька Алесь! Я надумаў, — шапнуў мне ледзь не на вуха Міхась. — Паліва ў нас цяпер ніякага не даюць. Кожны рабочы нясе дадому то дошчачкі, то старую фанеру. Я так думаю: днём разбіраю касы, звязкам іх са старой фанерай, а вечарам вынесем пад выглядкам паліва.

Неяк у жніўні 1942 года я зноў сустрэў на Пушкінскім пасёлку крыху зваёмага яшчэ да

вайны маладога журналіста Рыгора Страшко.

— Збіраюся пакідаць Мінск, — сказаў я яму. — А пакуль, ці не мог бы ты дапамагчы мне ў адной справе? Калі і што адцябе будзе патрэбна, я паведамлю.

Рыгор даў згоду, папярэдзіўшы:

— Толькі з умовай, што я пасля пакіну Мінск разам з табою.

Але да развітання з Мінскам было яшчэ далёка. Неабходна было выконваць іншыя даручэнні падпольшчыкаў, прымаць сувязных, падтрымліваць кантакт з партызанамі Маньільскіх лясоў.

Рабіць гэта ў доме, дзе на гарышчы захоўваліся шрыфты і іншае друкарскае абсталяванне, было небяспечна. Ды і з брыгады «Штурмавая», якая размяшчалася на адлегласці 35 кіламетраў ад Мінска, пачалі падганяць:

— Кідай ты горад і вязі друкарню. Трэба наладжваць выпуск партызанскай газеты.

Яшчэ раз сустрэў Грышу Страшко і спытаў яго:

— Ці не занудзіўся ты без нашай падпольнай газеты? Цяпер ужо хутка... Будзем граміць фашыстаў і зброяй слова.

У ДOME друку я дамовіўся з Нінай Палонскай і Басяй Чарняк, каб яны па першаму сігналу пакідалі Мінск і ішлі ва ўмоўленае месца. Схадзіў у вёску Мачаны і дамовіўся з стрыечным братам Васілём Дзязюлем, калі яму прыязджаць да мяне на кані.

Усё было напатагове. І калі прыхаў Васіль, першае, што мы зрабілі, — пачалі грузіць на воз нейкую мэблю, каб тым самым пацвердзіць загадзя пушчаную пагалоску: «Я пакідаю Мінск і еду працаваць настаўнікам пад Баранавічы». А потым пазасоўвалі між мэблі мяшкі са старой вопраткай. У сярэдзіне ў іх замаскаваны былі шрыфты.

Ужо было з паўдня, калі мы ўдвох рушылі за нажуржымым возам на Ціхую вуліцу. Толькі ўз'ехалі на брук, як перад намі

паказаліся дзве групы немцаў. Мы зрабілі аб'яквы выгляд і, паранушыся, казырнулі салдатам. Наша старая мэбля на возе не выклікала ў іх ніякіх падазрэнняў.

Праз тыдзень я зноў быў у горадзе. Рыхтавалася важная аперацыя па знішчэнню буйнага фашысцкага агента на Беларусі, і трэба было яшчэ раз удакладніць склад яго групы, дзень яе прыезду ў Мінск і месца прыпынку. Калі ўсё было зроблена, я сустрэў Рыгора Страшко і сказаў:

— Цяпер пакуль усё. Падзем у Карпілаўку выдаваць партызанскую газету. А наконт нашай новай задумы прыдзецца пачакаць. Той фашысцкі верховод, які нам патрэбен, пакажацца ў Мінску толькі ў лютым...

Адпомсцім!

Карпілаўка — радзіма беларускага пісьменніка Ядвігіна Ш. На яго сядзібе яшчэ стаіць некалькі старых, здзіцелых яблынь, а гоман і прысады зруйнаваны фашысцкімі вылюдкамі яшчэ ў першыя дні блакады партызанскага краю. Адсюль рукою падаць да Апопаў, дзе некалі правёў свае маладыя гады Янка Купала. Вось у гэтай маляўнічай Карпілаўцы, на ўскраіне Маньільскага лесу, і пачала працаваць наша падпольная партызанская друкарня.

Успамінаецца позняя восень 1942 года. Заціхла і замерла ўсё жывое ў палях. На вуліцы Карпілаўкі нікога, акрамя дружыніна-вартавога, не відаць. А ў хаце Тадора Сліжунка і яго суседа — гоман і шум. Тут камплектуюцца і запаўняюцца шрыфтамі наборныя касы нядаўна вывезенай з Мінска друкарні. Ля касаў — Рыгор Страшко, Рая Матусевіч і Ната Матусевіч. Работа адказная — заўтра павінна выйсці першая лістоўка «Весткі з радзімы». І партызаны, якія толькі тыдзень таму назад пачалі авалодаць новай прафесіяй друкара, спяшаюцца.

Трымаць друкарню ў вёсцы, у пяці кіламетрах ад вялікай дарогі, было небяспечна. Па даручэнню камандавання брыгады партызанскія цесляры пачалі будаваць для сваёй друкарні спецыяльны домик ля ракі Удранка. Ён быў настолькі замаскаваны, што застаўся някранутым нават у дні блакады вясной 1943 года.

Як нейкае свята і сваю перамогу, адзначалі партызаны выхад першага нумара газеты. Яе назвалі баявым клічам усіх народных масіўцаў — «Мы адпомсцім!»

Фашысты не раз спрабавалі разграміць партызанскую газету, зруйнаваць яе паліграфічную базу. Але як толькі набліжалася блакада, партызанскія друкары хутка здымаліся з месца і, перабраўшыся ў новы раён, удаля маскавалі друкарню ў зямлі і лязовых зарасніках. Заканчвалася блакада, і зноў аднаўлялася работа рэдакцыі і друкарні. Праз два-тры дні разведчыкі зноў атрымлівалі свежыя нумары газеты і везлі яе ў партызанскія вёскі, перапраўлялі сваім людзям ў Лагойск і Мінск.

Паўтара года праіснавала наша газета, народжаная ў агні партызанскіх баёў на радзіме народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. Паўтара года яна несла святло

праўды ў вёскі акупіраваных раёнаў, заклікала ўвесь народ на свяшчэнную вайну за чэсць, свабоду і незалежнасць сваёй Радзімы. «Мы адпомсцім!» — святою клятвай партызана гучалі яе заклікі да народа. «Мы адпомсцім!» — неслася ў адказ водгулле з бароў і пушчаў, з вёсак і гарадоў усёй Міншчыны.

* * *

Слаўныя традыцыі ўстанавіліся ў работнікаў савецкага друку. Штогод 5 мая мы адзначаем Дзень друку. У гэты дзень кожны з нас аглядаецца на пройдзены шлях, каб запытаць самога сябе: «А ці ўсё я зрабіў, што мог зрабіць, ці ўсё даў, што мог даць для нашага савецкага друку?» Старыя журналісты ўглядаюцца ў глыбіню пройдзеных дзесяцігоддзяў, моладзь мроіць пра новыя нарысы і кнігі.

Мне хочацца, каб гэты гарачы запал маладых дапаўняўся добрай практыкай старажытлаў газетнай паласы. Каб мы, углядаючыся далёка ўперад, не луналі недзе ў паднябессі і не зракаліся сваіх звычайных добрых традыцый, каб у нашай журналісцкай сям'і заўсёды адчувалася творчая дружба. І не толькі ў Дзень друку, а на працягу ўсіх 365 дзён года.

ДАКУМЕНТЫ АПАВЯДАЮЦЬ

У гады Вялікай Айчыннай вайны беларускія партызаны ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі праявілі масавы гераізм, смеласць, знаходлівасць. Аб гэтым сведчаць шматлікія дакументы, нарысы, вершы, малюнкi, літаратурна-мастацкія часопісы, насценныя газеты, якія беларускія захаоўваюцца ў архівах і музеях рэспублікі.

Нядаўна ў партыйным архіве ЦК КП Беларусі знойдзена дзевятнаццаць малюнкаў з баявога жыцця партызан, зробленых невядомым мастаком. Неўзабаве быў знойдзены вялікі шыйтак з запіскамі — «Два эпізоды партызанскай барацьбы ў тылу ворага». Подпісу не было, але ўнізе стаяла прыпіска, што яны напісаны камісарам партызанскага атрада імя Кірава брыгады імя Панамарэнік Брэсцкага злучэння. Подпіс: «Памочнік камісара па камсамолу З. Ф. Абакумаў».

Навуковыя супрацоўнікі архіва прышлі да вываду, што і малюнкi і запіскі расказваюць пра адны і тыя ж падзеі. Трэба было знайсці аўтара запісак. Пачаліся пошукі. Неўзабаве быў адшуканы аўтар запісак, камісар атрада Пачабутаў. Праз яго даведліся, што апісанымі аперацыямi па захопу цягнікоў кіраваў малады падрыўнік ураджэнец вёскі Мохра Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці Аляксандр Самуйлік, які зараз працуе ў Камяніцы. У яго групу ўваходзілі Абакумаў, Уладзіміраў, Анна Рудзюк, Логінаў і іншыя.

Рабіў малюнкi партызанскі мастак

Шайшал, грузін па нацыянальнасці, які загінуў ля вёскі Яніна Ружанскага раёна. Ён была напісана яшчэ і вялікая карціна, якая знаходзіцца ў музеі Айчыннай вайны.

Ніжэй мы змяшчаем знойдзеныя і падрыхтаваныя да друку старэйшым навуковым работнікам партыйнага архіва А. Кузнецвым запіскі Пачабутава і малюнкi мастака Шайшала.

I

На двары восень. Лістапад. Гразь, слота. Надвор'е нікуды не вяртае, а галоўнае — не спрыяе нам. Раніцай разведка ўстанавіла, што з горада Любешава ў горад Камень Кашырскі цягнік возіць прадукты. Адсюль яны перагружаюцца ў эшалоны і адпраўляюцца ў Нямеччыну.

Дыверсійная група вырашала захапіць гэты цягнік і знішчыць яго. 4 лістапада 1942 года група адправілася пад горад Любешаў. Назаўтра раніцай партызаны былі на раз'ездзе чыгунак на Любешаў, Камень Кашырскі і Іванава. Зрабілі засаду ў прыдарожных хмызняках. Чакалі цягніка. Прайшоў дзень, а яго няма. Ліў дождж, вопратка прамокла наскрозь. Настрой у хлопцаў стаў падаць. Але заданне трэба выканаць. Тут за справу ўзяліся два лепшыя камсамольцы — Абакумаў і Биссонаў. Асабістым прыкладам, гарачымі словам яны ўгаварылі партызан не пакідаць месца засады.

6 лістапада затрымалі чыгуначніка. Ад яго даведаліся, што цягнік пройдзе ў Любешаў у трынаццаць гадзін.

Цягнік ішоў пусты. Камандзір загадаў прапусціць яго, дачакацца, калі ён пойдзе назад грузаным. Гадзіны праз дзве цягнік вяртаўся ў Камень Кашырскі. Дзесяць адважных нечакана налятаюць на поезд, спыняюць і замест Камень Кашырскага накіроўваюць яго ў Іванава.

Каб мясцовае насельніцтва ведала, каму належыць цягнік, паравоз упрыгожылі сцягамі. «Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!» — напісана на іх. Гэта прыдумаў камсамолец Абакумаў. Ён жа ехаў на паравозе спераду.

Сувяз парвана. Шлях вольны. Цягнік паданы на лінію ў кірунку Іванава. Гучыць каманда:

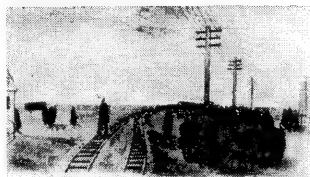
— Па месцах! Логінаву на паравоз. Поўны ход!

І цягнік, упрыгожаны чырвонымі сцягамі і лозунгамі, наімчаўся па рэйках.

На станцыі Любязь цягнік спыніўся. Насельніцтва палічыла, што прыбыла Савецкая Армія. Усе беглі да цягніка, радысна вітаючы чырвоныя сцягі.

Хутка высветлілася, што гэта партызаны. Але радасць не змянілася. Дваццаць хвілін стаяў на станцыі цягнік, потым пайшоў далей. Людзі цёпла праводзілі яго. Пакуль поезд не схаваўся за паваротам, яны развіталыся махамі хусткамі і шапкамі.

Цягнік хутка імчаўся наперад. Здыўленае насельніцтва вёскі Шлапань высыпала на вуліцу. Па акупіраванай зямлі, якую немцы лічылі пакаранай, ходзяць цягнікі з савецкімі сцягамі. Гэта не толькі здзіўляла, але і радавала.

На шляху — станцыя Дольск. Там размяшчаўся нямецкі гарнізон. Поезд прашываў без прыпынку паўз збянтэжаных акупантаў.

У вёсцы Калена Іванаўскага раёна партызаны спынілі цягнік, выгрузілі ўсе прадукты, што нарабавалі немцы. Былі тут пасыльні ў Нямеччыну з беларускім палатном, салам і маслам, куры, гусі, яйкі. Захоплены былі і нямецкія дакументы, якія везлі фрыцы ў лаштовым вагоне.

Не паспелі як след разгрузіць цягнік, як прыбег сувязны. Ён паведаміў, што ў вёску Мохра прыхала нямецкая кавалерыя. Хлопцы зноў захапляліся. Некаторыя гаварылі,

што далей не пaeдучь. Яны раілі падарваць паравоз, а самім ісці ў лагер. Але двёрда воля камандзіра, яго настойлівасць прымуслі палахлівых выконваць заданне.

Прадукты пагрузілі на павозкі, і з імі накіравалі чацвярых партызан. Шасцёра астатніх вырашылі ўтаніць цягнік у рэчцы Піне. Наперадзе была вёска Мохра. У ёй — нямецкая кавалерыя. Партызаны падрыхтаваліся да бою. Немцы займаліся сваімі справамі: некаторыя кавалі коней, астатнія шнырылі па вёсцы. Убачыўшы цягнік з савецкімі сцягамі, немцы, што кавалі коней, здзіўлена паглядалі, нічога не разумеючы.

Вось і рэчка Піна. Камандзір загадвае машыністу Логінаву даць поўны ход, а самому скакаць з паравоза. Наперадзе немцы, але ўсе адыходзяць без страт.

Немцы спрабавалі спыніць цягнік. Але хутка ён урываўся ў бераг і зваліўся ў раку.

Выканаўшы заданне, шасцёра смелых вярнулася на базу.

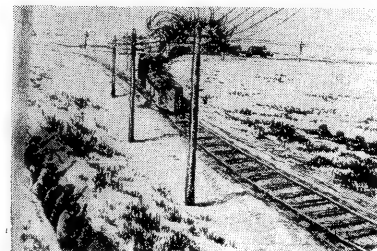
Ля вогнішча сабраліся партызаны, каб паслухаць адважных падрыўнікоў.

II

Удача з першым цягніком натхніла на новыя подзвігі. Камандзір групы (Самуілік А. І. — Рэд.) напасіў камандаванне зноў адпусціць яго на чыгунку. Ён ведаў, што цяпер чыгунка ўзмоцнена ахоўваецца, але нішто не магло спыніць яго.

Зіма. Люты. Навокал снягі. Прыцёскае мороз. Але партызаны не зважаюць на гэта. Заканаўшыся ў снезе, яны чакаюць цягнік. Праходзяць чатыры гадзіны. З-за павароту выпаўзае паравоз. Наперадзе плячоўка, а на ёй — танкетка. Усе ўражаны і збя-

тэжаны. Але загад выконваць трэба. Залі, цягнік спыніўся. Як жа здзіўліліся партызаны, калі замест танкеткі ўбачылі на плячоўцы звычайную вялку.

Усё гатова да адпраўкі. Два партызаны прызначаны выкідаць на хату мяшкі са збожжам. Сцягане падбіралі потым мяшкі і дэкавалі партызанам за іх клопаты.

Ля вёскі Любязь цягнік спынілі, пасажыраў высаджалі. Як і раней, цягнік ішоў да ракі Піны. У вёсцы Вулька вагоны былі набіты саломай. Камандзір загадаў: салому залаліць і паравоз пусціць пад адхон.

Загад быў выкананы дакладна.

Зінові ІЛЬЕУСКІ

СЦЯГАНОСЦЫ БУДУЧЫНІ

Нарыс

1

Неба праяснілася і ззяла чыстым блакітам. Ранішняе сонца залівала ўсё навокал залацістым святлом.

Поезд імчаўся хутка, мінаючы кіламетр за кіламетрам. І здавалася, канца-краю не будзе гэтай сталёвай стужцы, якая ў далечыні злівалася ў срабрысты ручай.

Крыху высунуўшыся з акна паравознай будкі, Фёдар звывала, адным позіркам, прыкмятаў усё: і закрытыя стракатым шлагбаумам пераезд, ля якога згрудзіліся машыны і фурманкі, і напаты лёгкіх ветрыкам зялёны сцяжок пучагога абходчыка, і цыбаты семафор, які адкрываў шлях наперад.

Цягнік, які вёў цяпер Фёдар, быў зборны. Гэта работа «курортная», кажучь у такіх выпадках машыністы. Развозь сабе па лінейных станцыях вагоны і платформы з грузам, маняўруй. Іншая справа, калі вядзеш цяжкавагавік...

Фёдар выцер спацелы лоб і, ссунуўшы шапку на патыліцу, звярнуўся да качагара — высокага стройнага хлопца з акуратна

падстрыжанымі чорнымі вусікамі: — Як думаеш, Фелікс, падкінуць нам груз у Бяроза? Учора дык мы каля чатырох тысяч тон даставілі з Янава!

— І сёння, напэўна, будзе не менш, Фёдар Рыгоровіч, — падграбаючы вугаль, адказаў Фелікс. Фелікс Ярмоленка прышоў у дэпо месяцаў сем таму назад, пасля заканчэння дзесяцігоддзі. Напрацаваўшы крыху на адным паравозе, Фелікс перайшоў у брыгаду Фадзеева.

— Ну што ж, хлопца, будзеш качагарыць, — коротка сказаў тады брыгадзір. — Сам ведаеш, справа гэта не лёгкая. І яшчэ: брыгада наша камсамольская, так што ты падумаў...

Фелікс адказаў, што цяжасцей ён не баяцца і што даўно меў жаданне пайсці працаваць на транспарт...

— Гэта добра, што з ахвотай ідзеш да нас, — пахваліў яго Фадзееў. — А цяпер хадзем да паравоза. Якраз мой напарнік Валодзя Мартынюк вяртаецца з паездкі.

Цераз пуці яны пайшлі насу-

страч цягніку. У вочы Феліксу кінуліся словы «Камсамольскі паравоз» і нумар — ЭР — 17 75001. Металічны жэтон на паравозе: «Лепшай камсамольскай паравознай брыгадзе ад ЦК ЛКСМБ і Упраўлення чыгункі». Пазней Фелікс даведаўся, што ганаровым знакам кожны квартал узнагароджваецца лепшая брыгада Беларускай чыгункі. Ад машыны патыхала цеплынёй. Хлопец міжволі падумаў: «Якая ж яна вялікая і магутная».

Стаўшы качагарам у комплекснай брыгадзе Фадзеева, Ярмоленка зразумеў: машына — машынаю, а галоўнае — сам чалавек, які ўмее ўзяць ад яе ўсё, што яна можа даць. На думку качагара, такім чалавекам быў Фёдар Рыгоровіч Фадзееў і яго сябры машыністы Уладзімір Мартынюк і Уладзімір Чыканаў. Па іх раўняліся ўсе цяжкавагавікі дэпо Брэст-усходні. Зразумеў Фелікс і другое: каб навучыцца вадзіць цягнікі, як Фадзееў, трэба накіпіць шмат вопыту і ведаў.

— ...Вось і Бяроза, — прагаварыў Фадзееў. — Прыбылі раней графіка на 15 мінут. Я да дзяжурнага ў дэпо загляну, а ты, Фелікс, агледзь гаспадарку.

Ярмоленка добра ведаў, што гэта азначае. Яму трэба праверыць падшыпнікі вядучых колаў, змазаць іх, пацікавіцца, ці хоціць у баку вады. Машыніст на прыпынках сам уважліва правяраў усё гэта, але прывучаў да акуратнасці і сваіх напарнікаў. І цяпер, перш чым пайсці ў дэпо, ён падбіў клін буксавага падшыпніка, правярыў паршывую сістэму. Упэўніўшыся, што ўсё ў парадку, пайшоў у кантору.

У маленькім канторскім пакойчыку Фадзееў адразу ж падступіў да дзяжурнага з пытаннямі: ці будзе груз, колькі яго і калі прыбудзе цягнік з Баранавіч?

— Пачакай, Федзя, — усміхнуўшыся, прагаварыў дзяжурны. — Чаму гэта ты заўсёды такі напорысты, не даеш перадыхнуць нікому? — А потым сур'ёзна да-

Старшы машыніст дэпо Брэст-усходні Фёдар Фадзееў.
Фота В. Германа (БЕЛТА).

даў: — Наконт грузу ў дыспетчара спытай, а баранавіцкі цягнік прыдзе праз 42 мінуты.

Фадзееў пазваніў дыспетчару. Потым, паклаўшы тэлефонную трубку на рычаг апарата, задаволена ўсміхнуўся:

— 1 800 тон! Ды яшчэ тут у вас забярэм усё, што ёсць. Каля трох тысяч будзе. Нішто сабе...

...Праз гадзіну мы выехалі зноў на Брэст. Гэта ўжо была не «курортная работа»: Фадзееў вёў цяжкавагавы састаў.

Акінуўшы позіркам доўгую змейку цягніка, машыніст загадаў качагару:

— Падкінь, Фелікс, лепшага вугалю, хутка пад'ём...

Ярмоленка ўскочыў на тэндар, і на невяліччай пляцоўцы паравоза, якую Фадзееў жартам назваў «сваім кабінетам», адразу папрастарнела. Машыніст усё гэтак жа уважліва глядзеў наперад

і, мінаючы пераезды ці станцыі, вітаўся з імі басавітым гудком.

Чорны, паліты вадою вугаль няспынна падаваўся з тэндара на латок, а адсюль хутка знікаў у ненажэрнай пашчы топкі. Памочнік машыніста Пятро Зданевіч — выдатны майстар сваёй справы. Ён умее трыма-чатырма шуфлямі раўнамерна пакрыць усю шырокую, аж на пяць метраў, гарачую паверхню. А гэта вельмі важна — умець завіхацца ля печы.

Мінулі Аранчыцы. Фадзееву дастаткова было толькі паглядзець на Пятра, каб той адразу здагадаўся, што трэба падналегчы. Набліжалься да пад'ёму — такога месца, дзе, як кажучы машыністы, «комін з небам гаворыць» і дзе трэба трымаць пару высока, на 14—15 атмасферах.

Праз кожныя дзве-тры хвіліны Пятро кідаў шуфлі вугалю. Адзін, два, тры... пяць... восем. Кожны раз, як толькі блішчацы вугаль знікаў у вірлівым полімі, дзверцы топкі хутка зачыняліся, а праз 5—10 секунд зноў адчыняліся, каб глынуць новую порцыю паліва. Няцерпная гарачыня абдавала Пятра. На яго разгарачаным твары блішчалі буйныя кроплі поту. Час-ад-часу ён з прагнасцю глытаў з чайніка цёплую вадку і сачыў за манометрам.

— Ну, вось і адолелі пад'ём, — уздыхнуўшы, прагаварыў Фадзееў.

— Глядзі, Рыгоравіч, каб цябе гэты «кавернік» не падвёў, — заўважыў памочнік машыніста. — Хуткасць жа — усе 70 кіламетраў!

Перахапіўшы наш запытальны позірк, Фадзееў з усмешкай паказаў на запламбіраваны апарат з нейкімі металічнымі стрыжнямі:

— Гэта і ёсць наш «кавернік». Нічога ад яго не ўтоіш. Не апрабуеш тармазы, перавысіш хуткасць — і ён адразу ж адзначае на паперы, а калі вернешся з паездкі, усе твае грахі відаць, як на далоні...

Вечарэла. Веснавое паветра бруілася свежасцю. Адолеўшы пад'ём, цягнік спакойна імчаўся па роўнядзі. Цяпер можна крыху адпачыць. Фелікс заняўся ўборкай, Пятро сеў злева ад машыніста і скруціў цыгарку...

Крыху памаўчаўшы, Фёдар Рыгоравіч загаварыў:

— А наогул, гэта добрая штука. «Кавернікам» мы яе, вядома, жартам называем. Цяпер паміж паравознікамі і пуцейцамі менш непаразуменняў. Не тое, што было раней, калі адзін на другога віну звальвалі. Цяпер апарат з усім разбярэцца, і разбярэцца правільна.

Непрыкметна гаворка зайшла пра будучае, калі паравоз саступіць месца цеплавозу.

— Сямігодка патрабуе вялікіх хуткасцей, — задумліва прагаварыў Фёдар Рыгоравіч, — а цеплавоз — гэта ж яшчэ больш магутная машына. Наша комплексная брыгада сёлета пачне вучыцца, каб лепш асвоіць новую тэхніку і яшчэ хутчэй вадзіць цяжкавагавыя саставы.

Цяжкавагавікі!

Фёдар прыгадаў нядаўняе мінулае.

У паравозным дэпо Брэст-усходні ўжо два гады таму назад было нямала смельчакоў, якія вадзілі цягнікі з перавышэннем вагавых норм: замест двух тысяч тон бралі па 3 500—3 600 тон. Аднойчы Васіль Шталавоч даставіў з Ковеля цяжкавагавы састав у 3 700 тон. Гэта быў вялікі поспех.

У той час камуніст Фёдар Фадзееў і надумаў вялікую справу — узяць двайную норму груза, каб цалкам вызваліць ад паездкі другі паравоз. Ён пагаварыў з членамі сваёй брыгады і, сустрэўшы іх адзінадушнае адабрэнне, папрасіў дыспетчара станцыі Ковель сфарміраваць цягнік на 4 000 тон. Паездка была нялёгкай. Але ўсё абышлося добра. Перамаглі вопыт, гарачае імкненне дамагчыся поспеху. А ў ноч з 7 на 8 ліста-

Пасля рэйсу. Фёдар Фадзееў і сакратар партбюро паравознага дэпо І. Я. Кротаў.

пада 1957 года Фадзееў устанавіў новы рэкорд — даставіў па прызначэнню цяжкавагавы састав у 4 546 тон.

Цяпер у машыністаў дэпо Брэст-усходні ваджэнне двайных саставаў стала звычайнай з'явай.

2

Здаўшы паравоз свайму напарніку Уладзіміру Чыканаву, Фадзееў накіраваўся ў дэпо. У канторы было шумна. Двое рабочых, акружаныя «балельшчыкамі», зайзята рэзаліся ў шашкі. У другім пакоі, дзе знаходзіўся дзяжурны, няспынна званіў тэлефон — ішла перадача звадка.

Як толькі Фадзееў пераступіў парог, яго адразу акружылі рабочыя дэпо:

— Ну, як з'ездзілася? Колькі даставіў? — пасьпаліся пытанні.

Адчувалася, што ўсе жыва цікавіцца справай старшага машыніста камсамольскага паравоза, кіраўніка першай у дэпо комплекснай брыгады, якой прысвоена званне калектыву камуністычнай працы.

Фадзееў, адказваючы на запы-

танні, падышоў да дошкі паказчыкаў, што вісела на сцяне, і з задавальненнем пачаў чытаць лічбы: «Мартынук — 8 цяжкавагавікоў, Чыканаў — 8».

— Малайцы, хлопцы! Вось што значыць працаваць па-камуністычнаму! — вырвалася ў Фадзеева.

Амаль у канцы спісу ён знайшоў сваё прозвішча: «Фадзееў — 10 цяжкавагавікоў».

Працаваць па-камуністычнаму...

Гэта пачалося ў тыя незабыўныя дні, калі Фадзееў вярнуўся з Масквы, вярнуўся з такім настроем, што, здавалася, мог бы горы варочаць. У Вялікім Крамлёўскім палацы, як і сотні іншых дэлегатаў, ён слухаў даклад Першага сакратара ЦК Камуністычнай партыі Мікіты Сяргеевіча Хрушчова аб сямігодцы. Фёдару Фадзееву здавалася, што імяна да яго, старшага машыніста дэпо Брэст-усходні, звяртаўся Мікіта Сяргеевіч, калі гаварыў аб вялікіх планах, аб тым, як трэба зараз працаваць і жыць, каб хутчэй увайсці ў камунізм.

Вярнуўшыся ў Брэст, Фадзееў зайшоў да сакратара партбюро дэпо Кротава. Гэты чулы, уважлівы чалавек быў для машыністаў старэйшым таварышам. Не аднойчы сумесна вырашалі яны складаныя вытворчыя пытанні.

— Іван Ягоравіч, — сказаў Фёдар, — думаю, што нам трэба ўзяць абавязальства: датэрмінова выканаць сямігодку.

— Гэта ты правільна надумаў. А з хлопцамі параіўся?

— Дык я іх зараз паклічу, — кінуўся да дзвярэй Фадзееў.

— Чакай, — спыніў яго сакратар, — спачатку давай самі прыкінем. Сядзі.

Яны прагаварылі больш гадзіны. Параўналі вынікі работы брыгады за апошнія гады. Выходзіла, што ў мінулым, 1958 годзе брыгада перавезла звыш нормы 225 тысяч тон грузаў.

— Калі такімі тэмпамі будзем працаваць, то сямігодку зможам выканаць за чатыры з палавінай гады, — сказаў Фадзееў. Яго твар расчыравана ад хвалявання, а вочы гарэлі жывым, гарачым бласкам.

Але Кротаў — вопытны, разважлівы кіраўнік — крыху ахаладзіў машыніста:

— Ці ўсё ты ўлічыў, Фёдар? Не заўсёды ж могуць быць вялікія перавозкі. Сам ведаеш, як часам бывае... Значыць, трэба ўсё прадугледзець, улічыць усякія нечаканасці. Слова даць не цяжка, куды цяжэй — стрымаць яго.

— Гэта праўда, Іван Ягоровіч, — гадзіўся Фадзееў. — Давайце яшчэ раз падлічым.

Зноў і зноў рабілі падлікі. Пагадзіліся, што сямігадовае заданне брыгада зможы выканаць за чатыры з паловай — пяць год.

А праз некалькі дзён у парткоме сабралася амаль уся брыгада.

— Галоўнае — дысцыпліна, сумленнасць у рабоце, — строга выгаворваў тады Фёдар маладому качагару Феліксу Ярмоленку за тое, што той загадзя не папярэдзіў нарадчыка і ледзь не сарваў паездку.

Дасталася таксама і памочніку машыніста Віктару Філіпуку за тое, што не дагледзеў буксавы падшыпнік. Чырванёў за сваю памылку Віктар, няёмка адчуваў сябе Фелікс, але паміж хлопцамі не было непрыязнасці, злоснічання. Кожны ўспрымаў блізка да сэрца промах таварыша. Так нараджалася пачуццё ўзаемавыручкі, жаданне дапамагчы адзін аднаму.

— Ну што ж, хлопцы, — узяўся з месца Фадзееў, — слова даём моцнае, перад усёй краінай. перад партыяй... Так што цпенр спаць у шапку нельга!

У цесным пакойчыку запанавала нейкая ўрачыстая цішыня. Камсамольцы глядзелі на свайго важака, свайго старэйшага таварыша і друга. А ён, перасіліўшы хваляванне, пранікнёна загаварыў:

— Вось яно як, хлопцы. Водзім мы з вамі саставы і не заўсёды ўяўляем сабе, што грузы, — няхай гэта будзе вугаль, дрэва ці станкі, — вельмі неабходныя нашай народнай гаспадарцы. Моцна адчуў я гэта, калі быў на з'ездзе, калі слухаў Мікіту Сяргеевіча...

Позна заседзёліся хлопцы тады ў сакратара парткома. Аб усім было перагаворана. І аб рабоце, і аб вучобе, і аб тым, як трэба сябе паводзіць у калектыве, на людзях. І трэба не толькі пра сябе думаць, а і пра таварыша, не маўчаць, калі бачыш, што ён сябе паводзіць няадобра.

Аб многім перагаварылі. А калі разыходзіліся, у кожнага ў сэрцы было адно жаданне: высока несці ганаровы сцяг калектыву камуністычнай працы.

3

— Ты, Рыгоровіч, не забудь, што табе заўтра трэба выступіць перад моладдзю?

— Як жа аб гэтым забудзеш? — з некарай крыўдай у голасе адказаў Фадзееў. — Нібы не ведаеш, што двойчы нам не паўтараюць.

Так, сакратар камсамольскай арганізацыі дэпо Франц Паўлючэ аб гэтым добра ведаў. За Фадзеева, за яго брыгаду камсамольскі сакратар мог заўсёды цвёрда паручыцца. Любое заданне малады камуніст выконваў добрасумленна, з запалам, з аганьком.

Выйшаўшы разам з Фадзеевым з дэпо, Паўлючэ пачаў распят-

ваць яго аб справах, аб тым, як хлопцы вучацца, адпачываюць.

Фёдар хітравата прыжмурываўся:

— А то ты, Франц, бядцам не ведаеш... У цябе ж усё ўзята на заметку.

Сапраўды, пытаў Франц больш дзеля парадку. У яго блакноце ўжо даўно ўсё было занатавана — хто чым заняты, хто дзе вучыцца.

Валодзя Мартынюк наведвае дзевяты клас вячэрняй школы. Вядома, што для машыніста-цяжкавагавіка, калі дзень пры дні знаходзіцца ў паездках, гэта не лёгка. Але Мартынюк, апрача ўсяго гэтага, яшчэ і баяніст. Ён наведвае музычнае вучылішча. Інакшыя інтарэсы ў памочніка машыніста Міколы Арціховіча і качагара Фелікса Ярмоленкі. Абодва яны — футбалісты, і нядрэнныя. Не так даўно дэпоўская каманда перамагла гомельскі «Ланаматы». А вось качагары Антось Мікалайчук і Аляксей Хіль больш захапляюцца самадзейнасцю. Антось — адзін з лепшых танцораў, Аляксей — іграе ў духавым аркестры. Завочнікамі маскоўскага інстытута чыгуначнага транспарту з'яўляюцца Пятро Зданевіч і Віктар Філіпук.

...На аўтобусным прыпынку Паўлючэ і Фадзееў развіталіся. Франц вярнуўся ў дэпо, а Фёдар паехаў дадому. Ехаў ён з радасным пачуццём чалавека, які добра папрацаваў.

Ледзь пачуліся бацькавыя крокі ў калідоры, як насустрэч Фадзееву кінулася яго пяцігадовая дачушка. Яе карыя вочкі ззялі радасцю:

— Татка прыехаў, татка прыехаў!..

Дэлегат ХХІ з'езда КПСС Ф. Фадзееў, вярнуўшыся з Масквы, сустраўся з моладдзю Брэста.

— Цішэй, дачушка, — супакойвала яе маці Ірына Яфімаўна. — Малую разбудзіш...

— Ну як яна? — адразу падышоў да калыскі бацька. — Як наша меншанькая?

— Добра, — адказала жонка. — Пакуль ты ездзіш, дык мы тут расцём...

Фадзеевы жывуць дружна. Дзеці, а іх трое, на кожным кроку адчуваюць бацькоўскія клопаты і цеплыню. Самы старэйшы, Сярожа, вучыцца ў трэцім класе.

Пасля абеду Фёдар прылёг адпачыць. Неўзабаве яго разбудзіў тэлефонны званок. Ён падышоў да апарата і адразу ж пазнаў голас Кротава.

— Рыгоровіч! Чуеш мяне?

— Чую, Ягоровіч!

— Віншую цябе, віншую і моцна абдымаю, — і пачаў чытаць толькі што атрыманую тэлеграму з Упраўлення чыгункі. Фёдар Фадзееў за выдатную работу ўзнагароджан значком «Ганаровы чыгуначнік». Далей у тэлеграме ішлі пажаданні новых поспехаў брыгадзе камуністычнай працы.

— Дзякуй, Ягоровіч, за добрую вестку...

Увечары Фёдар праглядаў свежы нумар «Гудка». Яго зацікавіў артыкул, дзе гаварылася аб

40-годдзі першага камуністычнага суботніка на Маскоўска-Казанскай чыгунцы, названага У. І. Леніным вялікім пачынам. Фёдар задумаўся: сорак год назад чыгуначнікі першымі адгукнуліся на заклік партыі працаваць па-рэвалюцыйнаму. А цяпер таксама па закліку партыі чыгуначнікі і шахцёры, будаўнікі і металургі — увесь народ уключыўся ў спаборніцтва за тое, каб працаваць, жыць і вучыцца па-камуністычнаму, за тое, каб хутчэй і лепш выканаць вялікі план сямігодкі.

...Раніцай з доміка, што па вуліцы Менжынскага, з сакваяжам у руках выходзіць рухавы, сярэдняга росту чалавек у чыгуначнай форме. Лёгкай хадюю ідзе па знаёмай дарозе ў дэпо. А праз некаторы час лакаматыў старшага машыніста першага класа Фёдара Фадзеева накіроўваецца ў чарговы рэйс. На магутных грудзях паравоза палымнеюць словы: «Брыгада камуністычнай працы».

Наперад, да новых вышыняў нясуць гэтыя крылатыя словы сяганосцы будучыні!

Дарогамі сямігодкі

НА ЎСКРАІНЕ МАГІЛЁВА

Рэпартаж

Высокі бераг Дняпра. Паўднёвая ўскраіна Магілёва — адзін з яго індустрыяльных раёнаў. А некалі ж на гэтым месцы была пустыня. У гады першай пяцігодкі рукамі савецкіх людзей тут былі збудаваны прасторныя корпусы завода штучнага валакна.

У пасляваенныя гады завод быў адноўлены, рэканструяваны. Побач са старымі корпусамі выраслі новыя, у якіх размясціліся цэхі другой чаргі. Сёлета павінна ўступіць у строй трэцяя чарга, каб вырабляць шырока вядомае ўсім штапельнае валакно — новы для Беларусі від прадукцыі, неабходны для вырабу штучнай воўны.

Над будоўляй, якая доўгі час знаходзілася ў прарыве, узяў шэфства камсамол. Пры Магілёўскім абкоме ЛКСМБ створаны штаб кантролю за ходам будаўніцтва прадпрыемства хімічнай прамысловасці. Старшынёй яго прызначаны другі сакратар абкома камсамола Фрыдрых Ярмук, а намеснікам — сакратар камсамольскай арганізацыі будаўнічага трэста № 12 Уладзімір Шаўцоў. На будаўнічых пляцоўках створаны камсамольскія кантрольныя пасты.

— З таго часу, як наша будоўля стала ўдарнай камсамольскай, мінула менш трох месяцаў, — расказвае старшы прараб Дзмітры Ільч Шчапіцільнікаў. — Людзі ў нас тыя ж, што працавалі і дагэтуль, аднак справы пайшлі інакш. Камсамольцы паказваюць прыклад у працы і з'яўляюцца лепшымі памочнікамі ў арганізацыйных справах. З іх дапамогай мы паспелі зрабіць многае...

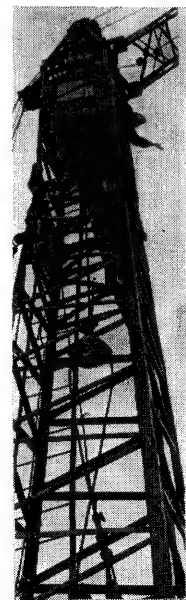
Вось гарачую размову па тэлефоне вядзе камсамольскі пост муляраў, на чале якога стаіць брыгадзір Васіль Анастасьеў (справа). На будоўлі здарыўся перабой з цэглай.

— Ці ёсць у вас сумленне? — пытаюцца будаўнікі, выклікаюшы па тэлефоне цэгельны завод.

...Гэта звычайны вежавы кран. Ён з'явіўся на будоўлі дзякуючы намаганням камсамольскага штаба і быў змантыраваны ў рэкордна кароткі тэрмін.

На камсамольскай будоўлі працуюць па-ўдарнаму. За першыя гады ў спаборніцтве змагаюцца 44 маладзёжныя брыгады, з якіх 12 спаборнічаюць за званне брыгад камуністычнай працы. Першымі сярод першых ідуць брыгады муляраў Анастасьева, Плешунова, Зюзіна.

Многія муляры працуюць так, што імі міжволі залюбу-

ешся. Вось, напрыклад, Генадзі Давейніс (на здымку — злева). За змену ён можа ўкласці да пяці кубаметраў цэглы. Канстанцін Плешуноў (справа) падвёў да яго Янава Салагубава.

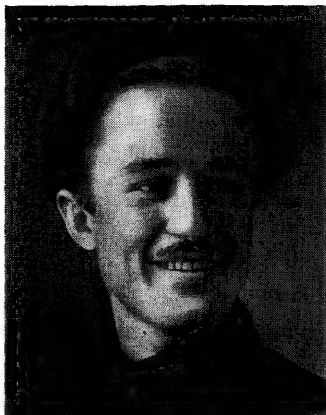
— Хоць ты, Яша, і добра валодаеш кельмай, але ў Генадзі ёсць чаму павучыцца.

Працуючы, многія камсамольцы і вучацца — хто ў сярэдняй школе, хто ў тэхнікуме, а хто проста на будоўлі, пераймаючы вопыт таварышаў. Так у многіх паявілася на дзве прафесіі, а то і больш.

Анатоль Круталевіч працуе бетоншчыкам. Але ў любы момант ён можа сесці за руль аўтамабіля, узяцца за рычагі экскаватара, замаяніць бульдозерыста. Неяк прапраблытаў у яго:

— А што ты яшчэ можаш, Круталевіч?

— Жартаваць магу! — не задумваючыся, адгукнуўся Анатоль.

І гэта праўда. На будоўлі ведаюць Анатоля, як вясёлага хлопца і добрага работніка.

Імкненне моладзі закончыць будаўніцтва ў тэрмін знаходзіць сваё праяўленне ў разгортванні рацыяналізатарскага руху. У гэтай справе асабліва вызначыўся малады інжынер Сяргей Цюшкевіч, начальнік аднаго з палігонаў, дзе вырабляюцца жалезабетонныя дэталі для новых корпусоў. Адна з яго прапаноў прызнана лепшай на рэспубліканскім конкурсе маладых рацыяналізатараў.

— Як жыццё, дзядзька Федзя? — пытаецца ў часе абеду малады муляр Мікалай Сувораў.

— Крутое, як гэты вар! — адказвае ветэран, наліваючы з «тытана» чай. — Здаем свой корпус датэрмінова. А вы?

— І мы пастараемся не адстаць.

Вось Сяргей Цюшкевіч падшоў да зваршчыцы Ларысы Новікавай. Ён раіць ёй, што зрабіць, каб работа пайшла яшчэ хутчэй (здымак справа).

Калі гутарка заходзіць пра поспехі маладых будаўнікоў, заўсёды называецца імя... дзядзькі Федзі. Так па-свойску ўсе завуць старэйшага рабочага — Фёдара Андрыянавіча Быціна. Нямала моладзі, працуючы побач з Фёдарам Андрыянавічам, набыло будаўнічыя прафесіі. Многія ўжо сталі брыгадзірамі.

Нядаўна ў Маргелёве адкрыўся вечэрні ўніверсітэт культуры. Яго слухачамі сталі і маладыя будаўнікі.

На здымку ўнізе — сакратар камітэта камсамола Уладзімір Шаўцоў (злева) знаёміць групу мантажнікаў з праграмай заняткаў. Веніямін Крышэўскі, Міхаіл Каган і Іван Мокры — высокакваліфікаваныя мантажнікі — з захапленнем слухаюць лекцыі аб

выяўленчым мастацтве, глядзяць фільмы...

Шматграннае і яркае жыццё кіпіць на будоўлі. У маладых будаўнікоў яшчэ многа цяжкасцей. Вырастаюць сцяна за сцяной, корпус за корпусам будынк трэцяй чаргі Маргелёўскага завода штучнага валакна. І з кожным днём мужнеюць сэрцы юнакоў і дзяўчат, актыўных удзельнікаў усенароднага руху за хутэйшае ажыццяўленне планаў сямігодкі.

А. ДЗІТЛАЎ,
П. ШАСЦЕРЫКОЎ.

У ПОШУКАХ СКАРБАЎ

У камітэце камсамола сабраўся актыў. Сакратар камітэта Валодзя Ярушэвіч паказваў усім аркуш паперы, на якім насупраць назвы кожнага цэха стаяла двухзначная ці трохзначная лічба. Толькі супраць зборачнага цэха быў прычёрк.

— Так, таварышы, — сказаў Валодзя Ярушэвіч, — зборшчыкі нас падводзяць. Ніводнага кілаграма металому не сабралі!

— Дык гэта ж добра, што ў нас няма металому, — значыць, няма бракаваных дэталей, — апраўдваліся зборшчыкі.

Але Валодзя Ярушэвіч настойваў на сваім: справа не ў магчымасцях цэхаў, а ў ініцыятыве камсамольцаў. Трэба шукаць! На заводзе «Камінтэрн», дзе ёсць ліцейная вытворчасць, магчымасць для збору металому велізарная. А якія адходы металу на прадпрыемствах лёгкай прамысловасці? Але і там камсамольцы збіраюць металічны лом.

Прайшло некалькі дзён. Сакратар камсамольскай арганізацыі зборачнага цэха Анатоль Рабушкін прыбег у камітэт.

— Знайшлі!.. Цэлы скарб знайшлі!

— Дзе? — здзівіўся Ярушэвіч.

— Тут, пад самым носам. Анатоль павёў Уладзіміра ў склад нарыхтовак, які цяпер пераабсталёўвалі пад цэх. Пачалі ачышчаць завалы і знайшлі нямала лому. Аб знаходцы першымі даведзіліся зборшчыкі з брыгады Станіслава Радзюскага. Яны і выйшлі на здабычу скарбу. Дружна працуюць юнакі рыдлёўкамі. І вось нагужана машына. Тры тоны! Зборшчыкі робяць першы ўклад.

Металічны скарб на заводзе, безумоўна, не выпадае. А дзе ж шукаць метал камсамольцам заводаўпраўлення? Яны ж таксама хочучь удзельнічаць у зборы металому.

— Дайце нам толькі машыну. І я знайду сапраўдныя залежы, — прарануе інжынер ЖКА Міхаіл Шаўроў.

Машыну далі. Ствараецца спецыяльная брыгада. Яе ўзначальвае Уладзімір Ярушэвіч. Брыгада аб'язджае новыя дамы, дзе жывуць рабочыя завода. На дварах

На Віцебскім заводзе заточных станкоў. За зборам металу брыгада нарыхтовага цэха (злева направа): Валынцін Вернер, Леанід Вашчанка, Рэма Анашчанка, Вадзім Макарычаў.

Фота Л. Клімава.

гэтых дамоў пасля будаўніцтва засталіся кавалкі труб, нягодныя батарэі і іншыя металічныя адходы. Расце і расце гара сабранага лому. І вось зроблены падлікі: 5 тон!

Пошукі металічных скарбаў дапаўняюць тую работу, якая праводзіцца ў цэхах. А ў цэхах завода заточных станкоў усе металічныя адходы знаходзяцца пад гаспадарскім кантролем камсамольцаў.

Яшчэ год назад дырэкцыя завода ў сваіх загадах адзначала засмечанасць цэхаў. Цяпер гэтага няма. Усё, што не патрэбна вытворчасці, — нягодны інструмент, бракаваныя дэталі, металічныя абрэзкі, стружка, — складаецца ў спецыяльныя скрыні. У кожным цэху выдзелены адказныя за збор металому.

Стала правілам: кожныя тры дні вывозіць сабраны лом з цэхаў. Яго вывозіць на цяжках і электракарах на заводскі двор, дзе стаяць тры вялікія скрыні. Адна — для чорнага металу, другая — для каляровага, трэцяя — для металічнай стружкі. Як толькі збіраецца 2—3 тоны, машына адвозіць лом на склад. 53 тоны металому сабралі і здалі камсамольцы завода за першыя тры месяцы 1959 года.

Камітэт камсамола прэміруе лепшых зборшчыкаў металому. Шахматы, шашкі, валейбольныя мячы атрымалі камсамольцы першага і другога механічных, зборачнага, кавальскага, тэрмічнага і рамонтнага цэхаў. Выдзелены сродкі на набывццё спартыўнай формы другой футбольнай камандзе за выключную актыўнасць у зборы металому.

— Будзем працягваць пошукі металічных скарбаў, — гаворыць Уладзімір Ярушэвіч. — Нядаўна я даведаўся аб завалах, якія ляжаць у адным яры яшчэ з часу вайны... Ды і наогул, справа гэта кожнаму па сіле, трэба толькі добра пашукаць.

В. НОВКАЎ.

г. Віцебск.

Група тначых Мінскага тоннасуконнага камбіната. За дзесяць дзён яны сабралі 5 тон металому.

Фота А. Дзітлава.

У ЗАЧЫНАЛЬНІКАЎ

На стала перад Валяй Чабанавай — стусік жоўтых тонкіх квітанцый. Там, дзе рука наборшчыка пакінула пропускі, праз квітку ўпісаны кароткія словы, некалькі лічбаў. З выгляду — нічога асаблівага: прыёмшчык выдаў звычайныя квітанцы на звычайны металічны лом.

Недзе валяўся жалезны прут. Недазе іржавела пагнутая дзяржавная ручка. Нехта некалі забіў у зямлю жалезную вось, абматаў яе калючым дротам і вырашыў, што лепшай агарожы і не можа быць...

Валі Чабанавай успамінаецца камсамольскі сход у тнацкім цэху. Прысутнічаюць дзяўчаты са зменны «В». Яны слухаюць паведамленне аб тым, што адбылося ў іх сябровак — прадзільшчыц.

— Ці ўсе ведаюць аб закліку Мікіты Сяргеевіча Хрушчова абвясціць паход за збор металічнага лому? Ці ўсім зразумела значэнне меліяратыўных машын, якія будуць зроблены з «камсамольскага

металу»?.. Прадзілышчыцы змены «А» намерцілі план: сабраць не менш п'яці тон. Гэта першае ў рэспубліцы абавязацельства.

— А мы?

Камсорг цэха Насця Бандарэнка глядзіць на дзяўчат.

Хвіліны роздуму.

Снежань. Мароз закаваў зямлю ў ледзяны панцыр. Недзе ў сумётах ляжыць мёртвае жэлезе. Яго трэба вярнуць да жыцця.

Нейчы голас ад акна:

— Прадзілышчыцы збіраюць ужо! А мы што ж?!

Адразу ж пасля сходу камсамолкі ткацкага цэха змены «В» накіраваліся збіраць лом.

Было цяжка. Іншы раз жалезную бэльку даводзілася выцягваць з сумёту талакой. Але было нямаля і радасці: ткачыкі ў ліку першых перавыканалі план. За дзесяць дзён яны сабралі 5 тон лому. А агульны вынік — уся камсамольская арганізацыя камбіната сабрала 28 тон.

На камбінатае працуе 260 камсамольцаў. План збору лому складаўся з разліку па 100 кілаграмаў на кожнага камсамольца. Значыць, трэба было сабраць 26 тон. За тых, хто ў гэты час быў хворы або знаходзіўся ў адпачынку, збіралі таварышы...

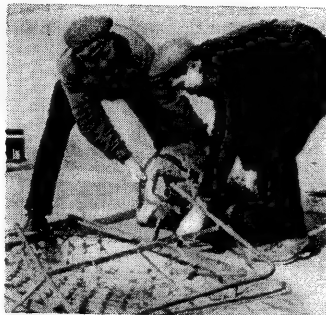
Вось усё гэта і ўспомніла Валя Чабанав, сакратар камітэта камсамола Мінскага тонкасукоўнага камбіната, разглядаючы квітаны...

А. ГАНЬКОЎ.

ЗА ПЕРШАЕ МЕСЦА

Гэта было ў канцы снежня мінулага года. Камсамольцы 10 «Б» класа 54-й школы г. Мінска знаёміліся з матэрыяламі Пленума ЦК КПСС.

Ціха было ў класе. Калі групорг Рыта Макарава прачытала тое месца з выступлення М. С. Хрушчова, дзе гаварылася пра неаб-

Вучні 10 «Б» класа 54-й сярэдняй школы г. Мінска камсамольцы Віктар Дано і Вечаслаў Малышкін прыступілі да збору металалому.

ходнасць узяць камсамол на збор металалому, усе заварушыліся, пачалі перашэптывацца.

Ды і ці можна было ўседзець спакойна? Тут ясна гаворыцца, што збор металалому — важная дзяржаўная справа. Дзяржаўная!

А як яшчэ зусім нядаўна яны адносіліся да яе?..

Кожнаму прыпомніўся мінулы навучальны год. Калі беларускія піянеры кінулі кліч: «Збяром металалом на пабудову 100 трактараў «Беларусь» для цалінных зямель!» І вучні 54-й школы актыўна адгукнуліся на гэты заклік. Нават першакласнікі, ідучы на ўрок, цягнулі за сабой саначкі, напакаваныя старымі вёдрамі, прымусамі, розным ламаччам. А яны, у той час яшчэ дзевяцікласнікі, нават палыцам не варухнулі. Разважалі так: калона трактараў, маўляў, будзе называцца піянерскай, дык няхай піянеры і збіраюць той лом. А мы тым часам зоймемся іншымі, камсамольскімі справамі...

Атрымалася ж так, што ніякімі асаблівымі камсамольскімі справамі яны не заняліся, а проста ўхіліліся ад збору металалому.

Не, у гэтым годзе павіна быць

інакш... З-за парты ўстаў Слава Малышкін:

— Можна два словы, Рыта?

— Што ў цябе?

— Я вось думаю, што нашаму класу, правільней, нашай камсамольскай групе, трэба зараз жа выступіць ініцыятарам збору лому на пабудову меліяратыўнай тэхнікі. Як думаеце?..

Слава паглядзеў направа, налева: як рэагуюць на яго прапанову таварышы? Тыя з адабрэннем ківалі яму, Слава сеў. З месца падхапіўся Пятрусь Леўшуноў.

— І абавязацельства трэба ўзяць канкрэтнае, — гораха сказаў ён. — Інакш што гэта за ініцыятары?

— Правільна! — у адзін голас загаварылі Валодзя Стронгін, Тамара Патапава, Ніна Серыкава.

Неўзабаве, парайўшыся з сакратаром камітэта камсамола школы Аляксандрай Пінчук, хлопцы з дзесятага «Б» разгарнулі бурную дзейнасць. У першую чаргу яны пазванілі акадэміку Мацапуру і спыталі, колькі металу патрэбна на адну меліяратыўную машыну. Аказалася, што патрэбы тоны. Значыць, металу не на адну машыну можна сабраць.

Пасля зайшлі ў савет піянерскай дружны.

І вось групорг Рыта Макарава прынесла першую квітанцыю.
Фота Ф. Чаховіча.

— Падтрымаеце?

— Канешне. Сёння ж раскажам ва ўсіх атрадах.

— А колькі зможам сабраць?

— Тон 10—15. Толькі самі пакуль што ўстанаўліваць канчатковую лічбу не будзем. Паслухаем, што скажуць піянеры.

Пасля ўрокаў быў сумесны сход камсамольцаў і піянераў. Цягнуўся ён нядоўга. І рашэнне вынеслі кароткае: сабраць металалому на пабудову пятнаццаці меліяратыўных машын. Зварнуцца да ўсіх камсамольцаў і піянераў рэспублікі з заклікам уключыцца ў гэтую важную справу.

І вось паход па жалезныя скарбы пачаўся. І ўранку, і ўвечары можна было бачыць, як юнакі і дзяўчаты, запрэгшыся ў саначкі, «ездзілі» з аднаго двара ў другі. Яны збіралі ўвесь метал, які давалі ім жыхары Іванаўскай, Саломеннай, Пуліхава і іншых блізкіх да школы вуліц.

Некалькі разоў хадзілі талакой на завод імя Кірава і там збіралі адыходы металу.

Усе свае здабыткі прывозілі на школьны двор і складалі ў кучы. Ішло спаробніцтва, які клас збярэ больш.

Калі падвялі вынікі за тры месяцы, на першым месцы аказаўся 10 «Б». Ён сабраў металу, якога дастаткова, каб пабудаваць дзесяць меліяратыўных машын. А ўся школа сабрала 60 тон.

Здавалася б, на гэтым можна супакоіцца: слова стрымалі на выдатна з плюсам, першае месца заваявалі. Што больш трэба?

Але камсамольцам з 10 «Б» трэба больш. Яны вырашылі ў дні летніх канікулаў наведваць сваіх шэфай — маракоў Балтыкі. А для гэтага патрэбны грошы. Таму паход па жалезныя скарбы не спыняюць.

Я. КУРТО.

ЗАЛІЧЫЦЕ МЯНЕ Ў ДРУЖЫНУ...

Мноства цудоўных мясцін ёсць у нашай сталіцы. Паркі, скверы, бульвары, шырокія вуліцы — заўсёды многалюдныя, асабліва вечарамі, калі ўспыхвае мора агнёў і мінчане выходзяць адпачыць, палявацца прыгажосцю роднага горада, якую яны стварылі сваімі рукамі. Але ж як часамі робіцца прыкра, калі які-небудзь захмялялы гуляка салсуе табе адразу настрой, зацягне брыдкаю песенку, ні за што аблае або штурхне... Праўда, нямнога ў нас такіх нікчэмных людзей, але ж яны яшчэ сустракаюцца.

...Ціхі, чысты скверык на адной з ускраін сталіцы. Позні вечар. Па вуліцы крочаць брыгадмільцы Мікола Налівайка і Леанід Тарасевіч. Раптам з боку скверыка даносцца ледзь улоўны, прыглушаны крык. Хлопцы кінуліся на галас. Мікола заўважыў, як са скверыка выбеглі двое і сігнулі ў розныя бакі.

— Дагнаць таго, што з чамаданам, — крыкнуў сябру Мікола.

Злодзей быў спрытны і дужы. Каля двух кіламетраў беглі за ім брыгадмільцы. Ён кінуў чамадан, разлічваючы, відаць, на тое, што юнакі адстануць. Але яны, не адстаючы, беглі за ім, і вось ужо моцная рука брыгадмільца трымае злодзея. Злоўлены злодзей Ярковіч выдаў свайго саўдзельніка Кацюскага. Абодвух іх адвялі ў камсамольскі штаб, створаны на камбінаце буйнаблочных будаўнічых канструкцый. Чамадан з рэчамі вярнулі гаспадару.

Брыгадмільцы — смелыя і мужныя людзі, якія вядуць барацьбу з хуліганамі, дэбашырамі, п'яніцамі, — заваявалі сімпатыі і павагу сярод шырокіх працоўных мас.

Вось чаму ЦК КПСС і Савет Міністраў СССР, ідучы насустрач

пажаданням працоўных і ўлічваючы вопыт работы камсамольскіх штабаў, брыгад садзеяння міліцыі, добраахвотных атрадаў, пастанавілі стварыць на прадпрыемствах і ва ўстановах, у калгасах і навучальных установах баявыя народныя дружны. Задача такіх дружын — змагацца з усімі праявамі парушэння грамадскага парадку.

Ядром, касцяком народных дружын павінны быць, вядома, былыя брыгадмільцы, камсамольскія патрулі, якія ўжо маюць немалы вопыт барацьбы з хуліганамі і п'яніцамі. У рада дружыннікаў месца толькі сумленным, валявым, смелым людзям, якія па-сапраўднаму, па-камсамольску могуць неслі гэтую ганаровую вахту.

І такія людзі ў нас ёсць, такія дружны ў нас ствараюцца.

...Клуб камбіната буйнаблочных будаўнічых канструкцый перапоўнены. Камуністы, камсамольцы, рабочыя, работнікі Кастрычніцкага раённага аддзела міліцыі сабраліся на вечар, прысвечаны стварэнню народнай дружны. Малодшы лейтэнант міліцыі Аляксандр Філановіч раскажаў аб той дапамозе, якую аказваюць міліцыі камсамольцы камбіната. Ён называе прозвішчы лепшых брыгадмільцаў, і сярод іх — Мікалая Налівайкі і Леаніда Тарасевіча. Гэтым юнакам на вечары намеснік начальніка ўпраўлення міліцыі г. Мінска А. М. Прыбыткаў уручыў Ганаровыя граматы за мужнасць і адвагу ў барацьбе з хуліганамі.

Па-дзелавому была абмеркавана пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб удзеле працоўных у ахове грамадскага парадку». Загаманілі, загарэлліся юнакі і дзяўчаты, выказваючы сваё жаданне стаць дружыннікамі. Да стала прэзідыума падыходзіць камсамолец Г. Наруцкі і ад імя сваіх таварышаў Т. Баранчука, Р. Стоцкага, Н. Кавалёва і многіх іншых падае калектыўную заяву з просьбай залічыць у рады баявой дружны.

— Мы ўступаем у народную

дружыну ўсёй сваёй групай, — заявіў майстар змены першага ўчастка камбіната В. Жадзінскі. — І заклікаем усіх камсамольцаў следаваць нашаму прыкладу.

— Мы будзем змагацца, — гаворыць сакратар камітэта камсамол камбіната Віталей Гамаюнаў, — каб у нашым раёне не засталось ніводнага хулігана і п'яніцы.

Адразу ж каля 60 чалавек падлі заявы з просьбай залічыць іх у баявыя народныя дружны. Гэта — маладыя камуністы, камсамольцы, моладзь, усе тыя, хто жадае, каб у нас не было ніводнага парашальніка грамадскага парадку.

На вечары была створана ініцыятыўная група, у якую ўвайшлі намеснік сакратара партыйнай арганізацыі камбіната Якаў Людчык, намеснік ЖКА камбіната камуніст Іосіф Кунцэвіч, сакратар камітэта ЛКСМБ Віталей Гамаюнаў, рабочыя Леанід Сантаровіч і Аляксей Капыцін. Члены групы ўважліва аднесліся да кожнай заявы і прынялі ў дружыну самых смелых, самых валявых і вытрыманых юнакоў і дзяўчат.

Цяпер дружыннікі з камбіната буйнаблочных будаўнічых канструкцый пільна стаяць на сваім пасту, ахоўваюць наш сацыялістычны парадак.

І так усюды — у многіх раёнах сталіцы, у шматлікіх гарадах і пасёлках рэспублікі створаны і ствараюцца народныя дружны.

Вядома, што многія з хуліганаў, асабліва падлеткі, робяць непрыстойныя ўчыны па сваёй несвядо-

масці. Такіх людзей можна перавыхаваць. Роля народных дружын у гэтым — асабліва адказная. Не так даўно ў камсамольскі штаб Мінскага трактарнага завода быў прыведзены малады рабочы Васіль Л., які ўчыніў у клубе дэбаш. Ён паўстаў перад судом сваіх таварышаў. Сорамна было Васілю за свой учынак, але ён адкрыта паглядзеў сябрам у вочы і даў слова, што з ім такога больш не паўторыцца. Таварышы паверылі яму і не памыліліся.

Задача народных дружыннікаў зразумелая — ахоўваць грамадскі парадак. Але здаецца, што рамкі іх дзейнасці трэба расшырыць. Дружыннік павінен не толькі затрымаць злачынцу, папярэдзіць непрыстойны ўчынак, ён можа стаць пастаянным кантралёрам за работаю нашых магазінаў, сталовых і іншых устаноў і арганізацый, дзе сустракаецца яшчэ нямаля недахопаў. У Ленінградзе, напрыклад, народныя дружыннікі маюць пасведчанні для кантролю за работай магазінаў, сталовых, яны выкрываюць розных хапуг, махляроў і прайдзісветаў. Такія пасведчанні трэба было б выдаць і дружыннікам нашай рэспублікі.

Дружыннік — імя ганаровае, пачэснае. Яно народжана самім нашым жыццём. Гэта і зразумела — мы будзем камунізм, і кожны з нас не хоча, каб па гэтай светлай дарозе разам з сумленнымі, працавітымі людзьмі ішлі дэбашыры, п'яныя гулякі і хуліганы.

В. ХОРСУН.

«Як вы ўяўляеце воблік маладога чалавека праз дзесяць год?»

ЧАЛАВЕК БУДУЧЫНІ

Мы жывём у час, поўны вялікіх па-
дзей. ХХІ з'езд Камуністычнай партыі
Савецкага Саюза распрацаваў велічную
праграму развіцця народнай гаспадар-
кі і культуры нашай краіны на бліжэй-
шае сямігоддзе. Выканаўшы гэтую пра-
граму, мы зробім яшчэ адзін вялікі
крок па шляху да камунізму. І, вядома,
кожнага з нас цікавіць, якім будзе на-
шае заўтра і якімі будуць людзі заў-
трашняга дня. Таму зразумела тая ці-
каваць, якую выклікала разгорнутая
на старонках часопіса «Маладосць» дыс-
кусія аб маральным вобліку маладога
чалавека.

Рэдакцыя атрымала дзесяткі пісьмаў
ад людзей самых розных прафесій. Ра-
бочыя Мікалай Козел (Маладзечна) і
Рыгор Рабікаў (Гомель), калгасніца Ва-
лянціна Мядзведзева (Жлобінскі раён),
студэнты Дзіна Шчарбінская (Мінск) і
Ігар Петрыкавец (Гомель), настаўнік
Іван Рабкоў (Крупскі раён), бібліятэкар
Даір Слаўковіч (Уздзенскі раён) і многія
іншыя — кожны па-свойму ўяўляе воб-
лік жыхароў камуністычнага заўтра. І не
бяда, што ўяўленні некаторых нашых
чытачоў пра будучыню часам крыху
наіўныя, празмерна романтичныя. Ка-
штоўнасць гэтых пісьмаў у тым, што яны
шчырыя.

Быццё вызначае свядомасць — так ко-
ратка фармулюе марксісцка-ленінская
філасофія залежнасць мыслення, света-

погляду, маральнага вобліку чалавека
ад умоў матэрыяльнага жыцця. Таму зусім
заканмерна, што большасць удзель-
нікаў дыскусіі ў сваіх меркаваннях аб
маральным вобліку заўтрашняй мола-
дзі грунтуецца на гэтым палажэнні. Вы-
канаўшы сямігадовы план, зацверджа-
ны ХХІ з'ездам КПСС, праз 10 год мы
будзем ужо ажыццяўляць новыя гран-
дыёзныя задачы. М. С. Хрушчоў, загля-
даючы далёка ўперад, у сваім дакладзе
на юбілейнай сесіі Вярхоўнага Савета
СССР 6 лістапада 1957 года гаварыў,
што прыкладна праз 15 гадоў СССР
будзе выплаўляць звыш 70 мільёнаў тон
чыгуну, звыш 100 мільёнаў тон сталі,
збіраць звыш 11 мільярдаў пудоў збож-
жа, выпрацоўваць каля 10 мільёнаў тон
цукру... Матэрыяльнае багацце акажа
добрый уплыў на маральны воблік ко-
жнага савецкага чалавека. Цяжка сказаць,
ці збудуцца праз 10 год мары Ігара
Петрыкаўца, які хоча, каб у будучым
усе людзі абавязкова былі маладымі,
высокімі, з яснымі ўсмешкамі, у новых
касцюмах... Відаць, будуць і людзі ніз-
кага росту, не заўсёды яны будуць усмі-
хацца і смяяцца (у сур'ёзных справах і ў
будучым трэба быць сур'ёзнымі!), ды і
касіом не абавязкова закаваць што-
дзень новы. І не гэта ж галоўнае. Важна,
што кожны з нас стане больш прыго-
жым фізічна, больш багатым духоўна,
больш чыстым маральна.

Якім жа ўяўляе сабе наша моладзь
маральны воблік маладога чалавека ў
бліжэйшым будучым?

Вось што піша ў сваім пісьме ў рэдак-
цыю Дзіна Шчарбінская. «Можна гаварыць пра многія якасці, якія будуць уласцівы жыхарам будучыні. Аднак у першую чаргу, на мой погляд, трэба спыніцца на галоўным — на адносінах чалавека да працы, бо ад гэтага ў вялікай ступені залежыць усё астатняе». Праца была і застаецца асновай чалавечага грамадства, асновай прагрэсу. Усім вядома галоўны прынцып камуністычнага грамадства: працаваць па здольнасцях, атрымліваць па патрэбах. Выступаючы на ХІІІ з'ездзе ВЛКСМ, Мікіта Сяргеевіч Хрушчоў падкрэсліў, што «не панскае жыццё, дзе гаспадарыць лянота і гультаяства, будзе пры камунізме, а работае, працоўнае, культурнае і цікавае жыццё». Праца стане радасцю, патрэбай кожнага здаровага чалавека. Але яна застаецца і грамадзянскай справай, свяшчэнным абавязкам кожнага, хто карыстаецца матэрыяльнымі і духоўнымі багаццямі. Кожны чалавек, жывучы ў камуністычным грамадстве, будзе ўносіць частку сваёй працы ў будаўніцтва і далейшае развіццё гэтага грамадства. Цяпер цяжка сказаць, колькі гадзін у дзень будуць працаваць людзі на вытворчасці, але ва ўсякім разе нельга прызнаць, колькі-небудзь рэальным уяўленне некаторых нашых чытачоў аб двухгадзінным рабочым дні і шасцігадзінным рабочым тыдні. Вядома, новыя машыны яшчэ больш аблегчаць працу людзей, скарачаюць рабочы час, але для таго, каб ствараць матэрыяльныя каштоўнасці, каб забяспечваць далейшае развіццё грамадства, трэба будзе ўсё ж не проста паказвацца на вытворчасці, а працаваць, і працаваць грунтоўна.

Мы цяпер з'яўляемся сведкамі нараджэння брыгад камуністычнай працы, члены якіх бярэць на сабе павышаныя працоўныя абавязальнасці, пашыраюць свае веды, павышаюць культурны ўзровень. К 1970 году, відаць, усе брыгады, цэхі, прадпрыемствы пачнуць працаваць па-камуністычнаму. Мае рацыю Даір Слаўковіч, які сцвярджае, што першай і галоўнай патрэбай чалавека стане праца, імкненне прыносіць яе плён на карысць людзям. Нашы юнакі і дзяўчаты не будуць пагарджаць ніякай працай, не будуць падзяляць яе на «чыстую» і «брудную».

Людзі будучыні — гэта людзі з шырокім кругоглядам. Кожны з іх будзе няспынна і нястомна імкнуцца пашыраць і паглыбляць свае веды. «Камуністам, — гаварыў У. І. Ленін, — стаць можна толь-

кі тады, калі ўзабагаціш сваю памяць веданнем усіх тых багаццяў, якія стварыла чалавецтва». Вырашэнне гэтай задачы запатрабуе ад кожнага рознабачных тэарэтычных і практычных ведаў. Несумненна, праў Ігар Петрыкавец, які падкрэслівае, што ў будучым моладзі людзі павінны не толькі добра арыентавацца ў галіне сваёй прафесіі, але і быць усебакова развітымі. Кожны моладзь чалавек абавязкова авалодае элементамі тэхнічнай граматы — навучыцца вадзіць аўтамабіль, абыходзіцца з рознымі прыборамі і машынамі, будзе разумець жывапіс, музыку і іншыя віды мастацтва.

Многія ўдзельнікі дыскусіі адзначаюць, што праз 10 год значна зменіцца культура паводзін моладзі. Аб гэтым пішуць Сямён Рамонік, Мікалай Козел і іншыя. І гэта зусім законмерна: у тым, як чалавек паводзіць сябе на працы, дома, у гасцях, выяўляецца яго маральны воблік. У недалёкім будучым культурны воблік чалавека мы будзем уяўляць значна шырэй. У гэтае паняцце ўвойдзе вытрыманасць, ініцыятыўнасць, энергічнасць і многае іншае. Прыгожай стане душа чалавека, які будзе культурным перш за ўсё ўнутрана — сумленным, ветлівым, сціплым. «Быць культурным — значыць, быць хсьмным разумова, сумленным маральна, ахайным фізічна» — нам здаецца, што гэтае выказванне А. П. Чэхава і цяпер з'яўляецца правільным крытэрыем для вызначэння ступені культурнасці чалавека.

Вельмі цікавую думку выказаў Сямён Рамонік, які піша: «Калі я думаю пра будучыню, мне ўяўляецца чалавек надзвычай чуйлай душы. Камунізм не прыме чэрствых і раўнадушных». Правільна! У камуністычным грамадстве не знойдзецца месца людзям, якія думаюць толькі аб сабе, пра свой дабрабыт, якіх не цікавіць лёс таварышаў, не турбуюць іх няўдачы і промахі. Для эгістаў закрыта дарога ў камунізм.

Многія аўтары пішуць аб уземаадносінах паміж моладзмі людзьмі, аб дружбе і сяброўстве, аб хаханні і сям'і пры камунізме. Несумненна, адносіны паміж людзьмі стануць яшчэ больш прыгожымі і высякароднымі. Мацнейшай будзе дружба, больш цёплымі, таварыскімі стануць адносіны юнакоў і дзяўчат. Пяшчота, чуйнасць, уважлівасць — гэта не сентыментальнасць, а праяўленне шчырай павагі да чалавека.

Ці будуць юнакі і дзяўчаты марыць? — гэтае пытанне асабліва хваляе некаторых чытачоў. Шэраг таварышаў лічыць, што пры камунізме здзейсяцца ўсе заветныя мары чалавека і яго ўжо не будзе пра што марыць. З гэтым

згадзіцца нельга. Мары савецкай моладзі — гэта смелыя мары аб падзвігах, аб вялікіх высякародных справах. Імкненне да вялікага, яркага, гераічнага ў жыцці, прага падзвігу будуць уласцівы і нашым будучым папелнікам. Яны, відаць, будуць марыць аб новых вялікіх адкрыццях, аб палётах на іншыя планеты, аб стварэнні значна большай колькасці матэрыяльных багаццяў, аб далейшым развіцці грамадства. І не толькі марыць, але і смела змагацца за тое, каб «рабіць казку явай».

Некаторыя чытачы лічаць, што ў камуністычным грамадстве ўсе павінны быць героямі, рабіць падзвігі на кожным кроку. Гэта не зусім правільна. Людзі ж не нараджаюцца і не будуць нараджацца героямі. Усе лепшыя іх якасці развіваюцца ў штодзённых справах, пачынаючы з самых маленькіх, з самых простых. Вядома, героем можа стаць кожны, калі з дня ў дзень папаўняць і паглыбляць веды, выхоўваць у сабе сілу волі, настойлівасць у дасягненні пастаўленай мэты, трэніраваць свае мускулы. Чалавек, які выпрацаваў у сабе такія якасці, здольны на падзвіг. Але ў чым заключаецца падзвіг? Многія лічаць, што падзвіг — учынак, звязаны з рызыкай. І сапраўды, часам гэта бывае так (напрыклад, выратаваць таварыша, рызыкуючы сваім жыццём). Але не ў рызыцы галоўнае. Важна, каб падзвіг быў грамадска значным учынкам, каб ён рабіўся не толькі і не столькі дзеля самой рызыкі або дзеля славы, а становіўся вынікам жадання прынесці карысць людзям. Падзвіг — гэта не абавязкова імгненнае дзеянне. Падзвігам можа быць і шматдзённая, нават шмат-

гадовая дзейнасць чалавека, у выніку якой ён робіць важнае адкрыццё, узбагачае навуку ці вытворчасць. Шматгадовая праца савецкіх інжынераў, канструктараў і іншых працаўнікоў, якія распрацавалі і запусцілі штучную спадарожнікі Зямлі і штучную планету — гэта найвялікшы падзвіг. Падзвігамі з'яўляюцца і значнае павышэнне прадукцыйнасці працы рабочымі заводаў, і вырошчванне высокіх ураджаяў на калгасных палях. Думаецца, што іменна так будуць разумець сваю ролю ў жыцці маладыя людзі будучага.

Юнакі і дзяўчаты камуністычнага грамадства будуць людзьмі высокаідэйнымі. Яны, вядома, не стануць хадзячымі палітычнымі слоўнікамі або даведнікамі, як думаюць некаторыя. Заўсёды і ва ўсім, на любой пасадзе, у любой справе яны будуць сапраўднымі левіцямі-рэвалюцыянерамі. Кожны будзе ўсведамляць, што ён нарадзіўся не толькі для таго, каб пражыць свае гады, а перш за ўсё дзеля таго, каб узмацніць грамадства матэрыяльнымі або духоўнымі каштоўнасцямі.

Мы хочам бачыць сваіх будучых папелнікаў і нашчадкаў людзьмі з перадавым, камуністычным светапоглядам. Вось чаму кожны з нас павінен удзельнічаць у фармаванні новага чалавека, паказваючы прыклад у працы, вучобе, адпачынку, выхоўваць у нашай моладзі працоўныя адносіны да камунізма.

А. РЫЧАГОЎ,

старшы навуковы супрацоўнік Навукова-даследчага інстытута педагогікі БССР.

На атэістычныя тэмы

Г. МАРЦПРОСАЎ,
дацэнт Гродзенскага
педінстытута імя Я. Купалы

ШТО ТАКОЕ РЭЛІГІЙНАЕ СЕКТАНЦТВА?

Слова «секта» мае лацінскае паходжанне. У перакладзе на нашу мову яно азначае: «адрэзанае», «адлучанае». Здаўна сектантамі называюць людзей, якія адлучыліся ад пануючай царквы і прынялі новае веравучэнне.

Рэлігійнае сектанцтва ўласціва ўсім сучасным рэлігіям — хрысціянству, ісламізму і будызму. У кожнай з гэтых рэлігій налічваецца дзесяткі буйных і сотні дробных сект.

* * *

Рух сектантаў мае сваю гісторыю, звязаную з класавай барацьбой. У ім знайшоў сваё праўленне пасіўны пратэст сялянскіх мас і гарадской беднаты супраць эксплуатацыйных парадкаў. У. І. Ленін указаў, што палітычны пратэст пад рэлігійнай абалонкай — з'ява, уласцівая ўсім народам на пэўнай стадыі іх развіцця.

Пануючая царква мела велізарныя багацці і бязлітасна

эксплуатавала прыгонных сялян. На Захадзе і ў Расіі царква валодала адной трэцяй часткай усіх зямель. Адзін толькі Троіцка-Сергіеўскі манастыр меў каля 100 тысяч прыгонных сялян. Невялікі жаночы каталіцкі манастыр у Гродна (Брыгіцкі), у якім было ўсяго 24 манахі, меў 16 970 дзесяціна зямлі.

Царква вельмі скампраметавала сябе адкрытай падтрымкай улады памешчыкаў. Усім сваім асноўнымі дагматамі (цверджаннямі) яна абараняла інтарэсы эксплуатацыйнага парадка. Цяжкую паднявольную працу і бяспраўе яна аб'явіла богаўстаноўленым парадкам. Ва ўзнагароду за жудасныя пакуты на зямлі царква абяцала шчасце ў замагільным царстве. Разыходжанне паміж царкоўнай прапагандой і жыццём было настолькі відавочным, што яно заўважалася нават самымі цёмнымі людзьмі. Прыхільнікі «ерасі» (секты) Мацвея Башкіна (Масква, сярэдзіна XVI ст.) з абурэннем гаварылі, што халопства і кабала ніяк не

стасуюцца з пропаведдзю «любi бліжняга свайго».

Гэтымі, галоўным чынам, акалічнасцямі і тлумачыцца тое, што антыфеадальны рух прыгнечаных мас становіўся адначасова і антыцаркоўным.

Адходзячы ад пануючага веравучання, працоўныя траплялі пад уплыў новых, больш хітрых рэлігійных вучэнняў. Ясцілі ў барацьбе з эксплуатацямі, бязвыхадная нястача штурхалі іх на пошукі «божае праўды», «праўдзівай веры», «выратавання душы». Але нічога гэтага ў сектах яны знайшлі не маглі. Рэлігійнае сектанцтва адводзіла масы ад актыўнай барацьбы за рэальнае зямное шчасце, драбіла і без таго раздробленыя, неарганізаваныя стыхійныя выступленні сялян.

Ці ёсць прынцыповая розніца паміж вучэннем сектантаў і царквы? Вядома, няма. Царква і секты разыходзяцца паміж сабой толькі выкананнем культу, тлумачэннем тых ці іншых дагматаў і палажэнняў «святшчэнных кніг». Стараверы, напрыклад, прызнаюць двухперсны крыж і кнігі «стараго пісьма». Але ж ад гэтага сутнасць справы не мяняецца. Стараверы, як і ўсе іншыя секты, прапаведуюць веру ў «божага збаўцеля», у цуды, у замахальнае жыццё.

Сектанцкая ідэалогія, як і ўсякая рэлігія, ваража навуцы, несумяшчальная з навуковым светопглядом. Іменна таму сектанцтва, побач з пануючым веравучэннем, служыла, у канчатковым выніку, эксплуатацёрскім класам. Калі ў сектанцтве і ёсць нешта сваё, нейкая асаблівасць, дык гэта не простая набожнасць, а крайні рэлігійны фанатызм.

Побач з сектамі, якія адлучыліся ад рускай праваслаўнай царквы, у Расіі шырокае распаўсюджанне атрымалі рэлігійныя секты баптыстаў, евангелістаў, пяцідзсятнікаў, анабаптыстаў, адвентыстаў і іншыя, якія ўзніклі ў Заходняй Еўропе. Да таго часу, як пачалася іх распаўсюджванне ў Расіі, яны былі ўжо буйнымі, разгалінаванымі рэлігійнымі ар-

ганізацыямі, якія знаходзіліся пад апекай мільянераў Еўропы і Амерыкі.

Што ўяўляюць сабой гэтыя секты?

Першая баптысцкая абшчына паявілася ў Англіі ў XVII стагоддзі. Неўзабаве вучэнне баптыстаў пачало шырока распаўсюджвацца ў Паўночнай Амерыцы. Баптысты (ад грэчаскага слова «баптыдзэйн» — хрысціць) не прызнаюць большасць хрысціянскіх таінстваў і абрадаў, яны лічаць, што хрышчэнне можна дапускаць толькі пры свядомых адносінах да веры, г. зн. у сталым узросце. Тут няма складанай царкоўнай службы, у абшчынах старанна падтрымліваецца наказнае «братэрства»: баптысты называюць адзін другога «братамі» і «сястрой»; служыцелі культу (прасвітары) фармальна выбіраюцца веруючымі.

Блізкімі да баптыстаў з'яўляюцца дагматы сект евангелістаў, пяцідзсятнікаў, адвентыстаў сёмага дня, якія сфармаваліся галоўным чынам у XIX стагоддзі. Адвентысты сёмага дня прызнаюць святочным днём не нядзелю, а суботу, сёмы дзень тыдня па бібліі. Яны фанатычна вераць у блізкае канец свету і ў тое, што хутка Хрыстос сыйдзе на зямлю. «Адвентус» — слова грэчаскае, яно азначае — «прысце». Адсюль — і назва секты.

Адвентысты першага дня прызнаюць святочным днём першы дзень тыдня — нядзелю. Ва ўсім астатнім гэтая група падобна на секту адвентыстаў сёмага дня.

Сутнасць сектанцкай дагматыкі заключаецца, вядома, не ў абрадах малення ці хрышчэння. Галоўнае ў сектанцтве — пропаведзь класавага міру, згоды, выдуманнага братэрства ўсіх людзей — і эксплуатацёраў і эксплуатаемых. Сектанцкія актывісты спрабуюць даказаць, быццам зямное жыццё — адна толькі дарэмнашчына. Сэнс жыцця — ва «ўдасканаленні духу», у «непраціўленні злу». Не выпадкова, што ў

буржуазным грамадстве фактычнымі вераходамі розных сектанцкіх арганізацый становяцца капіталісты, банкіры, міраедаўкулакі. У ЗША, напрыклад, баптыстамі сталі мільярдэры Ракфелеры, аўтамабільны кароль Форд. У царскай Расіі баптыстамі былі мільянеры Мазасевы, купцы і землеўласнікі Смірновы, многія буйныя купцы, скупшчыкі. «Братамі ў Хрысце» з'яўляюцца прадстаўнікі правячых рэакцыйных колаў ЗША ў нашы дні: Джон Фостар Далес, былы прэзідэнт ЗША Трумэн і інш. Мільярдэр Ракфелер-малодшы штогод траціць мільёны долараў на патрэбы баптыскай і іншых рэлігійных арганізацый.

У Савецкім Саюзе царква і секта існуюць на аднолькавых прававых падставах — на аснове прынцыпу свабоды сумлення. Згодна з гэтым прынцыпам, кожны грамадзянін можа быць атэстам або прызнаваць якую хоча рэлігію. Выключэнне складаюць секты хлыстоў, скапцоў, егавістаў, пяцідзсятнікаў і некаторыя іншыя.

Абрады хлыстоў, скапцоў і пяцідзсятнікаў носяць дзікунскі характар, суправаджаюцца фізічным і духоўным калектвам, несумяшчальным з савецкім гуманізмам. Секта егавістаў у нашай краіне забаронена таму, што яе дзейнасць ваража савецкаму грамадскаму і палітычнаму ладу. У гэтым можна пераканацца, калі звярнуцца да некаторых фактаў.

Секта егавістаў узнікла некалькі дзесяткаў год таму назад. Нейкі Шарл Русель, бізнесмен з Нью-Йорка, сфабрыкаваў з біблейскіх і іншых легенд «ультрасучасную рэлігію». Галоўным богам «новай» рэлігіі стаў стараўжэйскі бог Іягова (ён жа Ягве). Па бібліі, гэта самы помслівы, крыважэрны бог. Ён люта карае ворагаў сваіх, патрабуючы ад паслядоўнікаў пагалоўнага знішчэння ўсіх, з кім яны аказаліся ў варажасці. Вось гэты жорсткі да шаленства Ягве і стаў сімвалам новай секты.

Зараз цэнтр секты егавістаў

знаходзіцца ў г. Брукліне (ЗША). Шматлікія матэрыялы паказваюць, што вераходаў «прыхільнікаў Іяговы» звязаны з амерыканскай разведкай, вядуць актыўную падрыхтоўку дзейнасць супраць краін сацыялістычнага лагера і арганізацыі прыхільнікаў міру.

Не так даўно ў пасёлку Копысе Аршанскага раёна быў выкрыты егавісцкі актывіст Бараноўскі. За супрацоўніцтва з паліцый у гады Айчынай вайны Бараноўскі быў асуджаны савецкім судом. З месц зняволення ён вярнуўся «пасланнікам Іяговы». Яму ўдалося адурмаціць некалькі даверлівых людзей, абытаць іх усялякімі бязглуздымі ідэямі далёка не рэлігійнага, а ваража-палітычнага характару.

Егавісты ўзмоцнена распаўсюджваюць усялякія брашуры, лістоўкі, пісьмы рэлігійна-палітычнага характару, спецыяльна падабраныя тэксты з бібліі і да т. п. У сваёй большасці гэтая пісаніна, які і часопіс «Вежа варты», мае выразнае заклікае паходжанне. У перапісцы егавіска «вестуны» (так сябе называюць актывісты гэтай секты) карыстаюцца заканспіраваным шыфрам, дзейнічаюць як прафесіянальныя палітычныя злачынцы.

Цераз усю прапагандысцкую літаратуру егавістаў праходзіць думка аб тым, што на зямным шары павінна завяршыцца знішчальная вайна, якая пачалася яшчэ ў 1914 годзе. У рэлігійна-міфалагічнай абалонцы прапаведуецца думка, што гэтая вайна пажадана богу, бо пры дапамозе яе ён знішчыць ворагаў сваіх. Імкненні прагрэсіўнага чалавецтва ўстанавіць вечны мір на зямлі егавісты лічаць дарэчнымі, больш таго, злачыннымі. Барацьбы за мір, на іх думку, робяць злачынства тым, што адцягваюць гадзіну «адплат» — страшны суд. У вайне загінуць усе ворагі бога, застануцца жыць толькі «паслядоўнікі Іяговы». Міжнародныя арганізацыі абароны міру егавісты абвясцілі «саюзамі сатаны».

«змойвай супроць бога». Надзея на мір — «фальшывая», ніякая міжнародная арганізацыя не ўраўне людзей ад «страшнага суда», ад «боскай адплаты», — вось што сцвярджаюць егавісцкія прапаведнікі. Няцяжка заўважыць, што падобныя сцвярджанні супадаюць з сапраўднымі намерамі падпальшчыкаў вайны.

Мы ўжо адзначалі, што большасць сектантаў — фанатыкі. Сектанцкія актывісты стараюцца пашыраць рады сектантаў. Пры гэтым яны звяртаюцца да ўсіх іх дэмагагічных хітрыкаў.

Секты баптыстаў, евангелісцкіх хрысціян, адвентыстаў першага і сёмага дня знарок падкрэсліваюць дэмакратычны характар сваіх абшчын, спасылаючыся на тое, што ў іх няма духавенства, бо прасвітары выбіраюцца (фармальна кожны пісьменны сектант можа быць выбраны прасвітарам). Адвентысты, каб «скарэць гонар», лічаць неабходным узамежнае абмыванне ног. У іх спрошчаны абрады (адмаўляюцца пакланенні іконам, крыжам, мошчам, святым і г. д.). Паслядоўнікі гэтых сект не ўжываюць віно, тытунь, лічаць грахам гаварыць брудныя словы. Адвентысты забараняюць ужываць у ежу свінніну, а некаторыя з іх адмаўляюцца наогул ад мяса, чаю, кавы. Адмаўляючы багатыя рэлігійныя абрады, сектанты робяць упор на духоўнае, маральнае ўдасканаленне, — каб сэрцам і розумам пранікнуцца верай у бога.

Што значыць, напрыклад, «духоўная дасканаласць» з пункту гледжання сектанцтва? Гэта значыць, што малады чалавек не павінен наведаць кіно, тэатр, удзельнічаць у мастацкай самадзейнасці, займацца спортам, хадзіць на сходы і г. д. Адрыв ад грамадскага жыцця — вось што ставяць сабе за мэту сектанты. Для нагляднасці прывядзем некалькі прыкладаў.

У газеце «Магілёўская праўда» ад 24 мая 1957 года вучанца Магілёўскага культасветвучылішча Е. Ільіна расказвала, як яна трапіла ў секту пяцідзсятнікаў.

Яе ўсяляк запалохвалі жорсткай карай, калі яна не стане маліцца богу. На багаслужэннях прапаведнікі патрабавалі «не хадзіць у кіно, тэатр, таму што там нібыта сам д'ябал весіліць народ. Веруючым забараняецца чытаць мастацкую літаратуру, займацца грамадска-карыснай працай, уступаць у грамадскія арганізацыі, асабліва ў камсамол».

А вось другая, сапраўды трагічная гісторыя, якую расказаў калгаснік сельгасарцелі імя Леніна Нясвіжскага раёна, былы прасвітар М. Стрэчань.

Яшчэ ў 1925 годзе ў вёску Студзенкі стаў наведвацца нехта Краскевіч з-пад Шчорсаў, што на Навагрудчыне. Ён толькі што вярнуўся з Амерыкі. Вечарамі Краскевіч збіраў сялян, чытаў ім кніжкі, запалохваў іх. Пры гэтым ўсяляк расхвальваў веравучэнне пяцідзсятнікаў і амерыканскі лад жыцця.

Так утварылася абшчына пяцідзсятнікаў.

Мінулі гады. Адбылося ўз'яднанне працоўных Заходняй Беларусі ў адзінай Савецкай рэспубліцы. Усё змянілася навокал, застаўся нязменным толькі сектанцкі фанатызм, ахвярай якога аказаліся М. Стрэчань і яго дзеці.

— У 1948 годзе, — расказвае М. Стрэчань, — прастудзіўся і захварэў на запаленне лёгкіх мой сын Уладзімір. Было яму тады семнаццаць год, ён вучыўся ў дзесятым класе. Не павёз я хворага да доктара, а пачаў яшчэ больш старанна маліцца... Але бездапаможным аказаўся бог, не падняў ён мне сына... У 1952 годзе ў мяне захварэла шаснаццацігадовая дачка Надзя, а праз некалькі дзён я пахаваў і яе...

Позна зразумеў сваю памылку М. Стрэчань. Калі б ён замест малітваў звярнуўся за медыцынскай дапамогай, то не страціў бы дзяцей.

У наш век грандыёзных поспехаў навукі і тэхнікі, у век пакарання космасу, у век буйнейшых адкрыццяў ва ўсіх галінах ведаў, у тым ліку і ў медыцыне,

жудаснай з'яўляецца падмена ўрачэбнай дапамогі рэлігійнымі абрадамі. А падобныя выпадкі яшчэ сустракаюцца. Пад уздзеяннем сектанцкіх прапаведзей аб блізім «канцы свету» веруючыя ідаюць работу, адмаўляюцца есці і рыхтуюцца да перасялення на «той свет». Аб адным такім выпадку, у прыватнасці, расказвае трактарыст з сяла Рачкі Брэсцкай вобласці А. Місюра ў артыкуле «Што падказала мне кінуць баптысцкую секту», які быў змешчаны ў абласной газеце «Зара» 4 снежня 1957 года.

Сектанцкім актывістам удаецца затуманіць галовы нямногіх маладых людзей, але нават калі пад іх уплыў трапляюць адзінкі, — гэта павінна выклікаць трывогу.

Не так даўно выйшла ў свет выданне ў Маскве надзвычай цікавай кнігі — «Чаму мы парвалі з рэлігіяй». Гэтая кніга складзена з расказаў людзей розных узростаў і прафесій пра тое, як яны вырваліся з путаў рэлігійнага дэмаршальства. Асабліваю цікавасць уяўляюць расказы былых баптыстаў, пяцідзсятнікаў, адвентыстаў, егавістаў.

«Баптызм — гэта хлусня і фальш!» — піша работнік аўта-транспартнай канторы горада Усурыйска І. Н. Глушак. «Крыніца святла — у навуцы», — заяўляе шахцёр з Данбаса Л. Д. Ле-

піхаў. Звяртаючыся да юнакоў і дзяўчат, «якія яшчэ і цяпер прынімаюць сваю чалавечую годнасць у малельным доме», малады кухар Драгабыцкай вобласці былая баптыстка Ганна Брачук піша: «Не на дарозе вам з баптысцкімі прапаведнікамі і кніжнікамі». Яна дзякуе сваім маладым сябрам-камсамольцам за тое, што тых дапамаглі ёй знайсці дарогу ў сапраўднае жыццё.

Савецкі народ пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі будзе самае справядлівае грамадства на зямлі. Прыняты ХХІ з'езд КПСР грандыёзны сямігадовы план развіцця народнай гаспадаркі СССР з'яўляецца планам разгорнутага будаўніцтва камунізма. З'езд абавязваў партыйныя і камсамольскія арганізацыі звярнуць асаблівую ўвагу на фарміраванне камуністычнага светлагляду моладзі, выхаванне актыўных, свядомых будаўнікоў камуністычнага грамадства, якія беззаветна любяць сваю Радзіму, умеюць жыць і працаваць па камуністычнаму.

Рэлігійнае сектанцтва — цяжкі перажытак мінулага. Надзённыя задачы камуністычнага выхавання патрабуюць, каб у нашай навукова-агэістычнай прапагандзе была звернута належная ўвага на барацьбу з гэтым шкодным перажыткам мінулага.

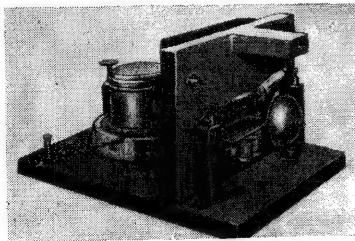
Навука і тэхніка

ТВОЙ ДОБРЫ ПАМОЧНИК

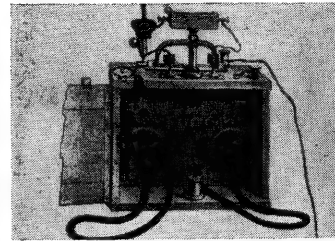
Біп-біп-біп... Каго з нас не прыводзілі ў захваленне гэтыя радыёсігналы першых ў свеце штучных спадарожнікаў Зямлі, створаных рукамі савецкіх вучоных, інжынераў, рабочых! Такія ж сігналы даносіліся на Зямлю, пераадолювачы адлегласць у паўмільёна кіламетраў, з першай у гісторыі касмічнай ракеты, якая цяпер стала штучнай планетай. Іменна дзякуючы шырокаму выкарыстанню радыёсувязі і радыёэлектронных прыбораў ажыццёлены запуск штучных спадарожнікаў Зямлі і касмічнай ракеты. Асабліва сур'ёзным выпрабаваннем радыёапаратаў з'явіўся запуск касмічнай ракеты. І гэтае выпрабаванне вытрымана паспяхова: савецкай радыёапаратурай устаноўлены сусветны рэкорд дальнасці двухбаковай сувязі — 500 тысяч кіламетраў! Гэта — яскравае сведчанне таго, якіх поспехаў дасягнула радыё. А між тым гэта адна з самых маладых галін навукі.

З дня нараджэння радыё прайшло ўсяго толькі 64 гады. 7 мая 1895 года вялікі рускі вучоны Аляксандр Сцяпанавіч Папоў сумесна са сваім памочнікам П. Н. Рыбіным на пасяджэнні

Рускага фізіка-хімічнага таварыства прадэманстраваў першы ў свеце радыёапарат — «навальніцаадметчык», названы так таму, што ён рэагаваў на навальнічныя разрады, якія адбываюцца ў атмасферы. За гэты параўнальна невялікі адрэзак часу радыё ад «навальніцаадметчыка» і прасцейшай іскравой перадаючай радыёстанцыі А. С. Папова развілося і вырасла да сучасных высакаякасных радыёпрыёмнікаў і тэлевізараў, да магутнейшых сучасных радыёстанцый, якія перадаюць сігналы ва ўсе куткі зямнога шара, да ўнікальных радыёперадатчыкаў і прыёмнікаў,

«Навальніцаадметчык» А. С. Папова.

Першы ў свеце радыётэлефонны прыёмнік А. С. Папова.

якія ўстаноўлены на борце савецкай касмічнай ракеты.

Савецкі ўрад у знак прызнання вялікай ролі радыё ў жыцці пастановай ад 2 мая 1945 года ўстанавіў Дзень радыё, які святкуюцца 7 мая. У гэты дзень савецкая грамадскасць падводзіць вынікі новых дасягненняў радыётэхнікі і радыёпрамысловасці.

Цяпер, вядома, нікога не здзівіш радыёпрыёмнікам. Ён ёсць бадай у кожнай кватэры. Але вядома і тое, што нашых вучоных і вынаходцаў ужо не задавальняюць грувацкія, нязручныя сучасныя радыёпрыёмнікі, для работы якіх патрэбна значная колькасць электрычнай энергіі.

Да апошняга часу «царыцай» радыётэхнікі з'яўлялася радыёлямпа. Яна прызначалася для ўзмацнення слабых электрычных ваганняў, а таксама для атрымання гэтых ваганняў. На змену шкляным вакуумным радыёлямпам зараз прыйшлі паўправадніковыя ўзмацняльнікі і генератары электрычных ваганняў. Паўправадніковыя «лямпы» вельмі зручныя, даўгавечныя, маюць у сотні разоў меншыя размеры і патрабуюць для свай работы мізэрную колькасць электраэнергіі. Скарыстанне паўправаднікоў у радыётэхніцы ўжо цяпер дае магчымасць зрабіць радыёпрыёмнік велічынёй з напарстак, а ўвесь радыёперадатчык размясціць у корпусе наручнага гадзін-

ніка. Выкарыстанне паўправадніковых «радыёлямпаў» дазваляе змяніць аблічча ўсіх сучасных радыёапаратаў. Напрыклад, сучасны тэлевізар, зроблены на паўправадніках, уяўляе сабой не грувацкую скрыню з экранам звычайнага тэлевізара, а нешта нахшталт люстэрка. Ззаду экрана прыстасаваны пры дапамозе так званай друкаванай схемы ўсе радыёдэталі і паўправадніковыя «лямпы». Такі тэлевізар можна павесіць на сцяне, як звычайную карціну або люстэрка.

Сэнс слова «радыё» цяпер далёка не вычэрпваецца радыёвяшчаннем, тэлебачаннем і радыёсувяззю. Радыёэлектронныя прыборы знайшлі выкарыстанне ў самых разнастайных галінах чалавечай дзейнасці.

Яшчэ ў XVII стагоддзі італьянскі фізік і фізіёлаг Луіджы Гальвані заўважыў, што пры скарачэнні мускулаў жабы ўзнікаюць слабыя электрычныя токі, так званыя біятонкі. Гэтым быў пакладзены пачатак новай навуцы — электрафізіялогіі. Зараз устаноўлена, што біятонкі ў арганізме ўзнікаюць у час работы ўсіх унутраных органаў, а таксама ў выніку вышэйшай нервовай дзейнасці. Біятонкі — гэта не пабочная з'ява. Яны з'яўляюцца адным з асноўных элементаў складаных фізіка-хімічных працэсаў, якія адбываюцца ў арганізме. Біялагічныя з'явы выклікаюць электрычны ток, а гэты ток прыводзіць да ўзнікнення новых біялагічных працэсаў. Велічыня і характар змянення біятонкаў залежыць ад самаадчування і стану здароўя ўсяго арганізма жывой істоты. У цяперашні час пры дапамозе вывучэння біятонкаў праводзіцца дыягностыка розных захворванняў. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца разнастайныя радыёэлектронныя апараты, якія дазваляюць рабіць своеасаблівыя «электраздымкі» дзейнасці розных органаў жывой істоты, уключаючы і чалавека. Сучасная медыцына, грунтуючыся на дасягненнях радыёэлектронікі, беспя-

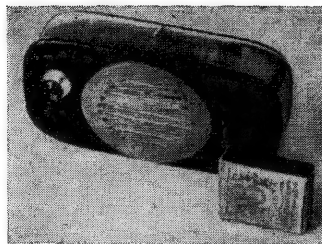
мылкова распазнае сардэчныя, нервовыя і іншыя захворванні. Радыеэлектронныя прыборы, якія ўлаўліваюць біятокі мозгу, дазваляюць не толькі распазнаць настрой чалавека, але ў значнай ступені распазнаюць і яго думкі.

Калі на жывы арганізм уздзеянчаюць электрычным токам, які мае такую ж велічыню і форму змяненняў, як і яго прыродныя біятокі, то паляпшаецца жыццедзейнасць гэтага арганізма. Уздзеяннем электрычных токаў рознай велічыні, формы і частаты можна выклікаць розныя фізіялагічныя з'явы ў жывой істоты: бадзёрасць, сон, добры або дрэнны настрой. Лячэнне шматлікіх нервовых хвароб цяпер паспяхова праводзіцца пры дапамозе электрасну. Токамі высокай частаты вядзецца лячэнне гіпертанічнай хваробы. Высокачастотныя токі замяняюць хірургу скальпель: яны разразаюць тканкі цела, амаль не прычыняючы болю. Разрэзаныя пры гэтым тканкі не крываваюць, бо крывяносныя сасуды звараюцца токам.

Ультрагучная радыёапаратура дазваляе ўрачам рабіць «мікрамасаж» крывяносных сасудаў і нават асобных клетак, глыбокае праграванне тканак, вылучаць злаякасныя пухліны. Кожны, хто сядзеў у крэсле зубнога ўрача, ведае, якое непрыемнае адчуванне выклікае свідраванне зубоў звычайнай бормашынай. Ультрагучкавое свідраванне разка змяняе вібрацыі, механічны ціск і нагріванне тканак зуба. Гэты спосаб не прычыняе болю.

Нярэдка ўрачу неабходна ведаць тэмпературу не толькі ўсяго цела хвората, але асобных яго частак, каб выявіць невялікія ачагі запалення тканак, зачаткі пухліны і іншае. На аснове развіцця паўправадніковай электронікі створаны «мікратэрмометры», якімі можна вымяраць, напрыклад, тэмпературу рагавіцы вока, тэмпературу асобных залоз і нават асобных клетак.

Кожнаму вядома, як гучыць раяль. Але вось перад вамі мі-

Сучасны радыёпрыёмнік на паўправадніках.

зыкант, які ўдарае па клавішах, аднак вы чуеце гукі не раяля, а скрыпкі. Націскаецца кнопка збоку гэтага незвычайнага інструмента, і цяпер вы чуеце ўжо гукі не скрыпкі, а саксафона. Націснуты нагою педаль, і вы слухаеце гучанне сімфанічнага аркестра... Такі незвычайны раяль — гэта не што іншае, як электрамузычны інструмент, які называецца эмірытонам. Ён лабудаваны з тых ж дэталей, што і радыёпрыёмнік. Мяняючы тэмбр гучы, эмірытон прымушаюць гучаць так, як гучаць тыя ці іншыя музычныя інструменты.

Цяжка, бадай немагчыма, пералічыць усе галіны прымянення радыёэлектронікі і электронных прыбораў ужо ў цяперашні час. У будучым жа радыётэхніка атрымае яшчэ большае развіццё, яшчэ большы размах. У бліжэйшыя гады будзе ажыццёўлена комплексная аўтаматызацыя вытворчых працэсаў. Зараз мы не здзіўляемся, чуючы словы: «радыё гаворыць», «радыё паказвае», «радыё кіруе рухам самалёта» і гэтак далей. Хутка такімі ж звычайнымі стануць выразы: «радыё кіруе заводам», «радыё друкуе кнігі»... Так, так: радыё будзе друкаваць кнігі, прычым не з хуткасцю адну старонку ў дзве секунды, як гэта робяць сучасныя друкарскія машыны, а з 25 старонак у секунду і больш. Радыё будзе весці ця-

нікі і аўтамабілі, рэгуляваць вучны рух і забяспечваць электраэнергіяй самыя далёкія куткі нашай неабсяжнай Радзімы. Радыё дазволіць чалавеку хутчэй заваяваць сусвет і пранікнуць у таямніцы мікрасвету. Яно дапа-

мога ажыццявіць самыя смелыя мары чалавецтва.

В. ВАЛЯЎКА,
навуковы супрацоўнік
Інстытута фізікі і матэматыкі АН БССР.

НА ЗАРЫ АТАМНАЙ ЭРЫ

Прайшло сто год з дня нараджэння выдатнага французскага фізіка П'ера Кюры — заснавальніка ядзернай фізікі, чые навуковыя адкрыцці абвясцілі пачатак атамнай эры і далі чалавецтву велізарныя магчымасці да пакалення прыроды.

П'ер Кюры нарадзіўся 15 мая 1859 года ў Парыжы ў сям'і ўрача. Бацька яго Эжэн Кюры захапляўся рэвалюцыйнымі ідэямі. У часе гістарычных падзей Парыжскай Камуны ён у сваёй кватэры адкрыў амбулаторыю і лячыў раненых. У сям'і Кюры пастаянна падтрымліваўся культ навукі. Прывідалася любоў да навукі і дзецям. Вальнадумны бацька не прызнаваў ніякай рэлігіі. Сваіх двух сыноў — старэйшага Жака і малодшага П'ера — насуперак патрабаванням звычайна, ён не хрысціў і не прыпісваў ні да якой рэлігіі.

У такой сям'і выхоўваўся маленькі П'ер. Ён не атрымаў сістэматычнай адукацыі. Першымі яго настаўнікамі былі маці, потым бацька і старэйшы брат Жак. Да чатырнаццацігадовага П'ера быў запрошан настаўнік А. Базіль, які аказаўся выдатным педагогам. Вывіўшы здольнасці і схільнасці хлопчыка, Базіль здолеў прывіць яму любоў да матэматыкі і фізікі і прымусяць яго ўпарта працаваць. Дзякуючы старанням у рабоце,

шаснаццацігадовы П'ер Кюры здолеў здаць экзамены на ніжэйшую навуковую ступень бакалаўра прыродазнаўчых навук. Потым ён наведваў лекцыі ў Сарбоне і ўдзельнічаў у практычных занятках. Адначасова дапамагаў асістэнту ў лабараторыі прафесара Леру пры падрыхтоўцы заняткаў на кафедры фізікі. Адукацыя ішла так хутка, што праз два гады П'ер здаў экзамен на навуковую ступень ліцэнцыята, якая давала права чытаць лекцыі ў вышэйшых навуковых установах.

П'еру Кюры споўнілася 19 год, калі яго прызначылі асістэнтам Дзэна на фізіка-матэматычным факультэце Парыжскага ўніверсітэта. Сумесна з Дзэнам ён выканаў першую сваю навуковую работу аб інфрачырвоных праменнях, якія вылучаюцца нагрэтымі цэламі.

Тым часам яго брат Жак аў працаваў асістэнтам у мінералагічнай лабараторыі Сарбона. У гэтай лабараторыі П'ер разам з братам заняўся вывучэннем крышталей. Іх сумесная работа была вельмі плённай. Валодаючы матэматычнымі здольнасцямі і цудоўным прасторавым уяўленнем, П'ер здолеў глыбока разабрацца ў складаных законах сіметрыі крышталей. Яго разважлівы, удумлівы розум вельмі добра дапаўняў жывы і рашучы характар

брата. У першы перыяд сумеснай работы ім удалося адкрыць зусім новую з'яву — п'езаэлектрычнасць, якая заключаецца ў тым, што пад уздзеяннем сціскання па краях крышталічнай пласцінкі ўзнікаюць электрычныя зарады. Велічыня гэтых зарадаў вельмі малая, і патрэбен быў выключны эксперыментальны спрыт маладых вучоных, каб выявіць яе. У другі перыяд сваёй работы браты Кюры выканалі яшчэ больш тонкія эксперыменты, вывучыўшы адваротную з'яву. Яны даказалі, што калі да краёў крышталічнай пласцінкі прыкладзіць электрычнае поле, дык пласцінка дэфармуецца — выгінаецца. Пасля гэтымі з'явамі заняліся многія вядомыя вучоныя, такія, як Рэнтген, Кундт. П'ер Кюры выкарыстаў п'езаэлектрычную ўласцівасць крышталаў для пабудовы спецыяльнага вельмі дакладнага вымяральнага прыбора, які адыграў у далейшым вялікую ролю ў работах па радыёактывнасці.

Цяпер п'езаэлектрычныя крышталь вельмі шырока прымяняюцца ў радыётэхнічных прыборах, мікрафонах, тэлефонах, у адаптарах электрапрайгрывальнікаў, у вымяральніках ціску, вібрацыйных машын і г. д.

Сумесная работа братоў Кюры прадаўжалася нядоўга. У 1883 годзе Жак Кюры паехаў на работу ў горад Монпелье. У той жа час П'ер Кюры быў прызначаны кіраўніком практычных заняткаў у той жа годзе заснаванай Вышэйшай тэхнічнай фізіка-хімічнай школе, дзе і прапрацаваў 22 гады. У першы час яму давялося правесці вялікую і карпатлівую работу па арганізацыі студэнцкай лабараторыі, па наладжванні там практычных заняткаў. Натуральна, гэта патрабавала шмат часу і намаганняў, што не магло не адбіцца на навуковай рабоце.

Неўзабаве П'ер Кюры пачаў самастойныя навуковыя даследаванні. Умовы работы былі вельмі дрэнныя: вучоны не меў не толькі ўласнай лабараторыі, але нават асобнага пакоя. Доследы прыхо-

П'ер Кюры.

дзілася рабіць неспраўна ў студэнцкай лабараторыі, часам у калідоры. У такіх умовах ён выканаў другі цыкл сваіх работ, прысвечаных магнетызму. Былі вывучаны ўласцівасці вялікай колькасці рэчываў пры розных температурах. П'еру Кюры ўдалося адкрыць новую з'яву, якая цяпер вядома як «закон Кюры» і «пункт Кюры». Гэтыя даследаванні сталі тэмай яго доктарскай дысертацыі, якую ён бліскуча абараніў у 1895 годзе.

У тым жа годзе адбылася яшчэ адна падзея, якая мела вялікае значэнне як у навуковым, так і ў асабістым яго жыцці. У 1894 годзе П'ер пазнаёміўся са студэнткай Сарбоны Марыяй Складоўскай.

Марыя Складоўская — полька, дачка выкладчыка фізікі ў Варшаве, скончыўшы гімназію, некаторы час працавала настаўніцай. Сабраўшы невялікую суму грошай, яна прыхала ў Парыж і паступіла ва ўніверсітэт, каб працягваць адукацыю. У 1895 годзе яна стала жонкаю П'ера Кю-

ры. Найбольш буйныя і значныя работы, прысвечаныя радыёактывнасці, выкананы мужам і жонкай Кюры сумесна.

У 1895 годзе французскі вучоны А. Бекерэль адкрыў невідомыя праменні, якія выпраменьваюцца солямі урану. Гэтая толькі што адкрытая новая з'ява, названая пасля радыёактывнасцю, выклікала вялікую цікавасць фізікаў. Што гэта за праменні? Якія іх уласцівасці? Ці выпраменьваюць іх іншыя целы? Каб адказаць на гэтыя пытанні, патрабаваліся далейшыя даследаванні.

Іменна гэтыя пытанні выбрала сабе тэмай дысертацыі Марыя Складоўская-Кюры. Выбар яе адбыўся, безумоўна, не без удзелу П'ера Кюры, які прыкладна праз месяц далучыўся да яе работы. Тэма аказалася выключна цікавай. За кароткі час было даследавана шмат розных мінералаў і руд. Некаторыя з іх вылучалі невідомыя праменні, прычым многія ўранавыя руды мелі ненармальна высокую радыёактывнасць. На падставе гэтага муж і жонка Кюры меркавалі, што руды маюць у невялікіх колькасцях нейкую вельмі актыўную дамешку. Сумесная работа ішла даволі хутка. Ужо праз 6 месяцаў, у 1898 годзе, яны абвясцілі аб адкрыцці новага радыёактывнага элемента, названага ў гонар радзімы Марыі «палоніем», а ў снежні таго ж года аб адкрыцці яшчэ аднаго элемента — «радыю».

Для атрымання чыстых палонію і радыю неабходна было правесці вялікую, карпатлівую работу. Спартрэбілася перапрацаваць цэлыя тоны смалёнай руды, дзе ў мізэрных колькасцях утрымліваліся гэтыя элементы. Гэтую руду можна было дастаць толькі ў Багеміі (Чэхаславакія). Для закупкі і дастаўкі яе патрэбны былі грошы, а для перапрацоўкі — лабараторыя. Нягледзячы на тое, што П'ер Кюры да таго часу ўжо быў прафесарам і вядомым вучоным, у яго не было ні грошай, ні лабараторыі. Толькі пры садзей-

насці аднаго аўстрыйскага вучонага ім удалося атрымаць некалькі тон неабходнага матэрыялу. Выкарыстаўшы для работы напанаўразбураны хлеб, які стаў у двары школы, Марыя і П'ер Кюры прыняліся з усім запалам за навуковыя пошукі. Каб мець улаўненне аб тых умовах, у якіх яны працавалі, неабходна дадаць, што хлеб працякаў, а зімою ў ім было холадна. Толькі выключнае эксперыментальнае майстэрства П'ера і вялікая настойлівасць яго жонкі дазволілі давесці доследы да канца. Перапрацаваўшы сваімі рукамі тоны руды, яны атрымалі чыстыя солі радыю, радыёактывнасць якога аказалася ў мільёны разоў большай, чым урану. Яны паказалі таксама, што праменні, якія вылучаюцца радыём у магнітным полі, падзяляюцца на тры часткі, названыя адпаведна альфа-, бэта- і гама-праменнямі. Адначасова было даследавана біялагічнае дзеянне радыю. У вялікіх колькасцях радыі выклікаў апёк, які цяжка вылечваліся, а ў невялікіх — мог быць скарыстаны пры лячэнні такіх хвароб, як рак і ваўчанка. З навуковай мэтай П. Кюры падверг сваю руку працягламу ўздзеянню радыю і атрымаў апёк, які ўдалося вылечыць толькі праз некалькі месяцаў.

Асабліва выдатным адкрыццём мужа і жонкі Кюры было вылучэнне радыём цеплыні, выкананае пры ўдзеле А. Лабарда ў 1903 годзе. Каб выявіць гэтую з'яву, яны ўзялі два сасуды, у якія змясцілі па тэрмометру, і ў адзін з іх паклалі маленькі кавалачак соляў радыю. Аказалася, што ў сасудзе, дзе знаходзіўся радыі, тэрмометр паказваў больш высокую тэмпературу. Адсюль напрашваўся просты вывад — радыі вылучае цеплыню. П'ер Кюры разумеў вялікае значэнне гэтага адкрыцця. Па яго вымярэннях адзін грам радыю на працягу кожнай гадзіны вылучае колькасць цеплыні, дастатковую для таго, каб павысіць тэмпературу аднаго літра вады на 22,5 градуса.

Сам факт вылучэння цеплыні сведчыць аб тым, што радый павінен змяняцца. Адыны атамны распадоўца, ператвараючыся ў другі, і пры гэтым вылучаюць энергію, якую ўпершыню наглядаў П'ер Кюры. Цяпер мы яе называем атамнай энергіяй.

Навуковыя доследы мужа і жонкі Кюры прыцягнулі ўвагу шырокіх колаў грамадскасці. Іх імёны становяцца папулярнымі. Паездка ў Англію, каб атрымаць медаль Ім'я Дэві, была для іх сапраўдным трыумфам. У 1903 годзе шведскай Акадэміяй навук Кюры і А. Бекерэлю прысуджаецца Нобелеўская прэмія. Аднак у сябе на радзіме, у Францыі, умовы іх работы заставаліся паранейшаму цяжкімі. У іх не было дастаткова сродкаў для работы, і, самае галоўнае, не было лабараторыі, без якой немагчыма працаваць фізіку-эксперыментатару. Нарэшце, дзякуючы патрабаванням некаторых вучоных, П'еру Кюры ўдалося атрымаць маленькую лабараторыю са штатам супрацоўнікаў у тры чалавекі.

Аднак трагічны выпадак перажрэслі ўсё. 19 красавіка 1906 года, вяртаючыся са сходу Асацыяцыі прафесараў фізіка-матэматычнага факультэта, пры пераходзе вуліцы П'ер Кюры паслізнуўся і трапіў пад экіпаж. Удар у галаву быў смертным. Так трагічна і недарэчна абарвалася жыццё гэтага выдатнага вучонага.

Справу, пачатую П'ерам Кюры, прадоўжылі яго вучні і шматлікія паслядоўнікі — спачатку жонка Марыя Складовская-Кюры, а потым іх дачка Ірэн Жолю-Кюры са сваім мужам Фрэдэрыкам Жолю-Кюры — выдатныя вучоныя і грамадскія дзеячы.

Трэба адзначыць, што П'ер Кюры ніколі не абмяжоўваўся толькі тэарэтычным бокам сваіх адкрыццяў, ён заўсёды клапаціўся аб іх практычным прымяненні на карысць усяму чалавецтву. Ён

першым зразумеў вялікае практычнае значэнне і разам з тым небяспеку, звязаную з адкрыццём радыёактывнасці і атамнай энергіі. Пра гэта ён добра сказаў у сваёй прамове, калі яму ўручалася Нобелеўская прэмія.

«Няцяжка прадбачыць, што ў злачынных руках радый можа зрабіцца вельмі небяспечным. І вось узнікае пытанне, ці сапраўды карысна для чалавецтва ведаць сакрэты прыроды, ці сапраўды яно дастаткова сталае для таго, каб іх правільна выкарыстаць, ці гэтае веданне прынясе яму толькі шкоду? Прыклад зробленага Нобелем адкрыцця з'яўляецца ў гэтых адносінах характэрным. Магутныя выбуховыя рэчывы дазволілі людзям зрабіць шмат карыснага, і яны ж з'явіліся страшным сродкам разбурэння ў руках вялікіх злачынцаў, якія штурхаюць народы на шлях вайны. Я належу да ліку тых, якія ... лічаць, што ўсё ж новыя адкрыцці ўрэшце прыносяць чалавецтву больш карысці, чым шкоды».

Цяжка паверыць, што гэтыя словы былі сказаны больш чым 50 гадоў таму назад, калі перад вачыма вучонага была маленькая крупінка радыю.

За апошнія паўвека чалавецтва далёка пайшло наперад у справе выкарыстання зробленых П'ерам Кюры адкрыццяў. Асабліва вялікіх поспехаў у мірным скарыстанні энергіі атама дасягнулі саветскія вучоныя, збудавшы першую ў свеце атамную электрастанцыю, першы ў свеце атамны волат-ледакол «Ленін». Зараз вучоныя вядуць наступленне на тэрмаядзерную энергію, вышукваючы найлепшыя спосабы кіравання тэрмаядзернай рэакцыяй.

П. АПАНАСЕВІЧ,
кандыдат фізіка-матэматычных навук.

А. ХАПАЛЮК.

Так будзе выглядаць плошча Імя Леніна.

ТАКІМ БУДЗЕ МІНСК

Шмат цёплых слоў сказана ўжо пра сённяшні вобік беларускай сталіцы. Кожны, каму даводзіцца бываць у Мінску, не тоіць свайго захаплення цудоўнымі збудаваннямі, якія ўпрыгожваюць цэнтральную магістраль горада — праспект Імя Сталіна.

М. С. Хрушчоў, наведваючы сталіцу Беларусі двойчы, параўнаў яе цэнтральную вуліцу з Неўскім праспектам Ленінграда. Ён зазначыў, што Мінск цікава спланаваны і што над аднаўленнем яго добра працавалі архітэктары, будаўнікі.

І сапраўды, наш праспект Імя

Сталіна вельмі прыгожы. Роўны шэраг 5—6-павярховых жылых і грамадскіх дамоў афармляе галоўную яго частку — паміж вуліцай Свярдлова і Цэнтральнай плошчай. Ленінскі і Камсамольскі бульвары ажыўляюць гэтую забудову. Шырокая прастора плошчаў і паркаў характэрна для сярэдняй часткі праспекта — паміж вуліцай Энгельса і плошчай Якуба Коласа. Нарэшце, разнастайнасць архітэктурных прыёмаў, чаргаванне простых і складаных фасадаў, зялёных двароў і ландшафтных паркаў завяршаюць

Адзін з будучых жылых кварталаў на Сталінградскай вуліцы.

праспект аж да выхаду на Маскоўскую шашу.

Цудоўны Мінск сёння. Але яшчэ прыгажэйшым ён будзе заўтра.

* * *

Паспрабуем падняць заслону, якая хавае пакуль ад нас будучы Мінск. Нядаўна зацверджаны гарадскім Саветам генеральны план сталіцы Беларусі дазваляе нам заглянуць аж у 1980 год.

Мінск к таму часу значна зменіцца. Насельніцтва яго павялічыцца амаль удвая і дасягне 800 тысяч жыхароў. Новыя прамысловыя прадпрыемствы ў горадзе будаваць не будуць. Тыя заводы-гіганты, што ёсць цяпер, за кошт павелічэння прадукцыйнасці працы, прымянення новых дасягненняў тэхнікі, механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці значна павысяць выпуск прадукцыі. Новыя заводы і фабрыкі размесцяцца за межамі горада, у прыгараднай зоне, а каля іх узнікнуць невялікія рабочыя гарадкі.

Кожная сям'я атрымае асобную кватэру. Ужо цяпер архітэктары распрацоўваюць новыя, зручныя праекты такіх кватэр. Разам з канструктарамі яны вышукваюць спосабы хутчэйшага ўзвядзення жылых дамоў — пра-

пануюць не будаваць, а мантыраваць дамы з вырабленых на заводах і палігонах блокаў. Найбольш рацыянальнымі з'яўляюцца блокі памерам у пакой, якія дазваляюць за некалькі дзён пабудаваць шматкватэрны дом.

Жыллёвае будаўніцтва ў бліжэйшыя гады намечана весці толькі вялікімі комплексамі — мікрараёнамі. Не асобныя кварталы, а вялікія раёны плошчай у 20—40—60 гектараў забудовуюцца новымі жылымі дамамі адначасова. У кожным раёне будуць школа, дзіцячыя сады і яслі, бібліятэка, кінатэатр. Асабліва ўвага аддаецца бытавому абслугоўванню працоўных, для чаго ў кожным мікрараёне прадугледжана адкрыццё сталовых і бытавых майстэрняў, магазінаў, індыўідуальных гаражоў. Побач з жылымі дамамі размесцяцца спартыўныя базы. І ўсюды будзе многа зялёных насаджэнняў. Агульны жыллёвы фонд сталіцы да канца праектнага тэрміну дасягне амаль 10 мільёнаў квадратных метраў, — гэта ў чатыры разы больш, чым ён складае зараз.

Горад значна зменіць сваё архітэктурнае аблічча. На плошчы Леніна, насупраць Дома ўрада, ужо цяпер узнімаецца вялікі будынак галоўнага корпуса

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. На ўсходнім баку плошчы, насупраць корпуса педагогічнага інстытута, вырасце гасцініца «Інтурыст» — адно з найбольш цікавых збудаванняў будучага Мінска.

Памяшканне гісторыка-краязнаўчага музея на паўночна-ўсходнім баку плошчы і вялікі корпус, які стане тварам да праспекта, завершаць арганізацыю Цэнтральнай плошчы.

Комплекс новых дамоў упрыгожыць плошчу Якуба Коласа — тут вырастуць Дом культуры і вялікі ўнівермаг. Пасярод плошчы будзе ўстаноўлен помнік народнаму паэту Якубу Коласу.

Перабудовуецца Клінічны гарадок, дабудовуецца новымі корпусамі сядзіба Політэхнічнага інстытута, новыя корпусы і жылыя дамы ўзнікнуць на тэрыторыі Акадэміі навук БССР. Усе гэтыя

збудаванні завершаць архітэктурнае афармленне праспекта імя Сталіна.

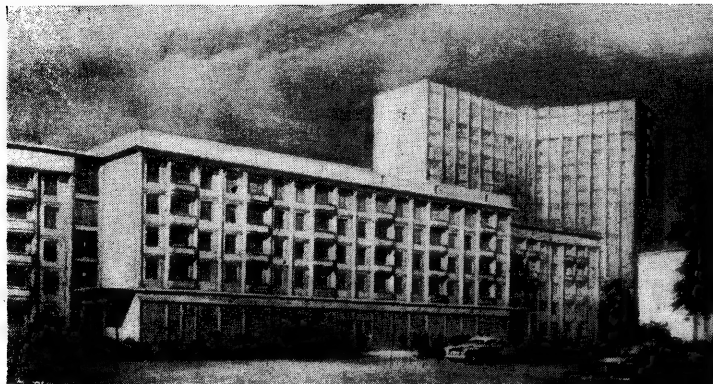
У канцы праспекта, каля нарку Чалюскінцаў, расквінецца плошча імя Калініна. Стройныя рады шматпавярховых жылых дамоў акружаць яе. У цэнтры ўзнімецца помнік М. І. Калініну. Прыгожа будзе аформлены ўезд у горад з боку Маскоўскай шашы.

З цягам часу знікне тупік, у які ўпіраецца цяпер праспект пры сустрэчы з вуліцай Святрдова. Шырокая паласа праспекта пройдзе праз плошчу Леніна, паўз вучэбны корпус універсітэта, і выйдзе да чыгункі. Тут, на Бабруйскай вуліцы, будзе пабудаваны пуцэправод, па якім праспект выйдзе на Маскоўскую вуліцу.

Значна расшырыцца плошча імя Мяснікова. У сярэдзіне яе будзе пастаўлен помнік аднаму з арганізатараў Савецкай улады на Бе-

Так сплываюць Парнавая магістраль з комплексам спартыўных збудаванняў.

Дамы будуць збірацца з буйных панелляў.

ларусі — А. Ф. Мяснікову. Намечана паставіць таксама помнікі М. В. Фрунзе, які знаходзіўся ў першыя гады Савецкай улады ў Мінску, і герою Вялікай Айчыннай вайны піянеру Марату Казею.

Па-новаму будзе выглядаць даліна ракі Свіслач. Закончацца работы па бетаніраванню яе берагоў, будуць створаны шырокія бульвары на ўсіх набярэжных. Новыя бетонныя масты перакінуцца праз раку ў розных мясцінах горада. Замест старых драўляных дамоў у трохкутніку Свіслач — вуліца Янкі Купалы — вуліца Куйбышава вырасце купал новага панарамнага кінатэатра, а крыху вышэй, у раёне плошчы 8-га сакавіка, расквіецца цэлы комплекс спартыўных збудаванняў: стадыён, крыты басейн, зала спорту, штучны каток.

Па тэрыторыі горада пройдуць дзве новыя магістралі, якія звяжуць праспект Сталіна з ускраінамі паўночна-заходняй часткі горада. Вуліца Леніна пойдзе на поўнач у выглядзе шырокай паркавай магістралі, якая адкрые выхад з цэнтральнай часткі горада да Мінскага мора. Гэта будзе самая маляўнічая магістраль горада, з якой адкрывацца неаглядыны ландшафты па берагах Свіслачы і штучнага мора.

Цяжка расказаць пра ўсё тое, што складае змест перспектывага генеральнага плана сталіцы рэспублікі — аднаго з буйнейшых гарадоў Савецкага Саюза, у архітэктурным абліччы якога будуць увасоблены адметныя рысы горадоў светлай будучыні камуністычнага грамадства.

І. БЕЛАГОРЦАЎ.

ПРЫГОЖА І ЗРУЧНА

Гэта было падобна на наваселле.

У новы, толькі што пабудаваны дом ішлі і ішлі людзі. Яны разыходзіліся па кватэрах, абсталяваных новай мэбляю і, уважліва ўсё аглядзеўшы, віншавалі гаспадароў. Але падарункаў не ўручалі. А наадварот, патрабавалі... кнігу водгукаў і пажаданняў.

Вось некалькі запісаў, зробленых у ёй:

«Лёгкая, прыгожая, зручная мэбля! Вельмі добра! У такой кватэры ад адной толькі мэблі будзе весела.

Супрацоўнікі Акадэміі будаўніцтва і архітэктурны.

«Малайцы беларусы!

Група архітэктараў».

«Увесь комплект мэблі робіць самае прыемнае ўражанне як па канструкцыі, так і па знешняму выглядзе. Трэба лічыць, што ўсе прадметы абсталявання і ўсе навінкі неабходна як найхутчэй пусціць у вытворчасць. Мэбля, прадстаўленая Бела-

рускай ССР, з'яўляецца лепшай мэбляю, якую мы бачылі на выстаўцы.

Архітэктар Абросаў (НДІ грамадскіх будынкаў Акадэміі будаўніцтва і архітэктурны СССР)».

Так, гутарка ідзе аб незвычайным наваселлі. У Маскве, у раёне, які носіць назву Новыя Чаромухі, у доме, падрыхтаваным да здачы жыхарам, была арганізавана выстаўка мэблі. Гэта — фінал Усесаюзнага конкурсу, абвешчанага Дзяржаўным Камітэтам па справах будаўніцтва пры Савецкім Міністраў СССР.

Перад канструктарамі была пастаўлена задача: распрацаваць узоры такой мэблі, якая найлепшым чынам адпавядала б новаму тыпу кватэр з аднаго, двух і трох пакояў. Трыццаць канструктарскіх арганізацый краіны паказвалі вынікі сваёй творчасці.

Нашу рэспубліку прадстаўляў калектыв праектна-канструктарскага бюро Упраўлення лясной, папяровай

Кватэра абсталявана мэбляй з набору, сканструяванага І. Харламавым і М. Котам.

і дрэваапрацоўчай прамысловасці Саўнаргаса, вопытны інжынер-тэхнолаг М. С. Спясіўцаў кіруе гэтым бюро. Значная частка беларускай мэблі, зробленай на мінскай, бабруйскай і гродзенскай фабрыках, прыбыла ў Маскву ў даволі незвычайным выглядзе. Калі да дома ў Новых Чаромушках пад'ехала першая машына з Мінска і з яе сталі здымаць стусы шчыткоў, якія знешне нічым не адрозніваліся ад звычайных паліраваных дошчачак, з натоўпу цікаўных пачуліся насмешлівыя выгукі:

— Дошак навезлі, а мэблю дома пакінулі!

— А можа ў іх такі звычай — на дошках сядзець?

— Шафамі беларусы таксама, відаць, не карыстаюцца.

Шафёр-мінчанін не вытрымаў:

— Чым кепкі строіць, дык вы лепш на выстаўку прыходзьце. Там паглядзіце, на чым мы сядзім і што ў шафах трымаем...

... Галоўную ўвагу работнікі нашага праектна-канструктарскага бюро сканцэнтравалі на распрацоўцы такога тыпу мэблі, якую можна было б рабіць на аўтаматычных і паўаўтаматычных лініях. Дэталей гэтых павінна быць не многа, а яны павінны быць

уніфікаваныя і лёгка злучацца ў розныя канструкцыі.

Стварылі дзве брыгады. Адную з іх узначалілі мастак І. Харламаў і канструктар М. Кот. На чале другой сталі мастак Б. Грубін і канструктар Я. Асятроў. Кожная з брыгад ішла сваім шляхам і дасягнула амаль аднолькавых вынікаў. Створаны два наборы дэталяў — драўніна-стружачных шчыткоў, што атрымліваюцца з адыходаў прамысловасці. Пакупнік па свайму жаданню можа сабраць з гэтых дэталяў мноства розных відаў мэблі для пакояў любога памеру.

Прышоўшы ў магазін, пакупнік набывае любую колькасць шчыткоў, у залежнасці ад таго, якія прадметы ён хоча з іх сабраць. Дома, збіраючы мэблю, ён раптам убачыць, што памеры стала або шафы маглі б быць павялічаны. І ён можа купіць да іх яшчэ некалькі шчыткоў.

Больш таго, з шафы, якая стала яму непатрэбна, уладальнік можа зрабіць стол, тумбачку, сервант і г. д. Аднаарусны сервант можна зрабіць такой хочаш вышыні. Паліца для кніг можа стаць столікам для тэлевізара. Колькасць такіх пераўтварэнняў практычна цяжка ўлічыць.

Можна падумаць, што для ўсяго

Група супрацоўнікаў праектна-канструктарскага бюро Упраўлення лясной, папяровай і дрэваапрацоўчай прамысловасці Беларускага саўнаргаса.

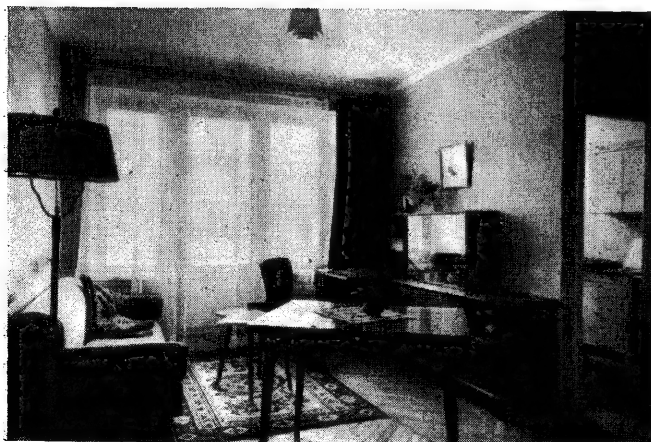
гэтага трэба шмат шчыткоў розных памераў. Не, шчыткі будуць выпускацца ўсяго шасці памераў. Кошт зборна-разборнай мэблі на адну трэць ніжэй за кошт існуючай мэблі таго ж класа. За тры з паловай тысячы рублёў можна будзе абсталяваць кватэру з двух пакояў. Паглядзіце на фотаздымкі (стар. 127—128). Ці не правы былі аўтары запісаў у кнізе водгукаў, сцвярджаючы, што ў кватэры будзе весела ад адной толькі мэблі?

У зборна-разборныя комплекты мэблі ўваходзяць і мяккія прадметы: канапа, ложка, крэслы. Іх праектаваў С. Ляндрэ. Ён прымяняў шэраг новых матэрыялаў і стварыў вельмі арыгінальныя канструкцыі. Так, напрыклад, ложка яго канструкцыі стаў самым папулярным экспанатам выстаўкі.

У будаўнічай справе на ягоўнасці падлогі існуюць пэўныя допускі. Зусім роўнай падлогі амаль ніколі не бывае. Пад ногі многіх экспанатаў выстаўкі былі падкладзены кавалачкі кардону, тонкія дошчачкі і да т. п. Не было гэтага толькі ў беларускай мэблі. Ножкі яе мацё схавае ад вока вінтавое прыстасаванне. Вышыню ножаў можна рэгуляваць.

Не менш удала зроблены шафа для адзення і шафа-кладовка для гаспадарчых рэчаў, якія ўбудоўваюцца ў сцены і такім чынам не займаюць у кватэры месца. Над канструкцыяй іх працаваў мастак М. Рой. Абодва наборы мэблі і комплект шафаў атрымалі высокую ацэнку, прэміраваны і рэкамендаваны для масавай вытворчасці на мэблевых фабрыках Савецкага Саюза. Выпуск новай мэблі мяркуецца пачаць ужо ў гэтым годзе.

А. СЯРГЕЕЎ.

У гэтай кватэры мэбля з набору, сканструяванага Б. Грубіным і Я. Асятровым.

З НЕВЫЧЭРПНЫХ КРЫНІЦ

Да 90-годдзя з дня нараджэння М. М. Чуркіна

Двое апранутых у віцмундзіры, разваліўшыся на крэслах, сядзелі ў небагата абстаўленым пакойчыку і з усмешкай глядзелі на гаспадар, які нетаропка ўкладваў свае няхітрыя рэчы ў дарожны мяшок.

— Зноў пацягнула цябе да тваіх лапцюжнікаў, — парушыў маўчанне адзін з іх. — І што ты знайшоў там цікавага?

— Не разумею я цябе, Мікалай Мікалаевіч, — дадаў другі. — Кожнае лета бадзьеяцца, ліха яго ведае дзе, водзіш знаёмства з мужыкамі, запісваеш нейкія песні, а нашай кампаніяй грэбуеш!

— Ды не грэбую я, — адказаў гаспадар, — але лічу, што свой адпачынак маю права выкарыстоўваць, як мне захочацца, тым больш, што экспедыцыі прыносяць мне не толькі задавальненне, але і карысць.

— Карысць! — зарагатаў першы з субяседнікаў. — Не смяшся ты нас, Мікалай Мікалаевіч! Ці многа ты грошай са сваіх «экспедыцый» прыносіш? Патраціш усё жалаванне, а потым ходзіш без калейкі... А мы тут і ў прафрансіск перакінемся, і сытыя заўсёды, ды яшчэ тое-сёе зберажэм на чорны дзень! Вось табе і карысць!

— Ды і начальства на цябе коціцца, — прамовіў другі. — Інспектар кажа, што не настаўніцкая гэта справа — сябраваць з мужыкамі, якія нават не ўмеюць як след перахрысціцца...

— Інспектар, інспектар! — па-

высіў голас гаспадар, і яго шэрыя вочы пацямнелі. — Ці ведае ён, твой інспектар, як гэты просты мужык, што з цямна да цямна гне спіну на працы, у вольны час расказвае казкі, з якой дасціпнасцю жартуе, якой глыбокай мудрасцю напоўнены яго прымаўкі, якая сумленняя і чыстая ў яго душа! Такой, напэўна, не сустрэнеш у ніводнага «правасхадзіцельства». А спявае які! Песні, што я сабраў, — гэта ж найбагацейшы скарб!

— Скарб! — скептычна ўсмінуўся адзін з гасцей. — Усяго і карысці з твайго скарбу, што раз печку ім выпаліш. Няўжо ты думаеш, што гэтыя песні хоць раз пацуюць са сцэны ці здолееш выдаць?..

Калі госці, развітаўшыся, выйшлі, Мікалай сеў у крэсла і глыбока задумаўся. Няўжо яны маюць рацыю? Няўжо тое, што ён робіць, толькі марная трата часу? Не! Усім сэрцам ён адчуваў, што робіць патрэбную, карысную, хоць пакуль што і не надта ўдзячную работу. Асабліва дарагімі былі для яго запісы народных песень. Якія мелодыі! Вось хоць бы гэтая... І Мікалай, забыўшы ўсё на свеце, напаву-голоса заспяваў. Песня абудзіла ўспаміны. Як жывая, паўстала ў памяці невялікая сялянская хаціна ў каўказскім мястэчку Джалал-Оглы, дзе ён нарадзіўся, узнік перад вачамі вялікі горад Тыфліс, куды прыехаў дванаццацігадовым хлопчуком паступаць у ваенна-фельчарскую школу. Успомнілася і першае знаёмства са школьным

духавым аркестрам, з музыкай, якая запаланіла ўсю істоту...

Настаўнікі, якія працавалі ў гэтай школе, адкрылі ў ім здольнасці музыканта. Па іх агульнаму рашэнню Мікалай, скончыўшы школу, не пайшоў працаваць па спецыяльнасці а стаў кіраўніком школьнага аркестра.

Першым сапраўдным настаўнікам музыкі быў для Мікалая славуты кампазітар Іпалітаў-Іванаў, у класе якога ён вучыўся ў Тыфліскаму музычным вучылішчы. Адначасова малады музыкант робіць першыя ўдалыя спробы ў жывапісу — сваёй другой прыхільнасці, якая потым дала магчымасць экстрэнам закончыць Пецярбургскую Акадэмію мастацтваў. Дваццацітрохгадовым маладым чалавекам Мікалай Мікалаевіч Чуркін атрымлівае атэстат аб заканчэнні музычнага вучылішча, рэкамендацыі і накіроўваецца на работу ў горад Баку. Тут ён працуе выкладчыкам спеваў і малявання, становіцца кіраўніком самадзейных музычных калектываў і хораў студэнцкай моладзі і заводскіх рабочых. Гэта выклікала нездавальненне школьнага начальства. Што гэта за студэнцкі хоры і самадзейныя рабочыя гурткі? Аб чым могуць спяваць мурзатыя нафтавікі, і ці да твару «казённаму» настаўніку кіраваць імі? А тут яшчэ малады настаўнік неасцярожна выказаў свае адносіны да ўсемагутнага ў той час дурнага: ён аддаваў перавагу не спевам на клірасе, а «свецкім» самадзейным хорам.

Так вырашыўся лёс настаўніка: пасля адзінаццаці год работы ў Баку ён быў выкінуты на вуліцу.

Пакінуўшы абжытыя мясціны, Мікалай Мікалаевіч у 1903 годзе пераязджае на работу ў Беларусь і з тае пары назаўсёды звязвае з ёю

Народны артыст БССР кампазітар Мікалай Мікалаевіч Чуркін з унучкай.

Фота А. Дзітлава.

сваё жыццё. Новая, яшчэ не чутая ім, простая і шчырая беларуская песня хутка знайшла шлях да сэрца музыканта. І, напэўна, іменна праз песню стала такой дарагой для яго Беларусь — яго новая радзіма.

Мікалай Мікалаевіч аддае ўвесь свой вольны час, свае сілы зберажэнні шматлікім фальклорным экспедыцыям. Вандруючы з вёскі ў вёску, з раёна ў раён, ён запісвае ўсё лепшае, што створана музычным геніем народа. Так збіраўся велізарнейшы скарб песеннай народнай творчасці — скарб народнай мудрасці.

Пасля Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі гэты скарб стаў невычэрпнай крыніцай творчасці для беларускіх кампазітараў, спевакоў, музыкантаў.

Змяніўся і лёс самога этнографа. Мікалай Мікалаевіч атрымаў магчымасць працягваць сваю высякародную працу і з новай энергіяй пачаў свае вандруўкі. Ён аб'ездзіў усе без выключэння раёны, усе вобласці нашай рэспублікі. Запісы яго папоўніліся новымі песнямі аб шчаслівым, радасным жыцці, калгасным ладзе, творчай працы. І яшчэ адзін бок таленту Мікалая Мікалаевіча раскрыўся ў савецкі час. Гэта — плённае кампа-

зітарская дзейнасць. Ужо ў 1923 годзе ён адным з першых кампазітараў Савецкага Саюза стварае оперу на рэвалюцыйную тэму «Вызваленая праца». Праз два гады кампазітар закончыў Першую сімфанію «Беларускія малюнкi», у якой прадэманстраваў высокае прафесіянальнае майстэрства, умельства надзвычай тонка карыстацца народнымі тэмамі і багаты меладыйны талент. Не менш шырокую вядомасць атрымаў і адзін з першых камерных твораў кампазітара — яго «Калыханка» для струннага квартэта, у аснову якой пакладзена вядомая беларуская народная дзіцячая песня «Прыляцелі гусі».

Немагчыма пералічыць усё створанае М. М. Чуркіным за гады яго творчай дзейнасці. Дастаткова сказаць, што ім напісаны дзве оперы, дзве музычныя камедыі, тры сімфаніі, пяць сюіт, уверцюра «Памяці Янкі Купалы», «Рапсодыя», шмат твораў для Дзяржаўнага народнага аркестра, струнных квартэта, буйныя інструментальныя творы, многа рамансаў, песень, хораў, апрацовак беларускіх народных песень і танцаў. Для ўсіх гэтых твораў характэрна шырокае выкарыстанне беларускай народ-

най песеннасці, яснасць формы, выдатнае кампазітарскае майстэрства і разам з тым пчырасць прастата, даступнасць, — тыя якасці, якія робяць творы кампазітара надзвычай папулярнымі і любімымі ў народзе.

Нямала зрабіў кампазітар і ў галіне фалькларыстыкі.

19 мая гэтага года грамадскасць Беларусі адзначае 90-годдзе з дня нараджэння народнага артыста рэспублікі Мікалая Мікалаевіча Чуркіна. Семдзсят з іх ён аддаў збіранню лепшых узораў народнай творчасці! Які цудоўны прыклад нястомнага бескарыслівага служэння народу, яго культуры і мастацтву! Кампазітар і зараз працягвае сваю плённую працу і мяркуе ў бліжэйшы час закончыць новую оперу «Раскіданае гняздо». Разам з гэтым час-ад-часу з'яўляюцца новыя творы кампазітара ў самых разнастайных жанрах. І па-ранейшаму ўсе яны вызначаюцца свежасцю, жыццерадаснасцю, маладосцю — той маладосцю, якую мастак чэрпае ў любові да свайго народа і якая сведчыць аб тым, што талент, які атрымаў усенароднае прызнанне, ніколі не старэе.

Д. ЖУРАЎЛЕЎ.

Размова аб майстэрстве

Марына БАРСТОК

АБ ДУХОЎНЫМ БАГАЦЦІ ГЕРОЯ

Тэма сучаснасці, аб якой многа і зацікаўлена гавораць цяпер на пісьменніцкіх з'ездах, на сходках творчай інтэлігенцыі, раскрываецца праз вобразы сучаснікаў, праз жывыя чалавечыя характары. Праўда, такіх герояў, якія стаялі б у цэнтры важных гістарычных падзей і глыбока раскрывалі тыповыя, характэрныя для нашага часу, у літаратуры апошніх год яшчэ не вельмі многа.

Вядома, што ў любым літаратурным жанры можна паказаць прыкметы часу, адлюстравать новае ў жыцці і чалавеку. Не толькі раман, апавесць, паэма, але і невялікае апавяданне, верш, байка могуць з'явіцца мастацкім помнікам свайго часу. Аб гэтым сведчаць лірычныя героі твораў Ул. Маякоўскага, А. Твардоўскага, М. Ісакоўскага, А. Куляшова і іншых паэтаў.

Важнай падзеяй у літаратуры апошняга часу з'явілася невялікае па сваіх памерах, але глыбокае па зместу апавяданне М. Шолахава «Лёс чалавека». Яно хвалюе суровай прастатой і праўдай.

Андрэй Сокалаў, герой гэтага твора, вынес усе жахі і нягоды вайны. Ён вельмі многа страціў — сям'ю, дом, душэўны спакой і зда-

роўе. Але ёсць у яго добрая дружба і падтрымка людзей, вера ў сябе і ў жыццё. Гэта вобраз моцнага і мужнага чалавека. Які нязломным прайшоў праз усё жыццёвыя выпрабаванні. Чалавек з суровым, трагічным лёсам, Андрэй Сокалаў кроціць па зямлі з малым сваім прыёмным сынам, і ні скаргі, ні нараканняў на лёс не чуем мы ў яго голасе. Суровае жыццё не зрабіла яго неспагадлівым, жорсткім, чэрствым. Наадварот, душэўная мяккасць, сардэчнасць і дабрата раскрыліся ў ім яшчэ з большай сілай. Перад намі — чалавек вялікай духоўнай сілы.

У сэрцы пісьменніка-гуманіста, ды і ў сэрцах чытачоў, ён абуджае боль і ў той жа час вялікую гордасць за свайго суайчынніка, савецкага чалавека.

«І хацелася б думаць, — піша Міхаіл Шолахаў, — што гэты рускі чалавек, чалавек непакіснай волі, выстаць, і каля бацькоўскага пляча вырасце той, які, падрасшы, зможа ўсё выцерпець, усё пераадолець на сваім шляху, калі да гэтага пакліча яго Радзіма».

Бясспрэчным здабыткам савецкай літаратуры з'яўляецца раман Галіны Нікалавай «Бітва ў даро-

зе». Твор гэты — наватарскі і сучасны па тэме, па вобразнай сістэме, па сваёй ідэяльнай сутнасці.

У цэнтры ўвагі пісьменніцы — важныя сацыяльна-філасофскія праблемы аб шляхах развіцця нашай краіны, аб метадах кіраўніцтва прамысловасцю і сельскай гаспадаркай, аб сапраўдным характэры савецкага чалавека, аб шчасці.

Галоўны герой рамана інжынер Бахіраў у сакавіцкую ноч — ноч смерці І. В. Сталіна — трывожна і пакутліва думае: «Пярэдадзень змен. Якіх? Што памрэ з гэтай смерцю? Што будзе жыццё вечна?»

На гэта пытанне мы знаходзім адказ, супаставіўшы два цэнтральныя вобразы рамана. Бахіраў і Вальган — два антыподы. Між імі ідзе непрымірныма барацьба. Вальган — прадстаўнік старой тэндэнцыі, звязанай з культам асобы, а Бахіраў увасабляе тое жывое, творчае, што шукала і знайшло сабе выйсце, прабіўшы шкарлупу знешняй, паказнай параднасці. Вобраз Бахірава як станоўчага героя нашага часу — сапраўдная ўдача аўтара. Бахіраў — поўная процілегласць «бліскачаму», паказнаму Вальгану, які з угодлівасцю кідаецца з адной крайнасці ў другую, толькі б выстаўіць сябе, толькі б забегчы наперад. Стаўшы галоўным інжынерам на буйным заводзе, Бахіраў спачатку трымае сябе насцярожана, марудна ўваходзіць у новую для яго справу. Многа, здавалася б, непераадольных цяжкасцей сустракаецца на яго шляху. Але ўпорны, таленавіты, увесёлы адданы рабоце, інжынер Бахіраў самааддана змагаецца за тэхнічны прагрэс, маючы на ўвазе далёкую перспектыву, выйгрышае бітву, і ў гэтым змаганні раскрываецца яго характар. Мы бачым яго ў працы, у дружбе, у разнастайных сувязях з людзьмі і навакольным светам, у роздуме, сумненнях.

Перад намі не ідэальны герой, не схема чалавека, а рэальны, жывы чалавек з усімі сваімі слабымі і моцнымі якасцямі. І гэты чала-

век, сціплы, цягавіты, незадаволены сабой, перамагае ў нялёгкай барацьбе.

Не дзеля асабістай славы ці самаўзвелічэння праседжвае галоўны інжынер цэлыя ночы над чарцяжамі і разлікамі, дэталёва вывучае завод, адстойвае новыя метады работы, — ён гэта робіць дзеля агульнай вялікай справы росквіту айчынай прамысловасці. У самыя цяжкія хвіліны свайго жыцця ён думае ў першую чаргу аб самой справе, аб інтарэсах прадпрыемства і ўсяго калектыву. «Глыба» — гаворыць аб ім Курганаў. «Уедлівы» — характарызуе яго інжынер, таварыш па рабоце. «Чубаты бегемот» — скрозь зубы пэдзіць Вальган. А Бахіраў ідзе сабе сваёму дарогаю. Рабочыя завода бачаць яго адданасць справе і гатовы ісці за ім, дапамагаць яму і адстойваць ад розных несправядлівых нападкаў. У Бахірава расце пацудова агульнасць з гэтымі людзьмі, з рабочым калектывам. Стаўшы дырэктарам завода, ён адчувае сабе адказным і за асабісты лёс людзей.

Бахіраў жыве вялікімі планами і вялікімі мэтамі. Ён увесь у напружанні, у імкненні наперад. Пісьменніца не аберагае яго ад жыццёвых нягод, а малое ўсюды і заўсёды чалавекам, цэльным характарам, верным самому сабе.

Чытаючы раман, мы бачым, як з асноўных жыццёвых пазіцый знікаюць Вальган і яго прыхільнікі і як ажываюць і распаўсюджаюць крылы Анна, Сугробін, Чубасаў, Курганаў, Грынін і разам з імі Бахіраў з яго высокімі імкненнямі і са сваімі чалавечымі слабасцямі, ад якіх ён будзе вызваляцца ў працэсе далейшага ўнартага змагання.

Яркія характары шырокага грамадскага гучання з'явіліся за апошні час у беларускай літаратуры. Гераічныя вобразы Канстанціна Заслонава і Мірона Іванавіча з рамана Міхася Лынькова «Векапомныя дні», Андрэя Касцёвіча і Вольгі з рамана Піліпа Пестрака «Сустранемся на барыкадах» — усё гэта характары значныя, цэ-

ласныя, прасякнутыя рамантыкай змагання. Падабаюцца чытачу апазтызаваныя вобразы савецкіх жанчын у раманах Івана Шамякіна — настаўніцы Тацяны Маеўскай, працаўніцы калгаснага сяла Машы Кацуба, а таксама ўрача Наталлі Пятроўны, проста і чалавечнай, цесна звязанай з людзьмі, гатовай на працоўны подзвіг.

Наталля Пятроўна ідзе да людзей з любоўю, з ахвотай і не толькі як урач, але і як чалавек з добрым і чутлым сэрцам. Яна ніколі не адчувае сябе адзінокай. У яе было многа сапраўдных сардэчных сяброў у радасці і ў горы. «Яе клікалі на сустрэчу франтавіка, на вяселле — і яна танцавала там і спявала, шчыра радуючыся пшчасцю людзей. Да яе прыходзілі жанчыны з вялікімі горамі сваімі — паведамлялі аб смерці мужа ці сына, і яна плакала разам з імі і над іх і над сваім горам. «Наша Наташа», — гаворылі пра яе ласкава».

Але не толькі ў непасрэднай аўтарскай характарыстыцы выступае перад намі Наталля Пятроўна. Аўтар паказвае яе ў дзеянні, праз яе прафесіянальную, высокую гуманістычную справу. Успомнім эпізод, дзе яна выратаўвае ад цяжкай хваробы адзіную дачку немаладых ужо Насці і Кліма. Ды і многія іншыя мясціны, што характарызуюць грамадзянскі вобраз урача, напісаны пераканаўча і выразна.

Інжынер Бахіраў у Г. Нікалавай і ўрача Наталлі Пятроўна ў І. Шамякіна паказаны ў першую чаргу як людзі, як пэўныя непаўторныя чалавечыя характары. І раскрываюцца яны, акрамя ўсяго іншага, праз тую справу, якой самааддана служаць, — праз сваю прафесію. Гэта зусім натуральна.

«...У наш час, — пісаў А. Фадзееў, — нельга паказаць вучонага без непасрэднага ўваходжання ў сферу яго навуковай дзейнасці, стаханаўца без яго працы, палкаводца — без уваходжання ў сферу яго стратэгічнага і тактычнага розуму і вопыту, настаўніка — без метадаў яго выкладання».

Ад таленту пісьменніка зале-

жыць як з'яднаць, зрабіць арганічным у героі сацыяльна-грамадскае, прафесіянальнае і псіхалагічнае.

У раманах «Бітва ў дарозе» Г. Нікалавай і «Крыніцы» І. Шамякіна прафесія не засланяе чалавека, а наадварот, дапамагае раскрыць яго характар.

Акрамя Наталлі Пятроўны, у «Крыніцах» мы знаходзім і іншыя цікавыя вобразы. Гэта, у першую чаргу, настаўнік Лемяшэвіч, які ўсім нутром сваім адчуў першародную сілу жыцця і смела пайшоў у яго, выбіраючы для сабе найбольш цяжкую сіляванню, а таксама старэйшы і малодшы Касцянікі, людзі сумленныя, актыўныя, якія імкнуцца стаць як мага бліжэй да жывых і чыстых крыніц жыцця.

У пасляваенныя гады мы зноў на старонках колгасаўскай трылогіі сустраціліся з Андрэем Лабановічам, шукальнікам праўды веку, высокага сэнсу чалавечага існавання. Вобраз гэты сапраўды здзіўляе сваім ідэяльным псіхалагічным і эмацыянальным зместам. Колгасова майстэрства псіхалагічнага аналізу, умненне раскрыць чалавека знутры і паказаць мнагастайныя сувязі яго з навакольным светам з'яўляецца найлепшым узорам для маладога пісьменніка, «Лабановіч, — назначае Якуб Колас, — быў хлопец крэпкі, моцна зросшыся з зямлёй і жыццём, любіў гэта жыццё, на парозе якога ён стаў і росквіт якога для яго толькі што зачынаўся».

І гэты росквіт жыцця, душэўную сувязь з народам, з жывымі яго крыніцамі мы бачым у Лабановічу на працягу ўсёй трылогіі.

Многа новага і цікавага ў сэнсе тыпізацыі, адбору характэрных рыс чалавека можна бачыць і ў раманах П. Броўкі «Калі зліваюцца рэкі», Ул. Карпава «За годам год».

Самае цяжкае ў нялёгкай увогуле літаратурнай працы — гэта стварыць новы, запамінальны чалавечы характар, не падобны па сваёй псіхалагічнаму малюнку на тыя характары, якія ўжо існуюць у літаратуры.

Талант, кажучь, пачынаецца з таленавітых адносін да жыцця, з умення адзначыць, заўважыць, адкрыць нешта новае ў жыцці і ў чалавеку. Новае ў сэнсе маралі і этыкі адкрывае ў маладым чалавеку нашага часу драматург В. Роза ў сваіх п'есах «У добры час» і «У пошуках радасці». Нялёгка пачатак уступлення ў самастойнае працоўнае жыццё паказаў А. Кузняцоў у сваёй апавесці «Працяг легенды». Гэтыя творы сапраўды праблемныя. У іх жывуць, дзейнічаюць, пакутуюць, шукаюць сваіх дарог жывыя людзі, з жывымі страсцямі, пакутамі і радасцямі.

Аснова ўсякага твора з'яўляецца па-свойму ўбачанае, з новага боку адкрытае пісьменнікам жыццё. Мастацкая літаратура мае мноства прыёмаў і спосабаў стварэння і раскрыцця чалавечых характараў. Майстэрства партрэта з вылучэннем адной або дзвюх характэрных дэталей, паказ зменлівасці самой псіхікі чалавека, уменне перадаць працэс мыслення і ўзнікнення пацуюцы праз мову кожнага персанажа, — такія асноўныя рысы пісьменніцкага почырку Льва Талстога. Або ўзяць творы Якуба Коласа, К. Чорнага. Як многа там новых, сапраўды таленавітых задаў у галіне раскрыцця чалавечых псіхалогіі, стварэння мастацкіх тыпаў! І вельмі шкада, што нашы маладыя пісьменнікі рэдка звяртаюцца да творчасці гэтых майстроў слова, праца якіх над сваімі творами з'яўляецца сапраўднай школай пісьменніцкага майстэрства.

Калі чытаеш некаторыя творы маладых аўтараў, ствараецца ўражанне, што ім зусім невядомы «сакраты» пісьменніцкага майстэрства і пакуты творчасці, што яны пішучь проста так, як пішацца.

Возьмем апавесць У. Шыціка «Назаўсёды». Аўтар задаўся мэтаю паказаць рабочы калектыў аднаго з прадпрыемстваў. Асноўная задума аўтара, відаць, і заключалася ў тым, каб сцвердзіць думку, што «цэх — моцны калектыў». У беларускай літаратуры яшчэ не

вельмі многа твораў, у якіх паказвалася б сапраўдная дружба, згуртаванасць рабочага калектыву. Але ж гэтая думка не знайшла ў творы У. Шыціка свайго мастацкага ўвасаблення. Жыццёвыя нагляданні маладога пісьменніка вельмі небагатыя, ды і яны як след не асэнсаваны. Ён бачыць толькі знешні бок жыцця: жывуць, маўляў, на свеце людзі, працуюць, сустракаюцца, расстаюцца, — усё бывае. А заглянуць у глыбіню жыццёвай з'явы, даследаваць яе як след, знайсці яе вытокі і сувязі з іншымі правамі жыцця аўтара апавесці не ўдалося.

Калі раней у некаторых творах вельмі многа ўвагі аддавалася паказу спецыфічна вытворчых працэсаў, то цяпер, наадварот, заўважаецца схільнасць да другой крайнасці: паказваць герояў толькі ў іх асабістым жыцці. У. Шыцік імкнуўся пазбегнуць гэтых крайнасцей, неак спалучыць абодва гэтыя планы. Аднак спалучэнне гэтае атрымалася чыста механічным, нежыццёвым. Аўтар не выявіў у гэтай апавесці добрага ведання чалавека, яго псіхалогіі.

У апавесці многа паўтарэнняў, перапеваў. Здаецца, што ўсё гэта ўжо недзе чытана раней. Такі герой, як інжынер Быдзевіч, ужо многа разоў сустракаўся ў літаратуры: чалавек з подлай душой і прыгожай фразай на вуснах, ён лёгка распазнаецца з першых слоў. Толькі вельмі лёгкадумная дзяўчына магла паверыць у каханне Быдзевіча. Нічога новага не адкрыў аўтар і ў вобразе Віктара. Пляменнік прафесара, віднага вынаходцы, марыць аб лёгкай кар'еры, аб раскошнай кватэры і ўласнай машыне.

Зусім інакшыя думкі і мары ў заводскай моладзі. Шчаслівыя ў каханні Валя і Аляксей выписаны бледна. У маладога аўтара не хапіла фарбаў, каб раскрыць вялікую сілу кахання, паказаць, як узабагачае яго чалавек, робіць унутрана прыгажэйшым.

Вельмі спрошчана раскрывае У. Шыцік пацуюць сваіх герояў. Не

ўдалося Савёлаву каханне, пачуў «не» ад любімай дзяўчыны, — што ж тут таго! Есць, моў, нядрэнны калектыў, ёсць парторг Філіпкоў... Гараваць нечага!

Размовы, якія вядуць героі апавесці «Назаўсёды», вялія, нецікавыя, трафарэжныя. Смешнымі выглядаюць Сцяпан з Ігнатам, якія па волі аўтара на навагоднім вечары ў кругу дзяўчат загаварылі, як на вытворчай нарадзе:

«— Ты ведаеш, якія задачы сталяць перад намі па цягаводнаму плану?» — дапытваўся ў сябра Ігнат.

Сцяпан дакладна не ведаў якія і змоўчаў:

«— Там сказана аб павышэнні прадукцыйнасці працы... Гэта азначае, што кожны рабочы павінен павышаць прадукцыйнасць працы, бо ад гэтага залежыць узняццё дабытку нашага народа. Але павышэнне прадукцыйнасці заключаецца не толькі ў тым, колькі мы вырабляем, а і ў тым, як працуе наш станок. Грош цана мне будзе, калі я выканаю заданне на трыста працэнтаў, а праз тыдзень ці месяц мой станок трэба будзе паставіць на рамонт».

Пасля такіх не да месца пастаўленых размоў становіцца крыўдна за аўтара, які так збядняе духоўны свет сваіх герояў, робіць іх такімі прымітыўнымі і падобнымі адзін да другога.

Аповесць Р. Сабаленкі «Блакітнае ззянне» расказвае таксама аб знойдзеным пшасці. Адчуваецца, што твор гэты напісаны рукою вопытнага аўтара, у якога калі і няма навізны думак і багацця назіранняў, то заўсёды ёсць багацце мовы і выяўленчых сродкаў.

Сюжэт апавесці прасты і мала арыгінальны.

Дзесяцікласніца Валя, расказваецца ў апавесці, не паступіла ў медыцынскі інстытут, аб якім увесь час марыла. Гэта вельмі засмудзіла дзяўчыну. Яна стаіць на нейкім раздарожжы і не ведае, куды далей ісці. Чалавек старэйшага пакалення, майстар завода, вучыць дзяўчыну розуму і становіцца прыкладам для яе ў жыцці.

«Я, дзеткі мае, ніколі не каюўся і каюцца не буду, што выбраў сабе дарогу рабочага чалавека, — гаворыць ён. — От бачыце, мне гонар і павага, — і ён паказаў на штрыфель піжмака, на якім пры электрычным святле аж гарэў, пераліваўся маленькі чырвоны сцяжок — значок дэпутата Вярхоўнага Савета БССР. — А вы мазалі не бойцеся. Ён, праўда, спачатку баліць, а потым зачарстее, дык ужо і не баліць. А рука робіцца моцная-моцная. Затое ў нашай краіне рабочай руцэ слава, гонар...»

Аўтар праз усю апавесць супастаўляе двух маладых людзей — Валю, якая, не паступіўшы ў інстытут, усё ж знайшла сваё месца ў жыцці, і Казіка, які паступіў у інстытут, але гэта не выратавала яго ад маральнай спустошанасці і разбэшчанасці. Значыць, справа не ў тым, дзе чалавек працуе ці вучыцца, а ў самім чалавеку, у яго душэўнай моцы, у яго ўнутранай сутнасці. Валя вучыцца ў самога жыцця, у старога майстра, і навука гэтая сапраўдная, моцная, яна западае ў сэрца і памяць назаўсёды. Сапраўдным і шчырым з'яўляецца і Валіна каханне. З любоўю малое аўтар вобраз сціплага, працавітага хлопца Змітрака, які бачыць многа паэзіі ў самім працэсе працы, у авалоданні прафесійным майстэрствам.

Думаецца, што ў апавесці задатка многа месца адведзена п'яным трызненням Казіка, знешнім супастаўленням і апісаннем. А што датычыць раскрыцця самога працэсу духоўнага росту маладой дзяўчыны, якая пастаўлена ў цэнтры апавесці, дык тут Р. Сабаленка занадта абмежаваў сябе.

Якім бывае чалавек, адчуўшы паўнату жыцця? Што ён думае, аб чым марыць, як змяняюцца яго адносіны да людзей? Як багацее і па-новаму раскрываецца яго душа? — аб усім гэтым чытач так і не даведваецца, прачытаўшы апавесць «Блакітнае ззянне».

Навізнаю тэмы, адкрыццём нейкага новага канфлікту ў жыцці вызначаецца апавесць Міколы Гроднева «Бацькава віна».

Малады інжынер Павел Матыль і яго жонка Маша, аграном па спецыяльнасці, едуць на працу ў родную Паўлаву вёску. У іх многа энергіі, сіл і жадання працаваць на новым месцы. Але многа цяжкасцей і непрыемнасцей чакаюць іх там. Аказваецца, Паўлаў бацька ў час вайны стаў здраднікам, выдаваў фашыстам сумленых савецкіх людзей. Бацькава вiна вялікім цяжарам легла на плечы сына. Суседзі папракаюць яго, глядзяць з недавер'ем і нянавісцю. Нават лепшы сябар Віктар цяпер яўна выказваў яму сваю непрыязнасць.

«Ды як тое сэрца будзе ляжаць да Паўла, калі праз яго бацьку Віктар страціў свайго роднага бацьку, сваё юнацтва, адукацыю, здароўе. Можна, Павел не вінаваты, але ўсёроўна таго няма, што было. Нават злосць бярэ, калі ён цяпер, будучы інжынерам з вышэйшай адукацыяй, стаіць побач і пытаецца ў яго, што рабіць». Толькі самаадданая праца можа вярнуць Паўла давер і павагу людзей. Ён гэта ведае і стараецца з усіх сіл.

У першай частцы М. Гродневу ўдалося псіхалагічна абгрунтаваць паводзіны сваіх герояў, але пад канец ён пайшоў па лініі лёгкага вырашэння жыццёвых цяжкасцей. Маша адразу дабіваецца багатых ураджаяў. Павел працягвае сваё высякародства і мірыцца з сябрам. Адчуваецца паспешлівае закрутленне сюжэтных ліній, а гэта стварае ўражанне нейкай зададзенасці, надае ўсёй аповесці канструктыўны характар.

Павел задуманы як трагічны герой — без віны вінаваты. Але навошта ж гэтую трагедыю вырашаць так лёгка і хутка? Відаць, у жыцці не сустранеш такога простага вырашэння даволі складаных канфліктаў. І справа не толькі ў гэтым. Траўма, якую носіць у сабе герой, паглынула ўсе яго душэўныя сілы, неяк адгарызала ад свету і людзей, ад вялікіх спраў, якімі жыве калектыв МТС, уся краіна.

Маша звязана з людзьмі толькі

абавязкамі службы. Няма ў яе душэўных, сардэчных сувязей з асяроддзем. І яна, і яе муж, гэтыя адукаваныя гараджане, былыя дзеці вёскі, цяпер вельмі заняты сваімі ўласнымі перажываннямі і сямейнымі справамі. Няўжо вакол у жыцці нічога не адбываецца грамадскі значнага?

На зусім іншай сацыяльнай глебе ўзнік у А. Чарнышэвіча вобраз ціхага, маўклівага адгароджанага ад усяго свету, чалавека — Адама Ждана (апавяданне «Ждан»). Панскі парабак, ён задуманы непаспешнай працай. Уяўленні аб свеце і чалавеку ў яго вельмі абмежаваныя. Нічога ён не ведаў і не хацеў ведаць, апроч працы, яды і сну. Нават жаніцтва не ўнесла ў яго жыццё ніякіх змен. Адам увесь час маўчыць, бо яму няма чаго гаварыць, бо ён абякаваў да ўсяго. Ён як бы яшчэ не абудзіўся да жыцця. А далей аўтар паказвае, як нават у такім «ціхім» чалавеку абуджаецца прага помсты да тых, хто зрабіў яго няшчасным, хто пазбавіў усіх жыццёвых радасцей.

У апавяданні А. Чарнышэвіча ёсць глыбокі псіхалагічны і сацыяльны сэнс, арганічнае спалучэнне прыватнага, асабістага з агульным, грамадскім, — якраз тое, чаго не хапае многім творам маладых аўтараў.

Пошукі цікавых, унутрана багатых герояў, арыгінальных характараў — гэта адна з састаўных частак пісьменніцкага майстэрства. У Алены Васілевіч ёсць невялікае апавяданне «Доктар Ваўковіч». Герой яго цікавы перш за ўсё тым, што пададзены ў развіцці характараў. Чытач бачыць, што на самай справе ён куды лепшы, высякароднейшы, чым здаецца з першага разу. Погляд на чалавека, падкрэслівае аўтар, павінен быць больш глыбокі, праніклівы, тады і чалавек раскрые самае істотнае, самае зававетнае, што ёсць у яго душы.

Удумліва працуе над вобразам-персанажам малады празаік Васіль Быкаў. Яго апавяданне «На возеры» радуе псіхалагічнымі знаходкамі, уменнем заглянуць у ду-

шу чалавека. Стары Алёкса моцна пакрыўджаны сваім сынам, які вывучыўся, паехаў у горад і забыўся на бацьку. Але стары нават сабе самому не хоча прызнацца ў гэтым. Яму патрэбна іншая праўда — чалавечая.

«— Ён у мяне добры, — казаў тым часам стары. — Бывала, маленёкі быў, такі белагалавёны, усё есці насіў на ніву. Прыдзе, сядзіць на ўзмежку ці ходзіць за канём і ўсё пытае: што гэта, што тое? А ўвечары я яго на плячах дамоў нясу, да сяла дайду, глядзь — а ён ужо спіць.

Ён і цяпер добры... Надоечы, значыць, пасылку прыслаў: папяросак».

Мішка, дзедаў субяседнік, ведае, што ніякіх пасылак ад сына старому не было і не будзе. Але ён слухае і любуюцца старым, які сучашае сам сябе і верыць у сваю шчырую няпраўду. І грубаваты Мішка Бурбон, які і сам не прэч быў пакрыўдзіць дзеда, цяпер зусім іншымі вачамі глядзецца на яго. Яму адкрылася непераможная сіла чалавечай даброты і неразгаданая загадка чалавечых адносін.

«— Толькі ведаецца, дзядзька, — раптам сказаў Мішка. — Усё ж, калі траплю ў горад, знайду вашага Восіпа і наб'ю яму морду. Нягоднік ён, вось хто!».

Алёкса ўздрыгнуў. Ён ураз зразумеў і няўдачу сваёй хітрасці і нечаканую Мішкаву спагаду — старэчыны вочы яго хуценька заміргалі. Трэба было ісці дамоў, але ён чамусьці стаў на беразе і ўсё

моўчкі глядзеў на спрытнага юнака».

Ёсць тут і падтэкст і ўменне паказаць нечаканыя псіхалагічныя павароты тонкай думкі.

Няўдачы многіх пісьменнікаў, асабліва маладзейшых, тлумачацца малой вопытнасцю іх у галіне літаратурнай творчасці і — галоўнае — слабым веданнем жыцця, няўменнем даследаваць і бачыць яго жывыя вытокі.

Майстэрства пісьменніка, як вдома, не толькі ў багацці стылістычных прыёмаў, а ў тым, каб быць сапраўдным інжынерам чалавечых душ, мець сваё сталае і глыбокае разуменне жыцця. Больш смеласці ў шуканнях, больш увагі да жыцця, да людзей, — заклікае партыя нашу творчую інтэлігенцыю, якая павінна адлюстравіць новы, важны паварот у гісторыі нашай краіны.

У жыцці цяпер адбываюцца новыя, глыбінныя працэсы. Узняць хоць бы такі момант. На вытворчасць прышлі цяпер маладыя сілы, людзі, якія закончылі сярэднюю школу, атрымалі адукацыю. У сувязі з гэтым адбываюцца пэўныя змены ў самім рабочым асяроддзі. Раскрыць, паказаць, гэты працэс — вельмі важна.

Штодзённа і ўважліва вывучаць жыццё, канкрэтную сферу дзейнасці будучага героя, умець бачыць яго цэласна ў грамадскім і асабістым, такім, якім ён і з'яўляецца ў жыцці, глыбей раскрываць духоўны свет чалавека-будаўніка, ствараць тыповыя і яркія характары — у гэтым і заключаецца пісьменніцкае майстэрства.

МАЛАДЗЁЖНЫЯ РУКАПІСНЫЯ ЧАСОПІСЫ Ў ДАРЭВАЛЮЦЫЙНАЙ БЕЛАРУСІ

Першая буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя 1905—1907 гг. у Расіі прывяла ў дзеянне мільёныя масы прыгнечаных народаў, узрушыла сэрцы і розумы людзей. Ідэі марксізма-ленінізма, заклікі бальшавікоў да барацьбы з царскім самаўладствам за волю і свабоду, за шчаслівую будучыню, за камуністычнае заўтра ўсё глыбей і глыбей пранікалі ў масы.

Асабліва скільнай да ўспрыняцця новых ідэй і заклікаў да барацьбы з тыраніяй і самаўладствам была моладзь. У данясенні мянскага губернатара ад 2 лістапада 1905 года ў дэпартамент паліцыі аб масавых забастоўках і дэманстрацыях у беларускім мястэчку Капылі асобна падкрэслівалася, што «22 і 23 кастрычніка капыльскія моладзь у ліку да 100 чалавек некалькі разоў прававала правесці дэманстрацыі»...

Кіруючае ядро Капыльскай сацыял-дэмакратычнай групы ў асноўным складала рабочая і сялянская моладзь: Зміцер Жылуновіч, Рыгор Шкурынскі, Радзійён Шкірыч, Хведар Станілевіч, Рыгор Чарнушэвіч і іншыя. У хаце Чарнушэвіча размяшчалася тайная бібліятэка сацыял-дэмакратаў. У 1909 годзе ў члены сацыял-дэмакратычнай групы ўступаюць Алесь Гурло і Хведар Чарнушэвіч — будучыя беларускія паэты. У сваім аўтабіяграфічным нарысе (1923 г.) А. Гурло аб гэтым перыядзе ўспамінаў: «Капыль у той час жыў нейкім асабістым ад ін-

шых глухіх куткоў жыццём: моладзь складала розныя гурткі ў залежнасці ад сталасці, а разам з тым і патрэб душы. Былі і асветныя, існаваўшыя яўна, і тайныя палітычныя, былі і адпавядаўшыя той і другой мэце разам. Я, Чарнушэвіч (беларускі паэт) і іншыя прагнемся ўсёй душой мець сувязь з гэтымі гурткамі і, здаецца, у 1908 годзе (дакладна ў 1909 г. — А. К.) знаёмімся з выдатнымі ўдзельнікамі рэвалюцыйнага руху Капыля (Жылуновічам, Станілевічам) і ўваходзім раўнапраўнымі сябрамі ў іх гурток. Душа рвецца к дзейнасці, хочацца шырокага размаху, але рэвалюцыйны прыліў супакойваецца, мацнее сіла рэакцыі; Капыль, да 1905 года не бачыўшы настаяльнага паліцэйскага, цяпер дрыжыць ад конных і пешых стражнікаў».

Не спыніла рэвалюцыйнай работы капыльскія моладзь і ў гады рэакцыі. Работа гэтая значна ажывілася з першымі крокамі новага рэвалюцыйнага ўздыму. Маладыя энтузіясты сацыял-дэмакратычнай групы ў 1910 годзе арганізуюць гурток пад назвай «Самаразвіццё і самаадукацыя». Члены гуртка прынялі пэўны статут, у якім было адзначана, што яны будуць абмяркоўваць «ход палітычных падзей і галоўнейшых цяжэнняў у сучаснай літаратуры», што ў сваю чаргу будзе садзейнічаць выпрацоўцы ў саміх сябе «больш цэласнага светапогляду». Было вырашана выдаваць свой

рукапісны орган — літаратурна-грамадскі двухтыднёвы часопіс на рускай мове пад назвай «Заря». Нумароў часопіса «Заря» не ўдалося адшукаць. Але некаторыя звесткі аб матэрыялах часопіса захаваліся ў тагачасным перыядычным друку. З іх мы даведваемся, што рэдакцыйную калегію часопіса складала выключна рабоча-сялянская моладзь. Рэдактарам першых шасці нумароў быў Антон Хмара — муляр па спецыяльнасці. З шостага нумара часопіс рэдагаваў беззямельны малады селянін Аляксандр Неўлін. Абавязкі сакратара выконваў С. Сцефанавіч, пілышчык па прафесіі. Выдаўцом часопіса быў В. Зорка, кравец, які радаваўся таму, што можа «як-небудзь напісаць пра гора мужыка ды пра ідэі сацыялізма».

Асноўнымі аддзеламі ў часопісе лічыліся тры — белетрыстыкі, літаратурнай крытыкі і публіцыстыкі.

У аддзеле белетрыстыкі змяшчаліся першыя спробы пярэа гуртковай. У іх яны расказвалі аб тым, што самі перажылі і з чым сутыкаліся ў штодзённым жыцці. Характэрна, што героямі твораў часцей за ўсё былі маладыя рабочыя і сяляне.

Заслугоўваюць увагі артыкулы, змешчаныя ў аддзеле літаратурнай крытыкі. Аўтары артыкулаў перш за ўсё правільна вызначалі роллю пісьменніка, мастака ў жыцці народа. Пісьменнікі, сцвярджалі яны, мацней за ўсё павінны быць звязаны з народам. С. Сцефанавіч у артыкуле «Рабочы і інтэлігент» востра і з'едліва крытыкаваў дэкадэнтаў і мадэрністаў, якія ў гады сталыпінскай рэакцыі аплеўвалі рэвалюцыю.

У другой палове 1910 года часопіс «Заря» спыніў сваю дзейнасць. На гэта было многа прычын. Для выпуску рукапіснага часопіса патрабавалася шмат часу, энергіі, у той час як матэрыяльнае становішча супрацоўнікаў рэдакцыі было надзвычай цяжкім. Зарабіць на прыжыццё ў Капылі не было дзе. Таму мно-

гія з юнакоў пачалі думаць аб горадзе. Сабіраліся ў дарогу А. Гурло і Хв. Станілевіч, З. Жылуновіч у пошуках работы вандраваў па Беларусі і Украіне, Латвіі і Літве. Ён аб'ездзіў найбольш буйныя прамысловыя цэнтры, пазнаёміўся з працай многіх сацыял-дэмакратычных арганізацый, значна пашырыўшы свой круггляд.

У красавіку 1911 года З. Жылуновіч прыехаў у адпачынак да сваёй маці ў Капыль. Сустрэўшыся з ранейшымі сябрамі, членамі сацыял-дэмакратычнай групы, ён дамовіўся правесці партыйны сход, на якім абмеркаваць і становішча літаратурных спраў. На сходзе было вырашана аднавіць выпуск рукапіснага часопіса, але ўжо пад назвай «Голос низа», а таксама выдаваць зборнік твораў на беларускай мове «Вольная думка».

Рэдактарам часопіса быў абраны З. Жылуновіч, выдаўцом стаў А. Гразілаў. Было вырашана першы нумар «Голоса низа» прысвяціць 1 Мая.

Нам удалося знайсці чатыры нумары (1, 2, 3 і 10) часопіса

«Голос низа». Як звычайна, першы нумар, і ў прыватнасці яго перадавы артыкул, лічацца праграмнымі, па іх вызначаюць напракм часопіса ці газеты. На тытульным лісце часопіса стаіць дата «1-га мая 1911 года». У перадавым артыкуле пад назвай «Первое мая» (аўтар артыкула Люцьянаў) чытаем: «Товарищи! Светлый и великий день мы выбрали, чтобы выпустить в свет первый № нашего журнала и этим самым связываем мы будущую деятельность нашу незримыми узами с идеалами и стремлениями, которые олицетворяет в себе Первое мая!».

Характэрнай асаблівасцю большасці твораў часопіса з'яўляецца актыўнае ўмяшанне ў жыццё. У многіх з іх адлюстраваны імкненні народных мас да свабоды, да сацыяльнага і нацыянальнага вызвалення. Пэст Шулятык у вершы «Кто вы?» пісаў:

— Мы чёрные люди-рабы,
Мы дети родного народа,
И хотим мы вечной борьбы
За счастье людское — свободу.

Аптымізмам прасякнуты вершы аб прыродзе, з якой пэсты цесна звязаны. Асабліва многа твораў аб яснае, бо ясна з'яўляецца сімвалам жыцця.

У публіцыстычных артыкулах аўтары ў агульных рысах працавалі паказаць сацыяльна-эканамічнае і палітычнае жыццё Расіі, а на гэтым фоне і Беларусі.

Адначасова з трэцім нумарам «Голоса низа» выйшаў першы нумар часопіса «Вольная думка» на беларускай мове. Часопіс «Вольная думка» разглядаўся як дадатак да «Голоса низа» і выдаваўся тым жа рэдакцыйным складам пры ўдзеле тых жа супрацоўнікаў.

Л. Н. Клейнбарт, які ў свой час меў магчымасць чытаць «Вольную думку», сцвярджаў, што зборнік гэты па зместу і агуль-

наму напракму нічым не адрозніваўся ад часопіса «Голос низа», за выключэннем таго, што выдаваўся на беларускай мове.

Пасля выезду з Капыля З. Жылуновіча, а пазней Алеся Гурло і Станіслава, выпуск «Голоса низа» і «Вольная думка» быў спынены і іх выданне больш не аднаўлялася.

З мэтай канспірацыі кожны супрацоўнік часопіса не падпісваў твор ці артыкул сапраўдным прозвішчам, а меў свой псеўданім. Рэдактар першых нумароў часопіса «Голос низа» пэст, празаік і публіцыст З. Жылуновіч (Цішка Гартны) выступаў пад псеўданімам Шулятык і Капылянін. Пад псеўданімам Л. Эха змяшчаў свае творы Алесь Гурло. Хведар Чарнушэвіч вядомы як Н. Буржэнін, а Зміцер Чарнушэвіч як Д. Жураўлёў і інш. Гэта былі «пісьменнікі-самавукі», тыя маладзья людзі, якія, гаворачы словамі А. М. Горкага, паднімаліся ад зямлі насустрач культуры з «працягнутымі да творчай работы руками». Іх творы прасякнуты вялікай любоўю да чалавека, жаданнем бачыць яго гаспадаром жыцця.

Сам факт выдання рукапісных літаратурна-публіцыстычных часопісаў у Беларусі групай сацыял-дэмакратычнай моладзі пасля рэвалюцыі 1905—1907 гг. заслугоўвае быць адзначаным у гісторыі развіцця дарэвалюцыйнай беларускай літаратуры, тым больш, што гэтыя часопісы былі своеасаблівай школай, з якой вышлі вядомыя беларускія пісьменнікі Цішка Гартны, Алесь Гурло, Хведар Чарнушэвіч і др. Рукапісныя часопісы паказваюць тыя сцэжкі, па якіх думка абуджанага рэвалюцыйнага беларускага рабочага і селяніна шукала сабе выйсця на шырокую дарогу друкаванага слова.

А. КЛЯЧКО.

Бібліяграфія

РОЗДУМ ПЭТА

Найўна было б шукаць у лірычных вершах пэта канкрэтныя факты яго біяграфіі. Наўрад ці возьме хто-небудзь на сябе смеласць, прачытаўшы зборнік вершаў, дакладна ўстанавіць жыццёвы шлях аўтара. Гэта бясспрэчна. Але бясспрэчна і другое. Па тым, што выклікае ў пэта замілаванне, па самой тэме яго роздуму, нават па вобразнаму ладу вершаў заўсёды можна вызначыць выток эмацыянальнай накіраванасці яго творчасці.

У маленькай біяграфічнай даведцы да зборніка вершаў Янкі Непачаловіча «Мера любви» * мы чытаем: «У час Айчынай вайны быў сувязным партызанскай брыгады імя Кірава». Куды больш за прадмову расказваюць пра пэта яго вершы. Яны паказваюць, які глыбокі след у яго душы пакінула вайна, гаворыць пра яна навясць да тых, хто прынёс на родную зямлю пакуты і разбурэнне, пра савецкага чалавека, які ў кожную хвіліну гатовы быў выступіць на абарону Радзімы, свабоды і шчасця савецкіх людзей.

... Вярнуўся салдат з вайны. Няма ў яго іншага падарунка дзеям, апрача чэргстага салдацкага хлеба. І дзеці ўсё да крошкі з'елі гэты хлеб. А бацька:

Гатоў быў рушыць зноў дарогай,
Дзе кроў праліў, пазнаў шпіталі,
Каб дзеці хлеба больш такога
У жыцці сваім павек не зналі.
(«Калі з вайны вярнуўся бацька»).

Усяго тры страфы ў гэтым вершы, а як многа сказана! І гора, і мужнасць, і пішчота, і рашучасць нарадзіліся ў душы салдата-бацькі. Гэтымі пачуццямі ўзрушана і душа чытача.

Яшчэ больш хвалючы верш «Калючыя драты». У ім аж кіпіць гнеў-

ны пратэст супраць зверстваў фашыстаў, супраць няволі—калючага драту, якім «спавіты край быў родны», за якім «живых закопвали зямлей».

Ідэйная накіраванасць зборніка вызначаецца ўжо яго назвай. Невымерная сыноўняя любоў да Радзімы—асноўная тема кнігі. У вершы, які даў назву зборніку, пэст гаворыць:

Даўно ўсё вымераць змаглі мы,—
Ніхто ж дагэтуль не знайшоў,
Чым вымераць нам да Радзімы
Сваю нязмерную любоў.

Любоўю да Радзімы выкліканы і вершы пра вайну, і вершы пра прыроду, і паэтычны роздум аўтара над жыццём.

Роздум пра тое, што бачана і перажыта — улюбёная форма размовы пэта з чытачом. Янка Непачаловіч умее знайсці якрае тое слова, якое патрэбна, каб раскажаць пра свае жыццёвыя назіранні, пра свае адчуванні. Пэст любіць падумаць аб прычынах радасці і смутку, аб дружбе і абавязку. І ў большасці выпадкаў роздум гэты паэтычны, вобразны, пададзены праз прызму мастацкага сватаўспрымання.

Па-рознаму ацэньваюцца з'явы жыцця ў маладосці і ў перыяд сталасці. Многім давялося гэта адчуць па сабе. Задумаўся пра гэта і пэст, і раскажаў пра свае думкі цінава і праўдзіва ў вершы «Сталасць».

Свежыя думкі знойдзе чытач і ў такіх вершах, як: «Мой гадзінік», «Зрываючы лісток календара», дзе простыя, будзённым з'явам асэнсаваны паэтычна; у вершах, якія прасякнуты народнай мудрасцю і закранаюць маральныя тэмы: «Пра сэрца», «Моцныя рукі».

Янка Непачаловіч умее глядзець і слухаць, умее і назіраць. Ён імкнецца паглыбіцца ў прыроду з'яў, па-філасофску асэнсаваль іх, паказаць іх праз вобраз, часам сімвалічны. Праўда, на гэтым шляху пэта часам падсперагаюць няўдачы. Не кожная жыццёвая з'ява патрабуе абагульнення, не заўсёды ёсць падставы для філасофскіх вывадаў. А пэсту абавязкова хочацца «нацягнуць» усё ўбачанае да памераў сімвала. Вось чаму

* Янка Непачаловіч. «Мера любви». Дзяржаўнае выдавецтва ВССР, Мінск, 1958.

ў яго вершах часам сімвал узнікае дзеля сімвала, глыбокадумнасць робіцца наўмыснай. Такія вершы «Вятрак», «Даведні», «Шавец», «Плады». Ніводзін з іх не вызначаецца асаблівай глыбінёй думкі, а прэтэнзія на глыбокадумнасць у іх ёсць і, нажалі, толькі прэтэнзія.

Паэт часам забывае, што рыфмаванне пралісных ісцін, прасталінейнасць, напішлінасць проціпаказаны для паэзіі. Што новае, напрыклад, сказаў ён у вершы «Вясна і маладосць», зноў параўноўваючы гэтых паэтычных «сясцёр»? Навошта спатрэбіўся залішне прыўзняты тон у вершы «Новая кватэра»? Лірычны герой гэтага верша дае ўрачыстае абяцанне горы перавярнуць у адказ на тое, што атрымаў новую кватэру. Што ж, новая кватэра — гэта вельмі добра, вядома. Але ці ж гэта падстава для такіх узнёслых прысяг? Аўтару тут яўна здрадзіла пацудзі меры і паэтычны густ.

«Па чым чалавек пазнаецца» і «Слова краўца», на першы погляд, вершы зусім розныя. У першым раскрываецца маральны вобраз чалавека, у другім гаворыцца пра стыль адзення, пра моду. Але агульнае ў іх — павадаміленне чытачу праліснай ісціны: «разумны — разумнае скажа», «сумленны — сумленнасць пакажа», «скромны — скромна і адзеты»...

Часам, вядома, бывае, што даўно вядомая ісціна раптам раскрываецца пісьменнікам зусім з іншага боку, пераасэнсаваная. У прыведзеных вершах гэтага, нажалі, не адбылося.

Цікава, дасціпна, у лёгкім, натуральным тоне напісаны вершы «Стары халасцяк» і асабліва — «Этнограф на рынку». За рознымі пакупкамі ідуць людзі на рынак, а этнограф шукае тут тое, што народ не прадае за чырвонцы:

З базару людзі валяць валам,
Хто мёд нясе, а хто — касу...
А я — не многа і не мала —
Сто новых прыказак нясу.

І тэма, і яе вырашэнне, і настрой верша — усё заслугуе ўвагі. Тут знойдзена незвычайнае і цікавае.

Янка Непачаловіч многа і ўсхвалявана піша пра каханне. Вершы на гэтую тэму напісаны не ўсе роўна. Адны ўспрымаюцца без агаворак. Наконт іншых хочацца паспрачацца. Найбольш удалыя з іх, мусіць, «Вернасць», прасякнутыя вялікім пацудзі, з ноткай смутку, і «У ролях

закаханых» — натуральны, жыццерадасны. Верш «Здрадзіла», напісаны ў выглядзе страшнага маналогу, некалькі залішне рытарычнага. Доктарыўныя, прасталінейныя радкі:

«Рапано! Над нашым я каханнем
Раз і назаўсёды стаўлю «крыж»... —
урываюцца дысанансам у агульны строй верша сваёй рацыяналістычнасцю і традыцыйнасцю.

Прыкметна недапрацаванасць і ў добрым вершы «Пераношу я цябе праз лужы». З чатырох строф ў першых трох цалкам выражана думка. Чацвёртая строфа не дадае нічога новага, і яе выключэнне з верша прынесла б толькі карысць, бо разам з ёю знікла б і надакучлівая метафара «ключы ад сэрца».

Гаворачы пра першую кнігу аўтара, — пачатак яго спраўднага паэтычнага шляху, — хацелася больш падрабязна спыніцца на недахопах і недакладнасцях у яго вершах з тым, каб наступныя творы былі сапраўды бездакорнымі.

У вершы «Я павінен з ёй сустрацца» паэт піша:

Не заўважыў той часінай,
Чым яна прываражыла:
Мо' сваёю блузкай сінчай...

Лірычны герой усхваляваны, ён зачараваны выпадкова сустраці дзяўчынай. Ён шукае яе ўсюды. Прычым жа тут блузка? Ці тая гэта адзіная, патрэбная дэталі? Здаецца, не.

У вершы «З табою» таксама не ўсё да канца прадумана. Паэт расказвае, як дружна, душа ў душу, жыўць ён і яна. І вось радкі:

Прыду з работы — бачу я,
Прадуеш за дваіх...

Паэту трэба больш працаваць і над выразнасцю гучання паэтычнага радка, над слоўнай тканінай верша, а часам і над граматычнай правільнасцю сказа. У вершах не павінна быць такіх цяжкіх радкоў, як:

З дрэў калі б дасталі мін
асколкі —
Іх цягнік, напэўна б, не павёў...
(«Ліснік».)

Зусім недаравальна граматычная непісьменнасць, нахшталт:
Адчуўшы радасці прыліў,
Яму здалася ўсё прыгожым.

(«Права на радасць».)

Добра, што такія агрэхі не частыя ў Янкі Непачаловіча.

Разнастайная рытміка вершаў, цікавыя параўнанні, дакладныя, яркія вобразы ў большасці вершаў сведчаць аб тым, што паэт імкнецца да ўдасканалення свайго майстэрства.

Першая кніга — вялікая падзея ў жыцці паэта. Упершыню раскрывае ён сваю душу перад велізарнай арміяй чытачоў, упершыню атрымлівае магчымасць на ўвесь голас падзяліцца тым, што яго захапляе, хвалюе, радуе. Аўтар зборніка «Мера любові» добра сам сказаў пра гэта ў вершы «Права на радасць»:

Калі ж упершыню паэт
Пацпе песні сваёй словы,
Тады і ён, як Архімед,
Пра адкрыццё крычаць гатовы.
На гэта права мае ён,
Бо верш яго людзямі паяцца:
Адверты, значыць, ім закон,
Якім жывуць людскія сэрцы.

Так, першая кніга — гэта, бясспрэчна, радасць, і паэт мае на яе права. Але першая кніга — гэта яшчэ і вялікая адказнасць перад чытачом, гэта заяўка на будучыню, гэта абяцанне новых сустрач, новых адкрыццяў. Хочацца верыць, што Янка Непачаловіч будзе яшчэ шмат і ўпарт працаваць, каб прапаноўваць чытачу багатыя па зместу і дасканалыя па форме вершы.

Р. ПАТУХОЎСКАЯ.

ПЕРШАЯ КНІГА

Мінулы год быў ураджайны на маладую паэзію. Сярод выдзеных кніг мы рады бачыць зборнік вершаў нашага земляка з вёскі Рахавічы Уладзіслава Нядзведскага.

«Вясновыя барозны» — першая кніга маладога аўтара, па якой можна меркаваць аб сваёсці і асаблівасці яго паэтычнага голасу. А гэты голас у Нядзведскага — малады, пчыры, свежы. Кірыніцу свайго натхнення малады паэт бачыць у жыцці. У вершы «Спадчына», якім адкрываецца зборнік, ён гаворыць:

Пра бязмернае жаласнасць палёў,
Помню песню шчасліваю матчыну.
З песняй той да Радзімы люблю

Назаўжды дасталася мне ў спадчыну.
Аддыходзіў мой бацька ў паход...
Слёзы ўцёр мне далоняй гарачаю.
Мне да ворагаў з часу таго
Засталася нянавісць у спадчыну.
Помню брата — у няроўным баі
Ім апошні патрон быў патрачаны.
Назаўжды я пакляўся над ім
Мір адстойваць — нашчадкам
у спадчыну.

Лірычны герой паэта — чалавек, чыё жыццё напоўнена светлымі імкненнямі, чалавек, які сваю працу дорыць народу і ў гэтым знаходзіць сваё спраўднае шчасце. Аб радасці жыцця і працы гаворыцца ў вершах «Кінамеханік», «Адназ» і інш. Усёго дванаццаць радкоў мае верш «Ты з намі не ехай»..., аднак ён хвалюе, прымушае задумацца.

Уладзіслаў Нядзведскі — ураджэнец Ленінскага раёна Брэсцкай вобласці. Там прайшло яго дзяцінства, там у Айчынную вайну загінулі яго бацькі. Жыццё ў гэтым былым партызанскім краі паклала на творчасць Нядзведскага значны адбітак. Партызанская тэма з'яўляецца адной з вядучых у творах паэта. Вершы «На партызанскім аэрадроме», «На Слуцкай шашы», «Дружба» апавядаюць аб незабытых старонках з жыцця беларускага народа. Дарэчы, не толькі па назвах, але і па скупых малюнках пейзажу ў творах паэта мы пазнаем родную Беларусь, прыгажосць яе прыроды.

Зразумела, у першай кніжцы ёсць і некаторыя недахопы, як, напрыклад, паэтычная невыразнасць, прыземленасць радка:

Патрэбна ісці і ў час
Урокі правесці ў школе,
А потым сабраць свой клас
І бульбу садзіць у полі.
Увечары ў клубе сход —
Чакаюць мяне з дакладам...

Тое ж можна сказаць і пра верш «Радзіма». Канцоўка верша «Над Гайнай» (дзяўчаты «сэрцы хлапечыя бралі ў палон») не з'яўляецца творчай знаходкай аўтара.

І ўсё ж, нягледзячы на гэтыя недахопы, надрукаваныя ў зборніку вершы чытаюцца з цікавасцю.

А. ГАРДЗІЦКІ.

НЕЎМІРУЧЫ ВОБРАЗ ПРАВАДЫРА

У савецкай драматургіі няма больш папулярных твораў, чым трылогія М. Пагодзіна аб Уладзіміру Ільічу, удастоеная Ленінскай прэміі. Калі ў першых двух частках трылогіі — «Чалавек з ружом» і «Крамлёўскія куранты» — мы бачым вялікага правадыра кіраўніком, натхніцелем, арганізатарам падзей Вялікага Настрычніка і перамог грамадзянскай вайны, дык апошняя частка — «Трэцяя патэтычная» — узнёўлае старонкі з жыцця Уладзіміра Ільіча ў суровыя для краіны гады, калі прышлося аднаўляць разбураную пасля вайны гаспадарку.

«Трэцяя патэтычная» ў пастаноўцы Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы — гэта рамантычна ўзнёслы і разам з тым глыбока рэалістычны паказ таго, як сцвярджалася неўміручасць ленінскіх ідэй. Спектакль гэты з'яўляецца вялікім дасягненнем не толькі калектыву купалаўцаў, але і ўсяго тэатральнага мастацтва Беларусі. Незабыўнае ўражанне пакідае народны артыст СССР В. Платонаў у ролі У. І. Леніна (гледзячы ўкладку ў нашым часопісе). Гледачу часам здаецца, што ён бачыць перад сабою кывога Ільіча. Глыбока раскрыў аблічча капіталіста Гваздзіліна народны артыст БССР Л. Рахленка. Гэты вораг рэвалюцыі магутны, валівы і злы. Заслужаны артыст БССР В. Кудраўцаў стварыў прывабны вобраз былога рабочага, чэкіста Фёдора Дзятлава.

Прыемна адзначыць вялікі творчы рост маладых артыстаў, выхаванцаў Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута: В. Тарасова (Валерык, брат інжынера-камуніста

Іпаліта Сестрарэцкага), Г. Аўсянікава (малады рабочы Проня), маладога акцёра Ю. Шумакова (мастак-фармаліст Лаўруха Кумакін). Добра вядуць свае ролі Е. Рышковіч (Насця), М. Кін-Камінскі (Іпаліт Сестрарэцкі), заслужаныя артысты БССР П. Пекур (Сухажылаў) і А. Бараноўскі (дворнік Абдзільда).

Пастаноўшчык «Трэцяй патэтычнай» рэжысёр В. Эрын прадумаў спектакль ва ўсіх падрабязнасцях, знайшоў для яго цікавую сцэнічную форму, шмат добрых дэталей, як, напрыклад, выкарыстанне саліруючага раяля.

Хвалючую музыку да спектакля напісаў народны артыст СССР Я. Цікоці, выразныя дэкарацыі зроблены заслужаным дзеячом мастацтваў БССР А. Грыгар'яным.

Цудоўны спектакль аб вялікім Леніне на сцэне нашага акадэмічнага тэатра з'яўляецца выдатным падарункам купалаўцаў сваім гледачам.

В. БАРХАТАВА.

ОПЕРА НА САМАДЗЕЙНАЙ СЦЭНЕ

Некалькі месяцаў назад у Віцебску паявілася афіша, якая зацікавіла многіх: Палац культуры аблпрамсавета рыхтуе да пастаноўкі оперу Гулак-Арцимоўскага «Запарожац за Дунаем». Опера на самадзейнай сцэне... Гэта сапраўды нешта новае ў культурным жыцці горада.

...Думка аб пастаноўцы оперы на радзіла ў мастацкіх кіраўнікоў Палаца не адразу. Спачатку ішла размова толькі аб дуэце Адаркі і Караса.

Сцэна з оперы «Запарожац за Дунаем», пастаўленай самадзейнымі калектывам Палаца культуры Віцебскага аблпрамсавета.

Фота С. Капелькі (БЕЛТА).

І вось калі гэты дуэт быў паспяхова выкананы самадзейнымі спевакамі Аркадзем Шалкам і Асяй Мінаевай, у кіраўніка хору Азарыя Давыдавіча Батшэйна ўзнікла думка: а чаму б не паспрабаваць паставіць усю оперу?

Пачалася напружаная праца. За справу ўзяліся ўсе: і хор, і драматычны калектыў, і танцавальная група.

Ужо на самым пачатку ўзнікла шмат цяжкасцей. Трэба было падбраць выканаўцаў з добрымі галасамі.

«Хто будзе Аксанай?», — гэтае пытанне не давала спакою кіраўніку вакальнай часткі Батшэйну.

— І вось на абласной дэкадзе, — расказвае ён, — мы раптам заўважылі «сапраўдную» Аксану. У мастацкай самадзейнасці выступала маладая здольная дзяўчына, афіцыянтка з сапратэрыі «Лётцы» В. Мезіт. Потым пачаліся пошукі выканаўцы парты Андрэя. Хутка знайшлі і яго. Для гэтай ролі добра падыйшоў ваеннаслужачы Валодзя Емельяненка, які валодае лірычным тэнарам. У ролі турэцкага султана выступіў электраманцёр Валодзя Шутураў.

Самадзейныя акцёры не ведалі нот. Гэта ўскладняла работу — прыходзілася разучваць мелодыі на слых. Сустрэкаліся і іншыя заміны: цяжка

было сабрацца ў вызначаны час 85 чалавекам разам — у каго праца, у каго вучоба ў вячэрняй школе або хатнія справы. Трэба было неяк прыстасоўвацца да кожнага выканаўцы асобна.

У ролі Аксаны намсамолна Вераніка Мезіт.

Хапала работы ўсім: і дырыжору Рабунскаму, і пастаноўшчыку танцаў Мухартаву, і рэжысёру Броўкіну.

Шмат папрацаваў над афармленнем оперы заслужаны дзеяч мастацтваў БССР мастак Нікалаў.

Ужо каторы раз збіраліся на рэпетыцыі самадзейныя артысты. Аднак справа рухалася марудна. Паасобку ва ўсіх атрымлівалася нядрэнна: прыгожа спявалі салісты, хораша танцавалі ўдзельнікі масавых сцэн... Аднак самадзейныя артысты доўга не маглі дасягнуць зладжанасці, ансамблю, а без гэтага не можа быць сапраўднага спектакля. Нарэшце прышло і гэта: напружаная праца ўзяла сваё.

І вось надышоў вечар прэм'еры. Хваляваліся гледачы, а яшчэ больш — артысты.

... Узнёмаецца заслона. На сцэну выходзіць Аркадзь Шалк, начальнік пажарнай аховы Палаца культуры. Ён іграе адну з вядучых роляў — Івана Караса. Манера свабодна трымацца на сцэне, прыемны голас, выразная дыкцыя выклікаюць сімпатыю ў гледачоў.

Ігра Асі Мінаевай — работніцы Палаца культуры, якая выступіла ў ролі Адаркі, пакінула яшчэ большае ўра-

Адарка — Ася Мінаева і Карась — Аркадзь Шалк.

жанне. Зачараваў слухачоў яе прыгожы голас, здольнасць глыбока адчуваць і перадаваць драматызм сітуацыі, натуральнасць кожнага руху.

Пасляхова справіліся са сваімі ролямі і іншыя выканаўцы. Вялібнае ад душы апладыравалі самадзейным артыстам за іх высокае майстэрства.

Пастаноўка оперы Гулак-Арцимоўскага «Запарожац за Дунаем» — яркае сведчанне таго, якая багатая талентамі наша моладзь: ёй пад сілу любая творчая задача.

Л. ЖУРАЎЛЕВА.

У МІНСКІМ ЦЫРКУ

У новым, зімовым цырку адбыўся паказ двух першых праграм.

... Прасторны светлы будынак з вялізным жалезабетонным купалам і стройнай каланадай, як толькі вызваліўся ад рыштаванняў, адразу прыцягнуў увагу мінчан. Ён выразаў на цэнтральнай магістралі горада, на беразе Свіслачы, і ўпрыгожыў сабою яшчэ адзін куток беларускай сталіцы.

А ў той вечар, калі адбылося адкрыццё, цырк здаваўся яшчэ больш урачыстым. Па прыступках уваходзім у памяшканне і, апынуўшыся ў паўкругу галоўнага фойе, адразу ж адзначаем прастату архітэктурнай задумкі. Тут няма мармуру і бронзы, але добры густ аздаблення спадарожнічае вам на кожным кроку.

Пакінуўшы паліто ў зручна размешчаных гардэробах, ідзем у глядзельную залу. У ёй няма ні калон, ні аракаў, і 1700 гледачоў, што размясціліся ў амфітэатры, добра чуць усё, цудоўна бачаць манеж і тое, што там адбываецца. Вельмі прасторна. Шмат паветра. Гэтае ўражанне ўзмацняецца высокай столлю, абліцаванай алюмініевымі пласцінкамі.

Загучала ўрачыстая музыка. Зала асвятлялася чырвоным, зялёным, сінім, фіялетавым, жоўтым — усімі колерамі вясёлкі. Пасля гэтай музычна-светавой увертюры, пасля параднага шэсця ўпершыню створанага калектыву артыстаў беларускага нацыянальнага цырку пачалося прадстаўленне.

Яно адкрылася выступленнем паветраных гімнастаў Ржэцкіх. Пры дапамозе складанага апарата, які нагадвае нябеснае цела, гімнасты падымаюцца пад купал і на вялікай

вышыні выконваюць смелыя практыкаванні. Паветраных гімнастаў змяняюць акрабаты-скакуны пад кіраўніцтвам М. Разумоўскага. Рытмічна, у добрым тэмпе яны паказваюць серыю прыгожых і складаных прыжкоў пры дапамозе трамплінаў...

У двух аддзяленнях вялікага цыркавога прадстаўлення з поспехам выступалі таксама рэжардсмены-балансёры пад кіраўніцтвам заслужанага артыста БССР і РСФСР Е. Мілаева, паветраныя гімнасты Левандоўскія, коні дрэсіроўшчыка Б. Манжэлі, акрабаты на шарах Газаран, трыё жанглёраў на чале з заслужаным артыстам РСФСР І. Хромавым, артысты Н. Сталёраў, А. Савіч, В. Мозаль, А. Данилава, П. Мартынаў і іншыя. Паявіўся на арэне цырка вясёлы і дасціпны Несцерка ў выкананні артыста Каваленкі. У заключэнне быў паказаны атракцыён «Марскія ільвы і купальшчыцы», які вядзе І. Сідоркіна.

Прыемнае ўражанне пакінуў аркестр цырка, якім дырыжыруе Б. Райскі.

Мінчане аднесліся да першай праграмы з вялікай цікавасцю. На ўсіх прадстаўленнях цырк быў перапоўнены. Кожны дзень, ля пад'езда можна было бачыць аўтобусы, на якіх прыязджалі гледачы з другіх гарадоў.

Не паспелі ўсе жадаючыя праглядзець першую праграму, як настаў час замяніць яе наступнай. Па горадзе застракацелі афішы з адлюстраваннем маленькага вясёлага чалавека з сабакам. Цэнтральнае месца ў новых прадстаўленнях заняў сусветна-вядомы комік і парадыст Карандаш. Ён паказаў шэраг інтэрмедый — «Бутэлька-талерка», «Тэлевізар», «Выпадак у парку» і іншыя.

Бурнымі апладысментамі адзначалася бясстрашная работа пад купалам Людмілы Праватаравай. Смелыя і дужыя гімнасты, якія працавалі пад кіраўніцтвам А. Вязова, П. Кузняцоў і В. Сямёнаў, акрабаты Ірына

Паветраныя гімнасты Левандоўскія. Фота А. Дайтлава.

і Юры Аверыны, музычны эксцэнтрык А. Ірманаў, кітайская артыстка Інза Сун і іншыя ўдзельнікі двух вялікіх прадстаўленняў даставілі аматарам цыркавога мастацтва шмат прыемнага.

Слава аб Мінскім цырку выйшла за межы рэспублікі. У яго цудоўнай зале правялі вечары ўжо многія госці з Літвы.

У заключэнне хочацца сказаць некалькі слоў аб тым, як зручна размешчаны пакоі для артыстаў, вытворчых і іншых дапаможных памяшканняў. Артысты з пахвалою гаварылі аб новым цырку, які яны лічаць самым лепшым у краіне. І з ім нельга не пагадзіцца.

В. ДЗМІТРЫЕЎ.

В. ЛИВЕНЦАУ,
старшыня Савета саюза спартыўных
таварыстваў і арганізацый БССР

ПЕРАД СУР'ЁЗНЫМ ЭКЗАМЕНАМ

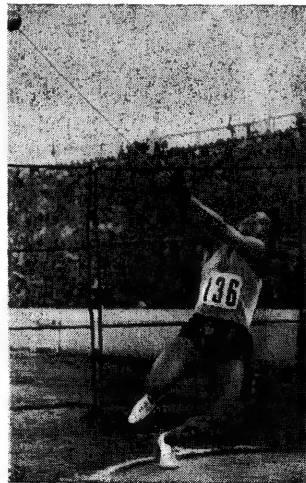
Ажыццяўленне велічных планаў, намечаных Камуністычнай партыяй на цяперашняе сямігоддзе, прывядзе да новага, яшчэ больш магутнага росквіту эканомікі і культуры нашай краіны. Павысінца дабрабыт савецкіх людзей, скараціцца працоўны дзень і працоўны тыдзень. У людзей паявіцца яшчэ больш вольнага часу, які яны змогуць выкарыстоўваць для культурнага адпачынку. Савецкі ўрад пашырыць сетку спартыўных збудаванняў і фізкультурных навучальных устаноў. Усё гэта будзе садзейнічаць таму, каб фізкультура і спорт у нашай краіне сталі сапраўды масавым і агульнанародным рухам.

Наша першачарговая задача — павялічыць колькасць фізкультурнікаў к 1965 г. да 2 млн. чалавек, яшчэ вышэй узняць майстэрства савецкіх спартсменаў, дамагчыся, каб фізкультура і спорт трывала ўвайшлі ў жыццё кожнага чалавека.

Для паспяховага вырашэння гэтых задач патрэбна аб'яднаць намаганні ўсіх: і камітэтаў фізкультуры, і камсамола, і прафсаюзаў. Настаў час, калі спартыўныя арганізацыі не абыйдуцца аднымі платнымі трэнерамі. Нам патрэбна велізарная армія фізкультурных кадраў, а яе можна стварыць з дапамогай шырокай грамадскасці.

Цяпер, калі ў вырашэнні дзяржаўных пытанняў усё большае значэнне набываюць масавыя арганізацыі працоўных, наспела неабходнасць правесці мерапрыемствы, якія б забяспечылі шырокую дэмакратызацыю кіраў-

ніцтва фізкультурным рухам. У адпаведнасці з пастановамі ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР, ЦК КПВ і Савета Міністраў БССР створаны Саюз спартыўных таварыстваў і арганізацый БССР, які працуе пад кіраваннем партыйных органаў, пры што-

Майстар спорту Аляксей Балтоф-
скі кідае молат.
Фота Д. Церахава.

Чэмпіён рэспублікі ў бегу на
100 метраў Сяргей Сонцаў.

дзінным і актыўным удзеле прафсаюзаў і камсамола, на аснове творчай ініцыятывы і самадзейнасці шырокіх мас фізкультурнікаў.

Былыя камітэты фізкультуры і спорту ліквідаваны.

Рэарганізацыя фізкультурных органаў — не простая замена аднаго кіруючага органа другім. Гэта — карэнная перабудова ўсіх форм і метадаў фізкультурна-спартыўнай работы. Яна дазволіць умацаваць сувязі фізкультурных органаў з шырокімі масамі працоўных і моладзі, палепшыць работу з актывам, цяснейшую наладзіць сувязь у рабоце паміж фізкультурнымі, камсамольскімі, прафсаюзнымі і іншымі грамадскімі арганізацыямі. Першыя зрухі ў рабоце па фізічнаму выхаванню відавочныя. Але нам належыць шмат зрабіць, каб выканаць задачы, пастаўленыя перад новым Саюзам. Трэба значна павялічыць лік фізкультурнікаў, вырабіць новых спартсменаў, якія абнавілі б існуючыя рэкорды і давалі іх на большасці відаў спорту да ўзроўню лепшых сусветных дасягненняў.

Рэкорды па некаторых відах спорту ў нас устаноўлены ліч-дзесяць год назад і застаюцца недасягальнымі. Мы яшчэ не здолелі добра арганізаваць работу ў калектывах фізкультурных, і таму ў нас так мала майстроў

спорту і спартсменаў-разраднікаў. У раённых, гарадскіх, абласных і нават рэспубліканскіх спаборніцтвах удзельнічае мала спартсменаў, невысокі іх спартыўны ўзровень.

Слаба пастаўлена выхаванне спартыўнага майстэрства ў ВНУ і ў спартыўных школах. Як ні дзіўна, але студэнцтва яшчэ не з'яўляецца застэляшчыкам спорту.

Цяпер сур'ёзная ўвага аддаецца фізічнаму выхаванню школьнікаў, паліпшэнню работы дзіцячых спартыўных школ і ўсямернаму развіццю разнастайных форм самадзейнасці школьнікаў у галіне фізкультуры, спорту і турызму. Фізкультурная грамадскасць павінна будзе больш аказваць дапамогі школам у правядзенні вучнёўскіх спартыўных спаборніцтваў, аддаваць у распараджэнне школьнікаў бясплатна стадыёны, спартыўныя залы, водныя і лыжныя станцыі. Пры кіруючых органах Саюза ствараюцца пастаянныя камісіі па спартыўнай рабоце ў вёсцы. Яны многае зробіць для развіцця спорту сярод сельскай моладзі і возьмуць пад свой кантроль будаўніцтва ў гарадах і вёсках новых стадыёнаў і спартыўных пляцовак.

Чэмпіён рэспублікі па гімнастыцы
майстар спорту Лена Валчэцкая
(Гродна).

Сумесна з камсамольскімі, прафсаюзнымі і іншымі грамадскімі арганізацыямі нам прадстаіць вялікая работа па шырокаму ўкараненню вытворчай гімнастыкі на прадпрыемствах, развіццю сярод моладзі і працоўных масавага турызму.

Робота па перабудове фізкультурных органаў супала з самым напружаным перыядам у жыцці фізкультурных і спартыўных арганізацый — з падрыхтоўкай да 2-й Спартакіяды народаў СССР.

За гады, якія прайшлі з часу 1-й Спартакіяды, у фізкультурных арганізацыях рэспублікі зроблена нямаля. Беларускія спартсмены павысілі сваё майстэрства: узраслі і арганізацыйна ўмацаваліся калектывы фізкультуры.

Але ў нас ёсць сур'ёзнае адставанне па некаторых відах спорту, асабліва па лёгкай атлетыцы, плаванню, вайейболу, баскетболу, тэнісу, коннаму і матацыклетнаму спорту.

На раённых, абласных і рэспубліканскіх канферэнцыях, якія прайшлі пад знакам узмацнення ўсёй фізкультурна-спартыўнай работы, ішла шчырая гаворка пра тое, каб выправіць недахопы і выйсці на старт 2-й Усеагунай спартакіяды падрыхтавана, лепш, чым гэта было ў 1956 годзе.

Прааналізаваны вынікі Усебеларускай спартакіяды, праведзенай у мінулым годзе для лепшых фізкультурных калектываў па тых відах спорту, па якіх каманды павінны выступіць на фінальных спаборніцтвах у Маскве. Выявілася, што асабліва нізкія вынікі ў лёгкаатлетаў і гімнастаў. Не радуюць паказчыкі і веласпедыстаў, плыўцоў і штангістаў.

Задача заключанаецца ў тым, каб ужо на фінальных спаборніцтвах у Мінску спартсмены паказалі такія вынікі, якія патрабуюцца для ўдзельніка Спартакіяды, — гэта значыць, не ніжэй першага разраду. Пытанні падрыхтоўкі зборных каманд рэспублікі павінны стаяць у цэнтры ўвагі Саюза, спартыўных таварыстваў, прафсаюзных і камсамольскіх органаў. Трэба карэнным чынам палепшыць работу па лёгкай атлетыцы ў абласцях, асабліва ў Маладзечанскай, Мінскай, Гродзенскай і Магілёўскай, дзе секцыі і трэнерскія саветы бяздзейнічаюць, не аказваюць свайго ўплыву на назвы фізкультурных калектываў.

Сур'ёзнага папроку заслугоўвае кафедра лёгкай атлетыкі

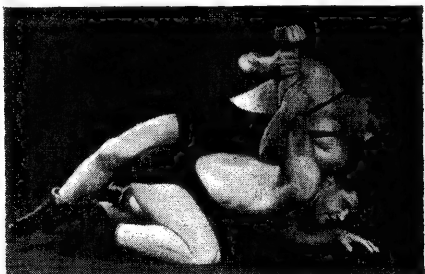
нашага інстытута фізічнай культуры, якая не абавольна становіцца вопыт, не аказвае належнай дапамогі фізкультурным арганізацыям.

Наша рэспубліка мае шмат рэк, азёр, вадаёмаў, але развіццё воднага спорту адстае. Гэта ж недааравальна, што ў зборнай камандзе Беларусі няма ні аднаго плыўца з перыферыі. Ды і ў Мінску, дзе ёсць два закрытыя басейны і шмат платных трэнераў, за мінулы год падрыхтавана ўсяго дзевяць першаразраднікаў і 58 плыўцоў другога разраду. Нядаўня таварыская міжнародная сустрэча плыўцоў Мінска і Варшавы паказала, што нашы спартсмены недастаткова валодаюць тэхнікай старту і павароту.

З дапамогай камсамольскіх арганізацый нам прадстаіць у бліжэйшы час дамагчыся павышэння спартыўнага майстэрства беларускіх плыўцоў, шырока разгарнуць будаўніцтва прасцейшых спартыўных збудаванняў на вадзе, шырэй выкарыстаць такія формы масавага ўдзянення ў секцыі плавання, як адкрытыя старты-эстафеты, масавыя спаборніцтвы, водныя святы і г. д.

Некалькі слоў аб вайейболе. Гэта масавы від спорту, якім у рэспубліцы займаецца звыш 150 тысяч фізкультурнікаў. У іх расараджэнні ёсць больш як дзесць тысяч вайейбольных плацовак. Аднак майстэрства нашых вайейбалістаў расце марудна. На мінулай спартакіядзе нашы каманды мужчын занялі дзевятае месца, а жанчыны — сёмае.

З гэтага, бясспрэчна, зроблены слушныя вывады. Перш за ўсё абноўлены склад каманд, па-новаму спланаваны

На дыване майстар спорту Міналай Ахсёнаў і Віктар Маклаю.

іх вучоба і спаборніцтвы, запрошаны вопытны трэнер па вайейболу.

Таварыскія сустрэчы з вядучымі вайейбольнымі камандамі краіны паказалі, што нашы спартсмены палепшылі майстэрства. Спадзяемся, што нашы вайейбалісты выступяць на спартакіядзе лепш, чым у мінулым годзе.

У праграму 2-й Спартакіяды ўключаны новыя віды спорту: настольны тэніс, шахматы і матацыклетны спорт. У дні, што засталіся да выступлення, неабходна ўзмацніць трэніроўкі і спаборніцтвы, каб нашы тэнісісты, шахматысты і матацыклісты занялі добрыя месцы.

На мінулай спартакіядзе ад Беларусі не было каманды па коннаму спорту; нашы спартсмены слаба выступілі па сучаснаму паяіборю. Цяпер у Гомелі працуе конна-спартыўная школа. Упарта трэніруючыся, нашы спартсмены-коннікі, на чале з трэнерам Глазуновым, змогуць паказаць свае дасягненні на спартакіядзе.

2-я Спартакіяда народаў краіны, якая адбудзецца летам у сталіцы нашай Радзімы, — адказны, сур'ёзны экзамен для беларускіх фізкультурнікаў і спартсменаў. І яго трэба вытрымаць дастойна, па-спартыўнаму. Гэта наш абавязак перад партыяй, перад беларускім народам, які стварыў фізкультурнікам усе ўмовы для плённай работы, для павышэння свайго майстэрства.

ІНЖЫНЕР РЫХТУЕЦА ДА СПАРТАКІЯДЫ

На Мінскім стадыёне «Дынама» ў трэніровачнай зале, дзе займаюцца штангісты, ішла размова аб падрыхтоўцы да 2-й Спартакіяды народаў СССР. Гаварылі аб усім, што звычайна хвалюе дзякаатлетаў — аб рэжыме трэніровак, аб апошніх дасягненнях славуных майстроў штангі і аб сваіх уласных выніках.

Увайшоў яшчэ адзін спартсмен — каржакаваты здаравяк са смуглявым тварам. Вітаючыся адразу з усімі, ён сарамліва ўсміхнуўся і, звяртаючыся да трэнера, папрасіў прабажэння за спазненне:

— Якраз сёння закончыліся ўсе выпрабаванні станка...

С. Канапакі ў канструктарскім бюро завада.

Можна было падумаць, што гутарка зараз пойдзе аб новым прыстасаванні, якое дапамагае ў трэніроўках, аб нейкім «станку для штангістаў». Але мы пачулі зусім іншае. Штангіст Сулейман Канапакі раскаваў пра створаны ім станок для апрацоўкі падшыпнікаў.

— У яго гідраўлічнае кіраванне. У выніку значна павялічыцца прадукцыйнасць, рэзка знізіцца брак...

Канапакі раскаваў пра свой станок з такім захапленнем, з якім можна гаварыць толькі пра самую любімую справу.

— А штанга? — памаўчаўшы, спытаў трэнер. — Што ты думаеш рабіць са сваім рэкордам?

Спартсмен усміхнуўся.

— Думаю за час падрыхтоўкі да спартакіяды ўзняць яго на наступную ступеньку.

— Правільна, Сулейман!.. Малайчына!.. Правільна! — зашумелі навокал.

Трэнер пляснуў у далоні:

— Пачнем размінку!

Заняткі пачаліся.

Канапакі, хутка распрануўшыся, падшоў да шведскай сценкі і пачаў практыкавацца...

Хто ж ён, гэты спартсмен, які стварае новыя станкі, асіла, які валодае рэкордам рэспублікі?

Урадженец Мінска і выхаванец адной з школ горада Чэрвены, Сулейман Канапацкі з ранніх год праявіў схільнасць да матэматыкі. Ён вырашыў стаць інжынерам і працаваў у галіне канструавання машын. У 1950 годзе Канапацкі паступіў у політэхнічны інстытут, а на наступны год, нечакана для сябе, аказаўся ў ліку заўятых аматараў аднаго з найцяжэйшых відаў спорту.

Знаёмячыся са сваімі студэнтамі, выкладчык фізкультуры «апрабаваў» іх у розных відах спорту. Калі справа дайшла да штангі, аказалася, што Канапацкі — мацнейшы ў групе. Ён без асаблівай цяжкасці выжаў семдзесят кілаграмаў. Гэта і вырашыла яго далейшы спартыўны лёс.

Паглядзіце на фота на ўкладцы гэтага нумара часопіса. Вось ён, вядомы цяпер і за межамі краіны, цяжкаатлет Сулейман Канапацкі.

Бліскача абараніўшы дыплом інжынера, ён паступіў працаваць на Мінскі шарыкападшыпнікавы завод. Інжынер-канструктар, старшы канструктар, начальнік канструктарскага сектара, — такі заслужана хуткі рост маладога таленавітага спецыяліста. У той жа час таксама хутка расце і спартыўнае майстэрства Сулеймана. Але на заводзе пра гэта ведаюць мала: Сулейман вельмі сціплы і ніколі не хваліцца сваімі поспехамі.

Але вось у 1958 годзе на адным са спарбярніцтваў Канапацкі выжымае штангу вагою 130 кілаграмаў, а ў суме трох рухаў набірае 415 кілаграмаў і становіцца майстрам спорту, рэкардсменам і чэмпіёнам рэспублікі ў сярэдняй вазе.

Праз месяц на міжнародным матчы «Фінляндія — Польшча — Беларусь» ён павялічвае свой вынік, падняўшы ў трох рухах 420 кілаграмаў. Новы рэкорд БССР!

Крыху больш года існуе на шарыкападшыпнікавым заводзе каманда штангістаў. Але ў вобласці яна заняла ўжо другое месца. Трэнеру яе начальнік канструктарскага сектара, майстар спорту Сулейман Канапацкі. Тры разы на тыдні ён займаецца з камандай і тры разы трэніруецца сам. Так напружана рыхтуецца ён да 2-й Спартыяды.

Цяпер яго лепшыя вынікі такія: жым — 132,5 кілаграма, штуршок — 162,5 кілаграма і рывок — 130 кілаграмаў. У 1951 годзе, калі Сулейман выжаў свае першыя 70 кілаграмаў, такога выніку не мог дасягнуць нават мацнейшы спартсмен цяжкай вагі.

Многія маладыя рабочыя імкнуцца пайсці па шляху свайго трэнера. З асаблівай увагай Канапацкі сочыць за развіццём восемнаццацігадовага токара Міхаіла Цябуса, які да захаплення штангай вольны час праводзіў у бязмэтным бадзянні па вуліцах. Пазаймаўшыся месяц у секцыі, Цябус (таксама, як і ў свой час Канапацкі) паказаў ужо вынік трэцяга разраду і ўвайшоў у зборную каманду завода.

А як выконвае на заводзе свае непасрэдныя абавязкі інжынер Сулейман Канапацкі?

Разам з канструктарам свайго сектара Мікалаем Лаўрынчуком ён працуе цяпер над мадэрнізацыяй яшчэ аднаго станка. Новы станок прызначаны для шліфоўкі ўнутраных кольцаў шарыкавых падшыпнікаў.

А. ДЗІТЛАУ.

У БЕЛАРУСКИХ ШАХМАТЫСТАУ

Неўзабаве адбудзецца 2-я Спартыяда народаў СССР. На гэты раз у абавязковую праграму заліку ўключаны і шахматы. Таму рэспубліканскія шахматныя арганізацыі павінны вельмі сур'ёзна рыхтавацца да гэтага адказнага спарбярніцтва. У маі — чэрвені 1959 года ў Маскве, Ленінградзе, Кіпшыне, Вільнюсе, Кітаі, Кітаі і Фрунзе будуць праведзены турніры з нормай на званне майстра спорту СССР. Мацнейшыя шахматысты саюзных рэспублік атрымаюць магчымасць змагацца за запавятае для кожнага спартсмена званне майстра.

Вялікае значэнне надаецца ў нашай краіне падрыхтоўцы юнага пакалення савецкіх шахматыстаў. У многіх саюзных рэспубліках адкрываюцца спецыяльныя шахматныя школы. Для работы з юнымі шахматыстамі вылучаюцца лепшыя педагогі, высокакваліфікаваныя шахматныя сілы — гросмайстры і майстры.

Савецкая шахматная арганізацыя павінна штодзённа клапаціцца аб пашырэнні сваіх радоў, надзейна ўмацоўваць «подступы» да сусветных шахматных вышыняў, дасягнутых у пасляваенныя гады.

Нельга забываць таго, што капіталістычны Запад мае нямаля шахмат-

ных спецыялістаў, якія мараць пра ліквідацыю, як там любяць гаварыць, гегемоніі савецкіх шахматыстаў.

У апошнія гады за мяжой з'явілася нямаля моцных маладых шахматыстаў. Датчанін Бендт Ларсен і ісландзец Фрыдрых Аладхона заваявалі званне гросмайстра ў 20—22-гадовым узросце.

Шмат гавораць у замежным шахматным асяроддзі пра 15-гадовага «чуда-шахматыста», гросмайстра і двухразовага чэмпіёна ЗША Боба Фішара. Некаторыя бачаць яго ўжо чэмпіёнам свету. Але вядома і тое, што ўсякі сапраўдны шахматыст павінен быць яшчэ і сціплым. А гэта рыса характару адсутнічае ў Фішара. Улетку мінулага года ён упершыню прыехаў на гастролі ў Еўропу. Яшчэ задоўга да гэтага ён паслаў у многія краіны Еўропы свае «умовы». У іх, напрыклад, быў параграф «Падарукі», у якім пералічвалася, што Фішар будзе браць у падарунак ювелірныя вырабы, гадзіннікі, фотаапараты, але не будзе — пасуду, антыкварныя рэчы, карціны, віды гарадоў і іншыя «нязручныя» рэчы.

Аднак Фішар, несумненна, таленавіты шахматыст, як і шэраг другіх. Тым адназначнай задачай перамагчы іх за шахматнай дошкай. Гэтай мэце служача шахматныя школы, якія арганізуюцца ў саюзных рэспубліках.

Так, шахматная школа ў Рызе, разлічаная на дзесяцігадовы курс навучання, налічвае звыш двухсот пятідзесяці навучэнцаў. Заняткі праводзяць вядомыя шахматысты — міжнародны гросмайстар М. Таль, майстры — заслужаны трэнер СССР А. Кобленц, А. Гіпсліс, Я. Клявінш і другія.

Мне нядаўна давялося быць у сталіцы Грузінскай ССР Тбілісі. Вось дзе сапраўды паназалыная шахматная школа! У ёй займаецца звыш васьмісот навучэнцаў, шахматнае майстэрства якім выкладаюць восемнаццаць высокакваліфікаваных шахматыстаў. Планы заняткаў добра прадуманы,

канспекты лекцый цікавыя і змястоўныя, наладжана сувязь з агульнаадукацыйнай школай. У грузінскіх сяброў ёсць чаму навучыцца іншым шахматным школам.

Не выпадкова за апошнія гады ў Грузіі вырастае шэраг добрых маладых шахматыстаў і шахматыстак, такіх, як Нона Гаприндашвілі, самая юная шахматыстка — майстар спорту.

Нажаль, у Беларусі, і нават у самім Мінску, да гэтага часу маладыя шахматысты не карыстаюцца належнай увагай. У нас, праўда, таксама адкрылася юнацкая шахматная школа, але займаюцца ў ёй пакуль што толькі адзінкі. Няма для гэтай школы і належнага памяшкання.

Востра паўстае пытанне: як палепшыць работу з юнымі шахматыстамі? Умовы для гэтага ў рэспубліцы спрыяльныя: у Мінску ёсць вопытныя выкладчыцкія кадры шахматыстаў — гросмайстар Балеслаўскі, майстар Сакольскі. Яны дапамогуць арганізаваць як след заняткі.

Патрэбна дапамога і школам, размешчаным на перыферыі, у іншых гарадах рэспублікі. Так, у Мар'іеве ў Палацы піянераў працаваў добры выхавальца і педагог Райкаў. Аднак умовы работы ў мар'іевскім Палацы піянераў не дазвалялі па-сапраўднаму разгарнуць шахматную адукацыю. Неўзабаве тав. Райкаў пакінуў работу, і выхаванне юных шахматыстаў зусім спынілася.

Не лепшае становішча і ў іншых гарадах рэспублікі. Калі яно не зменіцца ў бліжэйшы час, дык рэспубліка і надалей не зможа павялічваць рады шахматыстаў. А гэта прывядзе да паражэння ў саюзных спартыўных спарбярніцтвах.

Да 2-й Спартыяды народаў СССР застаецца мала часу, і яго трэба выкарыстаць як мага лепш для падрыхтоўкі добрых маладых кадраў шахматыстаў.

**А. СУЗІН,
майстар спорту.**

НЕ ДАСЯГНУЎ МАЙСТЭРСТВА

Сярод амерыканскіх драматургаў ўсё большую папулярнасць набывае імя Самюэля Бекста. Не ўваходзячы ў падрабязнасці яго творчасці, прывядзем вытрымку з газеты «Нью-Йорк геральд трыбюн»: «Песы Самюэля Бекста прымушаюць глядача адчуваць халодныя дрыжкі на спіне, адубенне канечнасцей і спыняюць функцыі дыхальнай сістэмы. Усё гэта, аднак, не дае падставы заявіць, што ён — буйнейшы драматург нашай неспакойнай эпохі».

Як бачым, да «дасканаласці» Бексту яшчэ далёка. На прадстаўленнях яго п'ес яшчэ ніхто не памёр ад разрыву сэрца.

БІЗНЕС НА ЦІШЫНІ

На чым толькі ні стараюцца зарабіць амерыканскія бізнесмены... Не так даўно мясцовыя ўлады г. Колінза ў штаце Тэнесі прынялі рашэнне, якое забараніла ў горадзе ўсякі шум. Былі забаронены радыё і тэлевізійныя перадачы, тэлефон, кіно і аўтатранс-парт. Хутка выявілася, што гэта не столькі дабрачынная справа, колькі прыбытковая. Разлік дзялкі быў паўны і просты. Прагнаў да сенсаций багатыя аб'ёкі-турысты сталі масамі з'яжджацца ў Колінз, каб «нацешыцца цішынёй». Доллары з іх кішэняў пацяклі ў касы мясцовых атэляў, рэстаранаў і г. д.

АРЫГІНАЛЬНАЯ КАЛЕКЦЫЯ

Жыхар г. Рыо-дэ-Жанейра Беньяміна Рыверта на працягу многіх год збірае кнігі. Аднак ён вельмі пераборлівы ў выбары экспанатаў для сваёй калекцыі. Справа ў тым, што Рыверта калекцыяніруе толькі... самы сумныя кнігі.

У яго бібліятэцы 700 тамоў.

Не так даўно ён выступаў па радыё з расказам аб сваёй арыгінальнай калекцыі. Пералічваючы кнігі, ён

назваў твор аднаго бразільскага пісьменніка. Абураны літаратар неадкладна ўзбудзіў супраць Рыверта судовую справу.

10 000 ПАЦАЛУНКАЎ

У г. Сан-Францыска (ЗША) на ваках у соцень тысяч глядачоў адбылася трагікамічная падзея. Адны маладыя муж і жонка прайгралі спрэчку, па якой павінны былі дзесяць тысяч разоў пацалавацца перад тэлевізійнымі камерамі на працягу 10 гадзін.

За першую гадзіну яны абмяняліся дзвюма тысячамі пацалункаў. На працягу другой гадзіны тэмп значна знізіўся: глядачы налічылі толькі тысячу пацалункаў. А хутка прадстаўленне нечакана абарвалася: малады чалавек страціў прытомнасць.

КАНЦЭРТ У ТУРМЕ

Вядомая шведская піяністка Эма Толук больш не баіцца, што яе кватэру могуць абакрасці. Нядаўна ёй прышла ў галаву філантрапічная думка — даць канцэрт для вязняў стасгольмскай турмы. Пасля заканчэння канцэрта расчуленыя злучэнцы вырашылі аддзякаваць артыстцы і выдалі ёй... ахоўную грамату на маёмасць.

«Павесце яе дома на відным месцы, — сказалі піяністцы, — і можаце быць спакойныя. Нашы хлопцы, што гуляюць на волі, нічога ў вас не крадуць».

САНАТА «ПЕДЫКЮР»

Алекуны мастацтваў з г. Сазен Білч (ЗША) правялі конкурс на лепшае выкананне класічнай фартэп'яйнай музыкі... нагамі. Пасля шэрагу «бліскучых» выступленняў, пераможцам быў прызнаны нейкі Эльмар Утлок, які сыграў нагамі творы Шапена і ўласныя кампазіцыі. На «біс» Эльмар выканаў сваю «санату», якая мела вельмі падыходзячую назву — «Педыкюр».

Нельга забываць, што ўсё гэта адбылася ў краіне, якая падаравала свету Ван Кліберна.

«Бочка арыштантаў»

Людзі розныя бываюць: гаваркія і маўклівыя, дакучлівыя і спакойныя. Адзін можа гаварыць без упынку, а другога не зачапі — дык ён не вымавіць і слова.

Іншы «гаварун» пачне табе пра адно, пераскочыць на другое, перамяшае, як кашу, гарох з капустай, і нарэшце сам забудзецца, пра што гаворыць. Пра такога кажучь: «На гавары ў бочку арыштантаў. А што да чаго — не разбіраеш».

Вось гэтак жа і ў той «бочцы арыштантаў» (арыштанцкай бочцы): усяго многа і... няма нічога. Калісьці гэтая бочка служыла для турэмнікаў месцам, куды скідалася ўсё, што трапляла ў камеру — смецце, розныя адкіды і іншае. Стаяла яна ў кутку камеры.

«Бочка арыштантаў» — сквішча ўсяго без разбору. У такім сэнсе дадзены выраз і перайшоў у наш ужытак з дзеясловам «нагаварыць».

«Заварыць кашу»

Так кажучь пра неразумна распачнутую справу, складаную па сваёму вырашэнню, і наогул пра ўсякую блытаную задуму.

Няхай сабе і «заварыць»... Але чаму «кашу», а не «суп» ці, скажам, «боршч»?

Аназваецца, у старажытнасці слова «каша» мела яшчэ адно значэнне.

Дзімтры Данскі ў гонар вясялля рапашу наладзіць пір. Толькі ехаць у Ноўгарад да цесця ён не хацеў, а той да зяця ў Маскву не вельмі ірваўся. Пасля доўгіх спрэчак пагадзіліся справіць гулянье не ў Ноўгарадзе, і не ў Маскве, а пасярэдзіне — у Каломне. Гэта прынесла многа клопатаў і віноўнікам урачыстасці, і ўсім вясяльнікам. «Задумаў князь кашу

на галаву нашу», — гаварылі пра Дзімтрыя ўдзельнікі гуляння.

Слова «каша» азначала ў той час і вясельны пір, банкет. Пазней да гэтага слова прыкмнуў дзеяслоў «заварыць».

У такім выглядзе спалучэнне захоўваецца і да сённяшняга дня.

«Мець зуб»

Дзе толькі не сустракаюцца «зубы»! Калі моцна змерзнець, тады зуб на зуб не пападае. Часта прыходзіцца трымаць язык за зубамі. Некаторыя асобы любяць прадаваць зубы. Іншым пагражаюць палічыць зубы.

А «зуб за зуб»! Адкуль паходзіць гэты выраз? Вытокі яго трэба шукаць у далёкім мінулым, калі яшчэ існавала кроўная помста («вока за вока, зуб за зуб»). Выбіў табе хто зуб, выбі ты яму. Цяпер гэтага няма. Аднак у нас часам таксама «заходзіць зуб за зуб» з кім-небудзь. Бывае гэта тады, калі мы з кім паспрачаемся.

Мы ўжо «маем зуб» на яго (крыўдзімся, злуемся).

Пераасэнсаванне гэтага словазлучэння такое: спачатку аддаваўся «зуб за зуб», потым стаў «заходзіць зуб за зуб», пасля праціўнікі пачалі адзін на другога «мець зуб» і больш таго — «вастрыць зуб».

«На шырокую нагу»

Пачалі так жыць калісьці ў Францыі. У XVI стагоддзі там лічылася модным насіць доўгі, да паўметра абутак, які абыходзіўся надзвычай дорага. Насіць яго маглі толькі багатыя людзі.

З таго часу і бытуе ў мове гэты выраз.

І. КУРБЕКА.

Уладзімір КОРБАН

КАЗЁЛ І МУХА

А днойчы між Казлом і Мухай сіняй
Размова гэткая ў хляве зайшла:
«Заўжды,—сказала Муха,—я была
І буду—вось клянуся!—гераніяй!»
«А што зрабіла ты, спытаць дазволь?»
«Зірні ўгару. Што бачыш?—Столь.
Дык паспрабуй па ёй над намі
Прайсціся дагары нагамі.
Не ўдасца? То та ж!»—Сіняя ўзнялася
І паказала нумар свой:
Па столі сапраўды ўніз галавой
Прайшлася.
Казёл ажно прысеў. Мяжечна: «Вось і на!
А я ў геройстве мухі сумняваюся,
Такая ж спрытная яна!
А што каб я...» І тут жа разатнаўся,
Падскочыў угару, дзівак,
Ды грымнуў на падлогу так,
Што свет яму з аўчыну здаўся.
А Муха падбадзёрвае: «Вышэй бяры!
Да столі капытамі дакраніся!»
Казлу ж не да таго, ён ледзь жывы і ўнізе,
Здаецца, што сканае без пары.
«Ты ніву лепей узары,
Дык можа хто й палічыць за героя,—
Заўважыў збоку Вараны, —
А то бярэшся за пустое...
Дурны ты, браце мой, дурны!»

Любому юнаку запамніць не зашкодзіць:
Герой
Не той,
Хто дагары нагамі ходзіць.

СУЧКА І ЧАРНАБУРКА

У бачыўшы ў вальеры Чарнабурку,—
А тая сапраўды прыгожая была,—
За сэрца Сучку зайздрасць узяла:
«Вось модніца! Паказвае фігурку!
А што ў ёй асаблівага?! І поўсць
Такая ж, як мая, але нібыта
Марознай шэранню пакрыта.
Дык хіба ў гэтым прыгажосць?
Вось толькі захачу, злаўчуся
І лепей чым яна пасерабруся,
Зазнайцы гэтай, модніцы на злосць!»
І тут жа на мароз пад плотам села.
Дрыжэла, бедная, ўсю ноч, капела,
Затое раніцой у шэрані была яна.
І да лісіцы: «Выкусі вось, на!—
Як ты, я чарнабуркай стаць сумела,
Зайздросціш мне цяпер? Аж дыхаць заняло?»
Ды раптам, сонейка ўзышло,
Прыгрэла
І шэрані,—як не было.
Агіднай, мокрай Сучка стала,
Бо прыгажосць часовая растала.

Ці варта пераймаць чужую прыгажосць,
Таму, хто ўласнай у душы не мае?
Будзь лепей у жыцці такім, які ты ёсць,
Бо прыгажосць чужая, напускная,
Не вечная, як шэрань тая.

ЗМЕСТ

Артур Вольскі. Вясновыя настроі. Растаў апошні след завей...	3
Я заўсёды радуюся маю... Вершы.	6
Іван Калеснік. Пра бацькоў... Калі прыходзіць май. Вершы.	9
Рыгор Набатаў. Обальская аповесць.	68
Юрась Свірко. Слядамі бацькоў. Верш.	69
Анань Верабей. Ранак. Я знаю... Інвалід. Я твайму багаццю не зайздросчу... Вершы.	72
Кастусь Цірка. Ідзе палямі аграном. Лодачкі. Зямля — аркестр. Вершы.	74
Васіль Макаравіч. Дуб. Не здраджваў аніколі... Лета. Васількі. Мы ўдваіх... Вершы.	77
Нашы інтэрыю. У народнага пісьменніка.	80
Алесь Матусевіч. Наша зброя. З успамінаў журналіста.	89
Дакументы апавядаюць.	92
Зінові Ільёўскі. Сцяганосцы будучыні. Нарыс...	99
Дарогамі сямігодкі. На ўскраіне Магілёве. Рэпартаж.	102
Гары, камсамольскі аганёк!	108
Давайце пагаворым. А. Рычагоў. Чалавек будучыні.	

На атэістычныя тэмы

Г. Марціросаў. Што такое рэлігійнае сектанцтва?	111
---	-----

Навука і тэхніка

В. Валяўка. Твой добры памочнік	116
П. Апанасевіч, А. Хапалюк. На зары атамнай эры.	119
І. Белогорцаў. Якім будзе Мінск.	123
А. Сяргееў. Прыгожа і зручна.	127
Д. Жураўлёў. З невычэрпных крыніц.	130

Размовы аб майстэрстве

Марына Барсток. Аб духоўным багацці героя.	133
--	-----

Публікацыі

А. Клачко. Маладзёжныя рукапісныя часопісы ў дарэвалюцыйнай Беларусі.	140
---	-----

Бібліяграфія

Р. Піатухоўская. Роздум паэта.	143
А. Гардзіцкі. Першая кніга.	145
У свеце мастацтва.	146
Спорт.	150
Так яны жывуць.	156
Крылатыя выразы.	157
Гумар і сатыра.	158

Да нумара прыкладаецца бясплатны дадатак: «Зрабі сам!»

Пад веснавым подыхам абудзіўся і сад...
Фота А. Дзітлава.

Галоўны рэдактар Пімен ПАНЧАНКА

Рэдакцыйная калегія: Алесь АСПЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара),
Мікола АЗУРАМЧЫК, Янка БРЫЛЬ, Юры ВАСІЛЬЕЎ, Ніна КРАСНОВА,
Міхась ЛЫНЬКОЎ, Іван НАУМЕНКА, Сяргей СЕЛІХАНАЎ.